

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูคุณทเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพาณิชย์การ
อินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา
เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

A STUDY OF THE PROMOTE OF GRATITUDE OF STUDENTS IN
INTRACHAI COMMERCIAL COLLEGE, DIPLOMA OF
VOCATIONAL EDUCATION, 1 PHLABPHLA
SUB-DISTRICT WANGTHONGLANG
DISTRICT BANGKOK

พระมหานักรบ อรินทโม (ศรีโพธิ์ทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

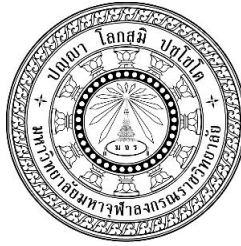
การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูกตเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชย
การอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา
เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

พระมหานักรบ อรินทโม (ศรีโพธิ์ทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

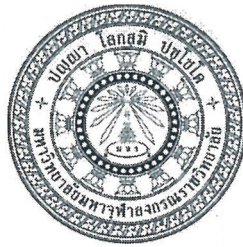
A Study of the Promote of Gratitude of Students in Intrachai
Commercial College, Diploma of Vocational Education, 1
Phlabphla Sub-District Wangthonglang
District Bangkok

Phramaha Nakrob Arintamo (Sriphothong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทศเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน)

กรรมการ

(รศ. ดร. สมธิพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

(พระมหาอดิเดช สติวโร, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ. ดร. สมธิพล เนตรนิมิตร

ประธานกรรมการ

พระมหาอดิเดช สติวโร, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหานักรบ อรินทร์โม)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียนวิทยาลัย
พณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา
เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัย : พระมหานักรบ อรินทโม (ศรีโพธิ์ทอง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: รศ. ดร. สมิตีพล เนตรนิมิตร, ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปริญญา),
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)

: พระมหาอดิเดช สติวโร, ดร., ป.ธ. ๙, บธ.บ. (การบริหารทรัพยากร
มนุษย์), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๙ เมษายน ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทเวทีของนักเรียน และเสนอแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร วิธีทำการวิจัยโดยวิธีการศึกษาเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยมุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีต่อบิตามารดา เพื่อให้ทราบถึงความหมาย ความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างความกตัญญูกับหลักธรรมข้ออื่นๆ ตลอดจนสภาพปัญหาและแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวที กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึกมี จำนวน ๒๐ รูป/คน ได้แก่ พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง ๓ คน นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๑๐ คน ผลการศึกษาพบว่าความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นคุณธรรมของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม และเป็นคุณธรรมคำจูนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ ความกตัญญูมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมและประเพณีไทยอย่างยิ่ง อันจะทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตน โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อน้ำที่ในสถาบันครอบครัวอันจะขยายผลในสังคมที่กว้างออกไป สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทีของเยาวชน ด้วยความเจริญทางเทคโนโลยีส่งผลให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ไม่คำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรม ไม่มีจิตสำนึกความกตัญญูทเวที หลงลืมถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญูทเวที ติดเพื่อน เกเร ก้าวร้าว มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทำให้บิดามารดาต้องเสียใจ

แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีต่อบิตามารดานั้น สถาบันครอบครัวบิดามารดาต้องมีเวลาให้ลูกมากขึ้น ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกเห็น ให้ความรักความอบอุ่นต่อลูกๆ ปลุกฝัง

ให้ลูกมีจิตสำนึกกตัญญูท่เวทีต่อบิดามารดา อบรมสั่งสอนแนวทางในการเป็นลูกที่ดี และปฏิบัติตนเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้แก่ลูกเมื่อประสบปัญหา รวมถึงติดตามดูพฤติกรรมของลูกเพื่อทราบสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหา ในการอบรมสั่งสอนหรือว่ากล่าวตักเตือนต้องปฏิบัติด้วยความรักความปรารถนาดี บิดามารดาจัดกิจกรรมที่เป็นการช่วยส่งเสริมความกตัญญู เช่น สอนให้ลูกช่วยยกน้ำดื่มมาให้บิดามารดาเมื่อกลับจากการทำงาน การช่วยถือของเล็กๆ น้อยๆ เมื่อต้องไปซื้อของ หรือการที่ลูกช่วยงานบ้าน พ่อแม่ควรชื่นชมและเน้นถึงความสำคัญของพฤติกรรมว่าลูกได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบิดามารดาแล้ว กิจกรรมทางอ้อม คือ การเป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่ต้องแสดงพฤติกรรมความกตัญญูให้ลูกเห็น เช่น การซื้อของหรือการทำอาหารให้คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีพระคุณ ให้ลูกได้มีส่วนร่วมในการมอบสิ่งของ หรืออธิบายสาเหตุที่ต้องแสดงความกตัญญูต่อท่านเหล่านั้นว่า ท่านมีบุญคุณอย่างไรต่อเรา ถ้าไม่ได้ท่านเหล่านั้น เราจะเป็นอย่างไร และให้ลูกวิเคราะห์ผลของการทำกิจกรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นทางกาย หรือความรู้สึกอึดอัดทางจิตใจ เมื่อได้แสดงความกตัญญูต่อผู้อื่น ในส่วนของบิดามารดาควรดูแลเอาใจใส่ ให้ความอบอุ่น ใกล้ชิดกับลูกให้มากขึ้น ให้คำปรึกษาเมื่อลูกเจอปัญหา อบรมสั่งสอนให้ระลึกนึกถึงพระคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ และต้องตอบแทนคุณท่านเสมอ สถาบันการศึกษาควรจัดให้มีการทำกิจกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูท่เวที สอนให้เห็นถึงประโยชน์ของการกตัญญูท่เวที และโทษของคนที่ไม่รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

Thesis Title : Guidelines for Cultivating the Gratitude of the Students
Who Studied at the Intrachai Commercial College
Diploma of Vocational Education 1 Phlabphla Sub-District
Wangthonglang District Bangkok

Researcher : Phramaha Nakrob Arintamo (Sriphothong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

- : Assoc. Prof. Dr.Samiddhipol Netnimit, Pali IX, B.A.
(Philosophy), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
- : Phranaha Adidej Stivaro, Dr., Pali IX, B.B.A. (Human
Resource Management), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Data of Graduation : April 29, 2019

Abstract

This research consists of three objectives, namely:- 1) to study the teachings of gratitude in Theravada Buddhism, 2) to study the problems for expressing gratitude of the students and 3) to propose “Guidelines for Cultivating the Gratitude of the Students Who Studied at the Intrachai Commercial College Diploma of Vocational Education 1 Phlabphla Sub-District Wangthonglang District Bangkok”. This research was undertaken by means of documents, literatures and related research papers, interviews by study focused on the analysis of promote of gratitude to their parents in order to know the meaning, significance and the relationship between gratitude and the other Dhamma principles. In addition, the problems and how to cultivate the gratitude are also focused. The in-depth interview with the 20 key-informants comprised of 4 moral teaching monks, 3 administrators and the teachers, 3 parents and 10 first year of vocational certificate students. The results of this study found that, The gratitude according to the principles of Theravada Buddhism are the virtues of a good human. It is also be a good culture sustaining moral family, society and the world to be happiness and peaceful. Gratitude plays role and influence on the Thai society and culture which enable family and social stability. It is a basic principle for human to act appropriately on their function, starting by having self-responsibility, together with responsibility in the family, and expanding wider to the society. Problems in expressing the gratitude of youth,

resulting with the boom in technology affected directly to unwanted behaviors such as, regardless of the morality and ethic, no conscience in gratitude, forgot in traditional Thai lifestyles of gratitude, stick of friends, unruly, aggressive, premature sex and affected to parents with disappointed.

Guidelines for cultivating gratitude to the parents, Family and parents must sacrifice more time for their children. Moreover, they must behave as a good example to their children, give the love and warmth towards them, cultivate the consciousness gratitude towards their parents and guide the children how can they practice for good children and behave as a good advisor to the children when experiencing problems, including monitoring the behavior of the children to know the causes and solutions to the problems of teaching or admonition. Parents organize activities that help promote gratitude, such as teaching children to bring drinking water to their parents when returning home, helping to hold little things or to help their parents to clean the home. The parents should appreciate and emphasize the importance of behavior that children have expressed gratitude to their parents. Indirect activities are being a good model, parents must show gratitude to their children, such as buying or cooking food for grandfather and grandmother, or elder cousins who has the grace for their children or explaining the reason how benefit them in showing gratitude to those people. If not, what will be happened to them The children should analyze the results either physical or mental feeling when they show gratitude to others. As for parents, care should be given to warmth, closer to the children, giving advice when children encounter problems. Parents should teach the children to remind the grace of parents and teachers that they should find the way to serve them. In addition, schools should provide an activity that expresses gratitude, teach the benefits of gratitude and teach the imposition of ones who not to reward the gratitude and the graces for how they lives.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูกตเวทียของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร” นี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน ทั้งส่วนที่เป็นงานวิชาการ และในส่วนผู้สนับสนุนแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอขอบพระคุณ รศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพระมหาดิเดช สติวโร, ดร. คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ ติดตามความก้าวหน้า ให้กำลังใจ และได้ช่วยปรับปรุงเนื้อหางานวิจัยฉบับนี้จนสำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ พระสอนศีลธรรม ผู้บริหารและคณะครู ผู้ปกครอง และนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์, ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ผศ. ดร.แม่ชี กฤษณา รักษาโณ ผศ. ดร.सानุ มหัทธนานาค และ ดร.อรชร ไกรจักร ผู้เชี่ยวชาญ ที่สละเวลาตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ขอขอบพระคุณ พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม ที่กรุณาตรวจสอบความถูกต้องของรูปแบบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสาร ช่วยเหลืองานด้านเอกสารงานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ และสุดท้ายขอขอบพระคุณบิดา มารดา ญาติพี่น้อง และกัลยาณมิตรทุกท่าน ที่ได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาตรวจสอบและให้คำแนะนำ แก่ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างยิ่ง

คุณความดีอันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย และขอบูชาพระคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตลอดทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

พระมหานักรบ อรินทโม (ศรีโพธิ์ทอง)

๒๙ เมษายน ๒๕๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ส่วนคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การอ้างอิงพระไตรปิฎก จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๓๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม(ถ้ามี)/หน้า เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๐ หมายถึงขุททกนิกาย ธัมมบท ภาษาไทย เล่ม ๑ หน้า ๒๐ ตามลำดับดังนี้

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มท. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์	ภาษาไทย
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	ภาษาไทย
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก จุฬวรรค	ภาษาไทย

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	ภาษาไทย
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	ภาษาไทย
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	ภาษาไทย
ม.ม. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกปาติ	ภาษาบาลี
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	ภาษาไทย
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	ภาษาไทย
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	ภาษาไทย
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ฉก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	ภาษาไทย
อง.สตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	ภาษาไทย
ขุ.ข. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐปาติ	ภาษาบาลี

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	ภาษาไทย
ขุ.อิติ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	ภาษาไทย
ขุ.สุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.เถร. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	ภาษาไทย
ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	ภาษาไทย
ขุ.ชา.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ทุกกนิบาตชาดก	ภาษาไทย
ขุ.ชา.ทุก. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ทุกกนิบาตชาดกปาฐะ	ภาษาบาลี
ขุ.ชา. สุตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตกนิบาตชาดก	ภาษาไทย
ขุ.จ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย	ภาษาไทย
ขุ.อป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	ภาษาไทย
ขุ.อป. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	ภาษาบาลี

อรรถกถาและปกรณ์วิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ส.สพ.อ. (บาลี)	= สัมมุตตนิคาย สารตถุปปกาสิณี สพายน-มหาวคคอนุสสุตถา	ภาษาบาลี
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	= ขุททกนิกาย ธรรมบทอนุสสุตถา	ภาษาบาลี
ขุ.ชา.อ. (บาลี)	= ขุททกนิกาย ชาดกอนุสสุตถา	ภาษาบาลี
ขุ.ชา.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา	ภาษาไทย
มจ.ค.ล. (บาลี)	= มจ.ค.ล.ตถปิณี	ภาษาบาลี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๖
๒.๑.๑ ความหมายของความกตัญญู	๑๖
๒.๑.๒ ความสำคัญของความกตัญญู	๒๐
๒.๑.๓ ลักษณะของความกตัญญู	๒๓
๒.๑.๔ ประเภทของความกตัญญู	๒๔
๒.๑.๕ ประโยชน์ของความกตัญญู	๔๘
๒.๑.๖ ผลของการมีความกตัญญู	๕๓
๒.๑.๗ การวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที	๕๔
๒.๒ ผู้มีความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕๕
๒.๒.๑ พระพุทธเจ้า	๕๔
๒.๒.๒ พระสาวก	๕๘
๒.๒.๓ ภิกษุเลี้ยงพ่อแม่	๕๙
๒.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูทเวที	๖๐
๒.๓.๑ พรหมวิหาร ๔ : หลักธรรมของผู้มีใจประเสริฐ	๖๐
๒.๓.๒ สังคหวัตถุ ๔ : ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้คน	๖๒
๒.๓.๓ ขรรยาวาสธรรม ๔ : ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน	๖๕

	๒.๓.๔ การระ ๖ : ความเคารพ	๖๖
บทที่ ๓	๒.๔ สรุปคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทในพระพุทศาสนาเถรวาท	๖๗
	สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทเวทของนักเรียน	๖๘
	วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวง	
	พลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร	
	๓.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน	๖๘
	๓.๑.๑ ความหมายของเยาวชน	๖๘
	๓.๑.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน	๖๙
	๓.๒ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร	๙๙
	๓.๒.๑ การขาดความกตัญญูทเวท	๙๙
	๓.๒.๒ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทของนักเรียน	๑๐๑
	๓.๓ สรุปสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทเวทของนักเรียน	๑๐๓
บทที่ ๔	แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร	๑๐๕
	๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานการส่งเสริมความกตัญญูทเวทต่อบิตามารดา	๑๐๕
	๔.๒ แนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมกาปฏิบัติตนด้านความกตัญญูทเวทของนักเรียน	๑๐๗
	๔.๒.๑ โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน	๑๐๗
	๔.๒.๒ โครงการกิจกรรมวันพ่อ วันแม่	๑๐๘
	๔.๓ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews)	๑๐๘
	๔.๓.๑ ผลการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม	๑๐๙
	๔.๓.๒ ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารและคณะครู	๑๑๓
	๔.๓.๓ ผลการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง	๑๑๖
	๔.๓.๔ ผลการสัมภาษณ์นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑	๑๒๑
	๔.๔ สรุปแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร	๑๒๖
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๓๑
	๕.๑ สรุปผลการศึกษา	๑๓๑
	๕.๑.๑ สรุปคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทที่ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๓๑

	๕.๑.๒ สรุปสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทเวท ของนักเรียน	๑๓๒
	๕.๑.๓ สรุปแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทที่ต่อบิดามารดาของ นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร	๑๓๓
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๖
บรรณานุกรม		๑๓๗
ภาคผนวก		๑๔๒
ก	แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๔๓
ข	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๔๙
	ข.๑ ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	๑๕๐
	ข.๒ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	๑๕๑
	ข.๓ ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม	๑๕๒
ค	รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๕๓
	ค.๑ พระสอนศีลธรรม	๑๕๓
	ค.๒ ผู้บริหารและคณะครู	๑๕๓
	ค.๓ ผู้ปกครอง	๑๕๓
	ค.๔ นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑	๑๕๓
ง	ประมวลภาพกิจกรรม	๑๕๔
ประวัติผู้วิจัย		๑๖๙

สารบัญรูปภาพ

เรื่อง

หน้า

๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย

๑๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในทางวัตถุและจิตใจ แนวโน้มมีทั้งดีขึ้นและเลวลง มูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงของคนไทย ก็คือ การรับเอาระบบเทคโนโลยีอันก่อให้เกิดความต้องการใหม่ๆ รวมทั้งการไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลทำให้คนไทยมีค่านิยมทางด้านวัตถุมากขึ้น ทำทุกวิถีทางเพื่อแสวงหาวัตถุมหาเสพบริโภค ยึดถือในเรื่อง กิน กาม เกียรติ มีจิตใจถอยห่างจากหลักคำสอนทางศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ ความรัก ความเคารพ และความกตัญญูทวนเวียนต่อผู้มีพระคุณ ได้ลดน้อยถอยลง เกิดช่องว่างระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับศิษย์ ดังนั้น จึงมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องตอบแทนพระคุณ หรือมีความเคารพนับถือเชื่อฟัง ความคิดเห็นความเข้าใจเช่นนี้ เป็นความคิดเห็นที่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง เป็นที่มาของความลบลู่คุณท่าน การตีตนเสมอท่าน และความอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สถาบัน และสถานที่ เป็นต้น ซึ่งเป็นผลเสียแก่ตนเองและสังคม ดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้ใดไม่รู้จักคุณความดีและประโยชน์ที่ผู้อื่นกระทำไว้ก่อน ผู้นั้นเมื่อกิจการงานเกิดขึ้นในภายหลังย่อมหาผู้ช่วยเหลือไม่ได้”^๑

ในปัจจุบันเยาวชนและนักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่ค่อยสนใจไม่ใส่ใจในการเรียนขาดความรับผิดชอบต่อการเรียน การงาน ขาดความความกตัญญูต่อมารดาบิดา ไม่เชื่อฟังคำสอนของบิดามารดาและครูบาอาจารย์ ตลอดจนมีพฤติกรรมก้าวร้าว เช่นโต้เถียง พุดจาไม่ไพเราะ พุดจาก้าวร้าว ไม่ให้เกียรติ ไม่สนใจความรู้สึกมารดาบิดา ติดเพื่อน เชื้อเพื่อน จนขาดความรับผิดชอบหน้าที่ของตน ขาดความรับผิดชอบต่อการเรียนการงานที่ได้รับมอบหมาย หลีกเลียงการทำงาน การช่วยงานทั้งที่บ้านและส่วนรวม ตลอดจนขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง ขาดความมีน้ำใจ ตลอดจนถึงการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ มารดาบิดา ครูอาจารย์ ขาดความรับผิดชอบต่อบ้านเรือน ซึ่งถือได้ว่าบุคคลที่กล่าวมานั้น ขาดความกตัญญูต่อตนเองด้วย^๒ และประเด็นปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาเยาวชนก่ออาชญากรรมที่มากขึ้นทั้งทางปริมาณระดับความ รุนแรงและอายุของผู้กระทำผิดที่มีอายุน้อยลงเป็นลำดับ สะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องของจริยธรรมคุณธรรมด้านความกตัญญูทวนเวียนต่อบุพการีและสังคม ขาดการปลูกฝังจิตสำนึกและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ดังปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชนแขนงต่างๆ

^๑ พ.ชา.ทก. (ไทย) ๒๗/๙๐/๒๗., พ.ชา.ทก. (บาลี) ๒๗/๙๐/๓๗.

^๒ พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์, “การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทวนเวียนต่อบิดามารดาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), บทนำ.

ในขณะที่สังคมไทยกำลังตกต่ำทางจิตสำนึก ตกอยู่ในสภาพน่าอันตรายนี้ ความกตัญญูเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยรักษาและพยุงสังคมไทย ความกตัญญู คือ การรู้สึกสำนึกในคุณด้วยแสดงความเคารพ นับถือ เชื้อพ้อง และช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความกตัญญู เป็นอุดมมงคลของชีวิต”^๓ ตามนัยของพุทธภาษิตนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีความกตัญญู คือมีจิตสำนึกในคุณท่านและคิดตอบแทน เชื่อว่า เป็นคนดี และความกตัญญู เชื่อว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยให้คนนั้นประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ส่วนผู้ที่ไม่มีความกตัญญูกตเวที คือ คนอกตัญญู ไม่รู้จักคุณ ย่อมถูกประณามว่า เป็นคนไม่ดี ไม่น่าคบหาสมาคม และเป็นเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติต่างๆ ผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณย่อมนำตัวเองไปสู่หนทางแห่งความสุข ทั้งความกตัญญูรู้คุณต่อบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ซึ่งเป็นพระพรหมของลูก เป็นเทวดา เป็นบูรพาจารย์ เป็นพระอรหันต์ของลูก ตลอดจนมีความกตัญญูต่อสัตว์และสิ่งแวดลอมที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุล “ความกตัญญู” หมายถึงความตระหนักรู้ในคุณของคน สัตว์ และสิ่งแวดลอม ที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม “กตเวที” คือการตอบแทนคุณความเป็นผู้สนองคุณท่าน^๔ ความกตัญญูเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง “ความกตัญญู เป็นมงคลอันสูงสุด สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูลชื่อว่าเกิดเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก คือ มารดาบิดา เป็นต้น สัตบุรุษเป็นคนกตัญญูกตเวที รัฐบาลคุณที่บุคคลอื่นกระทำกับตนแล้วกระทำการตอบแทนโดยไม่เห็นแก่ตัว ย่อมแสวงหาโอกาสตอบแทนบุญคุณผู้มีคุณ จึงเป็นผู้สนองคุณท่าน กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทนผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่นและแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น”^๖

แนวทางการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดาและครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างยิ่ง ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสังคมหน่วยแรกที่มนุษย์จะต้องเจอตั้งแต่เกิด เติบโต จนกระทั่งตาย^๗ “การวางพื้นฐานของมนุษย์ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางร่างกาย ทางความคิดสติปัญญา ทางอารมณ์และทางสังคม”^๘ จะมาจากการอบรมของครอบครัว บุคคลสำคัญที่จะทำให้กำเนิดชีวิตหรือกำหนดชีวิตของนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนนั้นก็คือ มารดาบิดา ครอบครัวไทยในอดีตจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ หรือเรียกว่าครอบครัวขยาย ในครอบครัวจะประกอบด้วยสมาชิกระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา มารดาบิดาและลูกหลาน ครอบครัวลักษณะนี้จะอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่น ในขณะเดียวกันเด็กจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมของครอบครัว การ

^๓ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^๕ เรื่องเดียวกัน, ๑๐.

^๖ คุรุรายละเอียดใน งบ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๒/๖๖-๖๗.

^๗ สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖.

^๘ ศรีธรรม ธนะภูมิ, **พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

ประเพณีปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในครอบครัว การอบรมนัสัย ลักษณะอย่างนี้เป็นสิ่งที่เด็กจะได้รับแต่เยาว์วัย ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก” ปัญหาการประเพณีปฏิบัติตนหรือมารยาทต่าง ๆ ของเยาวชนจึงได้รับการแก้ไขจากการดบิธาและครอบครัว

พระพุทธองค์ตรัสว่าความกตัญญูนั้นเป็นการกระทำความดีที่มนุษย์ควรพึงปฏิบัติ ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย พระพุทธศาสนาจึงยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก^๙ และที่สำคัญความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุมรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ^{๑๐}

ความกตัญญูกตเวทีตามที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสสอนเอาไว้ โดยเอกสารที่ใช้อ้างอิงส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารชั้นต้นของพระพุทธศาสนาเถรวาท ความกตัญญูกตเวทีมาจากคำภาษาบาลีคือ “กตัญญู” และ “กตเวที” คำแรกหมายถึงรู้คุณบุพการี หรือผู้มีอุปการคุณแก่เรา ส่วนอีกคำหมายถึงการตอบแทนคุณ ในกรณีของพ่อแม่กับลูก การเข้าใจว่า พ่อแม่เป็นพรหม บุรพจารย์ และอาหุไนยบุคคล เรียกว่ากตัญญูตา ส่วนการแทนคุณพ่อแม่เรียกว่ากตเวทีตา การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีแก่ลูกคือการทำให้ลูกได้เข้าใจว่าพ่อแม่มีคุณและหาทางแทนคุณด้วยการเลี้ยงดูท่านตอบแทน ฉะนั้นความกตัญญูกตเวทีไม่ใช่ความต้องการส่วนตัวของใคร แต่เป็นการตระหนักรู้ในคุณธรรมของมนุษยชาติ ลูกที่มีความกตัญญูกตเวทีไม่เพียงแต่จะรู้คุณและแทนคุณพ่อแม่เท่านั้น แต่จะมีบุคลิกภาพต่อไปในเวลาปฏิบัติต่อพ่อแม่ด้วย เช่นมีสัมมาคารวะ สุภาพ อ่อนโยน เห็นอกเห็นใจ เชื่อฟัง รู้หน้าที่ และมีจิตอาสา บุตรธิดาที่สำนึกในพระคุณของบิดามารดาและรู้จักตอบแทนคุณบิดามารดาถือว่าเป็นคนดี เป็นคนมีศักดิ์ศรี เป็นผู้ได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคมทั่วไป เพราะคนที่รู้ กตัญญูกตเวทีตา รู้จักตอบแทนคุณ เป็นผู้ที่มีความคุณธรรมสำคัญ คุณธรรมข้อที่ทำให้คนในสังคม อยู่กันมาด้วยความสงบสุข ปรองดอง มีความรักสามัคคี ต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ที่สำคัญยังเป็น การประกาศศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่และลูกก็เป็นอีกบริบทหนึ่งของชีวิตในสังคมที่เป็นบ่อเกิดของความทุกข์และความทุกข์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้ ฉะนั้น เพื่อป้องกันและบรรเทาปัญหาที่อาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการยึดถือว่ามีตัวตน พระพุทธศาสนาจึงเสนอหลักจริยธรรมชุดหนึ่งให้สมาชิกในครอบครัวนำไปปฏิบัติ จริยธรรมชุดนั้นคือ “กตัญญูกตเวทีตา”

การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนตลอดจนถึงความเชื่อและการปฏิบัติตนที่แสดงออกตามหลักพุทธธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีของนักเรียนนั้นเป็นแนวทางในการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึง

^๙ ๐.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๑๐๘/๑๑๔.

^{๑๐} อำนวย จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา” (ทองย้อย กิตติทินโน), วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า บทคัดย่อ.

บทบาทหน้าที่ของตนที่ต้องปฏิบัติต่อบิดามารดา และทุกคนในครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง ครอบครัวนั้นถือว่าเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสังคมหน่วยแรกที่มนุษย์ต้องเจอตั้งแต่เกิด จนกระทั่งตาย^{๑๑}

ดังนั้นจึงควรปลูกฝังคุณธรรมข้อนี้ในทุกสถาบันตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับชาติ เนื่องจากวัยรุ่นเป็นระยะแห่งการกระซิบสิ่งที่ได้ไว้ในเด็กให้แน่นแฟ้นมั่นคงเป็นระยะ แห่งการรับสิ่งใหม่เข้ามาอย่างรวดเร็ว การอบรมในวัยนี้ จึงควรมีความมุ่งหมายเพื่อรักษาสิ่งที่ดีที่เด็กได้รับมาแต่เริ่มต้น ไม่ให้บกพร่องพร้อมกับให้เด็กรู้จักเลือกรับสิ่งที่ควรรับต่อไป โดยเด็กควรได้รับการอบรมเพื่อให้เกิดคุณสมบัติคือความกตัญญูต่อบิดามารดา^{๑๒}

ด้วยผู้วิจัยเป็นครูสอนศีลธรรมวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยรุ่นมีความกระตือรือร้นในการรับสิ่งใหม่ๆ หากมีการอบรมปลูกฝังความกตัญญูต่อบิดามารดาที่ดีจะมีภูมิคุ้มกันในการใช้ชีวิตและเลือกรับในสิ่งที่ควรรับได้ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่และการมีจิตสำนึกเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดา ที่นักเรียนจะพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา เพื่อประโยชน์ต่อการปลูกฝังความกตัญญูต่อบิดามารดา แก่นักเรียน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในการตอบแทนพระคุณบิดามารดา เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ในสถาบันครอบครัว สังคม และประชาชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาของนักเรียน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปลูกฝังความกตัญญูต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานครมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๑๑} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๓๖.

^{๑๒} พระธรรมญาณมุนี, คณิศของพระธรรมญาณมุนี, (ลพบุรี: หัดถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๓.

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเน้นการศึกษาวเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทิต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ทราบถึงความหมาย ความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างความกตัญญูกับหลักธรรมข้ออื่นๆ ตลอดจนสภาพปัญหาและแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทิต โดยข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย จะศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ทั้งภาษาบาลีและภาคภาษาไทย ทั้งในหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มา ผู้วิจัยได้ศึกษานักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) ประชากรจำนวน ๒๐ รูป/คน มีวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามอิสระ มุ่งเน้นการศึกษาในเชิงเอกสารและสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มา โดยการเลือกพระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง ๓ คน นักเรียนชั้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๑๐ คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ คำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทิตของเยาวชนเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทิตต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทางการปลูกฝัง ความกตัญญูทเวทิตต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้ให้คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

๑.๕.๑ กตัญญูทเวทิต หมายถึง บุคคลผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแก่ตน แล้วทำตอบแทน

๑.๕.๒ กตัญญูทเวทิตา หมายถึง คุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ของผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแก่ตน แล้วตอบแทนตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่นทิสเบื่องหน้าในหลักธรรม ทิสทั้ง ๖ มาตาศิปตุอุปภูฏานัง ในมงคลสูตร และด้านหลักธรรมบุคคลหาได้ยาก ๒ ประเภท

๑.๕.๓ นักเรียนชั้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ หมายถึง นักเรียนชายและหญิงที่กำลังเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๔ แนวทางการส่งเสริม หมายถึง วิธีการทำให้นักเรียนปฏิบัติให้มีความกตัญญู กตเวที และมีความมั่นคงหรือตั้งมั่นในความกตัญญู กตเวทีต่อบิดามารดา

๑.๖ ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูสิริธรรมรักขิต (บังคม สุธรรม) กล่าวไว้ใน การศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับหน้าที่ของบุตรธิดาในสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้ บุตรธิดาที่ดีพึงระคับระคองจิตใจของมารดาบิดาพึงบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาให้มีสมนัสอยู่เสมอ ไม่ทำให้ท่านทุกข์ใจ ลำบากใจตรอมใจหรือกระทำจิตใจของมารดาบิดาให้หม่นหมอง อยู่ในโอวาทรับฟังคำบอกคำเตือนของมารดาบิดา แม้ในการเลี้ยงทางกายด้วยวัตถุต่างๆ นั้น ก็ต้องมีจิตใจเจืออยู่ด้วยตลอดเวลา ในขณะที่บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ก็ต้องให้ด้วยความเคารพ ด้วยความรัก ด้วยการบูชา ดังนักปราชญ์กล่าวว่าหากบุตรเพียงแต่เลี้ยงดูมารดาบิดาให้อาหารอย่างเพียงพอ มีที่ให้อยู่อาศัย มีเสื้อผ้าให้สวมใส่เข้าไปรักษายามเจ็บป่วยและมีความรัก แต่ปราศจากความรู้สึกเคารพและเชื่อฟังอย่างลึกซึ้งต่อมารดาบิดา ความสัมพันธ์ที่เขามีต่อมารดาบิดาจะไม่แตกต่างจากความสัมพันธ์ที่เขามีต่อสัตว์เลี้ยงในบ้าน ดังนั้นการเคารพและเชื่อฟังมารดาบิดาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มารดาบิดาสบายใจภูมิใจ บุตรที่ประเสริฐสุดคือบุตรที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของมารดาบิดา^{๑๓}

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โอนมปญโญ/กองสินธุ์) ได้กล่าวไว้ในการศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ด้วยหลักกตัญญู กตเวที ธรรมกล่าวได้ว่า ลักษณะของคนมีความกตัญญู กตเวที ทำให้ทราบด้วยอาการที่แสดงออกต่อผู้ที่มีพระคุณ ๒ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ๑. ประกาศคุณท่าน คือการประกาศว่าผู้มีพระคุณของเราคืออะไร บ้างเช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นมารดาบิดา จะต้องกล่าวสรรเสริญยกย่องมารดาบิดาให้คนอื่นฟังว่า ท่านดีกับเราอย่างไร ที่คนนิยมทำกันมาก คือเขียนประวัติประกาศคุณของพ่อแม่ในหนังสืองานศพ วิธีนี้แม้จะใช้ได้แต่ไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุด วิธีประกาศคุณมารดาบิดาที่ดีที่สุด คือประกาศที่ตัวเราเอง คนเราทุกคนคือตัวแทนของมารดาบิดาตนทั้งนั้น เพราะเลือดของตนเป็นเลือดเนื้อเดียวกับพ่อแม่ตลอดจนนิสัยใจคอและความประพฤติก็ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาจากท่าน ฉะนั้น ความประพฤติของเราเองนี้จะ

^{๑๓} พระครูสิริธรรมรักขิต (บังคม สุธรรม), “การศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับหน้าที่ของบุตรธิดาในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๒๐๙-๒๑๒.

เป็นตัวประกาศคุณท่าน ไม่ว่าเราจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ๒. ตอบแทนคุณท่าน คือเมื่อรู้ว่าท่านมีคุณหรือมีอุปการะ ต้องตอบแทน เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นมารดาบิดา บุตรธิดาสามารถตอบแทน คือ ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำการทำงานของท่าน ๓) ดำรงค์วงศ์ตระกูล ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน พระพุทธศาสนา เห็นว่าการตอบแทนสูงสุดที่บุตรพึงกระทำต่อมารดาบิดา ได้แก่ความสามารถทำให้มารดาบิดามีศรัทธา คือความเชื่ออย่างถูกต้อง มีศีล คือกาย วาจา ที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีจาคะ คือการเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีปัญญา คือความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง^{๑๔}

พระมหาบุญกอง คุณาโร (มหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” จากการศึกษาพบว่าความกตัญญู หมายถึงความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความกตัญญู เป็นมงคลอันสูงสุดบุคคลที่มีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกสำนึกในบุญคุณและคิดตอบแทนคุณ ย่อมนำความสุข ความเจริญและสิริมงคลมาสู่ชีวิตตนเอง คนที่ขาดความกตัญญู ย่อมไม่น่าคบหา และเป็นสาเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติต่างๆ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม หลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญู เช่น พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อกันในสังคม ส่วนหลักธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อความกตัญญู เช่น อกุศลมูล และมัจฉริยะ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ความรัก ความเคารพ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณลดน้อยลง เกิดช่องว่างระหว่างมนุษย์ ส่งผลให้มองไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องตอบแทนพระคุณ เป็นที่มาของความลบหลู่ การตีตนเสมอ และความอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณต่อสถาบันและต่อธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นหากบุคคลทุกฝ่าย ได้ศึกษาและรู้คุณค่าของความกตัญญูรู้ประโยชน์และรู้โทษที่จะได้รับ จนสามารถนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในสังคมย่อมจะมีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคม อันจะส่งผลให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้าและผาสุกมั่นคงสืบไป^{๑๕}

พระมหาชิรพงษ์ ปญญาชิโร (มะพารมย์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องกตัญญูในลัทธิขงจื๊อกับในพระพุทธศาสนาที่มีต่อครอบครัว” จากการศึกษาได้ข้อสรุปดังนี้ แนวคำ “เสียว” และ “กตัญญู” มีลักษณะสอดคล้องกันเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทาง กายภาพและทางสังคม ซึ่งทุกฝ่ายต่างก็

^{๑๔} พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โอนมปญโญ/กองสินธุ์), “ศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ด้วยหลักกตัญญูกตเวทิตาธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๑๕} พระมหาบุญกอง คุณาโร (มหา), “การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๘.

อาศัยกัน อยู่ในฐานะมีบุญคุณต่อกันและจะต้องแสดงออกเป็นการตอบแทนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตามสมควรแก่โอกาสและสถานะ พบว่า ทั้ง “เสี้ยว” ในลัทธิขงจื้อ และ “กตัญญู” ในพระพุทธศาสนา ได้รับการประยุกต์ใช้ในสังคมมาตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน คุณธรรมข้อนี้ได้กลายมาเป็น “เสาหลัก” ที่จะช่วยพยุงหรือค้ำชูสังคมให้เกิดสันติสุข เกิดความร่มเย็น ทั้งในสังคมจีนและสังคมไทย โดยเฉพาะในสังคมไทยปัจจุบัน หลักความกตัญญูที่มาพร้อมกับคนไทยเชื้อสายจีนและหลักความกตัญญูที่มาจากพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้^{๑๖}

พระมหาวัณณ พรอกิตฺตมโน (บุญมาก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องกตัญญูในวรรณคดีบาลีพระพุทธศาสนา” จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมที่แสดงออก ถึงความสำนึกในบุญคุณ แล้ว ทำตอบแทนคุณต่อผู้มีอุปการะคุณ ความกตัญญูกตเวที เป็นวงศ์ของบัณฑิต การแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที ไม่จำกัดเฉพาะสำหรับคฤหัสถ์เท่านั้น แม้บรรพชิตก็ต้องยึดมั่นในความกตัญญูกตเวทีเช่นกัน จุดเด่นของผู้มีความกตัญญู ก็คือจิตใจซื่อตรง ไม่ลืมนบุญคุณคนอื่นแม้จะเพียงเล็กน้อยก็ตาม ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นอุปการคุณนั้น เทิดทูนบูชาผู้มีพระคุณ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จึงเป็นเหตุให้คนที่มีความกตัญญู ได้รับประโยชน์ที่สมควรแก่ความดีนี้ ทั้งในปัจจุบันชาติและในสัมปรายภพ เมื่อถึงยามคับขันเข้า มักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายได้ด้วยอำนาจแห่งความกตัญญู ตรงกันข้ามคนอกตัญญูที่ไม่รู้อุปการคุณของผู้มีคุณ ซึ่งเป็นคนที่ไม่น่าไว้วางใจที่สุดในโลกมักจะประสบความหายนะแก่ชีวิตไม่ช้าก็เร็ว เมื่อถึงยามคับขันก็ไม่อาจรอดพ้นจากภัยอันตรายได้เพราะความอกตัญญูเป็นเหตุ การที่ไม่รับรู้บุญคุณผู้มีคุณ นับว่าเป็นความตำหนิของจิตใจอยู่แล้วแม้หากยังกลับเนรคุณทำร้ายผู้มีคุณอีก ก็เท่ากับเพิ่มโทษมหันต์ให้ตนเองโดยสิ้นเชิง ซ้ำยังมีวิบากทุกข์ คือทุติยภูมิในเบื้องหน้า^{๑๗}

พระมหาภูเนต จันทรจิต ศึกษาเรื่อง “หน้าที่ของบิดามารดาในพุทธจริยศาสตร์” พบว่า บุตรธิดา มีหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะเป็นกตัญญูและกตเวทีบุคคล คือการรู้คุณและกระทำการตอบแทน การกระทำดังกล่าวคือคุณธรรมที่ได้รับการปลูกฝังจากมารดาบิดาให้เป็นมโนธรรม ซึ่งสามารถต่อต้านป้องกันมิให้บุตรธิดาเป็นบุคคลอกตัญญู และเป็นบุคคลที่ไม่รู้บุญคุณของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ประสบกับวิบากกรรม บิดามารดาคือบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณูปการของบุตรธิดา กล่าวคือเป็นพระ

^{๑๖} พระมหาวัชรพงษ์ ปญฺญาวชิโร (มะพารมย์), “การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องกตัญญูในลัทธิขงจื้อกับในพระพุทธศาสนาที่มีต่อครอบครัว”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๗.

^{๑๗} พระมหาวัณณ พรอกิตฺตมโน (บุญมาก), “การศึกษาเรื่องกตัญญูในวรรณคดีบาลีพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

พรหม (ผู้ทรงคุณธรรม) เป็นเทวดา (เป็นผู้คุ้มครองรักษา) เป็นบูรพาจารย์ (ครูคนแรก) เป็น พระอรหันต์ (เป็นนือนาบุญอันประเสริฐ) ของบุตรธิดา ดังนั้นการกระทำหน้าที่ตอบแทน^{๑๔}

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธี) ได้ศึกษาเรื่อง “ความกตัญญูกตเวทีในฐานะคุณธรรมคำจูนสังคม จากมุมมองพระพุทธศาสนา” ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าความกตัญญูกตเวทีหมายถึง การสำนึกในบุญคุณหรืออุปการคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่มีแก่ตน และการทำตอบแทนคุณด้วยการแสดงออกทางกายและทางวาจาด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยนัยนี้ คำว่ากตัญญูจัดเป็นมโนกรรม และคำว่า กตเวทีจัดเป็นกายกรรมและวจีกรรมหลักการสำคัญของความกตัญญูกตเวที คือคุณธรรมทั้งสองประการนี้ เป็นสิ่งคู่กัน หากไม่มีกตัญญูตา กตเวทีตาก็เกิดขึ้นไม่ได้ หรือหากมีเฉพาะกตัญญูตาแต่ไม่มีกตเวทีตา ความกตัญญูกตเวทีก็ไม่สมบูรณ์ ไม่เกิดการกระทำตอบแทนคุณที่เป็นรูปธรรมและความกตัญญูกตเวทีที่สมบูรณ์ต้องเป็นสัมมาทิฐิ คือถูกต้องตามทำนองคลองธรรมไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่ขัดระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคมความกตัญญูกตเวทีที่มีความสำคัญยิ่ง จากการศึกษาวิจัย พบว่าพระพุทธศาสนากล่าวถึงความสำคัญของความกตัญญูกตเวที ไว้ ๔ ประการ คือ

๑) ความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้นฐานของคนดี กล่าวคือ คุณธรรมนี้เป็นมารดาหรือเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่นๆ และเป็นฐานช่วยเกื้อหนุนส่งเสริมให้คนกระทำความดีอื่นๆ ขึ้นไป

๒) ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี กล่าวคือ คุณธรรมนี้เป็นนิมิตหรือเครื่องหมายบ่งบอกคุณสมบัติของความเป็นคนดี เป็นคุณธรรมของสัตว์บุรุษ

๓) กตัญญูกตเวทีบุคคลหาได้ยากในโลก เพราะเหตุว่าบุคคลที่จะมีทั้งความกตัญญูและกตเวทีอย่างสมบูรณ์นั้นหาได้ยาก

๔) ความกตัญญูกตเวทีก่อให้เกิดมงคลแก่ชีวิต ในด้านการได้รับยกย่องความเจริญรุ่งเรือง และความประสพสุขในโลกนี้และโลกหน้าลักษณะของความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่ามีอยู่ ๖ ลักษณะ คือ

๑. ความกตัญญูกตเวทีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่พบ เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีที่บุตรกระทำต่อมารดาบิดา ด้วยการปรนนิบัติเลี้ยงดูด้วยปัจจัยสี่ การยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องชีวิตมารดาบิดา การเตือนสติมารดาบิดาให้ตั้งมั่นในธรรม การแสดงความกตัญญูกตเวทีของศิษย์ต่ออาจารย์ ด้วยการเคารพเชื่อฟังปรนนิบัติรับใช้ ตั้งใจศึกษาการทดแทนคุณระหว่างมิตรกับมิตรด้วยปัจจัยสี่ การปกป้องมิตรและทรัพย์สินสมบัติของมิตร การดักเตือนมิตรให้ตั้งในธรรม

๒. ความกตัญญูกตเวทีระหว่างมนุษย์กับเทวดา ที่พบ จะเป็นลักษณะการทดแทนคุณกันด้วยการประกาศคุณ การทำเทวดาพลี การปกป้องทรัพย์สินสมบัติของมิตร

^{๑๔} พระมหาภูเนต จันทร์จิต, “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

๓. ความกตัญญูทเวทีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่พบ จะเป็นลักษณะของการอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่บุพพการีที่ล่วงลับ^{๑๙}

โกวิท ราชวงศ์ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง หลักคำสอนเรื่อง “ความกตัญญูทเวทีในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาทัศนะของคนชราว่าด้วย การทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ” โดยการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ การวิจัยภาคเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ผลวิจัยภาคเอกสาร พบว่า ความกตัญญูทเวทีคือ ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และประโยชน์ของสิ่งอื่น ที่มีต่อตนเอง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แล้วประกาศและ ตอบแทนคุณนั้นตามความเหมาะสม มี ๕ ประเภทคือ ความกตัญญูต่อบุคคล กตัญญูต่อสัตว์ กตัญญูต่อวัตถุ สิ่งที่ไม่มีความวิญญาน กตัญญูต่อตนเอง และกตัญญูต่อธรรม ความกตัญญูทเวที สัมพันธ์กับสัมมาทิฐิในฐานะเกื้อกูลกัน และสัมพันธ์หลักธรรมในฐานะมีผลถึงกันทั้งใน ชาตินี้และชาติหน้า บุพการีที่เน้นในงานวิจัยครั้งนี้คือ บิดามารดา ถูกยกย่องในฐานะพิเศษเป็นพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลหรือพระอรหันต์ของบุตรธิดา ควรที่ บุตรธิดาจะต้องตระหนักในบุญคุณแล้วตอบแทน ด้วยการเลี้ยงดู ช่วยทำกิจธุระ ดำรงวงศ์สกุล ประพฤติตนให้สมควรได้รับทรัพย์มรดก และทำบุญอุทิศกุศลไปให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ปัญหาการทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยนั้น มาจากสาเหตุสำคัญ ๔ ประการคือ ปัญหาด้าน เศรษฐกิจ ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาทางด้านสังคม การปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันและ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว และในขณะที่แนวทางแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งบุพการี ในสังคมไทยปัจจุบันนั้นพบว่า ต้องเริ่มจากการแก้ไขปัญหภายในครอบครัวกันเองก่อนคือ ครอบครัวต้องเสริมสร้างกันเองโดยมีความรัก ความเข้าใจกัน และรัฐบาล สังคมต้องเข้ามา ช่วยสนับสนุนอีกแรง ดังนั้นปัญหาดังกล่าวต้องแก้ไขจากหลายๆ ด้านคือ ด้านผู้สูงอายุเอง ด้านบุตรหลาน และด้านรัฐบาลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องต้องช่วยเหลือกัน ผลวิจัยภาคสนามพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเข้าใจหลักคำสอนเรื่องความกตัญญู ทเวทีเป็นอย่างดี มีการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาจะเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา ในระดับสูง การปฏิบัติต่อบิดามารดาเมื่อครั้งเป็นหนุ่มสาวอยู่ในระดับดี ส่วนสาเหตุ สำคัญที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกับบุตรหลานได้นั้น ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากปัญหาขาดแคลน ผู้ดูแลในเวลากลางวัน รองลงมาคือปัญหาด้านสุขภาพ ส่วนบุคคลที่มาเยี่ยมผู้สูงอายุ มากที่สุดคือ หลานหรือเหลน และในบั้นปลายชีวิตผู้สูงอายุเลือกที่จะอยู่สถานสงเคราะห์ คนชราบางแควมากที่สุด ในด้านความพึงพอใจของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุพึงพอใจมากและ ที่พึงพอใจมากที่สุดคือ การบริการของผู้ดูแลของสถานสงเคราะห์คนชรา ส่วนด้านความ ต้องการ พบว่าในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุตรหลาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการ

^{๑๙}โกวิท ราชวงศ์, “หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทีในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาทัศนะของคนชราว่าด้วย การทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตอักษรศาสตร์ สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

มากนัก ที่ต้องการคือให้หน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน ซึ่งขณะนี้สถานสงเคราะห์ คนชราที่ดูแลดีอยู่แล้ว^{๒๐}

พันโท สันทร อ่อนนาค ได้กล่าวไว้ ในการศึกษาเรื่อง “การบำรุงมารดาบิดา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ดังนี้ พระราหูลพระราชาโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางยโสธราสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา เมื่อครั้งท่านเป็นสามเณร พระมารดา คือพระนางยโสธราซึ่งออกบวชเป็นภิกษุณีแล้วประชวรด้วยโรคลมในท้อง จนไม่สามารถลุกขึ้นนั่งได้ เกรงว่าพระมารดาจะสิ้นพระชนม์ และเมื่อพระราหูลไปเยี่ยมพระมารดา ได้ทราบว่พระโรคลมจะสงบได้ด้วยได้เสวยน้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวด ด้วยความห่วงใยพระมารดาจึงรับอาสาหามาถวาย แต่ก็เกิดความหนักใจ เพราะไม่รู้ว่าจะไปหาที่ไหนจึงไปหาพระสารีบุตรผู้เป็นอาจารย์ ซึ่งพระสารีบุตรได้ปลอบใจให้รอพรงนี้เช้า เมื่อรุ่งเช้าพระสารีบุตรได้เข้าไปเฝ้าพระราชาขัง เพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสน-ทิโกศล โดยให้พระราหูลไปด้วยแต่รออยู่ที่โรงฉัน และเมื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลยังมิได้ถวายพระพรถึงสาเหตุที่มา พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้ปรุงน้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวดมาให้พระราหูลเมื่อ พระราหูลได้นำมะม่วงดังกล่าวไปถวายพระมารดา เมื่อพระนางได้เสวยแล้วไม่นานอาการประชวรก็หาย^{๒๑}

สมสุตา ผู้พัฒน และจุฬารัตน์ วัฒนะ ศึกษาเรื่อง “อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดู การไปวัด การรักษาศีล ๕ และการนั่งสมาธิ ต่อความกตัญญูทเวที” สรุปได้ว่า บิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรในฐานะ ๔ ประการ คือ ในฐานะเป็นพรหม บุรพาจารย์ บุรพเทวดา และอาหุไนยบุคคล นอกจากนี้แล้ว การที่บิดามารดาเป็นต้นแบบกายมณุษย์ให้แก่บุตร ก็เป็นพระคุณอย่างสูงเช่นกัน เพราะการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความพร้อมที่จะทำความดีได้มากกว่าสัตว์ประเภทอื่นนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้น เฉพาะการที่บิดามารดาเป็นต้นแบบกายมณุษย์แก่บุตร ก็กล่าวได้ว่า เป็นพระคุณแก่บุตรมากแล้ว และถ้าหากท่านยังทำหน้าที่ของบิดามารดาให้สมบูรณ์แล้ว ก็ยังเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรในฐานะทั้ง ๔ ข้างต้น บิดามารดาจึงเป็นผู้ที่มีพระคุณต่อบุตรอย่างยากที่จะหาใครเสมอเหมือนได้^{๒๒}

^{๒๐} โกวิท ราชวงศ์, “หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทีในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาทัศนะของคนชราว่าด้วย การทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๑} พันโท สันทร อ่อนนาค, “การบำรุงมารดาบิดา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑.

^{๒๒} สมสุตา ผู้พัฒน และจุฬารัตน์ วัฒนะ, “อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดู การไปวัด การรักษาศีล ๕ และการนั่งสมาธิ ต่อความกตัญญูทเวที”, **รายงานการวิจัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นพบว่ามียุทธศาสตร์หลายประการที่ส่งผลต่อความกตัญญูทศวิถี แนวทางในการส่งเสริมความกตัญญูต้องดำเนินการจากหลายๆ ด้านคือ ด้านผู้สูงอายุเอง ด้านบุตรหลาน และด้านรัฐบาลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องต้องช่วยเหลือกัน ในครอบครัวต้องเสริมสร้างความรักความเข้าใจกัน และรัฐบาล สังคมต้องเข้ามาช่วยสนับสนุน ซึ่งในการวิจัยแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทศวิถีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร จะทำการศึกษาถึงสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทศวิถีของเยาวชนพร้อมทั้งศึกษาแนวทางในการส่งเสริมความกตัญญูให้กับเยาวชนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งความกตัญญูทศวิถีนั้นเป็นคุณธรรมที่สำคัญและจำเป็นขั้นพื้นฐานการดำเนินชีวิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่อง “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทศวิถีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

๑.๗.๑ การศึกษาเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทศวิถีต่อบิตามารดา จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๗.๒ การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก

ผู้ศึกษาได้กำหนดการดำเนินงาน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ด้านกตัญญูทศวิถีโดยการเลือก ประกอบด้วยนักวิชาการ ดังนี้

พระสอนศีลธรรม	จำนวน ๔ คน
ผู้บริหารและคณะครู	จำนวน ๓ คน
ผู้ปกครอง	จำนวน ๓ คน
นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑	จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๒๐ รูป/คน

การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก ผู้ศึกษาได้กำหนดการดำเนินงาน ดังนี้

(๑) กำหนดกรอบแนวคิด หรือประเด็นคำถามที่สัมภาษณ์ โดยได้มาจากการประมวลความรู้จากข้อมูลจากพระไตรปิฎก และเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา และจากคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ (๒) ใช้แบบสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ในรูปแบบเดียวกันกับทุกกลุ่มตัวอย่าง (๓) รวบรวมข้อมูลด้วยการบันทึกเทป วีดีโอ พร้อมกับการจดบันทึกคำให้สัมภาษณ์ในประเด็นที่สำคัญๆ

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

- ๑) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
- ๒) กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายวิดีโอ พร้อมทั้งสังเกตการณ์พฤติกรรมของนักเรียนด้วย

๑.๗.๔ การสร้างแบบสัมภาษณ์

การสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามข้อวัตถุประสงค์ ด้านการปลูกฝังความกตัญญูทศวิถีของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานครเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

- ๒) นำข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑ มาสร้างเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ

- ๓) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

- ๔) เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนนำไปเก็บข้อมูล

๑.๗.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

- ๑) นำหนังสือเชิญจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในการสัมภาษณ์

- ๒) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- ๓) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่ จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล

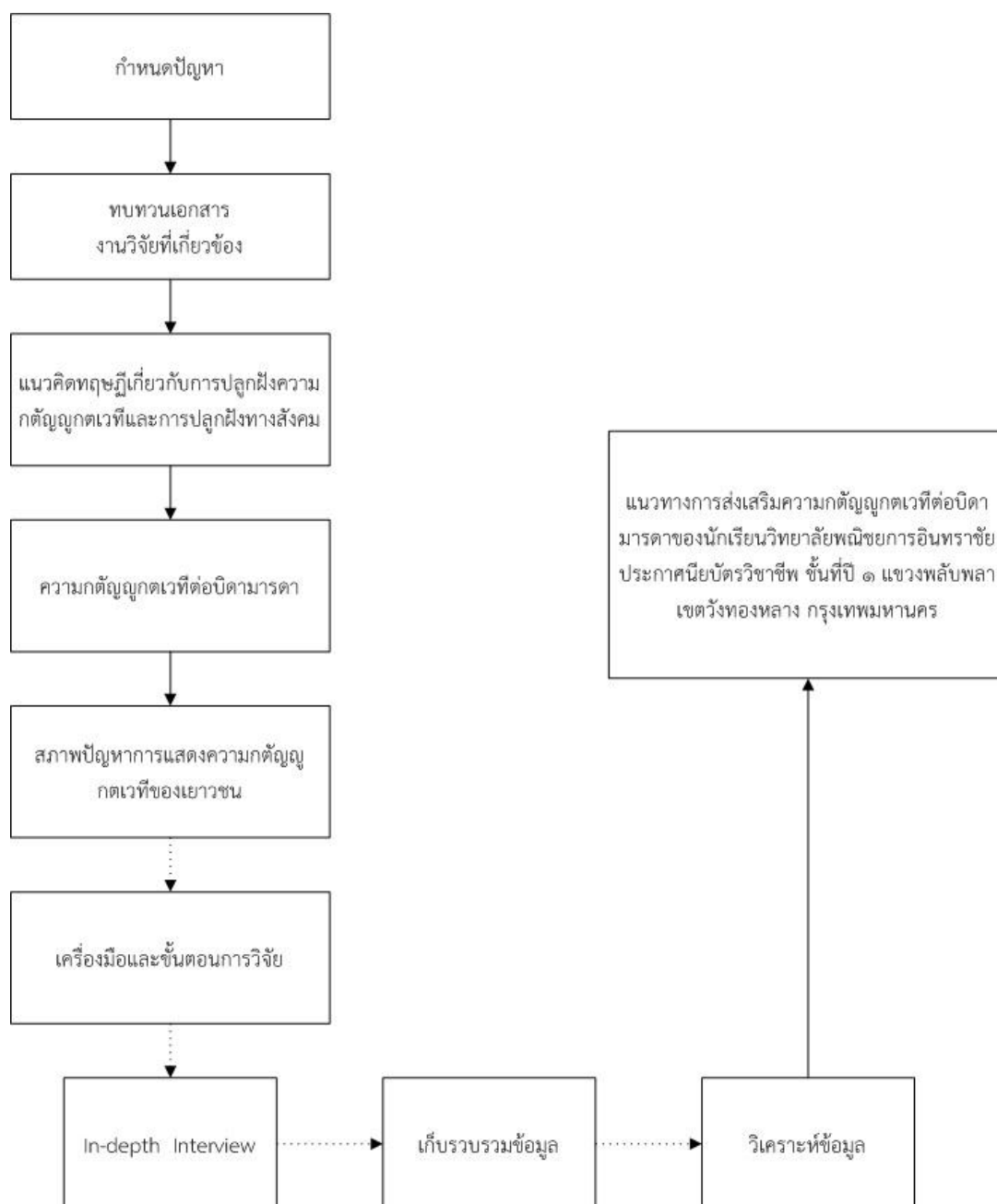
- ๔) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และบุคคลอื่น ๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

๑.๗.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ตำรา สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และ อินเทอร์เน็ต ศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง ๓ คน นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๑๐ คน รวมจำนวน ๒๐ รูป/คน และประมวลข้อมูล โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามขอบเขตของการวิจัย และนำเสนอสรุปการวิจัย ด้วยวิธีนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายความกตัญญูทศวิถีที่ต่อบิดามารดาของนักเรียน พร้อมทั้งแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทศวิถีที่ต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑.๘ กระบวนการวิจัย (Research Process)

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดเทวีของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประภาศนียบัณฑิตวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร” โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) เพื่อศึกษาความกตัญญูทวดเทวีที่ต่อบิดามารดาของนักเรียน พร้อมทั้งแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดเทวีที่ต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประภาศนียบัณฑิตวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร การศึกษาวิจัยตามกระบวนการดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทดแทนที่ต่อบิดามารดา

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๙.๑ ทำให้ทราบคำสอนเรื่องความกตัญญูทดแทนที่ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๙.๒ ทำให้ทราบสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทดแทนที่ของนักเรียน
- ๑.๙.๓ ทำให้ทราบแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทดแทนที่ของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

บทที่ ๒

คำสอนเรื่องความกตัญญูทวนเวียนตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทวนเวียนตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๑ ความหมายของความกตัญญูทวนเวียน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการกล่าวถึงคุณธรรมกตัญญูไว้อย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก ซึ่งมีความหมายของคำว่า ความกตัญญูไว้ ดังนี้

ความกตัญญู เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะ คุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดาเป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็น หลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญู นี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย^๑

ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความ กตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษพบว่า พระพุทธศาสนายกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่า เป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี ๒ จำพวก^๒ ได้แก่

๑. บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

๒. กตัญญูทวนเวียน ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน

บุพพการีบุคคล กับ กตัญญูทวนเวียนบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน^๓ จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^๔ และเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะว่าหมู่มนุษย์ส่วนใหญ่ถูก อวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้^๕

^๑ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^๒ อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๖๔/๑๐๘.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๙.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^๕ มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

จากการศึกษาความหมายด้านภาษา คำว่า บุพการี หมายถึง บุคคลผู้ทำก่อนโดยปกติ, บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน, บุพพการีบุคคล, ในกฎหมาย คำว่าบุพการี หมายถึง บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด (ทั้งสองฝ่าย) ในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายกว้างกว่านี้^๖ ซึ่งหมายรวมไปถึงอาจารย์อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนถึงบุญทั้งหลายด้วย^๗ บุพการีบุคคลกับกตัญญูกตเวทิตะบุคคล กตัญญูกตเวทิตะบุคคล ย่อมจะหาได้ยากกว่าบุพการีบุคคล

ส่วนคำว่า ความกตัญญู มีความหมาย ดังนี้

คัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญูตา^๘

พจนานุกรม มคอ-ไทย ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า

กตัญญู ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน โดยปกติวิเคราะห้ได้ว่า กต อุปการ ฆา นาติ สีสเลนาติ กตญญู. ผู้มีปกติรู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแก่ตน กต ฆนิต สีสมสสาติ กตญญู. ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน กต อุปการ ฆานาติ กตญญู. ผู้รู้คุณท่าน. กตปุพโพ, ญา ญาณ, ฐ.

กตเวทิตะ ยังบุคคลให้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน, ยังบุคคลให้รู้ซึ่งคุณอันบุคคลทำแล้วแก่ตน, ผู้ประกาศซึ่งอุปการะอันบุพการีชนทำแล้ว, ผู้ตอบแทนอุปการะของท่าน, ผู้ตอบแทนอุปการคุณของท่าน, ผู้สนองคุณท่าน, ผู้ตอบแทนคุณท่าน

กตัญญูกตเวทิตะ บุคคลผู้รู้คุณท่านและตอบแทนคุณท่าน, ฯลฯ ไทยตัดพุดเฉพาะกตัญญู แต่ความหมาย หมายถึง กตเวทิตะด้วย^๙

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า รู้อุปการคุณที่ท่านทำให้, (ผู้)รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวทิตะ และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวทิตะ ว่า (ผู้)สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับกตัญญู^{๑๐}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวทิตะ) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวทิตะ กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประกอบโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสะดวก^{๑๑}

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า กตัญญูกตเวทิตะหมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนแยกออกเป็น ๒ คือ กตัญญูรู้คุณท่าน กตเวทิตะ ตอบแทนหรือสนอง

^๖ พันตรี ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคอ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐๑.

^๗ มงฺค. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

^๘ พ.พ.อ. (บาลี) ๑/๒๐๒.

^๙ พันตรี ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคอ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, **กตัญญูกตเวทิตะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

คุณท่าน ความกตัญญูกตเวที ว่าโดยขอบเขตแยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ กตัญญูต่อบุคคลผู้มีคุณความดี หรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว และกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดี เกื้อกูลแก่ส่วนรวม^{๑๒}

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธิ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญู หมายถึงการสำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมีต่อตนเอง กตเวที หมายถึง การประกาศ การแสดงออกเพื่อตอบแทนบุญคุณ รวมความแล้วคำว่า กตัญญูกตเวที หมายถึง การรู้ในอุปการคุณหรือบุญคุณของคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีแก่ตน แล้วกระทำการตอบแทนอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยคำว่า กตัญญู ที่หมายถึงการสำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเป็นภาวะทางจิตใจ ส่วนคำว่า กตเวที หมายถึงการตอบแทนคุณ เป็นการแสดงการตอบแทนคุณผู้อื่นหรือสิ่งอื่นออกมาทางภายนอกทั้งทางการกระทำและการพูด ดังนั้น กตัญญู จึงจัดเป็นมโนกรรม ส่วนกตเวที จัดเป็นกายกรรมและวจีกรรม^{๑๓}

พระเทพวิสุทธิเมธี กล่าวถึงคำว่ากตัญญูกตเวที เป็นคำที่มาด้วยกัน เมื่อกล่าวถึงความกตัญญู ก็ต้องกล่าวถึงกตเวทีไปโดยปริยาย เพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกตัญญูก็คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวที คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๑๔}

จตุพร ศิลาเดช ได้กล่าวถึง ความกตัญญู โดยกล่าวว่า ความกตัญญูกตเวที หมายถึงการเป็นบุคคลที่มีความสำนึกในบุญคุณและหาทางตอบแทนเมื่อมีโอกาส ทั้งต่อบุคคล ต่อสัตว์ต่อสถาบัน ต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๕}

ประกิจ เกษกลางดอน และ ญัฐสุดา จตุรภากุล ได้กล่าวถึง ความกตัญญูโดยกล่าวว่า ความกตัญญูกตเวที เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เน้นให้คนมีความกตัญญูรู้อุปการคุณที่ท่านกระทำต่อเราแล้วตอบแทนท่าน หรือสนองคุณของท่าน เช่น พ่อแม่เลี้ยงลูกมาแล้ว ลูกต้องเลี้ยงท่านตอบแทน พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณต่อชาวโลก เพราะพระองค์ได้ประกาศธรรมชี้แนวทางสันติสุข ทางพ้นทุกข์แก่ชาวโลก ชาวโลกก็ควรกตัญญูต่อพระองค์โดยการประพฤติตนให้เป็นคนดีตามหลักธรรมที่พระองค์ตรัสไว้

การกตัญญูกตเวทีต่อชุมชน เป็นธรรมที่กลุ่มชนหรือหมู่ชน ควรปฏิบัติร่วมกันเพราะคนเรานั้นไม่สามารถจะอยู่คนเดียวได้ ต้องมีการคบหาสมาคมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประโยชน์ที่

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, หน้า ๒.

^{๑๓} พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธิ), “ความกตัญญูกตเวทีในฐานะคุณธรรมค่าจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต พระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^{๑๔} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), *กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๑๕} จตุพร ศิลาเดช, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

ได้จากการมีชุมชน คือความอบอุ่นไม่โดดเดี่ยว ได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน เมื่อมีภัยเกิดขึ้นเป็นต้น ดังนั้นการกตัญญูทวนเวียนต่อชุมชนนั้น กระทำได้โดยให้ความร่วมมือ เมื่อมีกิจกรรมเกิดขึ้นในชุมชน และประพฤติดนเป็นคนดีต่อชุมชน ไม่เสเพลเสพติด ไม่ลักขโมย เป็นต้น การกตัญญูทวนเวียนต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ดังนั้นมนุษย์ไม่ควรทำลายสิ่งแวดล้อมหรือทำลายตัวเองโดยการตัดต้นไม้ทำลายป่า หรือเหรังของสกปรกลงในแม่น้ำลำคลอง

แม่น้ำ ป่าไม้ ให้ความร่มรื่น ให้อากาศบริสุทธิ์ ให้ยา ให้อาหารแก่มนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้อาศัยดำรงชีพอยู่ ฉะนั้นมนุษย์ควรรู้คุณค่าของป่าไม้ แม่น้ำ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อม ด้วยการปลูกป่า ดูแลแม่น้ำลำคลองให้สะอาด เป็นต้น^{๑๖}

ทวิ บุญยเกตุ ได้กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า ความกตัญญู หมายถึงการรู้คุณ การสนองคุณคน หรือ การมีน้ำใจรำลึกถึงอุปการคุณที่ตนได้รับ ด้วยความสำนึกในบุญคุณ ความกตัญญูต่อพ่อแม่ นับว่าเป็นยอดของความกตัญญู นอกจากนั้นแล้ว ยังต้องมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณคนอื่นๆ อีก ผู้ที่ให้ความช่วยเหลืออุปการะนี้ ได้ชื่อว่า “ผู้มีพระคุณ” ผู้ได้รับความช่วยเหลือควรจะต้องรำลึกถึงอยู่เสมอ จะลืมเสียไม่ได้เลย และควรต้องหาทางตอบแทนบุญคุณในเมื่อมีโอกาสการสนองคุณนั้นทำได้หลายวิธี ไม่ใช่จะต้องกอบโกยเงินทองหรือข้าวของมาให้เพื่อเป็นการตอบแทน ที่สำคัญก็คือการตอบแทนทางจิตใจ เมื่อถึงคราวที่ผู้เคยทำบุญคุณให้แก่ตน ตกอยู่ในฐานะที่ต้องการความช่วยเหลือก็ต้องให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีตามกาลเทศะ ตามกำลังความสามารถของตนที่จะทำให้ จะโดยทางกำลังทรัพย์ กำลังความคิด หรือกำลังแรงงานก็ได้แล้วแต่กรณี ผู้ที่มีจิตใจเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณคน ถ้าเราคิดจะอุปการะหรือช่วยเหลือคนอื่นแล้ว เราไม่ควรจะหวังผลตอบแทนเลยเป็นอันขาด ให้ถือเป็นอุดมคติไว้ในใจเสมอว่า เราแบ่งความสุขที่เรามีอยู่ให้แก่คนอื่น หรือช่วยคนอื่นให้เขามีความสุข เพียงเท่านั้นก็พอแล้ว สรุปความว่า ๑. ถ้าใครทำบุญคุณให้แก่เรา เราต้องรำลึกถึงความดีของเขาอยู่เสมอ โดยไม่มีวันลืม และต้องพยายามสนองคุณเขาเมื่อมีโอกาส ๒. ถ้าเราจะทำบุญคุณให้แก่ใคร อย่าหวังการตอบแทนจากเขาเลยแม้แต่น้อย ให้คิดเสียว่าเราทำเพื่อแบ่งความสุขให้คนอื่น เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์^{๑๗}

สุภาพร พิศาลบุตร ได้กล่าวถึง ความกตัญญู โดยกล่าวว่า ความกตัญญูทวนเวียนหมายถึงความประพฤติของเยาวชนที่แสดงออกมาและการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีอุปการคุณ เช่นบิดา มารดา ครูอาจารย์ โดยการเคารพ เชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่ง การให้ความช่วยเหลือตามความสามารถของตน^{๑๘}

อนุพันธ์ อภิขยานภาพ ได้ให้ความหมายของความกตัญญูทวนเวียน หมายถึง ความรู้บุญคุณหรืออุปการะของบุญที่ตนทำไว้แล้ว รู้ว่าที่ตนเองพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลาย ได้ดีมีสุขอยู่ในปัจจุบัน ก็เพราะบุญทั้งหลายที่เคยทำไว้อดีตส่งผลให้ จึงไม่ลืมอุปการะของบุญนั้นเลยและตั้งใจสร้างสมบุญให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

^{๑๖} ประกิจ เกษกลางดอน และณัฐสุดา จตุรภาณุกุล, หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘-๔๐.

^{๑๗} ทวิ บุญยเกตุ, พ่อสอนลูก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๔), หน้า ๓๔-๓๗.

^{๑๘} สุภาพร พิศาลบุตร, จริยธรรมทางธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลิฟวิง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

ความกตัญญูก็คือความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวที คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๑๙}

สรุปได้ว่า ความกตัญญูก็คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวที คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๒ ความสำคัญของความกตัญญูกตเวที

ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุ่ม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ^{๒๐}

ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ดังนี้

๑. เป็นสัตบุรุษ ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิของสัตบุรุษ^{๒๑}

๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวที ต้องฝึกฝนตนมาดีสามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใช้จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้^{๒๒}

๓. ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพฤติตนถูกต้อง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย^{๒๓}

๔. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน^{๒๔}

^{๑๙} อนุพันธ์ อภิขยานภาพ, “การนำหลักธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทีไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนโรงเรียนธัญวิทยา (ตงม้น) ตำบลรังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี”, รายงานการวิจัย, หน้า ๘.

^{๒๐} อำนวย จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทิตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา” (ทองย้อย กิตติทินโน), วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชา สารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

^{๒๑} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗., อ.ท.ก.อ. ๒/๓๓/๓๓.

^{๒๒} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔., อ.ท.ก.อ. ๒/๕๔/๕๕.

^{๒๓} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๗๗.

^{๒๔} ข.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๓๒๑/๒๘๒.

๕. ประพจน์ที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิด สวัสดิมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิต^{๒๕}

๔. ความกตัญญูทวายเป็นเครื่องหมายของคนดี

“สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญความเป็นคนกตัญญูและความเป็นคนกตเวที ทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ”^{๒๖}

คนกตัญญูทวามีปัญญา มีกัลยาณมิตร และมีความรักดีมั่นคง ช่วยทำกิจของมิตรผู้ตกยากโดยเต็มใจ บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่าสัตบุรุษ ผู้ใดประกอบด้วยคุณธรรมทั้งปวงเหล่านี้ คือเป็นผู้มีศรัทธา อ่อนโยน แจกทานด้วยดี รู้ความประสงค์ ศิริยอมไม่ละคนเช่นนั้นผู้สงเคราะห์มิวจาอ่อนหวานสละสลวย^{๒๗}

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของความกตัญญูทวีสวไว้ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า การตระหนักถึง พระคุณของมารดาบิดา และหน้าที่สำคัญของมารดาบิดาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเน้นให้เห็นว่ามารดาบิดาเป็นปูชนียบุคคลของลูก กล่าวคือ ท่านเป็นพระพรหม เป็นบูรพาจารย์ เป็นอรหันต์ของลูก จึงควรแก่การกราบไหว้ เคารพบูชาของลูกตลอดกาล มารดาบิดา คือบุคคลที่ควรเคารพบูชาอย่างสูงสุด มารดาบิดาเป็นเหมือนพระพรหมของลูก เพราะประกอบด้วยคุณธรรมที่สำคัญอันเรียกว่า พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มารดาบิดาจัดเป็นบูรพาจารย์ คือครูอาจารย์คนแรกที่คอยแนะนำสั่งสอนให้ความรู้แก่ลูก นอกจากนี้ มารดาบิดายังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สำคัญอีก ๕ ประการ คือ ๑) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว ๒) ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) ให้ศึกษา ศิลปวิทยา ๔) เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส ผู้ที่เป็นลูกนั้น ก็ต้องตั้งอยู่ในความกตัญญูทวีสวโดยพึงเคารพมารดาบิดาผู้เป็นเสมือนทิศเบื้องหน้า โดยการปฏิบัติดังนี้ ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) ประพจน์ดีให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศไปให้ท่าน^{๒๘}

พระเทพวิสุทธิเวที (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า คนในสมัยโบราณเขามองเห็นการณ์ไกลว่า อะไรจะเกิดขึ้น เขาจึงย้ำสอนกันมากในเรื่องนี้ และถือว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดีย ได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชน ทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดกต่าง ๆ เป็นนิทานสอนใจ ก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูทวีสวที่เกือบทุกเรื่อง เพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูทวีสวต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจ เจ็บไข้ดูแลรักษา ช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ ในประเทศจีน ปรัชญาเมธี ได้แก่ ขงจื๊อ ได้เขียนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความกตัญญูให้ลูก

^{๒๕} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๘/๘๘.

^{๒๖} ดุราลัยละเอียดยใน อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๒๗} ดุราลัยละเอียดยใน ชุ.ชา. ทก. (ไทย) ๒๗/๗๗-๗๘/๖๐๘.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **คุณบิดามารดาสุตพรรณนามหาศาล**, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

ปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย สอนให้บุคคลรู้จักเคารพบนอบนับถือผู้มีพระคุณ ประเพณีของจีน เช่น ตื่นเช้า ต้องจัดรูป ๓ ดอก ไปยื่นหน้าบ้าน เพื่อไหว้ฟ้าดิน เพื่อระลึกถึงบุญคุณของแผ่นดินและฟ้า พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ได้ยกย่องคนกตัญญูว่า เราจะคุณคน ไม่ต้องไปดูแหวนที่สวมนิ้ว สายสร้อยห้อยคอ รถยนต์...สิ่งเหล่านั้นเป็นเปลือกทั้งนั้น แต่ดูว่า เขามีคุณธรรมคือมีความกตัญญู กตเวทีขนาดไหน เขาปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เครือญาติอย่างไร คนดีย่อมมีความหนักแน่น อดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุข เพราะพ่อแม่เป็นพระประจำบ้าน เป็นเทวดา ประจำบ้าน ไม่ต้องไปกราบไหว้เทวดาที่ไหน กราบไหว้บิดามารดาก็พอแล้ว การเคารพกราบไหว้พ่อแม่เป็นมงคลชีวิต^{๒๙}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงความกตัญญูว่าความกตัญญูนั้นไม่มี เฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญู ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณ จึงมีภาษิตว่า “นิมิตต์ สาธูปานํ กตญญูกตเวทีตา” แปลว่า ความรู้คุณและประกาศตอบแทนคุณนั้นให้ปรากฏ เป็นเครื่องหมายของคนดี^{๓๐}

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธี) กล่าวถึงความสำคัญของความกตัญญูกตเวที ไว้ดังนี้ ความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้นฐานของคนดี กล่าวคือ คุณธรรมนี้เป็นมารดาหรือเป็นบ่อเกิดของคุณธรรม อื่น ๆ และเป็นฐานช่วยเกื้อหนุนส่งเสริมให้คนกระทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นเครื่องหมายของคนดี กล่าวคือ คุณธรรมนี้เป็นนิมิต หรือเครื่องหมายบ่งบอกคุณสมบัติของความเป็นคนดี เป็นคุณธรรมของ สัตบุรุษ บุคคลหาได้ยากในโลก เพราะเหตุว่าบุคคลที่จะมีทั้งความกตัญญูและกตเวทีอย่างสมบูรณ์นั้น หาได้ยาก และก่อให้เกิดมงคลแก่ชีวิต ในด้านการได้รับยกย่องความเจริญรุ่งเรือง และความประสพสุข ในโลกนี้และโลกหน้า^{๓๑}

อานวย จันเงิน กล่าวว่าความกตัญญูกตเวที เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่ง ความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย เพราะเป็น เครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบความ สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ^{๓๒}

สรุปได้ว่า ในพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีมาก ซึ่งความกตัญญู กตเวทีนี้ เป็นหนึ่งในอุดมมงคล ๓๘ ประการ โดยเป็นมงคลที่ ๒๕ คือ กตญญูตา (ความกตัญญู) จัดว่า เป็นคุณธรรมล้ำเลิศสำหรับเหล่าชาวพุทธและชาวเอเชียส่วนใหญ่ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “โหว เม ภิกขเว ทูลลภา” คือ ดูกฤทธิษทั้งหลาย คนทั้งสองจำพวกเรตถาคตกกล่าวว่าหายากในโลก คนสอง

^{๒๙} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี, หน้า ๖-๗.

^{๓๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

^{๓๑} พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธี), “ความกตัญญูกตเวทีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมอง พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๒} อานวย จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดพระวรญาณ (ทองน้อย กิตติทินโน)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๘.

จำพวกนั้นคือ บุพการี คนที่ทำคุณไว้ก่อน และกตัญญูทเวทีบุคคล ผู้รู้ซึ่งคุณของผู้ที่ทำความดีไว้แก่ตนแล้วก็ทำตอบแทนผู้มีคุณ

๒.๑.๓ ลักษณะของความกตัญญูทเวที

ความกตัญญูทเวทีมีขอบเขต ๒ ระดับ คือกตัญญูทเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูทเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูทเวทีต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม อย่างหนึ่ง^{๓๓}

ปิ่น มุทุกันต์ กล่าวลักษณะของคนมีความกตัญญู ไว้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) กตัญญูขั้นสามัญ เป็นการรู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้แก่ตน จะยอมรับรองว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้กับตนเท่านั้น เช่น ยอมรับว่าบิดามารดามีพระคุณ เพราะได้เลี้ยงดูเรามา ยอมรับว่าครูอาจารย์มีพระคุณ เพราะได้อบรมสั่งสอนศิลปวิทยาการ ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะท่านเหล่านั้นเคยให้ข้าวให้น้ำรับประทาน รวมความว่ากตัญญูอย่างสามัญทั่วไป หมายถึง รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวที คือ การตอบแทนคุณ

๒) กตัญญูขั้นสัทบุรุษ เป็นความกตัญญูขั้นสูง หมายถึง การรู้จักคุณธรรมความดีอันมีอยู่ในตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองออกเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินความดีด้วยความดี และรู้จักน้อมทั้งว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา^{๓๔}

จากการศึกษาลักษณะของคนมีความกตัญญู เราทราบได้ด้วยอาการที่แสดงออกต่อผู้มีพระคุณ ๒ ลักษณะ^{๓๕} ดังนี้

๑) ประกาศคุณท่าน คือการประกาศว่าผู้มีพระคุณของเราดีอย่างไรบ้าง เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ จะต้องกล่าวสรรเสริญยกย่องพ่อแม่ให้คนอื่นฟังว่า ท่านดีกับเราอย่างไร ที่คนนิยมทำกันมากคือ เขียนประวัติประกาศคุณของพ่อแม่ในหนังสืองานศพ วิธีนี้แม้จะใช้ได้ แต่มิใช่วิธีที่ดีที่สุด วิธีประกาศคุณพ่อแม่ที่ดีที่สุด คือ ประกาศที่ตัวเราเอง คนเราทุกคนคือตัวแทนของพ่อแม่ตนทั้งนั้น เพราะเลือดของตนเป็นเลือดเนื้อเดียวกับพ่อแม่ ตลอดจนนิสัยใจคอและความประพฤติ ก็ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาจากท่าน ฉะนั้น ความประพฤติของเราเองนี้แหละจะเป็นตัวประกาศคุณท่าน หรือประจานท่านอย่างโจ่งแจ้งที่สุด ไม่ว่าเราจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๒-๓.

^{๓๔} ปิ่น มุทุกันต์, *มงคลชีวิต ภาค ๓*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๗-๑๒๐.

^{๓๕} สมคิด เหลาฉลาด, “ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พัฒนารุชมชนมหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

๒) ตอบแทนคุณท่าน คือ เมื่อรู้ว่าท่านมีคุณหรือมีอุปการะ ต้องตอบแทน เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ บุตรธิดาสามารถตอบแทนได้ ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๓๖}

สรุปได้ว่า ความกตัญญู มี ๒ ลักษณะ คือ กตัญญูต่อผู้มีคุณแก่ตนโดยตรง และกตัญญูต่อผู้มีคุณหรือผู้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนลักษณะของกตเวที ก็คือ การรู้จักผู้ที่มีอุปการะแก่ตนหรือแก่ส่วนรวม เมื่อรู้แล้วก็ประกาศให้ผู้อื่นได้รับทราบ และตอบแทนท่านด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการช่วยเหลือด้วยกำลังและด้วยความเคารพ

๒.๑.๔ ประเภทของความกตัญญูกตเวที

จากการศึกษาพระพุทธศาสนา ความกตัญญู มี ๒ ประเภท^{๓๗} คือ

๑) ความกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณ (บุพการี) คือ บิดา มารดา อาจารย์อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒) ความกตัญญูต่อสิ่งที่มีบุญคุณ (บุญ)

ส่วนความกตัญญูต่อบุคคลหรือสิ่งอื่น ๆ เป็นการศึกษาตีความคำสอนพระพุทธศาสนา ตามสภาพสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ทำให้พุทธศาสนิกชนคนไทยมีหลักความเชื่อถือและการประพฤติปฏิบัติที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา อันส่งผลให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นพระพุทธศาสนาแบบคนไทยที่ได้ตีความความหมายของกตัญญูกตเวทีให้กว้างขวางและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย^{๓๘}

ดังนั้น ความกตัญญูจึงไม่ได้มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่มีกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีก เช่น พืช สัตว์ ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง เพื่อสร้างวัฏจักรที่ดีให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งจะเกิดผลดีกับทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ พืช สัตว์และสสาร ทำให้สิ่งเหล่านี้เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน และในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงมีความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างยิ่ง ทั้งต่อมนุษย์ด้วยกันเองและต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมค่าจุนโลกให้อยู่รอด และเป็นคุณธรรมที่สร้างความรักความผูกพันให้มนุษย์ สัตว์ สถาบัน ธรรมชาติแวดล้อม อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและสมดุล

อนุพันธ์ อภิขยานุภาพกล่าวถึงประเภทของความกตัญญูแบ่งเป็น ๕ ประการ

๑) กตัญญูกตเวทีต่อบุคคล คือ ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากหรือน้อยเพียงไร จะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้งพยายามหาโอกาสตอบแทน

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๓๗} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

^{๓๘} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๑/๒๗๕.

บุญคุณทำให้ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิณฑบาตดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม จะต้องตามระลึกนึกถึงพระคุณของท่านให้จงหนัก

๒) กตัญญูทเวทิต่อสัตว์ คือ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งานจะต้องใช้ด้วยความกรุณาปราณี ไม่เข่นแค้นมันจนเหลือเกิน อย่าใช้งานหนักจนเป็นการทรมานขณะเดียวกันต้องเลี้ยงดูให้อาหารอย่าให้อดอยาก ให้ได้กินได้พักผ่อนตามเวลา

๓) กตัญญูทเวทิต่อสิ่งของ คือ ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ให้ดี ไม่ลบหลู่ดูแคลน ไม่ทำลาย

๔) กตัญญูทเวทิต่อบุญ คือ รู้ว่าคนเราเกิดมามีอายุยืนยาว ร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขความเจริญ มีความก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ก็เนื่องมาจากผลของบุญ จะไปสวรรค์กระทั่งไปนิพพานได้ก็ด้วยบุญ กล่าวได้ว่า ทุกอย่างทำสำเร็จได้ด้วยบุญ

๕) กตัญญูทเวทิต่อตนเอง คือ รู้ว่าร่างกายของเรานี้เป็นอุปกรณ์สำคัญที่เราจะใช้อาศัยในการทำมาหากิน ใช้ในการสร้างบุญกุศลนานาประการ เพื่อความสุข ความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง จึงทะนุถนอมดูแลร่างกาย รักษาสุขภาพให้ดี ไม่ทำลายด้วยการกินเหล้า เสพสิ่งเสพติด เที่ยวเตร่ดึกๆ ตื่นๆ และไม่นำร่างกายนี้ไปประกอบความชั่ว เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม อันเป็นการทำลายตนเอง^{๓๕}

จากการศึกษาพบว่า ความกตัญญู มี ๔ ประเภท^{๓๖} ได้แก่

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิณฑบาตดา ครูอาจารย์ และญาติ
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข
๔. ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๑) ความกตัญญูต่อบุคคล

ความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมศาสดา พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ทรงก่อตั้งพระพุทธศาสนา ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนาน เพื่อการชนเหล่าสรรพสัตว์ออกจากสังสารวัฏ เมื่อครั้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณใหม่ๆ ทรงมีพระทัยโน้มไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย แต่เพราะทรงอาศัยความเอ็นดูในเหล่าสรรพสัตว์ พระองค์จึงทรงเริ่มประกาศพระศาสนาด้วยทรงมุ่งประโยชน์สุขแก่โลกแก่ไฉนนิกรที่จะได้พ้นจากทุกข์ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตลอดเวลา ๔๕ พรรษา โดยการนำหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบประกาศให้ชาวโลกได้รับรู้และปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ดังนั้นพระองค์จึงทรงเป็นผู้มีอุป

^{๓๕}อนุพันธ์ อภิขยานภาพ, “การนำหลักธรรมเรื่องความกตัญญูทเวทิต่อไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนโรงเรียนธัญวิทยา (ตงม้น) ตำบลรังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี”, รายงานวิจัย, หน้า ๘-๙.

^{๓๖}มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖., สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๕๐.

การคุณ ทรงเป็นปูชนียบุคคลของพุทธบริษัทในฐานะทรงพระปัญญาคุณพระบริสุทธิ์คุณ พระกรุณาคุณ และทรงตั้งพระศาสนาประกาศสัจธรรมบัญญัติพระวินัยให้ปวงชน พลโลก เว้นสิ่งควร เว้นและประพาสสิ่งควรประพาสพระพุทธรูปทรงเป็นพระบรมครู ทรงเป็นมนุษย์ที่มีสังขารร่างกาย ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นามกับรูป เหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่ทรงเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนพระองค์ ทรงฝึกฝนพระองค์เองจนสามารถกระทำให้สิ่งเหลือวิสัยที่สามัญชนจะกระทำได้

ความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมศาสดา พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ทรงก่อตั้งพระพุทธศาสนา ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนาน เพื่อการชนเหล่าสรรพสัตว์ ออกจากสังสารวัฏ เมื่อครั้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณใหม่ ๆ ทรงมีพระทัยแน่วไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย แต่เพราะทรงอาศัยความเอ็นดูในเหล่าสรรพสัตว์ พระองค์จึงทรงเริ่มประกาศพระศาสนา ด้วยทรงมุ่งประโยชน์สุขแก่โลกแก่ไฉนนิกรที่จะได้พ้นจากทุกข์ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตลอดเวลา ๔๕ พรรษา^{๔๑} โดยการนำหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบประกาศให้ชาวโลก ได้รับรู้และปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ดังนั้น พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีอุปการคุณทรงเป็นปูชนียบุคคลของพุทธบริษัทในฐานะทรงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ พระกรุณาคุณ และทรงตั้งพระศาสนา ประกาศสัจธรรม บัญญัติพระวินัยให้ปวงชนพลโลก เว้นสิ่งควรเว้น และประพาสสิ่งควรประพาส

พระพุทธรูปทรงเป็นพระบรมครู ทรงเป็นมนุษย์ที่มีสังขารร่างกายประกอบด้วยสิ่งที่เป็นาม กับ รูป เหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่ทรงเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนพระองค์ ทรงฝึกฝนพระองค์เองจนสามารถกระทำให้สิ่งเหลือวิสัยที่สามัญชนจะกระทำได้ ทรงให้กำเนิดคำสอน ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา ชาวพุทธเคารพนับถือพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมครู^{๔๒} ดังนั้นพระพุทธองค์จึงเป็นผู้มีอุปการคุณมากมาย ดังที่พุทธศาสนิกชนทราบกันเป็นอย่างดีตามแนวพุทธคุณ ๙ ประการ^{๔๓}

พระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการ ย่อเหลือ ๒ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระกรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา หรือตามที่นิยมกล่าวกันในประเทศไทย ย่อเหลือ ๓ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ ๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา^{๔๔}

พระพุทธองค์ ตรัสว่าความกตัญญูนั้นเป็นการกระทำความดีที่มนุษย์ควรพึงปฏิบัติ ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย พระพุทธศาสนามากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากใน

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๙๐.

^{๔๒} พระมหาสังเขย ธมฺมเนตติโก, ความอัครจริยในพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประดิษฐ์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

^{๔๓} คุณของพระพุทธเจ้า มี ๙ ประการ คือ ๑. เป็นพระอรหันต์ ๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ๓. เป็นผู้พิชิตด้วยวิชาและจรณะ ๔. เป็นผู้เสด็จไปดี ๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๖. เป็นสารถิฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. เป็นพระพุทธเจ้า ๙. เป็นพระผู้มีพระภาค, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๕-๖๖.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๙๑.

โลก^{๔๕} และที่สำคัญความกตัญญูทวายเป็นคุณธรรมสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลายเพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุมรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ โดย ลำดับ^{๔๖}

เมื่อพุทธศาสนิกชนผู้เป็นศาสนทายาทรู้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทำอุปการะแก่เวไนยนิกร ด้วยทรงมีพระมหากรุณาแสดงธรรมสั่งสอนโปรดให้พ้นความทุกข์ให้ได้รับประโยชน์สุขตามภูมิชั้นแห่งเวไนยนิกรพุทธศาสนิกชนทั่วไปแล้ว ฝ่ายพุทธศาสนิกชนเมื่อระลึกคุณไม่ลบลู้ต่อพระพุทธานุภาพ อุปถัมภ์พระพุทธานุภาพตามสมควรแก่กรณี บูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา ดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธานุภาพ ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูทวายเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๗}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธรูปจะปรินิพพานไปแล้ว พุทธศาสนิกชนก็ควรรักษาและถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จะเห็นได้ว่า การถือพระธรรมวินัย เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และพระองค์ตรัสไว้ว่า ผู้ใดปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ผู้นั้นชื่อว่าได้บูชาพระองค์^{๔๘}

ความกตัญญูต่อบุคคล ความกตัญญูต่อพระพุทธรูปในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมศาสดา

๑.๑ ความกตัญญูต่อพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นรัตนอย่างหนึ่งในสังคหะสูงสุดของพุทธศาสนิกชน กล่าวคือ เป็นหนึ่งในพระไตรรัตนหรือแก้ว ๓ ประการ ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นผู้สืบทอดพระศาสนา เป็นศาสนทายาท และเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

พระสงฆ์ คือ ชุมชนอันประเสริฐ ซึ่งเกิดจากท่านผู้รู้ผู้ดำเนินตามอย่างพระพุทธรูป มาอยู่รวมกัน เป็นแหล่งที่ดำรงรักษาธรรม และเป็นแหล่งแห่งกัลยาณมิตร ที่จะช่วยเกื้อหนุนให้ผู้ศึกษาเจริญงอกงามขึ้นไปในชีวิตอันประเสริฐ จนสามารถเข้าถึงธรรม ตามอย่างพระพุทธรูป

จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ^{๔๙}

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุด้วยญัตติจตุตถกรรม เพื่อปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัย ตามความรู้ความสามารถ และปฏิบัติตนเพื่อความสะอาด สว่าง สงบ แห่งจิตใจ

๒. อริยสงฆ์ หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธรูปผู้บรรลุธรรมตั้งแต่ระดับต้น (พระโสดาปัตติมรรค) จนถึงระดับสูง (พระอรหันต์)^{๕๐}

^{๔๕} อก.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๔๖} อำนวย จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูทวายเป็นภิกษุด้วยญัตติจตุตถกรรม เพื่อปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัย ตามความรู้ความสามารถ และปฏิบัติตนเพื่อความสะอาด สว่าง สงบ แห่งจิตใจ

^{๔๗} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), พระธรรมเทศนาในพระราชสำนัก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๕.

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๙๙/๑๔๘.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สยามสามไตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เฟื่องฟ้า พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐.

จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย^{๕๐} เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่เป็นศาสนบุคคลที่ฟังปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

การแสดงความกตัญญูต่อพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นผู้มีอุปการคุณต่อชาวโลก ๖ ประการ ได้แก่

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้^{๕๑}

ความกตัญญูต่อพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นรัตนอย่างหนึ่ง ในสังเขปสูงสุดของพุทธศาสนิกชน กล่าวคือ เป็นหนึ่งในพระไตรรัตน์หรือแก้ว ๓ ประการ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นผู้สืบทอดพระศาสนา เป็นศาสนทายาท และเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

พระสงฆ์ คือ ชุมชนอันประเสริฐ ซึ่งเกิดจากท่านผู้รู้ผู้ดำเนินตามอย่างพระพุทธเจ้ามาอยู่รวมกัน เป็นแหล่งที่ดำรงรักษาศรัทธาและเป็นแหล่งแห่งกัลยาณมิตร ที่จะช่วยเกื้อหนุนให้ผู้ศึกษาเจริญงอกงามขึ้นไปในชีวิตอันประเสริฐ จนสามารถเข้าถึงธรรมตามอย่างพระพุทธเจ้า

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนเมื่อระลึกคุณ ไม่ลบหลู่ต่อพระสงฆ์ อุปถัมภ์พระสงฆ์ตามควรแก่กรณี บูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา โดยการแสดงความกตัญญูในพระสงฆ์ ด้วยความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์^{๕๒} คือ ตระหนักถึงคุณงามความดีของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา มีความยำเกรง อ่อนน้อม กราบไหว้ บูชา เชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน

๑.๒ ความกตัญญูต่อบิดามารดา

ในมัจฉัตถปิณี ได้อธิบายไว้ว่า มารดาบิดา คือ “สตรีที่ยังบุตรให้เกิดชื่อว่ามารดา บุรุษผู้ยังบุตรให้เกิดชื่อว่าบิดา บรรดามารดาบิดาเหล่านั้น มารดานั้นเป็นผู้ที่ทำการที่ทำไดยาก”^{๕๓}

มารดา หมายถึง หญิงที่เป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร บิดา หมายถึง ชายผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร พระพุทธเจ้าตรัสยกย่องมารดาบิดาไว้ในฐานะต่างๆ อันเป็นฐานะสำคัญ^{๕๔} ดังจะกล่าวต่อไป

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๕.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖., ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๕๓} อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๒/๔๙.

^{๕๔} มงคล.(บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖., พระสิริมงคลจารย์, มัจฉัตถปิณี แปล เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐๙-๒๑๒.

^{๕๕} ดุราลัยเถยตโน อง.ติก.(ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความกตัญญูต่อมารดาบิดา ไว้ดังนี้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อว่ามีพรหม บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อว่ามี
บูรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อ คำว่า พรหม
นี้เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่าบูรพาจารย์ นี้เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า อาหุไนย
บุคคลนี้เป็นชื่อของบิดามารดา ข้อนี้เพราะเหตุไร

เพราะบิดามารดามีอุปการะมากบำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตร บิดามารดาผู้
อนุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บูรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตร เพราะ
เหตุนี้บัณฑิต พึงนมัสการและสักการะบิดามารดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบ
กลิ่น การให้อาบน้ำ และการล้างเท้า เพราะกาปรนนิบัติบิดามารดานั้นบัณฑิตจึง
สรรเสริญในโลกนี้เองเขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๕๖}

ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบูชาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อว่ามีพรหมบุตร
ของสกุลใดบูชาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อว่ามีบูรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบูชาบิดา
ภายในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อว่ามีบูรพาเทพ บุตรของสกุลใดบูชาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้น ชื่อ
ว่ามีอาหุไนยบุคคลว่า “พรหม” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดาคำว่า “บูรพาจารย์” นี้เป็นชื่อคำของมารดา
บิดา คำว่า “บูรพาเทพ” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดาคำว่า “อาหุไนยบุคคล” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา ข้อ
นี้เพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดามีอุปการะมากบำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตร มารดาบิดาผู้
อนุเคราะห์ประชา ละอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงนมัสการ และ
สักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำและการชำระเท้า^{๕๗}

สรุปได้ว่า บิดามารดามีฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่บุตรอย่างมหาศาล และอยู่ใน
ฐานะที่เป็นพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรก และอาหุไนยบุคคลของบุตร สมควรที่บุตรทุกคนจะต้อง
ตระหนักในคุณูปการดังกล่าว ด้วยการกระทำตอบแทนตามหน้าที่ของตน ดังนั้นฐานะของบิดามารดา
จึงเป็นฐานะที่สูงส่งสำหรับบุตร

ในวรรณสามชาดก กล่าวไว้ว่า “บุคคลใดเลี้ยงดูมารดาและบิดาโดยธรรม แม้เทวดาก็
เยียวยารักชามุขผู้เลี้ยงดูมารดาและบิดานั้น แม้นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลก
นี้ บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์”^{๕๘}

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บิดามารดาเป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับ
ฐานะของบิดามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่ง เป็นปูชนียบุคคลของบุตร พระพุทธองค์
ได้ตรัสฐานะของบิดามารดาไว้ ๔ ประการ^{๕๙} ได้แก่

๑. เป็นพระพรหมของบุตร (พรหมมาติ มาตาปิตโร)
๒. เป็นครูคนแรกของบุตร (ปูพพาจริยาติ มาตาปิตโร)

^{๕๖} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

^{๕๗} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

^{๕๘} ขุ.ชา.สตตก. (ไทย) ๒๘/๔๐๘-๔๐๙/๒๔๔.

^{๕๙} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

๓. เป็นเทวดาคนแรกของบุตร (บุพพเทวาติ มาตาปิตโร)

๔. เป็นอาหุไนยบุคคล (อาหุเนยยาติ มาตาปิตโร)

ฐานะของบิดามารดาแต่ละประการ มีคำอธิบาย ดังนี้

๑. เป็นพระพรหมของบุตร เนื่องจากผู้เป็นบิดามารดามีความประพฤติดีเช่นกับพรหม เพราะท่านประพฤติพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ได้แก่เมตตา ความรักและปรารถนาดีต่อบุตร, กรุณา ความสงสารห่วงใยเมื่อบุตรประสบทุกข์, มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อบุตรได้ดี, และอุเบกขา คอยเพ่งดูอยู่ห่าง ๆ ไม่ก้าวก่ายชีวิตเมื่อบุตรมีครอบครัวแล้ว

จากการศึกษาพบว่า การที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบบิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตร^{๖๐} เพราะคำว่า พรหม ในความหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ผู้ประเสริฐ ดังพระพุทธองค์ทรงเปรียบพระองค์เองว่าเป็นดังพรหม^{๖๑} ทรงเรียกบุคคลที่ประพฤติดีงาม มีคุณธรรมที่สูงส่งว่าเป็นผู้มีตนดังพรหม^{๖๒} และทรงเรียกการประพฤติพระธรรมวินัยว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์ คำว่าพรหมในความหมายของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ สูงส่ง การที่บิดามารดามีการประพฤติต่อบุตรด้วยจิตใจที่ดีงาม ยากที่บุคคลทั่วๆ ไปที่มีใช้บิดามารดาจะกระทำได้ ด้วยเหตุนี้ ฐานะของบิดามารดาจึงเป็นผู้ที่ประเสริฐ เป็นพระพรหมของบุตร

๒. เป็นบุรพเทพของบุตร เนื่องจากบิดามารดาได้ประพฤติดนเช่นกับเทพ คือการไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความดีความเจริญเท่านั้น เช่นกับวิสุทธิตเทพ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดของบุคคล หวังแต่จะให้มีความเจริญรุ่งเรือง การที่บิดามารดาได้ชื่อว่าเป็นบุรพเทพ เพราะท่านได้ประพฤติดนดังเทพแก่บุตรก่อนเทพอื่นใด ดังนั้น เทพทั้งหลายนอกจากบิดามารดา ล้วนเป็นเทพที่ทำอุปการคุณต่อบุตรภายหลังบิดามารดา จึงชื่อว่า ปัจฉาเทพ

ในพระพุทธศาสนา มีเทพ ๓ ประเภท^{๖๓} ได้แก่

๑. สมมติเทพ ผู้ที่ได้รับสมญานามว่าเป็นเทพโดยสมมติจากมหาชน ได้แก่พระราชา และพระราชวงศ์

๒. อุบัติเทพ เทวดาที่อุบัติในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นเทวดาโดยกำเนิด

๓. วิสุทธิตเทพ ผู้ที่เป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระอรหันตชีนาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้า

การที่เปรียบบิดามารดาเป็นเทพ เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองปฏิบัติต่อบุตรด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ผู้ที่มีจิตใจที่ดีงามเช่นนี้ชื่อว่าเป็นเทพทางจิตใจ โดยมีคุณธรรมที่ดีงาม เพราะธรรมสามารถยกจิตใจบุคคลให้สูงส่งดุจเทพ จึงเรียกว่า เทวธรรม^{๖๔}

๓. เป็นบุรพาจารย์ของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ได้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนบุคคลอื่น นับตั้งแต่แรกเกิดมาบิดามารดาได้อบรมพร่ำสอนให้รู้จักกิน นอน เดิน พูด ตลอดจนความรู้และ

^{๖๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

^{๖๑} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๓๑/๔๗๘.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔/๕.

^{๖๓} ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐.

^{๖๔} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

คุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จวบจนเติบโตใหญ่ จึงเป็นครูอาจารย์คนแรก ต่อมาบุตรจึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์คนอื่นนอกจากบิดามารดา เรียกว่า ปัจฉาจารย์

การอบรมสั่งสอนบุตรเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะต้องทำควบคู่กับการเลี้ยงดูทางกาย อิทธิพลของการอบรมสั่งสอนของบิดามารดามีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุตร ผู้ใดสามารถอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีได้ จึงควรยกย่องว่า บิดามารดาที่สมบูรณ์แบบ การอบรมสั่งสอนเป็นสิ่งมีค่าอย่างยิ่งสำหรับชีวิต

พุทธทาสภิกขุ มีทรรศนะในเรื่องนี้ว่า “การเป็นบิดามารดาเป็นได้ ๒ ความหมาย กล่าวคือ บิดามารดาทางฝ่ายกาย คือการได้ให้การกำเนิดและเลี้ยงดูด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นบิดามารดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้มีศีลธรรมดีงาม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และให้มีโลกุตระธรรมได้แก่สามารถชักนำให้อยู่เหนือโลก ด้วยการรู้เท่าทันต่อธรรมดาสงสารของโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่บิดามารดาสอนบุตรของตนให้เป็นคนดี มีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต เชื่อว่าได้ทำหน้าที่อย่างดีย่อม พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการสอนที่ยอดเยี่ยม ได้แก่สามารถแนะนำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้เรียกว่า “อนุสาสนีปาฏิหาริย์” เป็นปาฏิหาริย์ที่ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์ใดๆ”^{๒๕}

๔. เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการเลี้ยงดูตอบแทน เช่นเดียวกับพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชา เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติคือเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสและมีอุปการคุณต่อบุคคลด้วยการให้แนวทางสว่างทางปัญญาให้ จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการบูชาเช่นเดียวกับบิดามารดาที่มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมหาศาล พระพุทธศาสนาแสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า บุคคลอาศัยกำเนิดมาได้ เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด^{๒๖}

เมื่อกล่าวโดยสรุป บิดามารดามีฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่บุตรอย่างมหาศาล และอยู่ในฐานะที่เป็นพระพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรก และอาหุไนยบุคคลของบุตร สมควรที่บุตรทุกคนจะต้องตระหนักในคุณูปการดังกล่าว ด้วยการกระทำตอบแทนตามหน้าที่ของตน ดังนั้น ฐานะของบิดามารดาจึงเป็นฐานะที่สูงส่งสำหรับบุตร

ส่วนบุตรต้องตระหนักในหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา และมีความไม่ประมาทในการทำหน้าที่ของตนเอง ซึ่งหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา ปรากฏในสังคาลสูตร คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
 ๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
 ๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
 ๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
 ๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๒๗}
- หน้าที่ของบุตรแต่ละประการ มีอธิบาย ดังนี้

^{๒๕} พุทธทาสภิกขุ, **พ่อแม่สมบูรณ์แบบ**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕-๑๙.

^{๒๖} วจ.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๓.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

ประการที่ ๑ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ เนื่องจากการดาบิดา ได้ดูแลและเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่ในครรภ์ จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีการให้ดื่มน้ำนมดูแลสุขภาพให้เข้มแข็งโดยไม่รังเกียจ เช่น พาไปพบแพทย์ ในคราวไม่สบาย อาบน้ำให้เมื่อสกปรก ประคับประคองดูแลเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก เมื่อบุตรเติบโตต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นการตอบแทน เพราะบิดามารดามีความหวังตั้งแต่ตอนแรกแล้วว่าเมื่อบุตรเติบโตมาจักเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน^{๔๙} อันเป็นวัฏจักรทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะต้องสืบทอดการเลี้ยงดูกันไปเป็นช่วง ๆ บิดามารดาก็ต้องการให้บุตรเลี้ยงดูตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนชราภาพ แม้ว่าบุตรจะมีครอบครัวแล้วก็ตามภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูบิดามารดาจะต้องทำอย่างต่อเนื่องตราบชั่วชีวิตของท่าน การเลี้ยงดูต้องกระทำทั้งทางกายและทางใจ โดยสามารถปฏิบัติ ดังนี้

๑) เลี้ยงกาย คือ การปฏิบัติเอาใจใส่ อุปฐากด้วยปัจจัย ๔ โดยสม่ำเสมอ หรือเมื่อมีโอกาสนที่สามารถกระทำกิจใดๆ แทนได้ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ต้องรับกระทำทันที มีบุตรธิดาหลายคน ที่รู้คุณ เมื่อมารดาบิดาของตนไม่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้แล้ว เมื่อถึงเวลาที่ตนจะตอบแทนก็หมดโอกาส

๒) เลี้ยงใจ คือ การประคับประคองจิตใจให้มีความโสมนัสอยู่เสมอ โดยไม่กระทำความหม่นหมองให้ปรากฏในจิตใจ หรือ กระทำความเดือดร้อนให้ แม้ในเวลาที่ท่านเจ็บป่วย บุตรและธิดาพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ โดยใกล้ชิดหรือเมื่อถึงวัยที่จะต้องบรรพชาอุปสมบท บุตรพึงเห็นความสำคัญและกระทำตามความปรารถนาที่ท่านต้องการ เพราะในชีวิตของมารดาบิดา ถ้ามีบุตร ก็ปรารถนาจะให้บรรพชาอุปสมบท ถ้าเป็นธิดา ก็ปรารถนาจะให้แต่งงานอย่างสมเกียรติ ในความมุ่งหวังของมารดาบิดา คือ การได้เห็นบุตรธิดามีคุณธรรม เพราะเมื่อชีวิตของบุตรถูกโอบอุ้มด้วยคุณธรรม ย่อมทำให้บุตรธิดาประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เชื่อในคำที่ท่านสั่งสอน ดังนั้น การกระทำที่ท่านเป็นผู้เบาใจ ปลื้มใจมีใจโสมนัส คือการเลี้ยงดูใจของมารดาบิดา บุตรจะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดี ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัว

ดังนั้น บุตรจะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดีทั้งทางกายและทางจิตใจ ให้ท่านมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ ผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดา ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต เป็นสัตบุรุษ ผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดา ย่อมได้รับอานิสงส์ตอบแทนให้มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ในพระพุทธศาสนาได้แสดงว่า แม้ท้าวสักกะได้รับเสวยผลบุญในสวรรค์เพราะได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ ซึ่ง ๑ ใน ๗ ข้อนั้น คือการได้เลี้ยงดูบิดามารดาตลอดชีวิต^{๕๐} และได้กล่าวถึงบุตรที่เลี้ยงดูเคารพบูชาบิดามารดาของตน ย่อมได้รับการอนุเคราะห์จากท่านทั้งสอง ด้วยการอวยพรให้มีชีวิตที่ดีงาม ย่อมได้รับความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต ไม่มีความเสื่อม^{๕๑}

ประการที่ ๒ ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน เมื่อบุตรเติบโตสามารถทำงานแทนบิดามารดาได้ บุตรจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยกระทำกิจแทนมารดาบิดา เป็นการแบ่งเบาภาระของท่าน เอาใจใส่ในกิจการงานของมารดาบิดาโดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวล เพราะว่าท่านทั้งสองได้ทำงานเพื่อบุตรและครอบครัวมานานแล้ว เมื่อบุตรเติบโตแล้วท่านควรจะได้พักผ่อน กิจการต่าง ๆ ของครอบครัวที่มีอยู่ บุตรควรจะทำมารับผิดชอบดูแลแทนท่าน โดยมีบิดามารดาเป็นผู้ปรึกษาอยู่ใกล้

^{๔๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๖.

^{๔๙} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๖.

ตัว บุตรที่ไม่ตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้ ก็จะไม่ใส่ใจกิจการงานของครอบครัว ปลอຍให้บิดามารดาทำงาน เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวจนแก่ชรา แม้บุตรจะเติบโตแล้วแต่ก็ยังให้บิดามารดาเลี้ยงดูอยู่ ดังคำที่ว่า เลี้ยงให้โตแล้วยังไม่พอ ต้องเลี้ยงให้ตายอีก เป็นเพราะบุตรไม่ตระหนักในหน้าที่ของตนเอง พระพุทธศาสนากล่าวถึงบุคคลที่ทำการงานแทนบิดามารดาว่าเป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญ เป็นที่ยินดีของบุคคลต่าง ๆ เพราะได้ทำประโยชน์แก่บุคคลภายในครอบครัว และปวงญาติ เขาย่อมมีความสุขในปัจจุบัน แม้ละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมประสบสุคติในโลกสวรรค์^{๗๐}

ประการที่ ๓ ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน บุตรจะต้องทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลของบิดามารดาให้ดำรงอยู่ตลอดไป เพราะบุตรชื่อว่า เป็นทายาทของบิดามารดา เพราะฉะนั้น การที่วงศ์ตระกูลจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อม ย่อมขึ้นอยู่กับบุตรเป็นประการสำคัญ บุตรที่ดี ผู้จะเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีใจเป็นเพียงผู้จะทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น บุตรจะต้องให้วงศ์ตระกูลเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วยภาพลักษณ์แห่งความดีงาม ไม่ทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล ต้องรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลมิให้เสื่อมเสียด้วย

การดำรงอยู่ของตระกูล หมายถึง การเจริญรุ่งเรืองของบุตร ฉะนั้น บุตรพึงคำนึงถึงความมุ่งมั่น ความปรารถนา ความยากลำบากของมารดาบิดา ที่ท่านได้ทำให้วงศ์ตระกูลยั่งยืนสืบต่อมาถึงตน โดยสืบต่อไม่ให้ล้มสลายไปในช่วงอายุของตนเอง โดยไม่ทำลายทรัพย์สินมรดกที่มารดาบิดาสั่งเอาไว้ รวมทั้งรักษาและสั่งสมให้เพิ่มพูนมากขึ้น วงศ์ตระกูลจะเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคง ก็ต้องอาศัยความสามัคคีของญาติพี่น้อง ดังนั้น บุตรพึงเอาใจใส่ต่อความสำคัญในการปลูกความรัก ความสามัคคีในหมู่เครือญาติ ปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่สถานะในกลุ่มญาติ เช่น รู้จักประพฤติดื้อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และการให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นต้น ตลอดทั้งการยึดถือหลักความกตัญญูต่อบุพการีอันเป็นคุณธรรมของคนดี โดยนำมาปฏิบัติ อันเป็นเครื่องขึ้นชีวิตให้วงศ์ตระกูลมีความมั่นคง^{๗๑}

ประการที่ ๔ ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท หมายความว่า การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่จะรับทรัพย์สินมรดกของตระกูล เพื่อรักษาโภคสมบัติที่บิดามารดามอบไว้ให้ เช่น ยึดถือในคำสั่งสอนของท่านมาปฏิบัติ เพราะว่า บุตรธิดาที่ดี จะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของมารดาบิดา การที่บุตรธิดายึดถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน ย่อมสามารถรักษาทรัพย์สินมรดกของตระกูลให้คงอยู่ตลอดไปได้ แต่ถ้าบุตรธิดา ไม่ได้เอาใจใส่ต่อคำสั่งสอนของมารดาบิดา บุตรธิดาเหล่านั้น ย่อมไม่สามารถจะรักษาโภคสมบัติของท่านไว้ได้ เพราะไม่ได้ประพฤติดุจตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่ดีในการสืบทอดมรดกของวงศ์ตระกูล

การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่จะรับทรัพย์สินมรดกของตระกูลนั้น สิ่งที่ต้องพิจารณา ได้แก่ การหลีกเลี่ยงไม่ข้องแวะอบายมุข คือ ทางแห่งความเสื่อม ซึ่งนำมาซึ่งหายนะแก่โภคสมบัติทั้งปวง คือ อบายมุข ในส่วนเกี่ยวกับการหลงมัวเมาในกามคุณ การแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและเล่นการพนัน ตลอดทั้งการคบคนชั่วเป็นเพื่อน แบ่งออกเป็น ๔

^{๗๐} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๗.

^{๗๑} พระมหาภูณนุ จันทรจิต, “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา จริยศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๕๗-๕๘.

ประการ และ อบายมุข ในส่วนเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและการเที่ยว
ดูการละเล่นต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เสียหน้าที่การงาน แบ่งออกเป็น ๖ จักนำมาอธิบายต่อไป

บุคคลที่จะได้รับมอบคุณพระพรของตระกูล จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ยินม นัย
ถือและรักใคร่ของครอบครัว ถ้าหลงมัวเมาอยู่ในอบายมุขแล้ว คุณธรรมความดีทั้งหลายที่ได้ทำมา
ย่อมถึงความเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เพราะความมัวเมาประมาทในอบายมุข เพราะฉะนั้น บุคคลผู้
หวังความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ควรเว้นเสียให้ห่างไกล เพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม
และเป็นเหตุให้เสียสุขภาพทางกาย ทางจิต ทั้งสมองความคิดก็เฉื่อยชา หรือครุ่นคิดในสิ่งนั้น ๆ อยู่
เนือง ๆ ใช้เวลากับสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นเหตุให้ครอบครัว และสังคมเดือดร้อน ทั้งก่อให้เกิดความ
ล่วงละเมิดศีล หรือแม้แต่การทำลายคุณธรรมอื่น ๆ อีกมากมาย อบายมุข จึงเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่
ความเสียหาย และเป็นการทำลายความเจริญรุ่งเรือง^{๗๒} ดังนั้น บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต
และความเป็นที่รักใคร่ของครอบครัว ควรหลีกเลี่ยงละเว้นอบายมุขทั้งหลาย อันเป็นช่องทางที่นำมา
ซึ่งความฉิบหายแก่ตนเองและผู้อื่น ชื่อว่าประพฤติสมควรแก่ความเป็นทายาทของวงศ์ตระกูล

ประการที่ ๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ หมายความว่า การทำบุญในทาง
พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความดี เพราะเป็นการสั่งสมบุญเป็นเหตุนำความสุขมาให้^{๗๓} และบุคคล
ผู้กระทำความดี ย่อมประสบกับความสุขแห่งบุญกุศล เพราะฉะนั้น การทำบุญกุศลแก่บิดามารดา หรือการทำ
ให้ท่านมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย ในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ ดังนั้น เมื่อมีโอกาส จึงควร
ทำบุญให้ท่าน ตัวอย่างเช่น ทำบุญในวาระครบรอบวันเกิด หรือพาท่านเหล่านั้นไปบำเพ็ญบุญกุศลใน
สถานที่ต่าง ๆ เพื่อช่วยกระตุ้นให้จิตใจน้อมไปในเรื่องความดี และเป็นการเพิ่มบุญกุศลให้เจริญอก
งามยิ่งขึ้น เมื่อท่านสิ้นชีวิตไปแล้ว บุตรควรรับภาระหน้าที่ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ประกอบพิธีศพ จนกระทั่ง
การปลงศพตามประเพณีทางศาสนา นอกจากนี้ พึงหาโอกาสอันเหมาะสมบำเพ็ญกุศลทักษิณาทนตาม
วาระ ตัวอย่างเช่น การทำบุญครบรอบวันตายเจ็ดวัน หรือร้อยวัน เป็นต้น การทำบุญอุทิศเป็นหน้าที่
ของบุตรพึงกระทำให้แก่บิดามารดา ทั้งในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่และหลังจากท่านเสียชีวิตแล้ว

พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ได้กล่าวถึงการตอบแทนบุญคุณพ่อคุณแม่ไว้ว่า
ที่สุดแห่งการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่เป็นอย่างไร เราจะเห็นได้จากพระพุทธรูปที่ ตรัสไว้ใน
มาตาปุตฺตคุณสูตร ดังนี้ การทำตอบแทนแก่ท่านทั้งสอง เราไม่กล่าวว่าเป็นการทำใด โดยง่าย ท่านทั้ง
สองคือใคร คือบิดามารดา ถึงบุตรจะมีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมารดาด้วยบ
าข้างหนึ่ง ประคับประคองบิดาด้วยบาข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอภิบาล การนวด การ
ให้อาบน้ำ และการบีบนวด และแม้แต่ท่านทั้งสองนั้น จะอุจจาระและปัสสาวะลงบนบาทั้งสองข้าง
ของเขานั้นแล การกระทำอย่างนั้น ยังไม่ชื่อว่า อันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่บิดามารดาและบิดา
ถึงบุตรจะสถาปนาบิดามารดาไว้ในราชสมบัติซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่งแผ่นดินใหญ่ที่มีรัตน ๗
ประการมากมายนี้ การกระทำอย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่บิดามารดาเลย ข
อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ บิดาและมารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย สอน
บุตรคนใดให้ มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อม
ด้วยศรัทธา) ให้บิดาและมารดาผู้ศีล สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วย ศีล)

^{๗๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗ -๒๕๓/๒๐๒-๒๐๗.

^{๗๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

ให้บิดาและมารดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้บิดาและมารดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอัมบุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่บิดาและมารดา” ตามพระพุทธพจน์ข้างต้นนี้สรุปสาระสำคัญได้ว่า “การตอบ แทนพระคุณของพ่อและแม่ด้วยธรรมะ คือ การตอบแทนอันสูงสุด”^{๗๔}

การบำรุงบิดามารดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญบุคคลที่การบำรุงบิดามารดา เป็นบุคคลที่หาได้ยาก รวมทั้งผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาในทิศเบื้องหน้า คือ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเปิ่นทายาท เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน ดังนั้น บุตรธิดาจะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดีทั้งทางกายและทางจิตใจ ให้ท่านมีความสุขที่เป็นอยู่ที่ดีมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ ผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดา ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต เป็นสัตบุรุษ ผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดา ย่อมได้รับอานิสงส์ตอบแทนให้มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ประมวลได้ดังนี้ คือ การบำรุงบิดามารดา มีลักษณะคือ การปรนนิบัติเลี้ยงดูด้วยปัจจัย ๔ การยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อปกป้องชีวิตมารดาบิดา และการให้มารดาบิดาตั้งอยู่ในธรรม เสียสละ แม้ว่าเราจะตอบแทนพระคุณท่านถึงเพียงนี้แล้ว ก็ยังนับว่าเล็กน้อยมาก เมื่อเทียบกับพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ท่านมีต่อเรา ผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีต้องการจะสนองพระคุณท่านให้ได้ทั้งหมด พึงกระทำดังนี้ ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็พยายามชักนำให้ท่านตั้งอยู่ในศรัทธาให้ได้ ถ้าท่านยังไม่ถึงพร้อมด้วยการให้ท่านก็พยายามชักนำให้ท่านยินดีในการบริจาคทานให้ได้ ถ้าท่านยังไม่มีศีล ก็พยายามชักนำให้ท่านรักษาศีลให้ได้ ถ้าท่านยังไม่ทำสมาธิภาวนา ก็พยายามชักนำให้ท่านทำสมาธิภาวนาให้ได้ เพราะว่าการตั้งอยู่ในศรัทธา การให้ทาน การรักษาศีล การทำสมาธิภาวนา เป็นประโยชน์โดยตรง และเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ตัวบิดามารดาผู้ประพฤติปฏิบัติเอง ทั้งในภพนี้ ภพหน้า

สรุปได้ว่า ผลของการที่บุตรกตัญญูต่อมารดาบิดาด้วยการเลี้ยงดูร่างกายและจิตใจนั้น จะส่งผลให้บุตรบรรลุประโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้าและประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นปัจจัยส่งผลให้ได้รับ มรรคผล นิพพาน การนอบน้อมเคารพมารดาบิดาผู้มีพระคุณอย่างสูง ผู้ซึ่งได้ให้ชีวิต อบรมเลี้ยงดูจนมีสติปัญญา สามารถรักษาดูแลเป็นสุขมาจนทุกวันนี้ พระคุณอันยิ่งใหญ่นี้ไม่ว่าจะทดแทนได้หมดและในบางครั้งบุตรธิดายังได้เคยทำความผิดพลาด พลั้งเผลอแสดงออกทางกาย วาจา ใจ อันเป็นเหตุนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้มารดาบิดา ซึ่งเป็นบาปอย่างยิ่งนั้น โอกาสนี้จึงขอกราบแทบเท้ามารดาบิดาขออโหสิกรรม ขอได้โปรดยกโทษให้กับการกระทำที่ได้กระทำไปทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เจตนาและไม่เจตนา จำได้และจำไม่ได้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ต่อมารดา-บิดาทุกภพทุกชาติภูมิ อย่าได้เป็นบาปเป็นเวรเป็นกรรมแก่ลูกต่อไปเลยโปรดอโหสิกรรมให้ลูก ด้วยเทอญ

^{๗๔} พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **เรารักแม่**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

๑.๓ ความกตัญญูต่อครูอาจารย์

จากการศึกษาพบว่า ในพระพุทธศาสนา ครูมีบทบาทที่สำคัญมาก ครูอยู่ในฐานะเป็น กัลยาณมิตร^{๗๕} ของศิษย์ ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ในการสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง^{๗๖} ความเป็นกัลยาณมิตร กล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดี ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความมีมิตรดี^{๗๗} มีสหายดี^{๗๘} มีเพื่อนดี^{๗๙} ถือได้ว่า เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์...”^{๘๐} คำว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติหรือการศึกษาเรียนรู้เพื่อการเข้าใจความเป็นจริงของโลกและชีวิตนั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ มีความสามารถ มีประสบการณ์มาก่อน ให้คำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อเดินก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายโดยไม่ผิดพลาด เพราะฉะนั้น ครู จึงอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ทั้งหลายในการถ่ายทอดวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี

ครู มีฐานะเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่องครู เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ ด้วยว่า คนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคม ให้เกิดการพัฒนามีความเจริญรุ่งเรือง

ในพระพุทธศาสนา เมื่อศิษยานุศิษย์ สัทธิวาริก อันเตวาสิกได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณของครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ช่วยอนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เจริญด้วยวิชาความรู้และคุณความดีแล้ว ควรที่ศิษยานุศิษย์ สัทธิวาริก อันเตวาสิก จะต้องตอบแทนอุปการคุณของท่าน โดยการประพฤติตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเทียมนาน ยึดเอาความกตัญญูเป็นอารมณ์ว่า ผู้รู้คุณย่อมยินดีในผู้มีพระคุณ ดังแมลงผึ้งรู้ว่าบัวมีคุณ^{๘๑}

ส่วนในด้านความสัมพันธ์กับอาจารย์ ศิษย์พึงแสดงความเคารพนับถือ ตามหลักปฏิบัติในเรื่องทศ ๖ ดังนี้

๑. พึงลุกขึ้นต้อนรับ แสดงความเคารพเสมอ เมื่อเห็นครูอาจารย์เดินผ่านหรือแม่ในกรณีที่กำลังสอนอยู่ในห้องเรียน การกระทำเช่นนี้ เป็นการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตนและให้เกียรติครูผู้ให้วิชาความรู้

๒. เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจในบทเรียน จะต้องเข้าไปหาซักถาม ขอคำแนะนำปรึกษา พึงคำอธิบาย แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่สติปัญญา

๓. ในเวลาเรียน จะต้องตั้งใจฟังด้วยดี ไม่แสดงกิริยาที่ไม่สุภาพ เช่น สุกุบุตร หยอก ล้อเล่นกัน ซึ่งเป็นกิริยาอาการที่แสดงถึงความไม่เคารพ ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

^{๗๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๘๙/๕๗.

^{๗๖} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๕๘๙/๕๗., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

^{๗๗} มิตรดี หมายถึง มิตรที่มีคุณธรรม คือ ศील เป็นต้น

^{๗๘} สหายดี หมายถึง เพื่อนร่วมงานที่ดี

^{๗๙} เพื่อนดี หมายถึง เพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมคุ้นเคยกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน

^{๘๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๓.

^{๘๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), **มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๔๕๑-๔๕๒.

๔. เมื่อครูอาจารย์มีกิจธุระเรียกใช้ จะต้องเข้าไปเพื่อรับใช้บริการให้ความสะดวก ซึ่งเป็น การแบ่งเบาภาระบางอย่างที่ครูไม่จำเป็นต้องทำด้วยตนเอง หรือ ช่วยเป็นธุระในกิจการต่างๆ เช่น ช่วยส่ง เอกสาร ช่วยถือหนังสือให้

๕. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เพื่อไม่ให้เป็นที่หนักใจแก่ครูอาจารย์ เพราะ ครูอาจารย์ทั้งหลาย ย่อมต้องการเห็นศิษย์มีความรู้ดี มีความประพฤติดี และเชื่อฟังอยู่ในโอวาท^{๘๒}

จากความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมดุจทิศที่อยู่รายรอบตัวทั้ง 6 ทิศดังกล่าว บิดา มารดาผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้าของบุตรธิดาเป็นบุคคลสำคัญของบุตรธิดาบิดามารดาผู้ซึ่งทำ ุประการแก่บุตรธิดาก่อนด้วยความเมตตากรุณาด้วยจิตใจที่ปรารถนาจะให้บุตรธิดามีความสุขหรือที่ กำลังมีความทุกข์ที่ต้องการช่วยเหลือให้รอดพ้นจากความทุกข์ โดยมีได้คำนึงถึงสิ่งตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น บิดามารดาให้การเลี้ยงดูบุตรธิดาของตนโดยไม่หวังผลตอบแทนบิดามารดาจึงเป็นบุพการีคน แรกของบุตร ธิดา พระพุทธเจ้าเปรียบบิดามารดาไว้ว่าเป็นบุพเทพ (เทพองค์แรก) บุพพาจารย์ (อาจารย์คนแรก) และอาหุเนยบุคคล (บุคคลที่ควรแก่การนอบน้อม) ของบุตรธิดานอกจากจะให้ความ เคารพท่านแล้ว บุตรธิดาพึงบำรุงบิดามารดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าดังนี้ 1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเราจัก เลี้ยงท่านตอบ 2) ช่วยทำกิจของท่าน 3) ดำรงวงศ์สกุล 4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็น ทายาท 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

๑.๔ ความกตัญญูต่อญาติ

ญาติ คือ บุคคลผู้รู้จักกัน ผู้ที่มีความคุ้นเคยกัน ย่อมมีนัยกว้าง กล่าวคือ ใครก็ตามที่เรา รู้จัก^{๘๓} ทั้งที่เป็นสายโลหิต คือ ญาติร่วมสายเลือดเดียวกันหรือไม่ใช่ก็ตาม และเรามีความสนิทสนม คุ้นเคยมากหรือน้อย กันนับว่า เป็นญาติเหมือนกัน และมีอีก ๓ คำ คือ มิตร อำมาตย์ และสหาย จะมา ด้วยกันเสมอ มีความหมายใกล้เคียงสอดคล้องกับคำว่าญาติ มิตร คือ คนรู้จักกัน เพราะการใช้ของใน เรือนร่วมกัน เช่น ให้ของแก่กันและกัน หรือรับของจากกัน^{๘๔} อำมาตย์ คือ ผู้ร่วมงานกัน ทำประโยชน์ ร่วมกัน เช่น ปรีชาหารอากัน หรือไปมาด้วยกัน^{๘๕} สหาย คือเพื่อนร่วมการงานในอิริยาบถทั้งหลาย หรือผู้ไปด้วยในกิจทั้งหลาย และผู้มีความเสื่อมและความเจริญร่วมกัน^{๘๖} ดังคำที่พระโพธิสัตว์กล่าวว่า

บุคคล ชื่อว่าเป็นมิตร เพราะเดินร่วมกัน ๗ ก้าวเท่านั้น

ชื่อว่าเป็นสหาย เพราะเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว

ชื่อว่าเป็นญาติ เพราะอยู่ร่วมกัน ๑ เดือน หรือกึ่งเดือน

ชื่อว่าเสมอกับตน ก็เพราะอยู่ร่วมกันยิ่งกว่านั้น

ข้าพเจ้านั้น จะพึงละทิ้งมิตรที่ชื่ออากาฬกัณณิ ซึ่งสนิทสนมกันมานาน เพราะเหตุแห่ง ความสุขส่วนตัวได้อย่างไร^{๘๗}

^{๘๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๒๐๓.

^{๘๓} พุทธศาสนิกขุ. พุทธจริยา, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓๕.

^{๘๔} ส.สหา (บาลี) ๑๓/๓๖๗.

^{๘๕} ส.สหา (บาลี) ๑๓/๓๖๗.

^{๘๖} ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๔๓-๓๔๔.

^{๘๗} ขุ.ชา.ทุก. (ไทย) ๒๗/๘๓/๓๕.

ญาติ จึงมีความสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ว่า วิสสาสปรมา ญาติี แปลว่า ญาติมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง^{๘๘} ความหมายของญาติในแง่นี้ หมายถึงรวมถึง บุคคลทั่วไปที่เรารู้จัก มีความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นกันเอง ญาติในความหมายอย่างกว้าง ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า ความคุ้นเคยกัน ชื่อว่าเป็นญาติอย่างยั้งนั้น ทรงแสดงหลักการสากลไว้ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้โลกเกิดสันติสุข จากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างญาติ

จากการศึกษาพบว่า ญาติเป็นบุคคลที่สำคัญเป็นกำลังในการสร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูล ให้ตั้งมั่นยั่งยืน และเป็นที่ยำเกรงของชนทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ ถ้าขึ้นอยู่เป็นหมู่เป็นดงเป็นป่า หากมีพายุใหญ่พัดมาก็ทนพายุได้ไม่หักโค่นเพราะต่างอิงอาศัยค้ำจุนกันและกัน จึงปลอดภัยไม่มีอันตราย หากจะเสียหายบ้างก็เพียงใบร่วงหรือกิ่งหัก ตรงกันข้ามกับต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว แม้จะเป็นไม้ใหญ่ไม่มีต้นอื่นห้อมล้อม เมื่อมีพายุใหญ่พัดมาก็ยอมหักหรือโค่นล้มไป เพราะไม่มีที่อิงอาศัยต้านทาน แม้นต้นไม้อย่างต้องอิงอาศัยต้นไม้อื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่แวดล้อมเป็นเครื่องต้านทาน จึงสามารถตั้งยั้งยืนอยู่ได้ ไม่มีอันตรายทั้งยังเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก ฉะนั้น มนุษย์ทั้งหลาย ย่อมเหมือนกัน ฉะนั้น กล่าวคือ จะเจริญและปลอดภัย ไม่มีอันตราย จำเป็นต้องมีวงศ์ญาติเป็นกำลังช่วยอุดหนุนให้เจริญ ยั่งยืน ช่วยป้องกันและกำจัดอันตรายได้ ดังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสกล่าวว่า “ญาติทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกันมาก ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ แม้นต้นไม้มันเกิดเป็นดงเป็นป่า ย่อมต้านทานพายุได้ พายุย่อมพัดต้นไม้ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวแม้เป็นไม้ใหญ่เป็นเจ้าแห่งป่าให้หักโค่นได้”^{๘๙}

การแสดงความกตัญญูต่อญาติด้วยการสงเคราะห์ญาตินั้น เป็นบ่อเกิดของความรักความเมตตา เริ่มจากคนใกล้ชิดสนิทสนม ในวงศ์ตระกูลของตนขยายวงกว้างออกไปจนกระทั่งหาขอบเขตไม่ได้ เป็นสิ่งค้ำจุนสังคมในโลกมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการสงเคราะห์ญาติ ชื่อว่าเป็นอุดมมงคล^{๙๐} จากการศึกษ พบว่าแม้แต่พระพุทธเจ้ายังทรงบำเพ็ญญาติตถจริยา คือ ทรงอนุเคราะห์และให้สิทธิพิเศษแก่เหล่าพระประยูรญาติของ พระองค์ในการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา^{๙๑} แม้ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกันรุนแรงระหว่างญาติ^{๙๒} ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและสายใยแห่งความเป็นญาติ ยังเข้มแข็งให้อภัยต่อกันได้ถือว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างญาติ จึงเป็นไปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน พึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดจากความรู้จักผูกพันทางจิต ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าวิฑูทกะว่า “ร่มเงาแห่งญาติ เป็นร่มเงาที่เย็นสบาย”^{๙๓}

การให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกันในหมู่ญาติเป็นความเจริญ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ฉลาดย่อมให้การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ญาติตามสมควรแก่กาลเทศะ แต่เพราะความโง่เขลาเบาปัญญาของคนบางคนที่ขาดความรอบคอบในสิ่งอันเป็นสาระของชีวิต เป็นเหตุให้เข้าใจผิดว่า ทรัพย์ ยศ ศักดิ์ ศิลปะวิชา และบิรวาร เป็นสิ่งสำคัญกว่าญาติวงศ์ จึงมีความทะนงตนดูหมิ่นญาติ ไม่

^{๘๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

^{๘๙} พ.ชา.ทุก. (ไทย) ๒๗/๗๔/๓๑.

^{๙๐} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๕/๓.

^{๙๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๐/๔๑๒-๔๑๓.

^{๙๒} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗,๑๙๘,๑๙๙/๙๔.

^{๙๓} พ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๒๑.

รู้จักใช้ทรัพย์เป็นต้นของตนเป็นเครื่องสงเคราะห์ญาติสร้างความรักความนับถือในหมู่ญาติ เพื่อให้ญาติเป็นกำลังป้องกันตนและสนับสนุนตนให้เจริญก้าวหน้า ความทะนงตนเองดูหมิ่นญาติเป็นเหตุให้ตนคับแคบไร้ญาติ เมื่อมีทุกข์ภัยเกิดขึ้นก็หาผู้ช่วยเหลือไม่ได้ ย่อมประสบความวิบัติล้มจมเหมือนต้นไม้อันไร้รากไร้กิ่ง ไม่มีกำลังพอที่จะทนพายุที่พัดมา มีทางที่จะวิบัติโดยง่ายตาย เพราะฉะนั้น ผู้ใดดูหมิ่นวงศ์ญาติของตนเสียไม่เสียแล ผู้นั้นได้ชื่อว่าตัดทอนกำลังของตนเอง ข้อนี้เป็นทางแห่งความเสื่อม

ความกตัญญูต่อญาติ จึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวง จึงแสดงความกตัญญูด้วยการสงเคราะห์ญาติของตนตามกำลังสติปัญญา

ในพระพุทธศาสนา จำแนกการสงเคราะห์ญาติไว้ ๒ ประการ^{๙๔} ได้แก่

๑. การสงเคราะห์ด้วยอามิส (อามิสสงคโ)

๒. การสงเคราะห์ด้วยธรรมะ (ธมมสงคโ)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี) กล่าวถึงการสงเคราะห์ด้วยอามิส^{๙๕} ดังนี้

๑. ช่วยเหลือญาติด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เมื่อญาติเกิดความยากจนขาดที่พึ่ง ช่วยเหลือเขาด้วยการให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

๒. การช่วยเหลือพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจพื้นฐาน ตัวอย่างเช่น ให้ทุนค้าขาย ให้เครื่องทุนแรงสำหรับทำมาหากิน เช่น ยานพาหนะ หรือ ให้สัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่

๓. ช่วยรักษาในยามเจ็บไข้ หรือเมื่อประสบอุบัติเหตุ เช่น การช่วยค่ารักษาพยาบาล การช่วยหายารักษาโรค การเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ

๔. ช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งทางสังคม เช่น ช่วยไกล่เกลี่ย ประนีประนอม ยอมความด้วยสันติวิธี เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาท เกิดคดีความ

๕. ช่วยเหลือกิจการงานให้เกิดความสำเร็จ เช่น ช่วยสร้างบ้าน ช่วยทำไร่ทำนา เก็บเกี่ยวข้าว ผลไม้

๖. ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่การงาน เช่น ช่วยงานบุญกุศล งานอุปสมบท งานแต่งงาน เป็นต้น

ส่วนการสงเคราะห์ด้วยธรรม หมายถึง แนะนำสั่งสอน ตักเตือน ชักชวนหมู่ญาติให้ปฏิบัติธรรม ด้วยให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา จนถึงให้บวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัย

ในพระพุทธศาสนาถือว่า การให้การสงเคราะห์ในลักษณะเช่นนี้ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อญาติและแสดงความเอื้อเฟื้อเอาใจใส่สุขทุกข์ของญาติ ให้ความสำคัญต่อความคิดความรู้สึกของญาติ ด้วยความเคารพนับถือ ในฐานะบุคคลเป็นที่รักของตน จัดเป็นญาติสังคหะ การช่วยญาติเป็นเหตุแห่งความรักนับถือประการหนึ่ง

พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับหลักการสงเคราะห์ญาติไว้ว่า การสงเคราะห์ญาตินั้น มีความหมายกว้าง กล่าวคือ สงเคราะห์โดยทางวัตถุก็ได้ สงเคราะห์ทางฝ่ายวิญญาณก็ได้ เพราะ

^{๙๔} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๘, ๑๐๐/๔๗๓, ๔๗๗.

^{๙๕} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), มงคลในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๑.

การสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นการช่วยเหลือเสมอไป สิ่งใดที่เป็นการกระทำให้ดีขึ้น เป็นการสงเคราะห์ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่เป็นที่พึงพอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม^{๙๖}

แนวคิดเรื่องการสงเคราะห์ในความหมายนี้สอดคล้องกับหลักการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกที่ว่า “บรรดาการสงเคราะห์ด้วยอามิสและการสงเคราะห์ด้วยธรรมะทั้งสองประการนี้ การสงเคราะห์ด้วยธรรมะย่อมประเสริฐกว่า”^{๙๗}

จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบว่า ความกตัญญูต่อญาติตามความหมายของพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง คือ กตัญญูด้วยการการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ รวบรวมประมวลจัดหาสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นในการดำรงชีวิตนำมาช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเฟื้อแก่ญาติสายโลหิตคนใกล้ชิดและความรู้ศิลปวิทยา คือเป็นที่พึ่งที่อาศัย เป็นตัวอย่าง แบบอย่างในการดำเนินชีวิตประกอบด้วยสติปัญญา ยึดมั่นในกฎหมาย ประเพณี วัฒนธรรม ศีลธรรมอันประเสริฐ เป็นจุดมุ่งหมายเป้าหมายของชีวิต ยินดีในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ ถ่ายทอดความรู้คู่คุณธรรมแก่ญาติเชื่อว่าเป็นผู้อนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่เลิศสิ่งทีประเสริฐ สิ่งที่มีล้ำค่าของชีวิต ในบรรดาการสงเคราะห์ทั้งสองนั้น การสงเคราะห์ด้วยการให้ความรู้ถือว่ามีความสูงส่งกว่าการสงเคราะห์ด้วยอามิส เพราะเมื่อบุคคลมีสติปัญญาความรู้ ย่อมสามารถแสวงหาวัตถุได้ แต่วัตถุภายนอกนั้น ถ้าหากไม่มีปัญญารักษาแล้ว ย่อมหมดสิ้นไป

๒) ความกตัญญูต่อสถาบันหลัก

ในประเทศไทยมีสถาบันหลัก ๓ สถาบัน คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันชาติเป็นสถาบันหนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่างที่เป็นเครื่องหมายของความเป็นชาติ แต่องค์ประกอบสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

๒.๑ ความกตัญญูต่อประเทศชาติ

ในสถาบันแรก คือ ชาติ คำว่า ชาติ หมายถึง ประเทศ, ประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ, กลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม อย่างเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน, ประชาชาติก็ว่า^{๙๘}

ทุกคนที่อยู่ใต้อาณาเขตของแผ่นดินที่ตนได้อยู่อาศัย จะต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ แล้วจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อชาติ และถือว่าเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง และเพื่อให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง คนในชาติจะต้องมีความพร้อมเพรียงร่วมมือร่วมใจ มีความรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อชาติ จึงต้องปฏิบัติต่อประเทศชาติ

วีระชัย มีชอบธรรม กล่าวถึงการปฏิบัติต่อประเทศชาติว่า...

^{๙๖} พุทธทาสภิกขุ, **บรมธรรมภาคปลาย**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๓๙๒.

^{๙๗} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๘, ๑๐๐/๔๗๓, ๔๗๗.

^{๙๘} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๒๖๖.

๑. ต้องจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของชาติ เป็นที่เคารพสักการบูชาของประชาชนชาวไทยทุกคน นอกจากนี้สถาบันดังกล่าว ยังเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติไทยด้วย ดังนั้น ตราบใดที่สถาบันทั้ง ๓ ยังคงอยู่ คนไทยและความเป็นไทยก็จะดำรงอยู่ได้ เพราะประเทศชาติเป็นที่ยู่ออาศัยของคนในชาติ ศาสนาช่วยให้สังคมมีความสุข ประชาชนมีศีลธรรม ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่กัน สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่สำคัญของคนไทยทุกคนที่จะต้องจงรักภักดีและปกป้องรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทยให้ดำรงอยู่ตลอดไป

๒. ต้องรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ประชาชนทุกคนจึงมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญของชาติก็ได้กำหนดไว้ว่า เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องดำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๓. ปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ประเทศชาติเป็นของประชาชนชาวไทยทุกคน ดังนั้น ในฐานะที่เป็นประชาชนส่วนหนึ่งของประเทศ จึงต้องมีหน้าที่ปกป้องและรักษาซึ่งความเป็นเอกราชความมั่นคง และผลประโยชน์ของชาติ

๔. ส่งเสริมและรักษาเกียรติของชาติ ภาคภูมิใจในความเป็นไทยและนิยมไทย และช่วยกันรักษาความเป็นไทยไว้ ดังเช่นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “...ขอให้ทุกคนระลึกถึงว่า ทุกคนมีหน้าที่ทั้งนั้นที่จะรักษาความเป็นไทยนี้ไว้ทั้งในใจ ทั้งในหมู่คณะ ทั้งชาติ”

๕. สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ มีความเมตตากรุณาต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ

๖. เสียสละประโยชน์ส่วนตัว และแม้แต่ชีวิตเพื่อประเทศชาติ

๗. ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองดี โดยการรับราชการทหารประกอบอาชีพสุจริต และเสียสละภาษีอากรเพื่อพัฒนาประเทศ

๘. ยกย่องให้เกียรติผู้ที่ทำหน้าที่ป้องกันและเสียสละเพื่อประเทศชาติ^{๕๕}

สรุปได้ว่า สถาบันชาติเป็นสถาบันที่ทุกคนในชาติควรแสดงออกซึ่งความกตัญญูทศเวที โดยจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมไปถึงการรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ส่งเสริมและรักษาเกียรติของชาติ สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองดี เพื่อให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง และเจริญรุ่งเรืองสืบไป

^{๕๕} วีระชัย มีชอบธรรม, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖, (กรุงเทพมหานคร: หจก. อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐-๒๑.

๒.๒ ความกตัญญูต่อพระศาสนา

พุทธศาสนิกชนควรระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน และทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ ให้ผู้นับถือได้รู้และปฏิบัติตามสืบมาจนบัดนี้ การที่พระพุทธศาสนา จะทรงอยู่หรือดำรงอยู่ได้ หรือจะเจริญก้าวหน้าหรือสูงส่งขึ้นกว่าเดิมได้นั้น จะต้องอาศัยพุทธบริษัท เป็นกำลังสำคัญในการช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและเผยแผ่ให้สืบเนื่องยาวนานต่อไป การปฏิบัติตาม หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะแม้แต่พระ พุทธองค์ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก ก็ทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรม เคารพพระธรรม ดังพระพุทธ พจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ ว่า “ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและพระวินัยอันใด ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติ แล้วแก่พวกเธอ พระธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”^{๑๐๐}

พระพุทธดำรัสนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความเคารพพระธรรมเป็นสิ่ง สำคัญ ซึ่งพระธรรมก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ^{๑๐๑} ให้ ถือเป็นเหมือนตัวแทนพระพุทธเจ้านั่นเอง และให้พุทธบริษัททั้งหมดอยู่กันตามหลักการของพระธรรม วินัยในพระไตรปิฎก ถือเอาพระไตรปิฎกเป็นที่พึ่งพิง และอ้างอิงเป็นมาตรฐานสุดท้ายในการตัดสิน ความ^{๑๐๒} โดยการตั้งใจศึกษาศาสนาให้ซาบซึ้งว่า ส่วนนี้ข้อห้าม ส่วนนี้ข้ออนุญาต ส่วนนี้ควรเว้น ส่วน นี้ควรปฏิบัติ และประพฤติปฏิบัติตามโอวาทในศาสนา นี้ชื่อว่าคนกตัญญูต่อพระศาสนา^{๑๐๓}

ดังนั้น พุทธบริษัทจะต้องตอบแทนพระคุณของพระองค์ด้วยอามิสบูชา มีดอกไม้ ของ หอม อารมณ์ รูป เทียน ปัจจัย ๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย ผ้า ยารักษาโรค และตอบแทนด้วยปฏิบัติ บูชา คือบูชาด้วยการปฏิบัติ ได้แก่การบำเพ็ญ ศีล สมาธิ ปัญญา

๒.๓ ความกตัญญูต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ในสังคมไทยสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่สูงยิ่งในความรู้สึกของคนไทย อาจจะ เป็นเพราะว่ากษัตริย์ไทยนั้นทรงเป็นผู้นำในทุกทาง ในอดีตก็เป็นแม่ทัพออกหน้าทหารในการรบกับ ศัตรู ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อ และผู้ปกครองลูก คือ ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ คนไทยจึงรักและเทิดทูนกษัตริย์ ผิงแน่นลงไปในสายเลือด รักและเคารพกษัตริย์เพราะถือว่า พระองค์ได้ประกอบคุณความดี สิ่งใดเป็น ของกษัตริย์คนไทยก็เคารพบูชา เพราะถือว่าเป็นของสูง ความรู้สึกสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณนี้ได้ สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน

พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างในคุณงามความดีทุกด้านแก่ อาณาประชาราษฎร์ ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความหวังของคนไทยทั้งชาติ ได้ทำคุณประโยชน์

^{๑๐๐} โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปณฺณุตโต โส โว มมจฺเจยน สตถา (ที.ม. (บาลี) ๑๐/ ๑๔๒/๑๓๙., ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๑๖๔).

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘๓.

^{๑๐๒} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), “พระธรรมวินัย กฎหมาย ภิภุช และผลประโยชน์ กรณี ความเห็นขัดแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับใหม่”, ใน **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่นที่ ๔๗**, รวบรวมและ จัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓): ๑๔๙.

^{๑๐๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), **มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๔๕๓.

แก่ประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง ยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบได้ ไม่ว่าในสมัยใด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เอกราชของชาติ ความเจริญของประเทศ ความร่มเย็นเป็นสุข และความภูมิใจในความเป็นไทยเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ไทยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างสมไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานไทย^{๑๐๔}

เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระคุณต่อประชาราษฎร์ ประชาชนต้องตอบแทนพระคุณของพระองค์ โดยปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท และปฏิบัติตามกฎหมาย ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม วัฒนธรรมอันดีงาม ประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์สุจริต หมั่นประกอบกิจอันเป็นหน้าที่ของตน เพื่อให้ตนมีหลักฐานและช่วยประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง สามารถดำรงอิสรภาพไว้ได้ตลอดไป เมื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ก็เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมด้วย เว้นการฉ้อราษฎร์บังหลวง ประกอบสัมมาอาชีพในการดำเนินชีวิต ซึ่งถือว่าการสร้างแต่สิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ตน ครอบครัว ประเทศชาติ และพระศาสนา เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูในพระมหากษัตริย์

๓) ความกตัญญูต่อสัตว์

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ พระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือเจตจำนงนี้จัดเป็นกรรมและเมื่อกรรมก่อตัวขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว กรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม บุคคลผู้ทำกรรมจะต้องได้รับผลของกรรมเสมอ^{๑๐๕} ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาร่วมชะตากรรมเดียวกัน ย่อมมองเห็นคุณค่าและความสำคัญในชีวิตของตนเอง ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน ล้วนมีสิทธิดำรงชีวิตอยู่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น มนุษย์ต้องมองเห็นคุณค่าของชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาร่วมชะตาเดียวกันกับตน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด เราก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น เราอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย สัตว์เหล่าอื่นก็อยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตายเหมือนกัน”^{๑๐๖}

สัตว์เกือบทุกชนิดล้วนแต่มีบุญคุณต่อมนุษย์ทั้งนั้นเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้เป็นพาหนะเทียมลากเข็นคนหรือวัตถุสิ่งของให้คนได้ประโยชน์จากการใช้ทำงานของสัตว์ หรือช่วยไถนา สัตว์บางชนิดให้น้ำมันแก้มนุษย์ เมื่อมันตายลงไป มนุษย์ก็เอาเนื้อมันมากินเป็นอาหาร และเกือบทุกส่วนในร่างกายของสัตว์มาผลิตเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เอาน้ำมันมาทำรองเท้า เข็มขัด กระเป๋าใส่สตางค์ กระเป๋าเดินทาง ซึ่งนับว่าเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากมายทีเดียว แม้แต่มูลสัตว์บางชนิด ก็ใช้ทำปุ๋ยได้เป็นอย่างดี

มนุษย์ควรมีความเมตตากรุณาแม้ต่อสรรพสัตว์ หลักเมตตาพรหมวิหารเป็นหลักธรรมพื้นฐานแก่การปรับสภาพจิตให้เกิดความรักความเอื้ออาทรต่อสรรพสัตว์ ดังคำแผ่เมตตาว่า...

^{๑๐๔} วีระชัย มีชอบธรรม, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๒, หน้า ๖๘.

^{๑๐๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐.

^{๑๐๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

ควรเจริญเมตตาไปในสรรพสัตว์อย่างนี้ว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข มีความเกษม มีตนเป็นสุขเกิด คือเหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเกิด เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่ ขนาดกายปานกลาง ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายพอม หรือขนาดกายอ้วน ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเกิด

เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลก็ดี ภูต หรือสัมภเวสีก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเกิด ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารภนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้น

ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาแผ่ถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง^{๑๐๗}

การที่มนุษย์ได้ใช้งานสัตว์แล้ว จะต้องตระหนักให้มาก ก็คือ ไม่ควรมองว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นแค่สำหรับใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่ควรมองในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณประโยชน์ ที่อาศัยอยู่ร่วมโลกเดียวกัน ไม่มีการผจญสัตว์ อย่างเช่น การเล่นกีฬาปล่อยให้สุนัขกัดกันจนตาย หรือการชนไก่จนตาย และยังมีตัวอย่างอีกมากมายที่น่าเป็นห่วงในสถานการณ์สังคมไทยปัจจุบัน และในอนาคต

๔) ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งเกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ^{๑๐๘} ส่วนคำว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์^{๑๐๙} ได้แก่ ของที่เกิดขึ้นเองตามวิสัยของโลก เช่น คน สัตว์ ต้นไม้^{๑๑๐}

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์จึงต้องทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์ทำตัวให้แปลกแยกไปจากธรรมชาติจะทำให้สิ่งมีชีวิตไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ ดังนั้น ธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้

จากการศึกษาพบว่าธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการประสูติ การค้นพบพระสัจธรรมของพระพุทธเจ้าใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งนับเป็นการค้นพบหัวใจหรือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๑๑} พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับทุกสรรพสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยปัจจัยในการดำเนินชีวิตเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่ของ

^{๑๐๗} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๔๕-๑๕๐/๕๓๓-๕๓๔.

^{๑๐๘} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๔๒๐.

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒๑.

^{๑๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๐๗.

^{๑๑๑} วรพจน์ ทองใบ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี พระพงษ์ศักดิ์ เตชะธัมโม วัดผาลาด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กับการปลูกป่าสมบุไพรของพระสมณิก นาโถ วัดปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”, **ปริญาอักษรศาสตร์ มหบัณฑิต**, (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐.

พระสงฆ์ในแต่ละวัน ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปของปัจจัยสี่ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับของพระสงฆ์ที่เรียกว่า พระวินัยบัญญัติ^{๑๑๒}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า การปลูกป่าและการรักษาต้นน้ำลำธาร เป็นบุญเป็นกุศลอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า...

ชนเหล่าใด ปลูกสวนอันนารัณรมย์๕๕ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน^{๑๑๓}

มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ ธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนา แต่หาได้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ไม่ ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้ แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัดไม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมีชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้อย่างไร จากการศึกษา พบว่าในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้กตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ดังมีเรื่องเล่าไว้ในมหาวาณิชชาดกว่า พวกพ่อค้าหลงทางในป่า ไม่มีอาหารและน้ำเหลือเลย แต่เมื่อได้เห็นต้นไทรใหญ่ซึ่งมีกิ่งไม้ชุ่มฉ่ำ จึงหักกิ่งไม้ แล้วน้ำก็ไหลพุ่งออกมา เมื่อตัดกิ่งไม้ ก็ได้อาหาร พวกเขามีความโลภตัดโค่นต้นไม้ถอนรากขึ้น เพื่อจะได้สิ่งของมากกว่าเดิม พระโพธิสัตว์ตกเตือนเหล่าพ่อค้าว่า

บุคคลนั้นก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของต้นไม้ นั้น ก็ไม่ควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม^{๑๑๔}

ดังนั้น เมื่อมนุษย์รู้ว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีคุณค่าและมีประโยชน์หรือมีอุปการคุณต่อมนุษย์อย่างมากมายมหาศาล และยังทำหน้าที่เป็นระบบคุ้มกันภัยให้กับมนุษย์แล้ว มนุษย์เองก็จะต้องคุ้มกันภัยให้กับธรรมชาติด้วย มนุษย์กับธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยกันและกันดำรงอยู่ โดยธรรมชาติได้ให้อะไรหลาย ๆ อย่างตามที่มนุษย์ต้องการ

ดังนั้น มนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอดได้ด้วยดีจะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยความกตัญญูตเวทีในอุปการคุณของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยการมีทัศนคติและท่าทีที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ^{๑๑๕}

^{๑๑๒} พระมหาอุทัย มุลแก้ว, “การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระธรรมวินัยปิฎก”, **ปริญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๑๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^{๑๑๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙๖/๔๕๔.

^{๑๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **คนไทยกับสัตว์ป่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒) หน้า ๑๑๙-๑๒๑.

พระมหาเจิม สุวโจศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า มีทรรศนะว่า

๑) ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณมนุษย์ของตนให้สูงขึ้นและสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ จะได้ไม่ไปทำลายธรรมชาติ

๒) มองธรรมชาติว่า จะดำรงชีวิตอยู่รอดได้จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การพึ่งพาดังกล่าวก็หาใช่เป็นการพึ่งพาแบบเอาัดเอาเปรียบกันหรือเป็นศัตรูกันแต่อย่างใดไม่ หากแต่เป็นการพึ่งพาแบบเป็นมิตรต่อกันและกัน เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ คน พืช สัตว์ จิตวิญญาณ

๓) ธรรมชาติและสรรพชีวิตทั้งมวลล้วนต้องการการมีชีวิตอยู่และมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่ คู่กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ซึ่งการก้าวล่วง ละเมิด เบียดเบียน หรือ ทำลายชีวิตอื่น ถือเป็นการละเมิดกฎธรรมชาติขั้นพื้นฐาน หรือทำลายศีลธรรมขั้นพื้นฐานของทุกสังคม

๔) ความสุขจากการบริโภค มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ใช้พลังแห่งความต้องการที่สูงมาก เพื่อแสวงหาคำตอบชนิดเดียวคือความสุข โดยส่วนใหญ่ ความสุขที่ได้มามากจะแลกด้วยความสูญเสีย และสูญเสียของทรัพยากรและสรรพชีวิตอื่นบนโลก ซึ่งหากมนุษย์ยังดำรงชีวิตภายใต้อิทธิพลความต้องการความสุข และการเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป ความสุขของมนุษย์อาจจะหมดสิ้นไปในเวลาอันใกล้ เพราะภายใต้ความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์นั้น ธรรมชาติบนผืนโลกนี้กลับมีจำนวนจำกัด

๕) มองธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งต้องปกป้องมิให้ถูกละเมิด มิให้ถูกเบียดเบียนทำร้าย และไม่สนับสนุนให้มีการละเมิดถูกเบียดเบียนทำร้ายแล้ว ยังให้สิทธิ์คุ้มครองป้องกันชีวิตสรรพสิ่งในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การยกเลิกลูกขายยา การกำหนดเขตอุทยาน การสนับสนุนด้านปัจจัย ๔ ให้สรรพชีวิตได้พึ่งพาอาศัย

๖) การบริโภคทรัพยากรอย่างมีคุณค่า มนุษย์อาศัยปัจจัยอื่นดำรงชีพและต้องบริโภคสิ่งต่าง ๆ อีกมาก หากไม่เรียนรู้วิธีบริโภคให้พอประมาณ พออยู่ได้แล้ว มนุษย์อาจจะไม่มีอะไรเหลือให้บริโภคได้ยืนยาวอีกต่อไป ดังนั้น การนำมาใช้ใหม่ ใช้อย่างรู้จุดประสงค์ ใช้อย่างคุ้มค่า ให้เหมาะสมกับสภาพของสิ่งนั้น ๆ เช่น กรณีพระอานนท์ตอบพระเจ้าอุเทน จะทำให้มนุษย์อยู่รอดไปอีกต่อไป

๗) มองธรรมชาติ นอกจากการห้ามมิให้ละเมิดชีวิตสรรพสิ่งอื่นใดแล้ว ยังจะต้องรักเมตตาชีวิตอื่นด้วย

๘) เน้นพฤติกรรมในการไม่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เสียหาย มนุษย์ไม่ควรให้มีการขุดดิน ไถหว่าน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ควรปล่อยให้ป่าคงสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติเดิมของมัน ตามนิยามป่าในพระพุทธศาสนาที่ว่า ป่า คือ อาณาบริเวณที่ปราศจากการไถหว่าน หรือการเพาะปลูกใด ๆ

๙) มนุษย์ต้องเรียนรู้การบริหารความต้องการ และความสุขของตนให้ดี เพื่อมิให้มีการทำลายโลก ทำลายบ้านหลังแรกของมนุษยชาติ หรือขาดความสมดุลของสรรพสิ่งอีกต่อไป

๑๐) มนุษย์ต้องรู้จักประมาณในการใช้สอย และลดการใช้ให้น้อยลง

๑๑) วิธีการอนุรักษ์อีกแบบหนึ่ง คือ การนำกลับมาใช้ใหม่หรือแปลงสภาพเป็นอย่างอื่น เพื่อให้ใช้ได้อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะต่างไปจากธรรมชาติเดิมก็ได้

๑๒) การไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตทุกชีวิต แม้แต่จุลชีพ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติวินัย ทรงสอนพระสงฆ์ให้รู้จักเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามตัดต้นไม้และทำลายพืชพันธุ์ทุกชนิด ห้ามขุดดิน เป็นต้น

๑๓) การไม่ทิ้งของเสียสิ่งปฏิกูลลงในน้ำ และธรรมชาติอื่น ๆ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติวินัย ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนแม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น

๑๔) การควบคุมความต้องการของมนุษย์ เพราะธรรมชาติไม่มีเพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์

๑๕) การปลูกจิตสำนึกมนุษย์ให้รู้เข้าใจและการตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๑๑๖}

เมื่อมนุษย์มีทัศนคติและการปฏิบัติด้วยท่าทีที่ถูกต้องต่อธรรมชาติดังที่กล่าวมา ถือได้ว่าบุคคลนั้นเชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ตนได้อาศัยเป็นการรักษาและอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และเมื่อมนุษย์มีธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งจะนำพาเราไปสู่ความเจริญงอกงาม^{๑๑๗} จึงควรที่มนุษย์ทุกคนต้องรู้จักตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี

ความกตัญญู คือการรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพ นับถือ เชื้อพึ่ง และช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณถือเป็นเรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณค่าของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ทิพมาศ เสวตวรโชติ ได้กล่าวว่า ปัจจุบันมีกระแสความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างไร้ขีดจำกัด สิ่งยั่วยุให้เกิดการเบี่ยงเบนของพฤติกรรมไม่เพียงประสงค์ของเยาวชน ตลอดจนการสร้าง ความเจริญทางวัตถุที่มากเกินไปจนลืมนึกถึงความเจริญทางด้านจิตใจ ตลอดจนความต้องการทาง ด้านวัตถุเพื่อมาสนองความต้องการทางกาย ทางใจในการดำรงชีวิตประจำวันของสมาชิกในสังคมนั้น ทำให้เกิดการแย่งชิงโอกาส เพื่อการประกอบการเลี้ยงชีพ โดยลืมนึกถึงเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในจิตใจ ลืมนึกถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญู รู้จักตอบแทนบุญคุณ ซึ่งความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยรักษาและพยุงสังคม ไทย ผู้ที่มีความกตัญญู คือมีจิตสำนึกในคุณท่านและคิดตอบแทน ส่วนผู้ที่ไม่มีความกตัญญูคือคนอกตัญญู ไม่รู้คุณ ย่อมถูกประณามว่า เป็นคนไม่ดี ไม่น่าคบหา ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติไม่เฉพาะต่อมนุษย์

^{๑๑๖} พระมหาเจิม สุวโจ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๙-๑๒๑.

^{๑๑๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๑๑-๑๖.

ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงต่อสัตว์และพืชด้วย ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย ลักษณะของคนมีความกตัญญูตามหลักพระพุทธศาสนา มี ๒ ลักษณะ ได้แก่^{๑๑๘}

๑) กตัญญูขั้นสามัญ คือ กตัญญูอย่างสามัญทั่วไป หมายถึง รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทิตี คือ การตอบแทนคุณ ซึ่งเด็กจะยอมรับว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้กับตนเท่านั้น เช่น ยอมรับว่าพ่อแม่มีพระคุณ เพราะได้เลี้ยงดูมา ยอมรับว่าครูมีพระคุณ เพราะได้อบรมสั่งสอน ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะเคยให้ข้าวให้ขนม

๒) กตัญญูขั้นสัตบุรุษ เป็นความกตัญญูขั้นสูง หมายถึง การรู้จักคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินความดีด้วยความดี และรู้จักกระทั่งว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา

สรุปได้ว่า คนเรานั้นจะถือว่าเป็นคนดีหรือเป็นคนไม่ดีนั้น ตัดสินกันได้ที่ความกตัญญู ใครขาดความกตัญญูหรือคนเนรคุณนั้นไม่เรียกว่าเป็นคนดี เป็นคนชั่ว ไม่ควรคบ ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ในเรื่องของ โลกรอดเพราะกตัญญู ว่าคนทุกคนในโลกนี้ มีชีวิตอยู่ได้ และมีความสุขสบายอยู่ได้ เพราะอาศัยความรู้สติปัญญา ความสามารถของผู้อื่น อันมีจำนวนมากนับไม่ไหว หากไร้ปัจจัยอันสำคัญนี้แล้ว เขาจะต้องตายตั้งแต่ออกจากท้องมารดาใหม่ๆ เพราะไม่มียาจะกิน ไม่มีผ้าจะห่ม ไม่มีหลังจะอาศัย คนที่มีความกตัญญูถึงที่สุด ก็คือคนที่ยอมรับว่า แม้แต่สัตว์พาหนะ เช่น วัวควาย ก็เป็นสิ่งที่มีบุญคุณละเอียดยิ่งไปกว่านั้น ยอมรับจักบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา ห้วยหนอง คลอง ลำธาร ถนนหนทางและสิ่งสาธารณะอื่นๆ กระทั่งดอกไม้ และผีเสื้อละเอียดสุขุมยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ยอมรับจักบุญคุณของศัตรูและปรปักษ์ ตลอดจนรู้ถึงสิ่งอันเป็นอุปสรรคต่างๆ ชนิด ศัตรู ทำให้เราประกอบด้วยคุณธรรมอันสูงยิ่งขึ้นด้วยความอดกลั้น อดทน เสียสละ อุปสรรค ทำให้เรามีปัญญาเข้าใจโลกถูกต้องตามความเป็นจริง ถ้าหัวใจของคนทุกคนในโลกนี้ เต็มไปด้วยความกตัญญูกตเวทิตีจริงๆ แล้ว โลกนี้ก็จะ เป็นโลกที่สวยงาม น่าอยู่ ปลอดภัย

๒.๑.๕ ประโยชน์ของความกตัญญู

ในมังคลัตถทีปนี ได้อธิบายไว้ว่า “ผู้กตัญญูกตเวทิต่อมารดาบิดาเป็นผู้แม่อันพระศาสดาทรงสรรเสริญ ย่อมบรรลุประโยชน์ตน”^{๑๑๙}

บุคคลผู้มีความกตัญญู ย่อมได้รับผลบุญคือความดีและความสุข ที่ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พมพ์ ธมฺมธโร) ให้ทรงพระปริยัติเปรียบเทียบเรื่องโลกกับการแสดงบทบาทในสังคมว่า “โลกนี้คือละครโรงใหญ่ มีผู้เกิดมาเป็นผู้จัดการ ผู้แสดง ผู้บอกบท ผู้เขียนเรื่อง ผู้

^{๑๑๘} ทิพมาศ เสวตวรโชติ, พุทธกิจกรรมความกตัญญู, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://taamkru.com/t> [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๑๑๙} พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒, หน้า ๒๐๘.

เปลี่ยนฉาก ผู้ชายตัว ผู้เก็บตัว ผู้ดูพิเศษ เมื่อเกิดมาเป็นผู้จัดการที่กตัญญู ผู้แสดงที่กตัญญู ผู้บอกบทที่กตัญญู ผู้เขียนเรื่องที่กตัญญู ผู้เปลี่ยนฉากที่กตัญญู ผู้ขายตัวที่กตัญญู ผู้เก็บตัวที่กตัญญู ผู้ดูพิเศษที่กตัญญู ชื่อว่าเป็นคนดี ความเป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นได้ทำแก่ตน ชื่อว่า ความกตัญญู และความกตัญญูนี้คือความดี ที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว คุณความดีทั้งหลายก็ไหลไปรวมอยู่ที่คนดีนั้น เหมือนลำธารทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำใหญ่”^{๑๒๐}

จากการศึกษาพบว่า ประโยชน์ของความกตัญญู มีทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ตนเอง และสังคม

๑) ประโยชน์ต่อตนเอง

ในพระพุทธศาสนา บุคคลที่มีความกตัญญู ขณะที่มีชีวิตอยู่ ย่อมมีความสุขความเจริญ และได้รับการสรรเสริญ ดังพระพุทธพจน์ว่า “กุลบุตรในโลกนี้ สักการะ เคารพ นับถือ บูชามารดา บิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพลีกรรม และสมณพราหมณ์ ด้วยโศครุทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม มารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพลีกรรม และสมณพราหมณ์ ผู้ได้รับสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ‘ขอท่านจงมีชีวิตยืนนาน มีอายุยืนนาน’ กุลบุตรผู้ อันมารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพลีกรรม และสมณพราหมณ์อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย”^{๑๒๑}

และเมื่อบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทิต์สิ้นชีวิตไป ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บุรพจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงน้อมสักการะและสักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำ และการชำระเท้า เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย จึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง เขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์”^{๑๒๒}

บุคคลที่มีความกตัญญู ปฏิบัติชอบในพ่อแม่ ตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสาวกของตถาคต ย่อมดูแลตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย ไม่มีความเสียหาย ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน และประสบบุญเป็นอันมาก ดังพระพุทธพจน์ว่า “นรชนผู้ปฏิบัติชอบในมารดาบิดา ตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสาวกของตถาคตนั้น ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก เพราะการประพฤติธรรมในมารดาบิดานั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้แล เขาจากโลกนี้ไปแล้ว จึงบันเทิงในสวรรค์ประสบบุญเป็นอันมาก”^{๑๒๓}

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) กล่าวถึงประโยชน์ความกตัญญูไว้ ดังนี้

ความกตัญญูทำให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศทำให้ถึงความเจริญเดช ความเจริญเดชทำให้เป็นที่น่ารักใคร่ ความเป็นผู้น่ารักใคร่ทำให้มีความเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่

^{๑๒๐} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยодชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๔๗-๔๔๘.

^{๑๒๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๗.

^{๑๒๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๑๒๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔/๗.

ความเบิกบานสรสราใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มาปัญญาเกิด ความมีบุญมาปัญญาเกิดนั้น ส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมงคลจากความกตัญญูโดยแท้^{๑๒๔}

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) กล่าวว่าบุคคลผู้มีความกตัญญูทเวที่ย่อม ได้รับอานิสงส์^{๑๒๕} ดังนี้

๑. ทำให้รักษาคุณความดีเดิมไว้ได้
๒. ทำให้สร้างคุณความดีใหม่เพิ่มได้อีก
๓. ทำให้เกิดสติ ไม่ประมาท
๔. ทำให้เกิดหิริโอตตปปะ
๕. ทำให้เกิดขันติ
๖. ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี
๗. ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี
๘. ทำให้มีคนอยากคบหาสมาคม
๙. ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ
๑๐. ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย
๑๑. ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย
๑๒. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

๒) ประโยชน์ต่อสังคม

บุคคลที่มีความกตัญญูทเวที่ ย่อมทำให้บุคคลผู้เกี่ยวข้องคบหาสมาคมได้รับแต่ประโยชน์สุข โดยส่วนเดียว

จากการศึกษาพบว่า ในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของการคบหาสมาคมไว้มากมาย เช่น

“การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาคนควรบูชา นี่เป็นอุดมมงคล”^{๑๒๖}

“คบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นนั้น”^{๑๒๗}

“ผู้ใดทอถักด้วยใบไม้ ใบไม้นั้นย่อมพลอยมีกลิ่นหอมฟุ้ง, การเสวนากับนักปราชญ์ ย่อมมีผลอย่างนั้น”^{๑๒๘}

“ปราชญ์ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ไม่ชวนทำสิ่งไม่เป็นเรื่อง”^{๑๒๙}

“พึงมองเห็นคนมีปัญญา ที่ชอบชี้โทษ พุดจาซ่มซี้ เสมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์ คนเช่นนั้น เป็นบัณฑิต ควรคบได้, คบคนเช่นนั้น มีแต่ดีขึ้น ไม่เลวลง”^{๑๓๐}

^{๑๒๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๖๑.

^{๑๒๕} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), มงคล ๓๘, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๑๒๖} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๑๒๗} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๔/๒๘๓.

^{๑๒๘} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๔/๒๘๓.

^{๑๒๙} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๑๙/๓๕๕.

^{๑๓๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๕๑.

“พึงแนะนำตักเตือนเถิด พึงพร่ำสอนเถิด พึงห้ามปรามจากความชั่วเถิด, คนที่ทำเช่นนั้น ย่อมเป็นที่รักของสัตว์บุรุษ ไม่เป็นที่รักของอสัตว์บุรุษ” ^{๑๓๑}

“ธีรชน ผู้ร่วมด้วยเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งญาติ” ^{๑๓๒}

“มีญาติพวกพ้องมาก ย่อมเป็นการดี เหมือนหมูไม้มากหลายในกลางป่า, ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดียว ถึงจะงอกงามใหญ่โตเท่าใด ลมก็พัดให้โค่นลงได้” ^{๑๓๓}

“ถ้าได้สหายผู้มีปัญญาปกครองตน พึงพอใจมีสติเที่ยวไปกับเขา, ถ้าไม่ได้สหายที่มีปัญญาปกครองตน พึงเที่ยวไปคนเดียว และไม่พึงทำความชั่ว” ^{๑๓๔}

“ควรคบมิตรที่เป็นพหูสูต ผู้ทรงธรรม ผู้โอบอ้อมด้วยความดี มีปฏิภาณ, ครั้นรู้จักประโยชน์ที่มุ่งหมาย กำจัดความสงสัยได้แล้ว จึงควรเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด” ^{๑๓๕}

“การพึงธรรมตามกาล...การสนทนาธรรมตามกาล นี่เป็นอุดมมงคล” ^{๑๓๖}

ข้อความเหล่านี้ นับว่าเป็นแนวความคิดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่คบหาสมาคมเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้มีความกตัญญูทวาทะผู้อยู่ในฐานะกัลยาณมิตร ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์มากมายมหาศาลแก่สังคมส่วนรวม เป็นธรรมดาว่าคนเราที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมจะมีการคบหาสมาคมกันเป็นธรรมดา และการได้คบหาสมาคมกับบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้น พระพุทธองค์ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ตรัสว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว” ^{๑๓๗}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร) กล่าวว่า “ความเป็นคนกตัญญูทวาทะในฐานะกัลยาณมิตร เป็นประหนึ่งร่มโพธิ์ในโลก ให้ผู้ข้ามโลกอันแสนจะขมขื่น ได้อาศัยเป็นที่บรรเทาทุกข์ และเป็นประดุจร่มโพธิ์ในทะเลทรายที่ทุรกันดาร ให้ผู้ข้ามได้อาศัยเป็นที่พักร้อนหย่อนใจ ผู้ไม่มุ่งทำดี แก่ใครก่อน กับผู้รับอุปการะจากใครแล้วไม่สำนึกในอุปการะของผู้มีคุณ ทำเป็นลืมคุณท่านเสีย คนดีถือว่าเขาเป็นคนละเมียดวิจิตรของมนุษย์ อันที่จริงโลกมีความสงบสุขอยู่ได้ เพราะอาศัยคนดีเป็นส่วนใหญ่ เมื่อการทำดีต่อและการสนองดีตอบของคนดี ยังเป็นไปในโลกโดยสม่ำเสมออยู่เพียงใด โลกก็ยังมีความสงบสุขขึ้นบานสาธยายอยู่เพียงนั้น” ^{๑๓๘}

บุคคลผู้มีความกตัญญูทวาทะ เมื่อมีบุคคลทำความดีให้ตนแล้ว ย่อมจะรู้สึกสำนึกในอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้ว และพร้อมที่จะหาทางตอบแทนคืนทุกเมื่อทุกเวลาที่มีโอกาส เพราะฉะนั้นความดีที่บุคคลทำแล้วแก่บุคคลผู้มีความกตัญญูทวาทะ นับว่าไม่เสียหาย ซ้ำยังก่อให้เกิดประโยชน์มากมายทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น ดังข้อความในนิโครธชาดก ว่า “ความดีที่ทำในคนผู้มีความกตัญญู มีศีล มีความประพฤติอันประเสริฐ ย่อมไม่เสียหาย เหมือนเมล็ดพืชในนาที่ดี” ^{๑๓๙}

^{๑๓๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๗๗/๕๒.

^{๑๓๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๗/๙๗.

^{๑๓๓} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๔/๓๑.

^{๑๓๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๘-๓๓๐/๑๓๕-๑๓๖.

^{๑๓๕} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๕๑๓.

^{๑๓๖} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๑๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๓.

^{๑๓๘} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

^{๑๓๙} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๘/๓๓๕.

บุคคลผู้มีความกตัญญูทเวที เป็นคนที่ไม่ประทุษร้ายมิตร ตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมคุณท่าน ไม่คิดร้ายต่อท่าน ดังนั้น บุคคลเมื่อได้ทำคุณต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูทเวที ย่อมจะก่อประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้กระทำ

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “บุคคลผู้มีความกตัญญูทเวที รู้คุณของผู้มีพระคุณหรือสิ่งที่มีบุญคุณ ย่อมทำให้โลกสงบ เยือกเย็นงดงาม ยากที่จะเปรียบได้ เขาสามารถทำให้กลายเป็นพระ ทำโยคีให้กลายเป็นมนุษย์ที่ดี ทำคนตระหนี่ให้กลายเป็นคนใจบุญสุนทานทำคนริษยาให้กลายเป็นคนใจกว้าง แล้วจะไม่ทำให้โลกนี้กลายเป็นสวรรค์ได้อย่างไร”^{๑๔๐}

จากการศึกษาพบว่า บุคคลผู้มีความกตัญญู ไม่เพียงแต่รู้คุณของผู้มีพระคุณและสนองคุณเท่านั้น ยังมีคุณธรรมอย่างอื่นอีกด้วย คือ เป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตากรุณาปราณีโอบอ้อมอารี เพื่อแผ่แก่ผู้น้อยที่ทำได้แก่ตน เป็นผู้ใหญ่อีกมีสัมมาคารวะเชื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ที่มีพระเดชพระคุณแก่ตน ยกย่องเชิดชูไว้ในที่มีบุญคุณ บุคคลผู้มีความกตัญญูจะดำเนินชีวิตตนเพื่อประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของสังคม ถ้าเขาจะแสวงหาประโยชน์ของตน เขาจะคำนึงถึงผลกระทบกระเทือนความสุขและความเสียหายต่อส่วนรวมก่อน เขาจะปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขโดยชอบ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ถ้าหากทุกคนในโลก ยอมรับรู้ถึงความจริงอันประเสริฐสุด คือ ความที่มนุษย์ทุกคนเป็นหนี้บุญคุณต่อกันและกัน แม้แต่คนที่เป้นศัตรูของกันและกัน โลกนี้จะเต็มไปด้วยการแข่งขันกันทำความดี เพื่อปลดเปลื้องหนี้บุญคุณของตน ๆ ให้พ้นหนีนั่น และถ้าหัวใจของคนทุกคนในโลกนี้ เต็มไปด้วยความกตัญญูจริง ๆ แล้ว โลกนี้จะเป้นโลกที่งดงามยิ่งกว่าเทวโลก น่าอยู่ยิ่งกว่าเทวโลก ปลอดภัยยิ่งกว่าเทวโลก และน่าบูชา น่าปรารถนายิ่งกว่าเทวโลกแน่แท้

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร) กล่าวว่า “เมื่อทุกคนเกิดมาในโลก ที่เป็นโรงละครโรงใหญ่แล้ว ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ เป็นผู้จัดการที่กตัญญู ผู้แสดงที่กตัญญู ผู้บอกบทที่กตัญญู ผู้เขียนเรื่องที่กตัญญู ผู้เปลี่ยนฉากที่กตัญญู ผู้ขายตั๋วที่กตัญญู ผู้เก็บตั๋วที่กตัญญู ผู้ดูที่กตัญญู ซึ่งแต่ละคนได้สัญญาว่ามงคล พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของคนที่ได้สัญญาว่ามงคลนั้นว่าเป็นมงคลยอดชีวิตประการหนึ่งเพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุข”^{๑๔๑}

คุณธรรมคือความกตัญญูนี้ เมื่อสั่งสมไว้ดีแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองทั้งต่อคนในสังคมและเป็นธรรมป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น เป็นคุณธรรมประคองโลกให้อยู่ได้ และอยู่ด้วยความสงบสุข

สรุปได้ว่า ความกตัญญูทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากมีความรับผิดชอบต่องาน ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่เป็นบุพการี และลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ในฐานะผู้มีความกตัญญู ซึ่งจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัย ปัญหาสังคมต่างๆ จะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะไม่ถูก

^{๑๔๐} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูทเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๑๔๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๖๒.

ทำลาย เพราะคนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พุ่่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และ
สิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุล

๒.๑.๖ ผลของการมีความกตัญญู

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายบุคคลผู้มีความกตัญญูไว้ว่า ผู้มีความกตัญญูไม่เพียงแต่รู้คุณของผู้มีพระคุณและสนองคุณเท่านั้น ยังมีคุณธรรมอย่างอื่นอีกด้วย คือ หากเป็นผู้ใหญ่ก็มีความเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารี เพื่อแผ่แก่ผู้น้อยที่ทำได้แก่ตน หากเป็นผู้เล็กก็มีสัมมาคารวะ ซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ที่มีพระคุณแก่ตน บุคคลผู้มีความกตัญญูจะดำเนินชีวิตตนเพื่อประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของสังคม ถ้าเขาจะแสวงหาประโยชน์ของตน เขาจะคำนึงถึงผลประโยชน์สุขของสังคมโดยรวม และจะคำนึงถึงผลกระทบที่ส่งผลต่อความสุข ความเสียหายต่อส่วนรวมก่อนเป็นสำคัญ บุคคลผู้มีความกตัญญูจะปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและผู้อื่น^{๑๔๒}

ถ้าหากทุกคนในโลก รับรู้ถึงความจริงอันประเสริฐสุด คือ การที่มนุษย์ทุกคนเป็นหนี้บุญคุณต่อกันและกัน แม้แต่คนที่เป้นศัตรูกัน โลกนี้จะเต็มไปด้วยการแข่งขันกันทำความดี เพื่อปลดปล่อยหนี้บุญคุณของตน และถ้าหัวใจของทุกคนในโลกนี้ เต็มไปด้วยความกตัญญูจริงแล้ว โลกนี้จะเป้นโลกที่งดงามยิ่งกว่าเทวโลก น่ายิ่งกว่าเทวโลก ปลอดภัยยิ่งกว่าเทวโลก และน่าบูชาว่าปรารถนายิ่งกว่าเทวโลก

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของความกตัญญูไว้ว่า ความกตัญญูทำให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศทำให้ถึงความเจริญเดช ความเจริญเดชทำให้เป็นที่น่ารักใคร่ ความเป็นที่น่ารักใคร่ทำให้มีคนเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่ความเบิกบานสราญใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มา ปัญญาเกิด ความมีบุญมาปัญญาเกิดนั้น ส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมงคลจากความกตัญญูโดยแท้^{๑๔๓}

อนุพันธ์ อภิชยานุภาพ ได้กล่าวถึงผลของการมีความกตัญญูไว้ว่า ทำให้รักษาคุณค่าความดีเดิมไว้ได้ ทำให้สร้างคุณค่าความดีใหม่เพิ่มได้อีก ทำให้เกิดสติไม่ประมาท ทำให้เกิดขันติ ทำให้เกิดหิริโอตตปปะ ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี ทำให้มีคนอยากคบหาสมาคม ทำให้มนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย และทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย^{๑๔๔}

สรุปได้ว่า บุคคลผู้มีความกตัญญูเป็นคนดีและรักษาความดีไว้ได้ เป็นผู้น่ารักคบค้าสมาคม ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูยังทำให้คนในสังคมช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยอยู่กันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข

^{๑๔๒} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, หน้า ๑๔.

^{๑๔๓} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), อ้างใน พระมหาบุญทอง คุณาธโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตัญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต พระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

^{๑๔๔} อนุพันธ์ อภิชยานุภาพ, “การนำหลักธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทีไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนโรงเรียนธัญวิทยา (ตงม้น) ตำบลรังสิต อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดปทุมธานี”, รายงานการวิจัย, หน้า ๑๐-๑๑.

๒.๑.๗ การวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที

ในการวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีนั้น มีเป้าหมายอยู่ที่การเลือกที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด ๆ ตามที่บุคคลเห็นว่าสมควรหรือไม่สมควร ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึกและระดับความกตัญญูทเวทีของบุคคลนั้นซึ่งการวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีนั้น ไม่นิยมวัดความรู้เชิงจริยธรรม เว้นเสียแต่ว่าเราต้องการจะวัดว่าบุคคลนั้นรู้หรือไม่ โดยส่วนใหญ่จะวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีใน ๓ ลักษณะ^{๑๔๕} ดังนี้

๑) **เจตคติ** ซึ่งจะวัดในรูปแบบของความรู้สึก ความเชื่อความชอบและไม่ชอบต่อการกระทำต่าง ๆ ทั้งนี้ยังไม่รับประกันว่าบุคคลนั้นจะปฏิบัติหรือไม่

๒) **เหตุผล** เป็นการวัดว่าการที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดนั้นมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจอย่างไร การวัดนี้จะช่วยชี้ให้เห็นระดับความกตัญญูทเวทีนั้น

๓) **พฤติกรรม** เป็นการให้บุคคลระบุพฤติกรรมของตนเองว่าประพฤติปฏิบัติอย่างไรจนเป็นกิจนิสัย

จริยธรรมกตัญญูทเวที เป็นธรรมชาติที่บุคคลประพฤติโดยรับรู้ด้วยจิตใจ เป็นเรื่องของความจริงภาคปฏิบัติที่แสดงออกทาง กาย วาจา ในลักษณะที่ดั่งกายได้กรอบศีลธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นการสำนึกรู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นมีแก่ตน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวที คือการตอบแทนคุณอย่างสามัญทั่วไป กล่าวคือเป็นหลักกิริยาที่ควรประพฤติ ตามความเหมาะสมแก่ภาวะ ฐานะ โอกาส และเหตุการณ์ในขณะนั้นที่สามารถทำได้ จริยธรรมกตัญญูทเวทีเป็นพื้นฐานที่สำคัญเพื่อความดีงามทางสังคมของมนุษย์

สรุปได้ว่า การวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีนั้น เพื่อให้ทราบถึงการเลือกกระทำพฤติกรรมใดๆ ตามที่บุคคลเห็นว่าสมควร ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึกและระดับความกตัญญูทเวทีของบุคคลนั้น โดยทั่วไปการวัดจริยธรรมความกตัญญูทเวทีมี ๓ ลักษณะที่แสดงออกทาง กาย วาจา เป็นหลักกิริยาที่ควรประพฤติ ตามความเหมาะสมแก่ภาวะ ฐานะโอกาส และเหตุการณ์ในขณะนั้น

แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาส่งเสริมความกตัญญูทเวที สอนให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่ของตนเอง เริ่มจากความรับผิดชอบต่อนตนเอง ต่อหน้าที่ในครอบครัว เช่น หน้าที่ของบิดามารดา หน้าที่ของบุตรธิดา เมื่อทุกคนปฏิบัติตามหลักความกตัญญูแล้ว จะก่อให้เกิดความเจริญด้านจิตใจ ซึ่งจะส่งผลให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุขและร่มเย็นตลอดไป

หลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญู เช่น พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อกันในสังคม ส่วนหลักธรรมอันเป็นปฏิกิริยาต่อความกตัญญู เช่น อกุศลมูล และมัจฉริยะ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ความรัก ความเคารพ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ลดน้อยถอยลง เกิดช่องว่างระหว่างมนุษย์ ส่งผลให้มองไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องตอบแทนพระคุณ

^{๑๔๕} ส.วาสนา ประवालพฤกษ์, “การวัดจริยธรรม”, การวัดผลการศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๔๑ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๕), ๗.

เป็นที่มาของความลบล้าง การตีตนเสมอ และความอกตัญญูต่อผู้มีคุณ ต่อสถาบัน และต่อธรรมชาติแวดล้อม

๒.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

บุคคลผู้มีความกตัญญู ๓ ตัวอย่าง คือ

๒.๒.๑ พระพุทธเจ้า

จากการศึกษาพุทธประวัติพบว่า พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ กล่าวคือ ทรงแสดงบพบาทและทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่เหล่าพระประยูรญาติ^{๑๔๖} จริยาวัตรส่วนนี้ แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและความกตัญญูกตเวทีของพระองค์ต่อพระประยูรญาติ ดังนี้

๑) ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ล่วงปีที่ ๕ พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ได้ทรงพระประชมรมิพระอาการสาหัส พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระพุทธบิดา ในการเสด็จพระพุทธดำเนินไปโปรดพระพุทธบิดาในคราวนี้ ทรงเทศนาโปรดพระพุทธบิดาจนได้บรรลุอรหัตผล เป็นพระอรหันต์ในขณะที่พระบิดาทรงเป็นคฤหัสถ์^{๑๔๗}

๒) ประทานอุปสมบทให้พระนางปชาบดีโคตรมี

เหตุการณ์ในพุทธประวัติ เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระนางปชาบดีโคตรมี (ผู้มีอุปการคุณอย่างมากต่อพระองค์) พร้อมด้วยบริวารประมาณ ๕๐๐ นาง ได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ซึ่งเป็นสตรีกลุ่มแรกที่ได้มีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก และเป็นเหตุให้กลุ่มสตรีอื่นๆ เช่น พระนางพิมพาพร้อมด้วยบริวารประมาณ ๕๐๐ นาง ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาอีกในกาลต่อมา กล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้า เป็นมหาบุรุษองค์แรกที่เปิดโอกาสให้แก่สตรีทั้งหลายได้แสดงบพบาทของตน ให้มองเห็นศักยภาพและคุณค่าของสตรีที่มีสิทธิเสรีภาพ และสามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกับบุรุษ

ส่วนพระญาติที่ครองเรือน พระองค์ก็ได้เสด็จไปพำนักที่นิโครธารามเป็นครั้งคราวเพื่อรักษาน้ำใจและอนุเคราะห์เหล่าพระญาติ โดยการแสดงธรรมโปรดให้มีความอาจหาญร่าเริงในธรรม เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ทั้งแก่พระญาติและคนเหล่านี้^{๑๔๘} การที่พระพุทธเจ้าได้ทำหน้าที่สงเคราะห์พระญาติ ทำให้เกิดผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งและทรงได้รับการสรรเสริญจากสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งกล่าวได้ว่า พระองค์เป็นมหาบุรุษพระองค์แรกที่เปิดโอกาสให้แก่สตรีทั้งหลายได้แสดงบพบาทของตน ให้มองเห็นศักยภาพและคุณค่าของสตรีที่มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับบุรุษ คือ สามารถบรรลุมรรคผล นิพพานได้เช่นเดียวกัน^{๑๔๙}

^{๑๔๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗,๑๙๘,๑๙๙/๙๔.

^{๑๔๗} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๔๐๒/๕๐๖.

^{๑๔๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๒/๒๔.

^{๑๔๙} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๓.

๓) ทรงแสดงพระอิทธิพรโปรดพุทธมารดา

เหตุการณ์ในพุทธประวัติ พระพุทธเจ้า แม้พระองค์ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว แต่ทรงตระหนักถึงพระอุปการคุณของพระมารดา เพราะฉะนั้น ขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระองค์ทรงรำพึงว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต หลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์เสร็จแล้ว เสด็จไปจำพรรษา ณ ที่ไหน ทรงทราบว่า เสด็จไปจำพรรษาอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แล้วทรงแสดงอิทธิพรโปรดพุทธมารดา ดังนั้น หลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระองค์เสด็จไปจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๕๐} ณ บันชุกัมพลศิลาอาสน์ เพื่อทรงแสดงอิทธิพรโปรดพระมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน โดยทรงนิรมิตพระพุทธรูปขึ้น เพื่อแสดงพระอิทธิพรโปรดแทนพระองค์ เมื่อทรงทำภารกิจต่างๆ เช่น ทรงสร้างน้ำ หรือ เสวยภัตตาหาร สารัตถะสำคัญในอิทธิพรโปรดที่พระองค์ทรงแสดงนั้น คือ กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา แปลว่า ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล อกุศลและอพยากต (ไม่ดี ไม่ชั่ว เป็นกลางๆ) เมื่อทรงแสดงพระอิทธิพรโปรดเสร็จ เทวดาทั้งหลายได้บรรลุธรรม แม้พระมหามายาก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล^{๑๕๑}

๔) ทรงห้ามทัพของพระญาติ

จากการศึกษาพุทธประวัติทำให้ทราบว่า แม้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งกันในเรื่องการแย่งน้ำ ระหว่างพระญาติสองฝ่าย คือพวกเจ้าศากยะและพวกเจ้าโกลิยะ ซึ่งให้กันแม่น้ำโรहिणी เนื่องจากน้ำในแม่น้ำมีปริมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการทำกิจกรรมของทั้งสองเมือง ทาส กรรมกร ประชาชน ต่างแย่งน้ำกัน ใช้วาจาตู่ถูกชาติกำเนิดซึ่งกันและกัน กระทบกระทั้งจนไปถึงอำมาตย์และพระราชา พระราชาทั้งสองเมือง จึงเตรียมทัพแล้วออกมาเพื่อทำการรบแย่งชิงน้ำ พระองค์ก็เสด็จไประงับความทะเลาะของหมู่พระญาติ ดังคำสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพวกพระญาติ ดังนี้

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า น้ำมีราคาเท่าไร

พวกพระญาติทูลว่า น้ำมีราคาน้อย พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า กษัตริย์ มีราคาเท่าไร

พวกพระญาติทูลว่า ขึ้นชื่อว่า กษัตริย์ ย่อมหาค่ามิได้

พระพุทธเจ้า ตรัสต่อไปว่า การทำให้กษัตริย์ ซึ่งหาค่ามิได้พินาศ เพราะการทะเลาะกันด้วยน้ำ ย่อมไม่สมควร ด้วยพระดำรัสนี้ ทำให้พระประยูรญาติ หยุดการแย่งน้ำกัน หันมาเจรจาตกลงแบ่งน้ำด้วยดี^{๑๕๒}

๕) ทรงยับยั้งกองทัพของพระเจ้าวิฑูทกะ

ในพุทธประวัติ เมื่อครั้งที่พระเจ้าวิฑูทกะ หลังจากได้ครองราชสมบัติแล้ว กำลังจะกรีธาทัพออกไปฆ่าล้างแค้นพวกเจ้าศากยะ พระพุทธองค์ ก็เสด็จไปยับยั้งไว้ได้ถึง ๓ ครั้ง โดยตรัสกับพระเจ้าวิฑูทกะ ในขณะที่ประทับนั่งอยู่ใต้ต้นไทรที่มีเงาโปร่งในเวลากลางวันว่า ชื่อว่าเงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น^{๑๕๓} ด้วยพระดำรัสนี้ ทำให้พระเจ้าวิฑูทกะเข้าพระทัยว่า พระองค์เสด็จมาเพื่อทรงประสงครักษาหมู่พระญาติไว้ แต่ในครั้งที่ ๔ พระเจ้าวิฑูทกะได้ กรีธาทัพออกไปอีกครั้ง คราวนี้

^{๑๕๐} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๗/๑๐๙.

^{๑๕๑} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๘๗-๘๘.

^{๑๕๒} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๑๙-๑๒๑.

^{๑๕๓} ญัตกานั ฉายา นาม สีตลา., ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๒๑.

พระพุทธเจ้า ได้ทรงพิจารณาเห็นกรรมเก่าของหมู่พระญาติ ซึ่งไม่มีใครสามารถห้ามได้ จึงทรงวางอุเบกขา^{๑๕๔}

พระจริยาวัตรเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและความกตัญญูทวนเวียนของพระองค์ต่อพระประยูรญาติผู้มีพระคุณต่อพระองค์ ซึ่งเป็นจริยาประการหนึ่งในจริยา ๓ คือ

๑. **โลกัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก^{๑๕๕}

๒. **ญาติัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ

๓. **พุทธานุจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า^{๑๕๖} และพระองค์ก็ทรงแสดงบทบาทและทำหน้าที่ในการตอบแทนอุปการคุณได้อย่างยอดเยี่ยมในทั้ง ๒ ระดับ คือ

๑. **ในระดับโลกียสุข** คือ สงเคราะห์พระประยูรญาติให้ได้รับความสุขอย่างโลกีย์เป็นวิสัยของชาวโลก เป็นความสุขสมบัติที่ยังประกอบด้วย กิเลสอาสวะ เช่น มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ

๒. **ในระดับโลกุตระสุข** คือ สงเคราะห์เหล่าพระญาติผู้จะได้บรรลุพระนิพพานให้ได้รับความสุขขั้นหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งเป็นความสุขที่เหนือกว่าระดับชาวโลก คือ ความสุขเนื่องด้วยมรรคผล นิพพาน

๖) **พระพุทธเจ้ากับการแสดงกตัญญูทวนเวียนที่ต่อบุคคล**

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจทรงแสดงบทบาทหน้าที่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ คือ กตัญญูทวนเวียนที่ต่อบุคคลมารดา พุทธบิดา รวมถึงเพื่อประโยชน์แก่เหล่าพระประยูรญาติ และบุคคลอื่นที่มีอุปการคุณต่อพระองค์ท่าน จริยาวัตรส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและความกตัญญูทวนเวียนของพระองค์ ทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ หลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงดลใจหาบุคคลที่จะรับพระธรรมเทศนา อันดับแรกพระองค์ทรงระลึกถึงอาจารย์ ๒ ท่าน คือ ท่านอาหารดาบส กาลามโคตรและอุททกดาบส รามบุตร ซึ่งพระองค์เคยได้อาศัยศึกษาลัทธิของท่าน หากแต่ท่านทั้งสองได้เสียชีวิตไปก่อนแล้ว ลำดับต่อมาทรงระลึกถึงพวกปัญจวัคคีย์ที่เคยเฝ้าปฏิบัติอุปัชฌาย์ ครั้นทรงดลใจอย่างนี้ก็เสด็จจาริกไปทางกรุงพาราณสี^{๑๕๗} สู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

พระองค์ได้ตรัสปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ประกาศพระสัมมาสัมโพธิญาณแก่ปัญจวัคคีย์ ในเวลาจบลงแห่งพระธรรมเทศนาธรรมจักขุ^{๑๕๘} ได้เกิดขึ้นแก่โกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็นธรรมดา^{๑๕๙} ท่านได้บรรลุปตติมรรคเรียกว่า พระโสดาบัน เมื่อพระองค์ทรงทราบว่าโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานว่า ผู้เจริญทั้งหลายโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ผู้เจริญทั้งหลายโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ดังนั้น คำว่า อัญญาโกณฑัญญะ นี้จึงได้เป็นชื่อของท่านพระโกณฑัญญะ แต่นั้นมา^{๑๖๐}

^{๑๕๔} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๒๑.

^{๑๕๕} วิ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๙๙.

^{๑๕๖} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๗/๙๑.

^{๑๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐/๑๕.

^{๑๕๘} ธรรมจักขุ แปลว่าดวงตาเห็นธรรม คือโสดาปัตติมรรคญาณ

^{๑๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖/๒๔.

^{๑๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๗/๒๕.

พระจริยาวัตรเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณ และความกตัญญูตเวทีต่อพระประยูรญาติผู้มีคุณูปการได้อย่างยอดเยี่ยมครบทั้ง ๒ ระดับ คือ ๑) ในระดับโลกียสุข คือ สงเคราะห์พระประยูรญาติให้ได้รับความสุขอย่างโลกีย์ซึ่งเป็นวิสัยของชาวโลก เป็นความสุขสมบัติที่ยังประกอบด้วยกิเลสอาสวะ เช่น มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ ๒) ในระดับโลกุตระสุข คือ อนุเคราะห์พระญาติผู้ที่จะได้บรรลุนิพพานให้ได้รับความสุขขั้นหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งเป็นความสุขที่อยู่เหนือระดับชาวโลก คือ ความสุขที่เนื่องด้วยมรรค ผล นิพพาน ดังนั้น การแสดงความกตัญญูตเวทีทั้งสองระดับข้างต้น จึงมีวัตถุประสงค์อยู่ ๒ ประการคือ ทรงชี้ทางให้เกิดมีสัมมาทิฐิและเพื่อให้บรรลุถึงมรรคผลนิพพาน ปฏิปทาของพระพุทธองค์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงความมีพระมหากรุณาธิคุณและความกตัญญูตเวทีต่อพระประยูรญาติด้วยจิตบริสุทธิ์โดยแท้^{๑๖๑}

ดังนั้น การแสดงความกตัญญูตเวทีทั้งสองระดับ จึงมีวัตถุประสงค์อยู่ ๒ ประการ คือ เพื่อให้เกิดความเห็นชอบมีสัมมาทิฐิ และเพื่อให้บรรลุถึงมรรคผลนิพพาน ปฏิปทาของพระพุทธองค์ดังกล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพระองค์เป็นผู้มีพระมหากรุณาธิคุณและความกตัญญูตเวทีต่อพระประยูรญาติอันถือเป็นอย่างภาวะในพุทธจริยาที่ชาวพุทธควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

๒.๒.๒ พระสารีบุตร

จากการศึกษาประวัติของพระสารีบุตรพบว่า พระสารีบุตรผู้มีความกตัญญูเห็นอุปการคุณของคนที่เคยถวายอาหารเพียงเล็กน้อย จึงสงเคราะห์ให้เขาได้บวช และมีเรื่องราวพระสารีบุตรมีความกตัญญูต่ออาจารย์อย่างยิ่ง คือ

๑) อุปสมบทให้ราธพราหมณ์

มีเรื่องราว ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ ราธพราหมณ์เข้าไปขอบวชกับภิกษุทั้งหลาย แต่ไม่ได้รับอนุญาตด้วยเหตุผลเพราะความชรา จึงมีร่างกายชubbมหมองคล้ำ พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นราธพราหมณ์ชubbมหมองคล้ำเช่นนั้น จึงตรัสถามภิกษุ ทรงแทบเรื่องนั้น แล้วตรัสถามในที่ประชุมว่ามีใครระลึกถึงบุญคุณของราธพราหมณ์ได้บ้าง พระสารีบุตรจึงตอบว่าระลึกได้ว่า พราหมณ์ผู้นั้นได้ถวายภิกษา ๑ ทักขิ ขณะที่ตนเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในเมืองราชคฤห์นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับดังนั้น จึงตรัสยกย่องพระสารีบุตรว่า เป็นผู้กตัญญู เป็นผู้กตเวที^{๑๖๒}

๒) มีความกตัญญูเคารพในอาจารย์

มีเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งที่เป้นคฤหัสถ์ สารีบุตร (โกติตปริพาชก) ไปเที่ยวแสวงหาโมกขธรรม ได้พบพระอัสสชิเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ก็เลื่อมใส จึงติดตามไปถึงที่พักฉันอาหารบิณฑบาต และได้ปูอาสนะกรองน้ำถวาย ครั้นท่านฉันแล้วจึงไต่ถาม พระอัสสชิก็แจ้งความว่าเป็นพุทธสาวก สารีบุตรจึงอาราธนาให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง พระอัสสชิก็แสดงธรรมเทศนา ครั้นจบธรรมเทศนา สารีบุตรก็ได้สำเร็จพระโสดาบัน จึงกราบลาพระอัสสชิแล้วจึงไปหาโมคคัลลานะ ต่อมาทั้งสองพร้อมทั้งบิหาร

^{๑๖๑} พระมหาบุญกอง คุณาโร (มหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, หน้า ๔๘.

^{๑๖๒} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๒-๔.

พากันมาเฝ้าพระศาสดาทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระศาสดาได้ประทานอุปสมบทให้ อีก ๑๕ วัน ต่อมาพระสารีบุตรได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

จากการศึกษาประวัติของพระสารีบุตรจึงทราบว่า ทุกคืนก่อนท่านจะนอน หากท่านทราบว่าพระอัสสชิอยู่ที่ใด ท่านจะนมัสการไปทางทิศนั้นก่อนแล้วจึงนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น หรือเมื่อระลึกถึงพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์จะนมัสการไปตามทิศที่พระอัสสชิอยู่ พวกภิกษุเห็นพระสารีบุตรยกมือไหว้ไปตามทิศ จึงพากันไปกราบทูลพระพุทธองค์ว่า พระสารีบุตรยังไหว้ทิศเหมือนพวกพราหมณ์ พระพุทธองค์จึงตรัสถามพระสารีบุตร พระสารีบุตรกราบทูลว่า ท่านยกมือไหว้ไปตามทิศ เพราะความเคารพพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ พระพุทธองค์จึงตรัสสรรเสริญว่า พระสารีบุตรมีความกตัญญูรู้คุณอาจารย์ที่มีคุณแก่ตน แล้วตรัสว่า “บุคคลรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง แล้วจากอาจารย์ใด ควรนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์ นอบน้อมไฟที่บูชา”^{๑๖๓}

๓) เทศน์โปรดมารดา ก่อนนิพพาน

มีเรื่องเล่าว่า ก่อนจะนิพพาน พระสารีบุตรประกอบอัญชลินมัสการทั้ง ๔ ทิศ กราบทูลลา พระพุทธองค์แล้วท่านใช้เวลาเดินทาง ๗ วัน ก็ไปที่บ้านมารดาในราตรีนั้น พระเถระเกิดอาพาธอย่างแรงกล้า อาเจียนและถ่ายออกมาเป็นโลหิต แต่ก็อดกลั้นด้วยขันติธรรม ได้แสดงธรรมโปรดมารดา พรณนาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ เทศน์ให้มารดาผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด) ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล^{๑๖๔}

พระสารีบุตรจึงเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที เพราะท่านกตัญญูรู้คุณของราชพราหมณ์ผู้เคยใส่บาตรให้เพียงข้าวทัพพีเดียว และตอบแทนคุณโดยการให้อุปสมบทพร้อมทั้งให้การอบรมสั่งสอน แก่พระราชนัดดาบรรพชาพระอรหันต์ และมีความกตัญญูกตเวทีเป็นเลิศ โดยที่ท่านแม้ได้รับตำแหน่งพระอัครสาวกเบื้องขวาแล้ว ยังมีความเคารพนับถือพระอัสสชิเป็นอาจารย์ เพราะอุปการคุณที่ท่านเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาได้ด้วยการฟังธรรมจากพระอัสสชิและในวาระสุดท้ายก่อนจะนิพพานก็ได้แสดงธรรมโปรดมารดาให้ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำปฏิกิริยาสนองคุณมารดาโดยแท้จริง

๒.๒.๓ ภิกษุเลี้ยงพ่อแม่

เรื่องภิกษุเลี้ยงพ่อแม่ มีเนื้อเรื่องสรุป ดังนี้

เล่าว่าในกรุงสาวัตถี บุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ลาพ่อแม่ออกบวช ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนพ่อแม่ของท่าน จำเดิมแต่เวลาที่ลูกชายบวชแล้ว ทรัพย์สินสมบัติก็ร่อยหรอลงตามลำดับ จนถึงกับต้องขอทานเป็นผู้ที่น่าสงสารอย่างยิ่ง

พระลูกชายบวชได้ ๑๒ พรรษา ได้ทราบข่าวว่า พ่อแม่ยากจน จึงคิดจะลาสิกขาไปเลี้ยงพ่อแม่ ไปทูลลาพระพุทธองค์ พระองค์ตรัสว่า เป็นพระก็สามารถเลี้ยงพ่อแม่ได้ ตั้งแต่นั้นมา เมื่อท่านบิณฑบาตได้ก็นำไปเลี้ยงพ่อแม่ ได้ส่งขาน ได้ฝานุ่งห่ม ก็นำไปให้แก่พ่อแม่ ท่านปรนนิบัติบำรุงพ่อแม่จนตัวเองซูบผอม มีผิวพรรณหม่นหมอง เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบ ตรัสสาธุการถึง ๓ ครั้ง ตรัสว่า

^{๑๖๓} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๙๒/๑๕๖.

^{๑๖๔} พระครูกลุณยานสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุณยานมโม), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑-๓๒.

ภิกษุเหล่านั้นตั้งอยู่ในหนทางที่พระองค์ดำเนินมาแล้ว ทรงเล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกให้พระสงฆ์ฟัง ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การเลี้ยงพ่อแม่ เป็นวงศ์ของบัณฑิต แล้วทรงประกาศสัจจะ ผลสุดท้ายภิกษุผู้เลี้ยงพ่อแม่ ได้เจริญวิปัสสนารู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ สำเร็จเป็นพระโสดาบัน^{๑๖๕}

จากการศึกษาเรื่องนี้ เราจึงทราบว่า ผู้เลี้ยงพ่อแม่ย่อมได้รับแต่ความยกย่องสรรเสริญจากนักปราชญ์ เป็นสิริมงคลแก่ตนเองทั้งภพนี้และภพหน้า สามารถเป็นพลวปัจจัยให้ผู้นั้นได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน

สรุปได้ว่า บุคคลผู้มีความกตัญญูทวาทิ จัดได้ว่าเป็นผู้มีคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ ความกตัญญูทวาทิเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์ และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นอันตรายสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ ด้วยเหตุนี้ในทางพระพุทธศาสนาจึงได้กล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้ดำรงอยู่ในกตัญญูทวาทิธรรมว่า มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกอบรมให้เกิดขึ้น

๒.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูทวาทิ

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ การแสดงความกตัญญูทวาทิมิใช่มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่รวมไปถึงสิ่งอื่น ๆ เช่น พืช สัตว์ แม่น้ำ ลำคลอง เพื่อสร้างวัฏจักรที่ดีให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งจะเกิดผลดีกับทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ พืช สัตว์ ทำให้สิ่งเหล่านี้เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน ผู้ที่ไม่มีความกตัญญู คือผู้เนรคุณ ความกตัญญูเป็นพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีอยู่ในทุกสังคมทุกชาติทุกประเทศในโลก การที่สังคมจะอยู่ร่วมกันและดำเนินชีวิตต่อไปด้วยความสงบสุขต้องอาศัยคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงหลายประการที่จะส่งเสริมให้เกิดความกตัญญู

ผู้วิจัยจะนำเสนอหลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญูต่อบุคคล สัตว์ และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ พรหมวิหาร ๔ : หลักธรรมของผู้มีใจประเสริฐ

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม เป็นคุณธรรมที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกัน ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^{๑๖๖}

ในพระพุทธศาสนา ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ เรียกว่าพรหมวิหาร^{๑๖๗} ได้แก่ ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะ

^{๑๖๕} มงคล. (บาลี) ๑/๓๐๙/๒๘๒-๒๘๓.

^{๑๖๖} คุรยลละเอียดใน อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๐-๑๙๓.

^{๑๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

ผู้ใหญ่ เช่น ปู่-ย่า ตา-ยาย พ่อ-แม่ ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแล ให้การอบรมสั่งสอน ชี้แนะบุตรหลานและมิตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อย ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ได้รับอุปการคุณรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อตน แบ่งออกเป็น ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด ความรัก ความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกัน ตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง ได้แก่ (๑) เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย ได้แก่ การกระทำ และการแสดงออกทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา (๒) เมตตาวาจากรรม เมตตาทางวาจา ได้แก่ การพูดเจรจาถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา (๓) เมตตามโนกรรม เมตตาทางใจ ได้แก่ การมีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อผู้อื่นและสิ่งอื่น

๒. กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขาตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ก็คิดใฝ่ใจในอันที่จะช่วยปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้น อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง โดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อน ห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง พร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดปล่อยความทุกข์นั้น ด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจโดยไม่หวังผลตอบแทน

๓. มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปรารถนาปลื้มบันเทิงใจด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง^{๑๖๘} คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบ มั่นคง เทียงตรงดุจดุจราช้าง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยอคติ

สรุปได้ว่า หลักพรหมวิหารธรรมนี้ บุคคลที่อยู่ร่วมกันจะต้องปฏิบัติต่อกัน ตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ตามสมควรแก่ฐานะ กาลเทศะและบุคคล เพราะเมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ย่อมทำให้ตนเองและสังคมมีความสุข เป็นเหตุให้สังคมมีชีวิตและสิ่งอื่น ๆ ดำรงอยู่ในโลกนี้ตลอดไป และดำเนินไปได้ตามปกติ เป็นการรักษาตัวเอง เป็นการรักษาสังคม เช่น สัตว์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเกื้อกูลสนับสนุนส่งเสริมตัวเราเอง สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย^{๑๖๙} โดยผู้มีพรหมวิหารธรรม จะต้องใช้ให้ถูกต้องตามความหมายขององค์ธรรมแต่ละข้อ จึงจะไม่เกิดความเสียหายเป็นอคติอันจะมีผลร้ายต่อสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

^{๑๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^{๑๖๙} พระมหาเทวินทร์ คุรุฑแก้ว, “การศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ศึกษาเฉพาะพุทธจริยธรรมใน มงคลัตถทีปนี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา จริยศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๘๔.

๒.๓.๒ สังคหัตถ์ ๔ : ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้คน

ในพระพุทธศาสนา การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน เรียกว่า สังคหัตถ์^{๑๗๐} แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม ตั้งแต่ระหว่างบิดามารดาบุตร, สามี ภรรยา, มิตรกับมิตร เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน จนกระทั่งประชาชนระหว่างประเทศ เพราะเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดี เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ๔ อย่าง ได้แก่

๑. ทาน หมายถึง การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้^{๑๗๑} และศิลปวิทยา

จากการศึกษาพบว่า ทานในสังคหัตถ์นี้ มุ่งให้เพื่อสงเคราะห์ผู้รับ มีความมุ่งหมายอยู่ที่ผู้รับเป็นสำคัญ เช่น ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพราะฉะนั้น การให้ทาน จึงควรให้ด้วยความมีเมตตาเพื่อแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ ให้ด้วยกรุณา ต้องการช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ความเดือดร้อน ให้ด้วยมุทิตา ส่งเสริมสนับสนุนให้ทำความดีมีความเจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น การให้ด้วยวัตถุสิ่งของ จึงมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะ^{๑๗๒}

๑) ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

๒) ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี ด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกันในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

๓) ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ บรรณานาบุชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ทวด ยายทวด ตา ยาย และบิดา มารดาผู้มีอุปการคุณ

การให้มีประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ คือ ทำให้ผู้ให้มีความสุข เบิกบานใจ และอิ่มใจซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกายและจิตใจ เป็นการสละความเห็นแก่ตัว ผู้รับย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ เป็นการรักษาความเป็นสังคมความเป็นเพื่อนฝูงความเป็นญาติเอื้ออาไว และการให้กับการรับยังเป็นกฎ เป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคลผู้มีความกตัญญู ถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับ ป่านนี้ก็จะไม่มีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างแน่นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๑๗๓} ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดง

^{๑๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๑๗๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๒๑.

^{๑๗๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๗๕-๒๘๐.

^{๑๗๓} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

ความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน^{๑๗๔}

การพูดกันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ควรระวัง เพราะเป็นเหตุให้รักนับถือกันก็ได้ หรือเป็นเหตุให้โกรธเกลียดบาดหมางแตกสามัคคีกันก็ได้ การพูดไพเราะ ไม่พูดหยาบคายบาดหุบบาดใจกัน พูดคำจริง ไม่พูดปดหลอกลวงกัน พูดทำความเข้าใจกัน ไม่พูดส่อเสียดให้บาดหมางกัน เป็นเครื่องป้องกันความโกรธเกลียดกัน ความไม่ไว้วางใจกัน และความบาดหมางแตกกันมิให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น พูดถ้อยคำที่ดูดีมีใจกัน จึงมิได้หมายความว่าเพียงพูดไพเราะหวานจับหูจับใจแต่อย่างเดียว แต่ย่อมหมายถึงถ้อยคำที่เป็นวจีสุจริตทุกประการ การพูดเพราะนั้น ได้แก่ การพูดด้วยความรักความนับถือ หรือความหวังดี ใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมแก่ตนเองซึ่งเป็นผู้พูด และผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้เสมอกัน หรือเป็นผู้ย่อย ถ้อยคำที่สุภาพคือ ถ้อยคำอันนุ่มนวล อ่อนโยน และอ่อนหวาน หรือแสดงความยำเกรง แสดงความนับถือ แสดงความหวังดี หรือแสดงความเอ็นดูกรุณา ย่อมเป็นถ้อยคำไพเราะดูดีมีใจ ชวนให้รักนับถือ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของผู้พูดต่อผู้ฟัง

จากการศึกษาพบว่า ผู้มีวาจาเป็นสุภาสิต ย่อมเอาชนะใจผู้อื่นได้ สามารถพูดชักชวนให้ผู้อื่นทำงานตามที่ต้องการได้ ทำให้มีความสำเร็จทำให้เจริญรุ่งเรืองในอาชีพการงาน ทำให้มีคนเคารพนับถือเชื่องฟัง เช่น โทณพราหมณ์สามารถพูดจาให้เจ้านครต่าง ๆ ยินยอมตกลงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าได้สำเร็จ^{๑๗๕} แม้แต่สุภาสิตไทยก็มีว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท พระพุทธศาสนากล่าวว่า “วาจาสุภาสิต เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๑๗๖}

เพราะฉะนั้น ผู้พูดควรใช้ถ้อยคำสุภาพ แสดงความยำเกรง เป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดความเอ็นดูกรุณา พูดกันด้วยคำสุภาพ แสดงความเป็นกันเองฉันทันตราบ เป็นเหตุให้เกิดความสนิทสนมกลมเกลียวกัน ใช้ถ้อยคำสุภาพ แสดงความกรุณาปราณี แนะนำตักเตือนสั่งสอนให้สำนึกผิดชอบชั่วดี ย่อมเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ฟัง และตั้งใจปฏิบัติตามถ้อยคำทั้งต่อหน้าและลับหลัง ย่อมเป็นทางเจริญก้าวหน้า และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจต่อกัน

๓. อัตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม^{๑๗๗}

การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่กัน เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงกตัญญูต่อผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคม

พระมหาเทวินทร์ ครุฑแก้ว^{๑๗๘} ศึกษาพุทธจริยธรรมที่เป็นประโยชน์แก่สังคมหลายอย่างได้แก่

^{๑๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, หน้า ๒๑.

^{๑๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๗/๑๗๘.

^{๑๗๖} จุ.พ. (ไทย) ๒๕/๕/๗.

^{๑๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, หน้า ๒๑.

^{๑๗๘} พระมหาเทวินทร์ ครุฑแก้ว, “การศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ศึกษาเฉพาะพุทธจริยธรรมในมั่งคั่งดลที่ปณิ”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๗๒-๗๓.

๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของของตนเพื่อช่วยเหลือสังคม เพื่อให้คนในสังคมเกิดความสงบสุข

๒) ศิล คือ คนมีศีล มีความประพฤติดีงามตามกฎระเบียบของสังคม ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบและศีลธรรมอันดีงามของสังคม

๓) ปัญญา คือ การทำให้เกิดปัญญาความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ และใช้ปัญญาให้เกิดประโยชน์แก่สังคมที่ตนเองอยู่ ทำให้สังคมเจริญรุ่งเรือง

๔) วิริยะ คือ มีความเพียรมีความพยายามมีความอดสาหะในการงานไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ของตนเองและของสังคมที่ตนเองได้รับมอบหมาย

๕) ขันติ คือ มีความอดทนต่อความทุกข์ต่อความลำบากในหน้าที่การงานที่ทำและไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสตัณหา

๖) อธิษฐาน คือ มีความตั้งใจมั่นแน่วแน่ มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวมั่นคง ที่จะนำชีวิตนำสังคมไปสู่จุดหมายอย่างไม่ย่อท้อ

๗) สัจจะ คือ มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๘) สมานัตตตา คือ ความเป็นคนดีเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว เป็นกันเองกับทุกคน และให้การช่วยเหลือสังคมด้วยความเต็มใจ

๙) กตัญญูกตเวที คือ ความเป็นคนรู้จักอุปการคุณที่คนอื่นทำแก่ตน และหาทางตอบแทนอุปการคุณเมื่อมีโอกาส

๑๐) จิตตะ คือ เอาใจใส่ในภาระกิจการงานของสังคมอย่างเต็มอกเต็มใจ เพื่อให้สังคมได้บรรลุจุดหมายคือสันติสุข

๑๑) อาชีวะปาริสุทธิ คือ มีการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ คือ เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ไม่หลอกลวงคนอื่นเลี้ยงชีวิต

๑๒) อุฏฐานสัมปทา คือ ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการของตนเองและสังคม

๔. สมานัตตตา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๑๗๙}

จากการศึกษาพบว่า การวางตนอย่างเหมาะสมพอดี เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งสามารถผูกพันรักษาน้ำใจกันไว้ได้เป็นอย่างดี เพราะมนุษย์รักนับถือความวางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัว แต่เกลียดชังความไม่เสมอต้นเสมอปลาย ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เย่อหยิ่ง ถือตัว หรือทะนงตัว ดูหมิ่นกัน เป็นธรรมดาประจำโลกที่คนทั้งหลายย่อมไม่เท่ากัน ด้วยทรัพย์ ยศ ศักดิ์ บริวาร และศิลปวิทยาที่ยิ่งหย่อนกว่ากัน แต่สิ่งเหล่านี้หาได้เป็นเครื่องกีดกันขัดขวางคนผู้ไม่เสมอกันมิให้รักใคร่สนิทสนมกันไม่ แต่กลับเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมความรักความนับถือสนิทสนมกัน

สังคหัตถ์นี้ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญูได้เป็นอย่างดี เมื่อก้าวโดยสรุป คือ เป็นการตอบแทนด้วยการช่วยด้วยทุน ด้วยสิ่งของหรือความรู้ ช่วยด้วยถ้อยคำ ช่วยด้วยกำลังงาน ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ไขปัญหา

๒.๓.๓ ขรവാสาธรรม ๔ : ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน

ในพระพุทธศาสนา ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน เรียกว่า ขรวาสาธรรม^{๑๘๐} ความปรารถนาของผู้ครองเรือน ย่อมปรารถนาที่จะให้ชีวิตในครอบครัวมีความราบรื่น ไม่ต้องการให้เกิดความแตกแยก หรือทะเลาะเบาะแว้ง อันนำมาซึ่งความร้าวฉาน ถ้าบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในแต่ละฝ่ายมีความรู้สึกสำนึกในอุปการคุณของกันและกัน ย่อมทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สามารถที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นได้ ขรวาสาธรรมนั้น มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวงและซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น ไม่โกหกหลอกลวง มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งตามสัจจะแห่งธรรม

๒. ทมะ คือ ความข่มใจ ฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้โกรธ ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดี สิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้น สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดี ต้องข่มใจที่จะไม่ทำ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวเข้ากับการงาน และสิ่งแวดล้อมได้ดี ตลอดถึงแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

๓. ขันติ ความอดทน ต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกับคนอื่น อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ อดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่สร้างความลำบาก ขัดเคืองให้เกิดขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔. จาคะ คือ เสียสละ เสียสละทรัพย์สินเงินทอง เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อบุคคลผู้มีพระคุณ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือคนอื่น บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละกิฐิมานะ ร่วมงานกับคนอื่นได้ มีใจกว้างขวาง ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน แต่ละครอบครัวย่อมปรารถนาที่จะให้ชีวิตในครอบครัวมีความราบรื่น ไม่ต้องการให้เกิดความแตกแยก หรือทะเลาะเบาะแว้ง อันนำมาซึ่งความร้าวฉาน ถ้าบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในแต่ละฝ่ายมีความรู้สึกสำนึกในอุปการคุณของกันและกัน ย่อมทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สามารถที่จะป้องกันและแก้ปัญหาดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นได้ มี ๔ ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ^{๑๘๑}

การอยู่ร่วมกันในครอบครัวในท้องถิ่น หมู่บ้าน และประเทศชาติบ้านเมือง หากทุกคนปฏิบัติตามคุณธรรมทั้ง ๔ นี้ ย่อมเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู อันจะทำให้เกิดความผาสุกร่มเย็น

^{๑๘๐} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

^{๑๘๑} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

๒.๓.๔ คารวะ ๖ : ความเคารพ

คารวะ ได้แก่ ความเคารพนับถือ การแสดงความเคารพนอบน้อมต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรเคารพนอบน้อม เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ความเคารพในบุคคลที่ควรแก่การเคารพ เช่น พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ หรือญาติผู้ใหญ่ ตลอดถึงความเคารพในสิ่งมีชีวิต ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้มีความเคารพ

ในพระพุทธศาสนา คารวะมี ๕ ประการ^{๑๘๒} ได้แก่

๑. มีความเคารพ ความยำเกรงในพระศาสนา
๒. มีความเคารพ ความยำเกรงในพระธรรม
๓. มีความเคารพ ความยำเกรงในพระสงฆ์
๔. มีความเคารพ ความยำเกรงในการศึกษา (สิกขา)
๕. มีความเคารพ ความยำเกรงในกันและกัน

อีกประการหนึ่ง คารวะมี ๖ ประการ^{๑๘๓} ได้แก่

๑. มีความเคารพ ความยำเกรงในพระศาสนา
๒. มีความเคารพ ความยำเกรงในพระธรรม
๓. มีความเคารพ ความยำเกรงในพระสงฆ์
๔. มีความเคารพ ความยำเกรงในการศึกษา (สิกขา)
๕. มีความเคารพในความไม่ประมาท
๖. มีความเคารพในการต้อนรับ

ความเคารพเป็นหลักธรรมที่สอนให้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งอื่นๆ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้น โดยถูกต้องและเหมาะสมด้วยความจริงใจจัดว่าเป็นอุดมมงคลอย่างยิ่ง^{๑๘๔}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้พระภิกษุสงฆ์ทำความเคารพกันตามลำดับพรรษา คือผู้บวชภายหลังให้ความเคารพต่อผู้บวชก่อน^{๑๘๕} เป็นตัวอย่างให้สังคมไทยต่างเคารพกันตามหลักทศ ๖ อันเป็นหลักธรรมสำคัญ เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ ภรรยาสามี มิตรสหาย บ่าวนาย พระภิกษุสงฆ์ คฤหัสถ์^{๑๘๖}

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ว่าด้วยความเคารพทั้ง ๕ และ ๖ ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีความกตัญญู ที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ผู้มีความเคารพ เพื่อความดำรงมั่นแห่งคุณความดี อันเป็นสัจธรรมที่จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเอง และสังคมตลอดกาลนาน และพระพุทธองค์ตรัสว่า ความเคารพ เป็นมงคลอันสูงสุด^{๑๘๗}

^{๑๘๒} อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๑/๓๔๓-๓๔๔.

^{๑๘๓} อด.ญก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๔๕๒.

^{๑๘๔} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๑๘๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

^{๑๘๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒๒/๒๑๒-๒๑๖.

^{๑๘๗} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญู หลักเว้นธรรมที่เป็นฝ่ายปฏิบัติ ย่อมประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานที่พึงประสงค์และเป็นเหตุได้รับการสรรเสริญจากบัณฑิต ตลอดจนทำให้สังคม ประเทศชาติ มีความร่มเย็นเป็นสุขทุกทิวทัศน์

๒.๔ สรุปคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทิตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากแนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทเวทิตะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาส่งเสริมความกตัญญูทเวทิตะ สอนให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่ของตนเอง เริ่มจากความรับผิดชอบต่อนตนเอง ต่อหน้าที่ในครอบครัว เช่น หน้าที่ของบิดามารดา หน้าที่ของบุตรธิดา เมื่อทุกคนปฏิบัติตามหลักความกตัญญูแล้ว จะก่อให้เกิดความเจริญด้านจิตใจ ซึ่งจะส่งผลให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุขและร่มเย็นตลอดไป

หลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญู เช่น พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อกันในสังคม ส่วนหลักธรรมอันเป็นปฏิบัติต่อความกตัญญู เช่น อกุศลมูล และมัจฉริยะ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ความรัก ความเคารพ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ลดน้อยถอยลง เกิดช่องว่างระหว่างมนุษย์ ส่งผลให้มองไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องตอบแทนพระคุณ เป็นที่มาของความลบหลู่ การตีตนเสมอ และความอกตัญญูต่อผู้มีคุณ ต่อสถาบัน และต่อธรรมชาติแวดล้อม

บุคคลผู้มีความกตัญญูทเวทิตะ จัดได้ว่าเป็นผู้มีคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ ความกตัญญูทเวทิตะเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นอันตรายสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ ด้วยเหตุนี้ในทางพระพุทธศาสนาจึงได้กล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้ดำรงอยู่ในกตัญญูทเวทิตาธรรมว่า มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกอบรมให้เกิดขึ้น

จากหลักธรรมที่ว่าด้วยความเคารพทั้งการระ ๕ และการระ ๖ ประการนั้น เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีความกตัญญู ที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ผู้มีความเคารพ เพื่อความดำรงมั่นแห่งคุณความดี อันเป็นสัจธรรมที่จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเอง และสังคมตลอดกาลนาน และพระพุทธองค์ตรัสว่า ความเคารพ เป็นมงคลอันสูงสุด

เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญู หลักเว้นธรรมที่เป็นฝ่ายปฏิบัติ ย่อมประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานที่พึงประสงค์และเป็นเหตุได้รับการสรรเสริญจากบัณฑิต ตลอดจนทำให้สังคม ประเทศชาติ มีความร่มเย็นเป็นสุขทุกทิวทัศน์

บทที่ ๓

สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทเวทีของนักเรียน วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวง พลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๓.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน

๓.๑.๑ ความหมายของเยาวชน

นักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเยาวชนไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^๑ (๒๕๔๒, หน้า ๑๒๑) ได้กล่าวถึงคำว่า เด็กและเยาวชนไว้ว่า เด็ก หมายถึง ผู้ซึ่งอายุไม่ครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์ และยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส ส่วนเยาวชน หมายถึง บุคคลอายุเกิน ๑๔ ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปีบริบูรณ์

เยาวชน เป็นกลุ่มคนที่มีพลังสำคัญสามารถช่วยกันเสริมสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต เยาวชนควรตระหนักในคุณค่าของตนเองที่ร่วมแรงร่วมใจ สามัคคี และเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญาอันชาญฉลาด ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่สังคม และนำพาประเทศชาติสู่ความเจริญรุ่งเรือง

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (๒๕๕๕, หน้า ๑) ได้กล่าวถึงคำว่าเด็กและเยาวชนไว้ว่า เด็ก หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส ส่วนเยาวชน หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๑๘ ปีบริบูรณ์ ถึง ๒๕ ปีบริบูรณ์

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (๒๕๕๔, หน้า ๒๓) ได้ให้คำนิยามด้านอายุเด็กและเยาวชนไว้ว่าหมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ ๑๐-๑๘ ปี

องค์การยูเนสโก^๒ (UNESCO, ๒๐๑๐) ได้กล่าวถึงคำว่าเด็กและเยาวชนไว้ว่า เด็ก หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ส่วนเยาวชน หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีถึง ๒๕ ปี

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๑, หน้า ๑) ได้แบ่งช่วงชั้นการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ๔ ช่วงชั้น โดยมีอายุเฉลี่ยดังนี้

ช่วงชั้นที่ ๑ ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ อายุเฉลี่ย ๖-๙ ปี

ช่วงชั้นที่ ๒ ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ อายุเฉลี่ย ๑๐-๑๒ ปี

ช่วงชั้นที่ ๓ ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ อายุเฉลี่ย ๑๓-๑๕ ปี

ช่วงชั้นที่ ๔ ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ อายุเฉลี่ย ๑๖-๑๘ ปี

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๑.

^๒ UNICEF, *Understanding Media: The Extensions of Man*, 1st ed., (New York: McGraw-Hill, 2010), p. 5.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์^๓ (๒๕๔๑) ได้กล่าวถึงเยาวชนว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งของชาติ คือ

- ๑) เป็นผู้กุมชะตากรรมของประเทศชาติในอนาคต
- ๒) เป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของสังคม
- ๓) เป็นผู้ที่จะจุดประกายไฟแห่งความหวังที่ดีในอนาคตสำหรับผู้ใหญ่ในวันนี้
- ๔) เป็นผู้ที่ยุใหญ่ในวันนี้หวังจะฝากผีฝากไข้ด้วย

ในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้อายุประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ๑๗-๑๘ ปีตามความหมายของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน วัยตั้งแต่ ๑๗-๑๘ ปีเป็นวัยที่พยายามเรียนรู้และปรับตัว มีความกระตือรือร้น อยากทดลอง และอยากเลียนแบบ หากได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมก็จะเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม หากได้รับประสบการณ์ไม่เหมาะสมก็就会被ตีตราว่าเป็นวัยที่มีปัญหาบุคคลที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนในวัยนี้ ได้แก่ เพื่อนร่วมวัย บุคคลที่เป็นแบบอย่างทางสังคมและบุคคลในอุดมคติ

สรุปได้ว่า เยาวชน คือ ผู้ที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ และสังคม เป็นวัยที่มีการปรับตัวเพื่อการรับผิชอบในหน้าที่ของตนเองให้มากขึ้น เป็นผู้ที่เริ่มมีความคิดความอ่านเป็นของตนเอง จะมีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเองเป็นสำคัญ

๓.๑.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่มีความละเอียดอ่อน เนื่องจากการวิจัยเกี่ยวกับเยาวชนนั้น มีสิ่งที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อแนวคิดและพฤติกรรมของเยาวชน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาทฤษฎีต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเยาวชน ซึ่งได้แก่ทฤษฎีต่างๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีเหล่านี้ ที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและแนวคิดของเยาวชน ได้แก่

(๑) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

โลเรนส์ โคลเบอร์ก^๔ (Lawrence Kohlberg : Stages of Moral Development Theory) Lawrence Kohlberg ได้ศึกษาวิจัยพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ในหลายประเทศที่มีวัฒนธรรมต่างกัน จริยธรรมในที่นี้เป็นเรื่องของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความถูกต้อง โดยเกิดจากกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และอาศัยวุฒิภาวะทางปัญญา การวิจัยของเขาพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กอายุ ๑๐ ปียังพัฒนาไม่ถึงขั้นสูงสุด แต่ยังคงพัฒนาต่อไปเมื่ออายุมากขึ้น การศึกษาวิจัยนี้ทำให้เราทราบว่า การที่บุคคลใช้เหตุผลหนึ่งๆ ในการตัดสินใจเลือกกระทำต่อเหตุการณ์อย่างหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญในจิตใจของบุคคลผู้นั้น ซึ่งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

^๓จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.

^๔ เว็บไซต์จิตวิทยาพัฒนาการ, จิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.baanjommyut.com/library_๒/extension-๑/concepts_of_developmental_psychology/๐๕_๓.html [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

นี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งตามลำดับวุฒิภาวะทางจิตใจ และสติปัญญาของบุคคลนั้น ดังนั้นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีนี้จะช่วยให้เราเข้าใจระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย ซึ่งอาจเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งของสาเหตุพฤติกรรมกระทำผิด ตลอดจนการมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่างๆ ความเข้าใจนี้จะช่วยในการวางแผนบำบัด แก้ไข ฟื้นฟู รวมทั้งพัฒนาทักษะต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อช่วยลดการมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของเด็กและเยาวชนได้ ทฤษฎีนี้ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น ๓ ระดับ โดยแต่ละระดับจะแบ่งย่อยเป็น ๒ ชั้น รวม ๖ ชั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนมีจริยธรรมหรือระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-Conventional Morality Level)

ในระดับที่ ๑ นี้เด็กจะรับรู้กฎเกณฑ์ของพฤติกรรมที่ ‘ดี’ และ ‘ไม่ดี’ จากผู้มีอำนาจเหนือตนเอง เช่น พ่อแม่ ครูหรือเด็กที่โตกว่า และมักคำนึงถึงผลที่ตามมาว่าเป็นรางวัลหรือการถูกลงโทษในการตีความพฤติกรรมของตนเอง อย่างเช่นพฤติกรรมดี คือพฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับรางวัล ส่วนพฤติกรรมที่ไม่ดี คือพฤติกรรมที่แสดงแล้วถูกลงโทษ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะพบในเด็กที่อายุ ๒-๑๐ ปี โดยพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับที่ ๑ นี้จะแบ่งเป็น ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ การเชื่อฟัง และการถูกลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) ในขั้นนี้เด็กใช้ผลที่ตามมาของการแสดงพฤติกรรมเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า พฤติกรรมของตนเอง ‘ถูก’ หรือ ‘ผิด’

ถ้าเด็กถูกทำโทษจะเรียนรู้ว่าสิ่งที่ตนเองทำนั้นผิด ถ้าเด็กได้รับรางวัลหรือคำชม เขาเรียนรู้ว่าสิ่งที่ตนทำนั้นถูก และจะทำซ้ำอีกเพื่อให้ได้รับรางวัล ดังนั้นเด็กจะยอมทำตามคำสั่งของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตนเองโดยไม่มีเงื่อนไข เพื่อไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ ถือว่าเป็นการแสดงพฤติกรรมเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ

ชั้นที่ ๒ กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (The Instrumental Relativist Orientation) ในขั้นนี้ใช้หลักการแสวงหารางวัล และการแลกเปลี่ยน บุคคลเลือกทำตามความพอใจของตนเอง โดยให้ความสำคัญต่อการได้รับรางวัลตอบแทน รางวัลอาจจะเป็นวัตถุหรือเป็นการตอบแทนทางกาย วาจา และใจ โดยในขั้นนี้ยังไม่คำนึงถึงความถูกต้องของสังคม แต่ทว่าเด็กจะสนใจทำตามข้อบังคับ เพื่อประโยชน์ หรือความพอใจของตนเอง หรือเพราะอยากได้ของตอบแทน ทั้งนี้บุคคลที่อยู่ในขั้นนี้ยังไม่มีความคิดเห็นนอกเหนือใจต่อผู้อื่น หรือความยุติธรรม ดังนั้นพฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้จึงทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง แต่มักเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น

ระดับที่ ๒ ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ทางสังคม (Conventional Morality Level)

ระดับจริยธรรมในระดับที่ ๒ นี้ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมตามเกณฑ์ของสังคมที่ตนอยู่ ทำตามความคาดหวังของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง บุคคลจะไม่คำนึงถึงผลตามมาที่จะเกิดแก่ตนเอง แต่คำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น ยึดถือความซื่อสัตย์ และความจงรักภักดีเป็นสำคัญ จริยธรรมในระดับนี้มักพบในช่วงวัยรุ่นอายุประมาณ ๑๐-๑๖ ปี โดยพัฒนาการทางจริยธรรมนี้จะแบ่งเป็น ๒ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๓ ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ ‘เด็กดี’ (The Interpersonal Concordance or “Good Boy-Nice Girl” Orientation) ในขั้นนี้บุคคลจะใช้หลักทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ โดยจะแสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ทำให้ผู้อื่นพอใจ และยกย่องชมเชย บุคคลจะไม่ค่อยมีความเป็นตัวของตัวเอง มักคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อนพบในวัยรุ่นอายุ ๑๐-๑๕ ปี พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของพ่อ แม่ หรือเพื่อนวัยเดียวกัน ดังนั้นพฤติกรรมดีในที่นี้จึงหมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ รวมทั้งการไม่ประพฤติดีเพราะกลัวจะทำให้พ่อแม่เสียใจ

ขั้นที่ ๔ กฎและระเบียบ (Law and Order Orientation) ในขั้นนี้บุคคลจะใช้หลักทำตามหน้าที่ของสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้พบในวัยรุ่นช่วงอายุประมาณ ๑๓-๑๖ ปี บุคคลจะเรียนรู้ถึงการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม คำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองในสังคม และปฏิบัติตามหน้าที่ของสังคมอย่างเคร่งครัดเพื่อธำรงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ของสังคม เหตุผลในเชิงจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบจะต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดีหรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้องคือ คนที่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือกฎหมาย

ระดับที่ ๓ ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post-Conventional-Morality-Level)

พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้เป็นหลักจริยธรรมของผู้ที่มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป หากบุคคลพัฒนาจริยธรรมมาถึงขั้นนี้ก็จะมีการใช้วิจารณญาณตีความหมายของสถานการณ์ต่างๆ ตามหลักการ และมาตรฐานทางจริยธรรมก่อนที่จะแสดงพฤติกรรม ซึ่งการตัดสินใจว่า ‘ถูก’ ‘ผิด’ หรือ ‘ควร’ ‘ไม่ควร’ มาจากวิจารณญาณของตนเอง อยู่บนหลักของความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสังคม ปราศจากอิทธิพลของผู้ที่มีอำนาจ หรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้ก็จะแบ่งเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๕ สัญญาสังคม หรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (The Social-Contract Legalistic Orientation) บุคคลมีเหตุผลในการเลือกกระทำ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เคารพการตัดสินใจของตนเอง และสามารถควบคุมตนเองได้โดยมีพฤติกรรมที่ถูกต้องตามค่านิยมของตนและมาตรฐานของสังคม

ขั้นที่ ๖ หลักการคุณธรรมสากล (The Universal-Ethical Principle Orientation) ขั้นนี้ถือว่าเป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อนมนุษย์ธรรม ในขั้นนี้สิ่งที่ ‘ถูก’ และ ‘ผิด’ เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับนิยามที่แต่ละคนยึดถือ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมตามหลักการคุณธรรมสากล โดยคำนึงถึงความถูกต้อง ยอมรับในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน มีคุณธรรมประจำใจ ละอาย เกรงกลัวต่อบาป มีความยืดหยุ่นและยึดหลักจริยธรรมของตนอย่างมีสติ

จากการศึกษา **ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม** สรุปได้ว่า โคลเบิร์กได้จำแนกระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น ๓ ระดับ ซึ่งเยาวชนในช่วง ๑๕-๑๘ ปีนั้นจะอยู่ในระดับที่ ๒ คือ ระดับจริยธรรมตามกฎหมายเกณฑ์ทางสังคม (Conventional Morality Level) เยาวชนจะแสดงพฤติกรรมตามเกณฑ์ของสังคมที่ตนอยู่ ทำตามความคาดหวังของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง เยาวชนจะไม่คำนึงถึงผลตามมาที่จะเกิดแก่ตนเอง แต่คำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น มีความคาดหวังและการยอมรับในสังคม เยาวชน

จะแสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ทำให้ผู้อื่นพอใจ และยกย่องชมเชย บุคคลจะไม่ค่อยมีความเป็นตัวของตัวเอง มักคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อนพบในวัยรุ่นอายุ ๑๐-๑๕ ปี สำหรับเยาวชนช่วงอายุประมาณ ๑๓-๑๖ ปี จะใช้หลักทำตามหน้าที่ของสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้เยาวชนจะเรียนรู้ถึงการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จากการวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ พบว่า เยาวชนในช่วงอายุนี้อาจจะทำทุกอย่างเพื่อให้เพื่อนหรือสังคมที่ตนอยู่ยอมรับในตัวเขาแม้ว่าจะต้องทำผิดต่อกฎระเบียบของสังคมก็ตาม เยาวชนที่มาสู่ศาลยอมทำตามเพื่อนชักจูงเพียงเพื่อให้เพื่อนยอมรับในตัวเยาวชนและยอมให้อยู่ร่วมกลุ่มด้วย สิ่งนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เยาวชนกระทำความผิด

(๒) ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด (Cognitive Theories) ของพียาเจต์ (Jean Piaget)^๕

จีน เพียเจต์ (Jean Piaget) เป็นนักชีววิทยาชาวสวิสเซอร์แลนด์ แต่มีความสนใจศึกษาทางด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะในด้านกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยรุ่น เป็นบุคคลแรกที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ศึกษาพัฒนาการด้านความคิดมนุษย์อย่างเป็นระบบระเบียบ เขาเชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เกิด เพราะมนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ผลจากกระบวนการดังกล่าวจะทำให้มนุษย์เกิดพัฒนาการของเขาวนปัญญาจากความเชื่อดังกล่าว เขาจึงได้ศึกษาพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กอย่างละเอียดด้วยการสร้างสถานการณ์เพื่อสังเกตพฤติกรรมของบุตรสาว ๓ คนของเขาเป็นระยะเวลานาน และได้ทำบันทึกไว้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ได้ข้อสรุปว่าธรรมชาติของมนุษย์มีพื้นฐานติดตัวตั้งแต่กำเนิด ๒ ชนิด คือ

๑. การจัดและรวบรวม (Organization) เป็นการจัดและรวบรวมกระบวนการต่าง ๆ ภายใน ให้เป็นระบบระเบียบอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเพื่อให้เกิดภาวะสมดุลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

๒. การปรับตัว (adaptation) เป็นการปรับตัวเพื่อให้อยู่ในภาวะสมดุลกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ ๒ อย่างคือ

- การซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ (assimilation) หมายถึง การที่มนุษย์มีการซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ใหม่เข้าสู่โครงสร้างของสติปัญญา (cognitive structure) หลังจากมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

- การปรับโครงสร้างทางเขาวนปัญญา (Accommodation) หมายถึง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างของเขาวนปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น เขากล่าวว่าการพัฒนาสติปัญญาและความคิดของมนุษย์จะต้องอาศัยทั้งการจัดรวบรวมและการปรับตัวดังกล่าว ซึ่ง

^๕เว็บไซต์จิตวิทยาพัฒนาการ, จิตวิทยาพัฒนาการมนุษย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

http://www.baanjomyut.com/library_๒/extension-๑/concepts_of_developmental_psychology/0๑_๖.html [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

ลักษณะพัฒนาการที่เกิดขึ้นจะดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เสริมพัฒนาการทางสติปัญญา ๔ องค์ประกอบคือ

๑. วุฒิภาวะ (Maturation) คือการเจริญเติบโตทางด้านสรีรวิทยามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสติปัญญาและความคิด โดยเฉพาะเส้นประสาทและต่อมไร้ท่อ

๒. ประสบการณ์ (Experience) ประสบการณ์เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาทางสติปัญญา เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทุกครั้งที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งประสบการณ์ที่เกิดจากการมี ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและประสบการณ์เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลและทางคณิตศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

๓. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social transmission) คือการที่บุคคลได้รับการถ่ายทอด ความรู้ด้านต่าง ๆ จากบุคคลรอบข้าง เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู เป็นต้น

๔. กระบวนการพัฒนาสมดุล (Equilibration) คือการควบคุมพฤติกรรมของตนเองซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเพื่อปรับสมดุลของพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดไปสู่ขั้นที่สูงกว่า ขั้นพัฒนาการเชอว์ปีญญา เขาได้แบ่งขั้นพัฒนาการของเชอว์ปีญญาออกเป็น ๔ ขั้น คือ

๑. ขั้นใช้ประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อ (Sensori-motor period) อายุ ๐-๒ ปี เป็นขั้นพัฒนาการทางความคิดและสติปัญญาก่อนระยะเวลาที่เด็กจะพูดเป็นภาษาได้ การแสดงถึงความคิดและสติปัญญาของเด็กวัยนี้จะเป็นในลักษณะของการกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหว เป็นลักษณะของปฏิกิริยาสะท้อน เช่น การดูด การมอง การไขว่คว้า มีพฤติกรรมน้อยมากที่แสดงออกถึงความเข้าใจ ทั้งนี้เพราะเด็กยังไม่สามารถแยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อมได้ ตัวตนของเด็กยังไม่ได้พัฒนาจนกว่าเด็กจะได้รับประสบการณ์ ทำให้ได้พัฒนาตัวตนขึ้นมาแล้ว เด็กจึงสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้จนกระทั่งเด็กอายุ ประมาณ ๑๘ เดือน จึงจะเริ่มแก้ปัญหา ด้วยตนเองได้บ้าง และรับรู้เท่าที่สายตามองเห็น

๒. ขั้นเริ่มมีความคิดความเข้าใจ (Pre-operational period) อายุ ๒-๗ ปี เด็กวัยนี้เป็นวัยก่อนเข้าโรงเรียนและวัยอนุบาล ยังไม่สามารถใช้สติปัญญากระทำการต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ ความคิดของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถใช้เหตุผล อย่างลึกซึ้งได้ วัยนี้เริ่มเรียนรู้การใช้ภาษา และสามารถใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้ พัฒนาการวัยนี้แบ่งได้เป็น ๒ ขั้นคือ

ขั้นกำหนดความคิดไว้ล่วงหน้า (Preconceptual thought) อายุ ๒-๔ ปี ระยะเวลาเด็กจะมีพัฒนาการด้านการใช้ภาษา รู้จักใช้คำสัมพันธ์กับสิ่งของ มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ได้แต่ยังไม่สมบูรณ์ ไม่มีเหตุผล คิดเอาแต่ใจตัวเอง อยู่ในโลกแห่งจินตนาการ ชอบเล่นบทบาทสมมติตามจินตนาการของตนเอง

ขั้นคิดเอาเอง (intuitive thought) อายุ ๔-๗ ปี ระยะเวลาเด็กสามารถคิดอย่างมีเหตุผลขึ้น แต่การคิดยังเป็นลักษณะการรับรู้มากกว่าความเข้าใจจะมีพัฒนาการรับรู้อย่างรวดเร็ว สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นหมวดหมู่ ทั้งที่มีลักษณะคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ลักษณะพิเศษของวัยนี้คือ เชื่อตัวเองโดยไม่ยอมเปลี่ยนความคิด หรือเชื่อในเรื่องการทรงภาวะเดิมของวัตถุ (conservation) ซึ่งเขาเรียกว่า Principle of invariance

๑. ขั้นใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลเชิงรูปธรรม (Concrete operational period) อายุ ๗-๑๑ ปี ระยะเวลาเด็กจะมีพัฒนาการทางความคิดและสติปัญญาอย่างรวดเร็ว สามารถคิดอย่างมีเหตุผล

แบ่งแยกสิ่งแวดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ ลำดับชั้น จัดเรียงขนาดสิ่งของ และเริ่มเข้าใจเรื่องการคงสภาพเดิม สามารถนำความรู้หรือประสบการณ์ในอดีตมาแก้ปัญหาเหตุการณ์ใหม่ ๆ ได้ มีการถ่ายโยงการเรียนรู้ (transfer of learning) แต่ปัญหาหรือเหตุการณ์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ส่วนปัญหาที่เป็นนามธรรมนั้นเด็กยังไม่สามารถแก้ได้

๒. ขั้นใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal operational period) อายุ ๑๑-๑๕ ปี ขั้นนี้เป็นขั้นสูงสุดของพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิด ความคิดแบบเด็ก ๆ จะสิ้นสุดลง จะเริ่มคิดแบบผู้ใหญ่ สามารถคิดแก้ปัญหาที่เป็นนามธรรมด้วยวิธีการหลากหลาย รู้จักคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถตั้งสมมติฐาน ทดลอง ใช้เหตุผล และทำงานที่ต้องใช้สติปัญญาอย่างสลับซับซ้อนได้ เขากล่าวว่าเด็กวัยนี้เป็นวัยที่คิดเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบัน สนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง และมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีตัวตนหรือสิ่งที่เป็นนามธรรม นักจิตวิทยาเชื่อว่าการพัฒนาความเข้าใจจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเข้าสู่วัยชรา เขาเชื่อว่าพัฒนาการของเขาวัยปัญญามนุษย์จะดำเนินไปเป็นลำดับขั้น เปลี่ยนแปลงหรือข้ามขั้นไม่ได้

จากการศึกษา ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดของพียาเจต์ สรุปได้ว่าทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีทางด้านจิตวิทยา ศึกษากระบวนการพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยรุ่น ได้ข้อสรุปว่าธรรมชาติของมนุษย์มีพื้นฐานติดตัวตั้งแต่กำเนิด ๒ ชนิด คือ การจัดและรวบรวม (Organization) และการปรับตัว (Adaptation) ซึ่งมนุษย์มีการซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ใหม่เข้าสู่โครงสร้างของสติปัญญา (Cognitive structure) หลังจากมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และปรับเปลี่ยนโครงสร้างของเขาวัยปัญญามีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น จากทฤษฎีดังกล่าวนี้ ทำให้สามารถเข้าใจได้ว่าเยาวชนจะมีการรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ของตน และทำการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเยาวชนผ่านข้อมูลที่ได้ประสบมา หรือประสบการณ์ชีวิต เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว เยาวชนจะปฏิบัติตามสิ่งที่เยาวชนพบเห็นมาเพื่อให้เข้ากับสภาพสมดุลกับสิ่งแวดล้อมที่เยาวชนอยู่ เยาวชนที่ซึมซับประสบการณ์ที่ไม่ดีก็จะแสดงออกด้วยพฤติกรรมที่ไม่ดีเช่นกัน

(๓) ทฤษฎีความต้องการ ของมาสโลว์ ^๖ (Maslow's Hierarchy of Needs Theory)

แนวคิดของ Abraham Maslow จัดอยู่ในกลุ่มมนุษยนิยม ซึ่งมีทัศนคติในการมองมนุษย์ด้านที่ดีงาม โดยอธิบายว่ามนุษย์มีธรรมชาติใฝ่ดี สร้างสรรค์ความดี ประารถความเจริญก้าวหน้า รู้จักคุณค่าในตนเอง รู้จักผิดชอบชั่วดี มีความรับผิดชอบในชีวิต ทุกสิ่งเกิดจากการเลือกของตนเอง ที่สำคัญคือมนุษย์มีความปรารถนาจะประจักษ์รู้จักตนเอง และความสามารถเฉพาะของตนเอง เพื่อใช้ความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ ถ้ามนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีเอื้อต่อการวิวัฒน์พัฒนาแล้ว เขาก็จะพัฒนาไปสู่ความมั่งคั่ง ความเจริญของบุคลิกภาพและวุฒิภาวะเสมอ

Abraham Maslow เห็นต่างจากทฤษฎีบุคลิกภาพอื่นหลายทฤษฎีว่า ควรจะศึกษาจิตวิทยาจากบุคคลที่มีสุขภาพจิตดี บุคลิกภาพมั่นคง ประสบความสำเร็จและมีความสุขในชีวิต เพื่อ

^๖ เว็บไซต์จิตวิทยาพัฒนาการ, จิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

http://www.baanjomyut.com/library_๒/extension๑/concepts_of_developmental_psychology/0๕_๒.html [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

ค้นหาว่าคุณลักษณะของบุคลิกภาพที่ดีนั้นต้องมียุคประกอบอะไรบ้าง มีแนวทางพัฒนามาอย่างไร นอกจากนี้ในการศึกษาเรื่องคนนั้นต้องศึกษาคนทั้งคน ไม่ใช่ศึกษาแยกเป็นส่วนย่อยแล้วนำมาสรุปเป็นกฎเกณฑ์ หรือวิธีการบำบัด ซึ่งวิธีการนี้เสี่ยงต่อความผิดพลาดมาก

Abraham Maslow ระบุว่ามนุษย์จะมีความต้องการที่เรียงลำดับจากระดับพื้นฐานไปยังระดับสูงสุด ขอบข่ายทฤษฎีของ Abraham Maslow จะอยู่บนพื้นฐานของสมมติฐาน ๓ ข้อ คือ

๑. มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ความต้องการของบุคคลจะถูกเรียงลำดับตามความสำคัญ หรือเป็นลำดับขั้นความต้องการ พื้นฐาน

๓. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมนั้นๆ ต่อไป

พัฒนาการทางบุคลิกภาพ

ทฤษฎี Maslow's Hierarchy of needs Theory แบ่งลำดับความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs) ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic needs) ซึ่งมีพลังมากที่สุด เพราะเป็นความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ตัวอย่างเช่น ความต้องการอากาศ อาหาร ยารักษาโรค หากความต้องการขั้นแรกยังไม่ได้รับการตอบสนองก็ยากที่จะพัฒนาสู่ขั้นอื่นๆ ได้

ขั้นที่ ๒ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and security needs) ความต้องการในขั้นนี้จะเกิดเมื่อขั้นแรกได้รับการตอบสนอง ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการที่จะรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง หากไม่ได้รับการตอบสนองหากไม่ได้รับการตอบสนองจะเกิดความรู้สึกหวาดกลัว ผวา รู้สึกไม่มั่นคง

ขั้นที่ ๓ ความต้องการความรัก และความเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) เมื่อ ๒ ขั้นแรกได้รับการสนองความต้องการแล้ว มนุษย์จะสร้างความรักและความผูกพันกับผู้อื่น

ขั้นที่ ๔ ความต้องการการได้รับการยกย่องนับถือ (Esteem needs) แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

ความต้องการนับถือตนเอง (Self-respect) คือ ความต้องการมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถและความสำเร็จ มีความเคารพนับถือตนเอง

ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ (Esteem from others) คือ ความต้องการชื่อเสียงเกียรติยศ การยอมรับยกย่องจากผู้อื่น

ขั้นที่ ๕ ความต้องการที่จะเข้าใจประจักษ์ตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization needs) เป็นความต้องการเพื่อตระหนักรู้ความสามารถของตนกับประพฤติปฏิบัติตนตามความสามารถ และสุดความสามารถ โดยเพ่งเล็งประโยชน์ของคนอื่นและของสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ

สาเหตุของบุคลิกภาพผิดปกติ

Abraham Maslow เชื่อว่าผู้ที่เป็นโรคประสาทหรือมีความเจ็บป่วยทางจิตเกิดจากความล้มเหลวในการบรรลุถึงความสมบูรณ์หรือความเจริญก้าวหน้า Maslow เรียกความเจ็บป่วยนี้ว่า Metapathology ซึ่งเป็นสภาพจิตใจที่มีอาการเฉยเมย มีความผิดปกติทางจิต ซึมเศร้า และหากจะกล่าวว่าความล้มเหลวในการบรรลุถึงความสมบูรณ์ หรือความเจริญก้าวหน้าในแต่ละขั้นเกิดจากอะไร

คำตอบก็คือแรงจูงใจหรือความต้องการของแต่ละคน แรงจูงใจหรือความต้องการที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สมเหตุผลผลเกิดจากหลายปัจจัย เช่น สภาพสังคม การอบรมเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ ทำให้การรับรู้ผิดไปจากความจริง ไม่สามารถบรรลุความต้องการในขั้นที่สูงขึ้นได้

จากการศึกษา **ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์** สรุปได้ว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการของบุคคลจะถูกเรียงลำดับตามความสำคัญ หรือเป็นลำดับขั้น ความต้องการพื้นฐาน ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมนั้นๆ ต่อไป ความต้องการของเยาวชนก็เช่นกัน เยาวชนต้องการความปลอดภัยทางร่างกาย มีปัจจัย ๔ มีความต้องการความมั่นคงปลอดภัย มีความต้องการความรัก และความเป็นเจ้าของ มีความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ และมีความต้องการที่จะเข้าใจประจักษ์ตนเองอย่างแท้จริง เยาวชนส่วนใหญ่จะมีครบใน ๒ ความต้องการแรก บางรายอาจมีความต้องการที่ ๓ จากพ่อแม่ซึ่งอาจไม่มีเวลาหรือไม่สามารถให้ความรักกับลูกได้เนื่องจากเศรษฐกิจที่รัดตัว เยาวชนจึงโยกหาสิ่งเหล่านี้จากผู้อื่น และเพื่อนเป็นคนที่ยาวชนเข้าหา นอกจากนี้เยาวชนยังต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากเพื่อน บางครั้งเยาวชนอาจกระทำบางสิ่งเพียงให้เพื่อนยอมรับหรือยกย่อง แม้ว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ผิดก็ตาม

(๔) ทฤษฎีวุฒิภาวะ ของกิเซลล์ (Gesell's Maturational Theory)

นักวิจัยท่านนี้^๗ เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ผู้เริ่มก่อตั้งสถาบันพัฒนาการเด็ก (Institute of Child Development) ณ มหาวิทยาลัยเยล ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๔๐ อธิบายทฤษฎีเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กว่าการเจริญเติบโตของเด็กทางร่างกาย เนื้อเยื่อ อวัยวะ หน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ และพฤติกรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นรูปแบบที่แน่นอนและเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบรองที่ต่อเติมเต็มเสริมพัฒนาการต่าง ๆ กิเซลเชื่อว่าวุฒิภาวะจะถูกกำหนดโดยพันธุกรรม และมีในเด็กแต่ละคนมาตั้งแต่เกิด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เด็กแต่ละวัยมีความพร้อมทำสิ่งต่าง ๆ ได้ ถ้าวุฒิภาวะหรือความพร้อมยังไม่เกิดขึ้นตามปกติในวัยนั้นสภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก

เขาได้สร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดพฤติกรรมของเด็กในแต่ละระดับเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม ซึ่งเขาได้แบ่งพัฒนาการของเด็กที่ต้องการวัดและประเมินออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่

๑. พฤติกรรมทางการเคลื่อนไหว (Motor Behavior) ครอบคลุมการบังคับอวัยวะต่างๆ ของร่างกายและความสัมพันธ์ทางด้านการเคลื่อนไหว

๒. พฤติกรรมทางการปรับตัว (Adaptive Behavior) ครอบคลุมความสัมพันธ์ของการใช้มือและสายตาการสำรวจค้นหาการกระทำต่อวัตถุการแก้ปัญหาในการทำงาน

๓. พฤติกรรมทางการใช้ภาษา (Language Behavior) ครอบคลุมการที่เด็กใช้ภาษา การฟังการพูดการอ่านและการเขียน

^๗ สิริมา ภิญญอนันตพงษ์, การพัฒนาโครงการเด็กนักวิจัยและการประเมินเน้นเด็กเป็นสำคัญ (โครงการปีที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕.

๔. พฤติกรรมส่วนตัวและสังคม (Personal-Social Behavior) ครอบคลุมการฝึกปฏิบัติส่วนตัว เช่น การกินอาหาร การขับถ่าย และการฝึกต่อสภาพสังคม เช่น กรเล่น การตอบสนองผู้อื่น

จากแนวความคิดของเขา สามารถนำมาอธิบายพัฒนาการของมนุษย์ในด้านการเจริญเติบโตพัฒนาการทางร่างกาย และสามารถนำไปเชื่อมโยงกับพัฒนาการทางสติปัญญาได้อีกด้วย นอกจากนั้น เขาได้เขียนหนังสือขึ้น ๒ เล่ม คือ The First Five Year of Life และ The Child from Five to Ten ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีบทบาทมากต่อการจัดกลุ่มเด็กเข้าศึกษาในชั้นอนุบาลศึกษาและชั้นประถมศึกษา เกณฑ์มาตรฐานใช้เป็นแบบทดสอบมาตรฐานในการทำนายพฤติกรรม วิเคราะห์กลุ่มและทำวิจัย เพื่อบอกลักษณะพัฒนาการของเด็ก โดยใช้อายุทางปฏิทินเป็นเกณฑ์ นอกจากนี้มีบทบาทมากในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก โดยการจัดกิจกรรมนั้นต้องให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน

จากการศึกษา **ทฤษฎีวุฒิภาวะของกิเซลล์** สรุปได้ว่า เขาได้สร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดพฤติกรรมของเด็กในแต่ละระดับ เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม แบ่งพัฒนาการของเด็กที่ต้องการวัดและประเมินออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ พฤติกรรมทางการเคลื่อนไหว พฤติกรรมทางการปรับตัว พฤติกรรมทางการใช้ภาษา และพฤติกรรมส่วนตัวและสังคม เขาสามารถนำหลักการนี้มาใช้อธิบายพัฒนาการของมนุษย์ในด้านการเจริญเติบโตพัฒนาการทางร่างกาย และสามารถนำไปเชื่อมโยงกับพัฒนาการทางสติปัญญาได้อีกด้วย ในบางครั้งเยาวชนจะมีความเจริญเติบโตทางร่างกายมาก แต่ไม่ได้หมายความว่าร่างกายเติบโตวุฒิภาวะจะเติบโตไปด้วย พ่อแม่มักเข้าใจว่าลูกโตแล้ว ไม่ต้องดูแลมากเหมือนตอนเล็กๆ ก็ได้ ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่เข้าใจผิด เพราะวุฒิภาวะของเด็กจะยังไม่พัฒนาเป็นผู้ใหญ่แม้ว่าร่างกายจะสูงใหญ่ก็ตาม สิ่งนี้ทำให้เยาวชนถูกละเลยและปล่อยปละจากพ่อแม่ของเยาวชน

(๕) ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (The Sullivan's Interpersonal Theory)

แฮร์รี สแต็ค ซัลลิแวน (Harry Stack Sullivan) เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๙๕ ที่นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา และเสียชีวิตในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๕๙ รวมอายุ ๕๕ ปี ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสได้รับปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยทางการแพทย์ของชิคาโก และเข้าเป็นแพทย์ทหารในสงครามครั้งที่ ๒ เมื่อสงครามยุติได้เข้าทำงานเป็นแพทย์ในสถาบันต่างๆ ต่อมาได้เข้าทำงานที่คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแมรีแลนด์ ซึ่งเป็นช่วงที่เขาได้ศึกษาโรคจิตเภทที่มีจำนวนมากในขณะนั้นซัลลิแวนเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์ นักกล่าวสุนทรพจน์ทางจิตเวชเป็นผู้นำในการฝึกฝนจิตแพทย์ในด้านบุคลิกภาพ เขาได้ตั้งทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (The interpersonal Theory of Psychiatry) ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๒๙ และสำเร็จในกลางปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ตลอดชีวิตมีผลงานเล่มเดียว คือ ทฤษฎีบุคลิกภาพ ซึ่งพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ผลงานที่เหลือได้รับการตีพิมพ์หลังเขาเสียชีวิตแล้วโดยเพื่อนของเขาได้ออกตีพิมพ์ เช่น Psychiatric Interview , Clinical Studies in Psychiatry , Schizophrenia as a Human Process และ The Fusion of Psychiatry and Social Science เขาใช้วิธีบำบัดคนไข้จากจิตวิเคราะห์มาเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล Interpersonal Theory of Psychiatry ทฤษฎีของเขาโยงไปถึงจิตวิทยาบุคลิกภาพเป็นผลมา

จากสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เขาได้รักษา Schizophrenia (คนไข้โรคจิตชนิดหนึ่ง) ให้หายได้มากมาย

เขาได้กำหนดโครงสร้างบุคลิกภาพเป็น ๓ ประเภทได้แก่

๑. Dynamism พฤติกรรมที่เคยชินเป็นความสัมพันธ์กับคนอื่น เช่นชอบช่วยเหลือ ชอบปัน เอาเปรียบ

๒. Personification มโนภาพที่คนวาดภาพโดยตนเองและเป็นภาพที่คนอื่นมีสัมพันธภาพกับตน

๓. Cognitive Process กระบวนการคิดเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพมี ๓ อย่าง

๓.๑ Prototaxic เป็นความคิดระดับทารก ไม่เจาะจง ไม่เข้าใจสิ่งรับรู้ เป็นประสาทสัมผัส

๓.๒ Parataxic ความคิดพัฒนาขึ้น เข้าใจสัมพันธภาพสิ่งต่างๆ จริง/ไม่จริง

๓.๓ Syntactic ใช้สัญลักษณ์ สื่อสารได้ตรงความจริงมากขึ้น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น

แบบแห่งบุคลิกภาพ ผู้มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นจะก้าวไปสู่บุคลิกภาพแห่งความเป็นผู้ใหญ่ได้ ส่วนผู้ที่บกพร่องความสัมพันธ์กับผู้อื่น ย่อมแสดงอาการโรคจิตประสาทไว้ ๑๐ ประการ เช่น หมกมุ่นกับตัวเอง

ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของซัลลิแวน เขาเห็นว่า สังคมมีส่วนสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ส่งผลต่อการรับรู้ของตนเอง จนทำให้บุคคลปรับเปลี่ยนตนเองไปตามนั้น เขาจึงได้สร้างทฤษฎีชื่อ ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (The interpersonal Theory)

แนวคิดที่สำคัญ

๑. โครงสร้างบุคลิกภาพ

ซัลลิแวนเห็นว่า พันธุกรรมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการสร้างบุคลิกภาพ โครงสร้างบุคลิกภาพจึงเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลที่มีความสัมพันธ์ด้วยอาจมีชีวิตอยู่จริงหรือเป็นบุคคลในฝัน ในเทพนิยาย หรือเป็นบุคคลเด่น ๆ ก็ได้ เขาเชื่อว่าบุคลิกภาพเป็นการทำงานประสานกันระหว่างการแปรเปลี่ยนพลัง (Dynamics) การสร้างภาพบุคคล(Personification) และกระบวนการคิด (Cognitive Process)

๑.๑ การแปรเปลี่ยนพลัง (Dynamics) เป็นกระบวนการปรับตัวของบุคคล ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ถึงความต้องการของผู้อื่นแล้วแสดงพฤติกรรมตอบสนองความต้องการของผู้อื่น ทั้งที่อาจไม่ได้ต้องการตามนั้น การเรียนรู้เหล่านี้เริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก เช่น การแกล้งน้อง...ไม่ดี เด็กจะไม่ทำ หรือ การยกมือไหว้ผู้ใหญ่...ดี เป็นต้น ซึ่งจะค่อยๆหลอมรวมเป็นบุคลิกภาพ ซัลลิแวนเชื่อว่า ศูนย์กลองการผันแปรอยู่ที่ระบบตน (Self System) อันเป็นระบบของการสร้างภาพตนเอง ทำให้รับรู้ตนเองใน ๓ ลักษณะ คือ

๑. ภาพตนเองที่ว่า “ฉันดี” (Good Me) ซึ่งเป็นผลของประสบการณ์ที่รับการยอมรับจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ให้ความรู้สึกรักใคร่ อบอุ่น เอาใจใส่ ห่วงใย ทำให้เกิดความพึงพอใจ

๒. ภาพตนเองที่ว่า “ฉันเลว” (Bad Me) เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง ไม่เอาใจใส่ ไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการ จึงทำให้เกิดความไม่พอใจ

๓. ภาพตนเองที่ว่า “ไม่ใช่ฉัน” (Not Me) เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูแบบขู่เข็ญหรือทำให้หวาดกลัวอย่างรุนแรงทำให้เกิดความวิตกกังวลสูง จึงแสดงพฤติกรรมออกมาในเชิงปฏิเสธว่า “ไม่ใช่ฉัน” เพราะเป็นสิ่งที่เด็กไม่ต้องการรับรู้

๑.๒ การสร้างภาพบุคคล (Personification) เป็นภาพที่บุคคลวาดขึ้นจากการที่ตนได้ไปสัมผัสกับคนอื่นภาพเหล่านี้อาจเป็นภาพของตนเองหรือผู้อื่น ซึ่งเป็นภาพที่ถูกต้องหรือไม่ก็ได้ เมื่อภาพเป็นที่ติดตาแล้วก็ยากต่อการเปลี่ยนแปลงและยังมีแนวโน้มที่จะถ่ายโอนไปยังบุคคลอื่นด้วย เช่น ภาพแม่ดีใจ อาจมองว่าผู้หญิงที่เป็นแม่ใจดีทุกคน เป็นต้น

๑.๓ กระบวนการคิด (Cognitive Process) ซัลลิแวนเชื่อว่ากระบวนการคิดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างบุคลิกภาพเขาได้แบ่งกระบวนการคิดออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. โปรโตทาสิก (Prototaxic) เป็นกระบวนการคิดของทารกที่ยังไม่ได้ปรุงแต่ง รับรู้สิ่งต่างๆ อย่างไม่เฉพาะเจาะจง ไม่เข้าใจความหมาย ผ่านไปแล้วผ่านไปเลย ไม่ตระหนักถึงการดำรงอยู่ของสิ่งนั้น

๒. พาราทาสิก (Parataxic) เมื่อเด็กพัฒนาความคิดสูงขึ้นจะเริ่มเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ทั้งจริงบ้างไม่จริงบ้างปนกันไป แต่ความคิดของเด็กถือว่าสิ่งที่คิดนั้นเป็นจริง เช่น อุตรามาเนน เป็นต้น ความคิดดังกล่าวจะส่งผลต่อบุคลิกภาพของบางคนในอนาคต เป็นต้น

๓. ซินทาสิก (Syntactic) เมื่อเด็กมีความสามารถทางภาษาเพิ่มขึ้นถึงขั้นใช้สัญลักษณ์แล้ว สภาพความเป็นจริงกับความจริงมากขึ้น สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ สื่อสารกับผู้อื่นได้เข้าใจ

๒. การพัฒนาบุคลิกภาพ

ซัลลิแวนได้แบ่งการพัฒนาบุคลิกภาพตามประสบการณ์เป็น ๗ ขั้น คือ

๑. ขั้นทารก (Infancy) อายุแรกเกิด - ๑๘ เดือน วัยนี้มีความสุข กับการใช้ปากในการตอบสนองความต้องการอาหารของตนเองด้วยการดูดหรือการเคลื่อนไหวร่างกายด้วยการใช้ประสาทสัมผัสกับมือในการดูดนิ้วตนเอง

๒. ขั้นวัยเด็ก (Childhood) อายุ ๑๘ เดือน - ๕ ปี เป็นระยะที่เริ่มหัดพูด ฝึกออกเสียงได้ชัดเจน เริ่มมีเพื่อนและต้องการให้ผู้อื่นยอมรับสถานภาพของตนเอง

๓. ขั้นวัยเยาว์ (Juvenile Era) อายุระหว่าง ๕-๑๒ ปี เป็นวัยที่เข้าโรงเรียน พัฒนาการทางร่างกายเร็วมากเริ่มรู้จักสังคม มีการร่วมมือและแข่งขัน เรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง

ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม ๒) วัยรุ่น-วัยสูงอายุ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐-๗๓.

๔. ขั้นก่อนวัยรุ่น (Pre-adolescence) อายุ ๑๑-๑๓ ปี เริ่มมีวุฒิภาวะทางเพศ มีการกล้าแสดงออกมากขึ้นและยังต้องการความเท่าเทียมกับผู้ใหญ่

๕. ขั้นวัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) อายุระหว่าง ๑๓-๑๗ ปี เป็นวัยที่มีความพอใจในเรื่องเพศ ต้องการคบเพื่อนเดียวกันและต่างเพศ ต้องการความเป็นอิสระไม่ยอมพึ่งพาใคร

๖. ขั้นวัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) อายุ ๑๗-๑๙ ปี ร่างกายเจริญเต็มที่ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้และเข้าใจตนเอง เรียนรู้บทบาทในสังคมได้ดี

๗. ขั้นวัยผู้ใหญ่ (Adulthood) อายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี เป็นวัยที่มีพัฒนาการทุกอย่างสมบูรณ์เต็มที่สร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นสร้างหลักฐาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่

บุคลิกภาพประเภทต่างๆ (Personality Types) บุคลิกภาพที่แสดงอาการของโรคจิตโรคประสาทมี ๑๐ ประเภท แต่ในที่นี้ซลลิแวนอธิบายไว้ ๖ ประเภท ส่วนอีก ๔ ประเภทที่มีความคล้ายคลึงกับประเภทอื่นจนแทบจะแยกกันไม่ออกและซลลิแวน มิได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนนั้นขอเว้นที่จะกล่าวไว้ในที่นี้

๑. ประเภทหมกมุ่นอยู่แต่กับตนเอง (Self-absorbed) หรือพวกคิดฝัน เมื่อยังเป็นทารกยังแยกตัวเองออกจากโลกภายนอกไม่ออก ถ้าได้รับการทูลน้อมก็รู้สึกโลดดี ตัวเราก็คือ แต่ถ้าได้รับการเลียดดูไม่ดี ก็รู้สึกว่าโลกร้าย ตัวเราก็อารมณ์ร้าย เราต้องหาอะไรดี ๆ มาแทน โยกานคิดฝันเอาเองโดยทั่วไปแล้วคนประเภทนี้ทักท้อแท้ ผิดหวังง่าย มีความเจ็บแค้นแน่นใจ มักคิดว่าตนถูกเข้าใจผิดเสมอ ขั้นแรกบุคคลประเภทนี้จะผิดหวังในสัมพันธภาพระหว่างตนกับคนอื่น ต่อมาก็อาจจะผิดหวังในเรื่องการทำงาน การเรียน และอื่นๆต่อไป บุคคลประเภทนี้ไม่มีความรักที่แท้จริงให้แก่ใคร แต่ก็มีพฤติกรรมที่ดูเผินๆเหมือนกับมีความรักในบุคคลนั้นอย่างลึกซึ้ง เช่น ติดแฉ แต่ถ้าเขาผิดหวังในบุคคลนั้น จะเกลียดชังกระดุกด้า

๒. ประเภทเหลือขอ (Incorrigible) ได้แก่บุคคลที่ไม่มีความเป็นมิตรกับใคร มีอารมณ์ขุ่นมัว ไม่อยากเข้ากับใคร แต่มีข้อยกเว้นคือ ถ้ากับผู้ที่ต่ำกว่าตนแล้ว บุคคลประเภทนี้ก็จะดีต่อ อาการเช่นนี้ จะเห็นได้ในวัยเยาว์ก่อนวัยรุ่น ถ้าเขาได้ครู เพื่อน ที่เค็มเหมือนเกลือ พ่อแม่ก็เคียวเขี่ยอยากให้ได้ดี บุคคลในครอบครัวขาดสัมพันธภาพอันดีต่อกันและกัน เด็กก็รู้สึกว่าต้องแข่งขันกับเขาโดยตรงๆ คงอยู่ในสถานะลำบาก เหล่านี้เป็นการทำทนาย ยั่วๆ ทำให้เกิดความโกรธ หงุดหงิด

๓. ประเภทค่านิยมตลอดกาล (Negative) ได้แก่บุคคลที่ไม่ลงรอยกับผู้อื่น ชอบค้าน ชอบเถียง ชอบปฏิเสธ เนื่องมาจากเด็กเคยเรียกร้องความสนใจ เคยใช้วิธีนี้ ครั้นโตขึ้นก็ใช้วิธีที่เคยใช้ และยังมีความชำนาญในการคัดค้านยิ่งขึ้นด้วย

๔. ประเภทไม่สนใจใคร (Asocial) ได้แก่บุคคลที่ปลีกตัวจากการติดต่อกับบุคคลอื่นให้มากที่สุด ไม่ไว้วางใจใครว่าจะจริงใจโยติกับตน รู้สึกว่าทำคุณกับใครไม่ขึ้น มักจะใจน้อย ทั้งนี้เพราะรู้สึกมาแต่ต้นว่าไม่มีใครรักตน

๕. ประเภทต้องพึ่งพาผู้อื่น (Inadequate) ได้แก่บุคคลที่ยึดผู้ใหญ่ หรือเจ้านายเหมือนไม้เลื้อยยึดหลัก ได้แก่เป็นผู้คอยตาม หรือให้ผู้อื่นเป็นผู้คอยชี้แนะบัญชา สั่งงาน ให้ทำโน่นทำนี่ไม่มีความคิดเป็นของตนเอง อาจเป็นผลมาจากการที่พ่อแม่วางอำนาจเอาตั้งแต่เด็กๆ และตนก็อยู่ใต้บัญชาหรือโอวาทของผู้ใหญ่เสมอมา

๖. ประเพณีรักร่วมเพศ (Homosexuality) ได้แก่บุคคลที่ไม่รักเพศตรงข้ามตามปกติทั่วไป แต่มีความพอใจในเพศเดียวกัน หญิงร่วมรักกับหญิง ชายร่วมรักกับชาย หรือพวกที่อยากเป็นเพศตรงกันข้าม เช่นผู้ชายอยากเป็นผู้หญิง ผู้หญิงอยากเป็นผู้ชาย ซัลลิแวนเห็นว่า การมีความรักร่วมเพศมิใช่ปัญหาในตนเอง หากเป็นวิธีการปรับตัวที่ยากอย่างหนึ่งซึ่งบุคคลที่นำมาใช้กับการแก้ปัญหาทางเพศ

สาเหตุของรักร่วมเพศ

๑. กรรมพันธุ์ เป็นได้บ้างจากการศึกษาแฝดไข่ใบเดียวกัน ถ้าคนหนึ่งเป็นอีกคนหนึ่ง ก็มีโอกาเป็นด้วยเสมอ

๒. สิ่งแวดล้อม

๒.๑ ครอบครัว เช่นความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาไม่ดี เป็นเหตุให้เด็กไม่สามารถลอกเลียนแบบที่ถูกต้องจากบิดามารดาได้ดี จึงมีบทบาทที่ไม่ถูกต้องแล้วกลายเป็นรักร่วมเพศไปได้ เช่น บิดามารดาทะเลาะกันบ่อยๆ ทำให้เด็กเกลียดกลัวชีวิตรักร่วมเพศ จึงหันไปหาความรักเพศเดียวกัน หรือในเด็กชายที่มีพ่ออ่อนแอ ไม่เก่ง อารมณ์รุนแรง เด็กชายอาจไม่ชอบความรุนแรงของบิดา จึงทำตัวเหมือนมารดากลายเป็นหญิง และหันไปหาความสุขทางเพศกับชาย หันเข้าหาความสุขกับทางเพศกับหญิงเพศเดียวกัน

๒.๒ การเลี้ยงดูผิดเพศ เช่น บิดา มารดาต้องการลูกชาย แต่ลูกเกิดมาเป็นหญิงจึงเลี้ยงดูให้เหมือนเพศชายก็กลายเป็นชายไป บิดา มารดา ร่วมเพศกันให้เด็กเห็น เด็กอาจรู้สึกว่าเป็นบิดาทำร้ายมารดา เด็กหญิงอาจเกลียดกลัวบิดา จนเกลียดชายอื่นไปด้วย จึงหันเข้ารักเพศเดียวกัน

การรักษา

ถ้าใครเดือดร้อนต่อการเป็นรักร่วมเพศ ไม่ชอบก็กลุ้มใจ กังวล หรือมีอาการสับสนจึงต้องการการรักษา การรักษาแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ

๑. ทั่วไป

๑.๑ จิตวิเคราะห์ ต้องใช้การรักษานาน ๓-๕ ปี เนื่องจากการเป็นมาของรักร่วมเพศเป็นเรื่องเรื้อรัง การรักษาจึงได้ผลน้อย

๑.๒ พฤติกรรมบำบัด ให้ดูภาพกระตุ้นอารมณ์รักเพศแล้วทำด้วยไฟฟ้าให้เกิดการเจ็บปวด หรือฉีดยาให้อาเจียนผู้ป่วยจะทำให้ผู้ป่วยเรียนรู้เมื่อมีความรู้สึกรักร่วมเพศจะเป็นความรู้สึกไม่ดีก็จะค่อยๆ เลิกไป ซึ่งเรียกรักษาว่า Aversion Therapy

๑.๓ จัดบำบัดกลุ่ม

๒. รักษาปัญหาทางอารมณ์ และปัญหาบุคลิกภาพ

การยับยั้งของอารมณ์ไม่ดีพอ จึงทำให้หุนหัน และมีเรื่องทำร้าย ฆ่ากันตายอยู่บ่อยๆ แต่ดูเหมือนว่าเป็นชาวดัง ชาวเด่น มากกว่าคนที่รักเพศตรงข้ามฆ่ากัน เพราะสังคมยังไม่ค่อยยอมรับในเรื่องรักร่วมเพศ ถ้ายอมรับเรื่องรักร่วมเพศเป็นเรื่องปกติ แล้วเราจะเห็นว่ารักร่วมเพศ (Homosexuality) ก็ฆ่ากันน้อยกว่ารักเพศเดียวกัน (Hetero Sexuality) ฆ่ากันเสียอีกด้วยซ้ำไป

บุคลิกภาพประเภท ๗-๑๐ คือ คนไม่เต็มบาท ไม่ถึงกับสติไม่สมประกอบ (Non-integrative) บุคคลที่ประพัตติตนประจุอยู่ในวัยรุ่นตลอดกาล (Chronical Adolescence) บุคคลประเภทพูดติดอ่าง และบุคคลประเภทไฝสูงทะเยอทะยานจนเกินความสามารถ

จากการศึกษา **ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล** สรุปได้ว่าแนวคิดที่สำคัญคือ โครงสร้างบุคลิกภาพ พันธุกรรมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโต และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการสร้างบุคลิกภาพ โครงสร้างบุคลิกภาพจึงเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล เยาวชนจะมีการสร้างภาพของตนเองและรับรู้ตนเองใน ๓ ลักษณะ คือ ภาพตนเองที่ว่า “ฉันดี” ซึ่งเป็นผลของประสบการณ์ที่รับการยอมรับจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ให้ความรู้สึกรักใคร่ อบอุ่น เอาใจใส่ ห่วงใย ทำให้เกิดความพึงพอใจ ภาพตนเองที่ว่า “ฉันเลว” เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการได้การอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง ไม่เอาใจใส่ ไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการ จึงทำให้เด็กเกิดความไม่พอใจ ภาพตนเองที่ว่า “ไม่ใช่ฉัน” เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูแบบขู่เข็ญหรือทำให้หวาดกลัวอย่างรุนแรงทำให้เกิดความวิตกกังวลสูง จึงแสดงพฤติกรรมออกมาในเชิงปฏิเสธว่า “ไม่ใช่ฉัน” เพราะเป็นสิ่งที่เด็กไม่ต้องการรับรู้ มีแบ่งการพัฒนาบุคลิกภาพตามประสบการณ์เป็น ๗ ขั้น สำหรับเยาวชนจะอยู่ในขั้นที่ ๕ และ ๖ คือ ขั้นวัยรุ่นตอนต้น และขั้นวัยรุ่นตอนปลาย ซึ่งเป็นวัยที่มีความพอใจในเรื่องเพศ ต้องการคบเพื่อนเพศเดียวกันและต่างเพศ ต้องการความเป็นอิสระไม่ยอมฟังใคร และมีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้และเข้าใจตนเอง เรียนรู้บทบาทในสังคมได้ดี คนจะมีบุคลิกภาพหลายรูปแบบ อาทิเช่น ประเภทหมกมุ่นอยู่กับตนเอง ประเภทเหลือขอ ประเภทค่านิยมตลอดกาล ประเภทไม่สูงส่งกับใคร ประเภทต้องพึ่งพาผู้อื่น ประเภทรักร่วมเพศ จะเห็นว่าบุคลิกภาพของเยาวชนมีมากมายหลายประเภท และแต่ละประเภทจะสะท้อนพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกมา ผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนจะต้องเข้าใจลักษณะของเยาวชนเพื่อให้สามารถปฏิสัมพันธ์กันได้

(๖) **ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคม ๘ ขั้น ของเอริกสัน** (The Eight Stages of Psychosocial Development in Erikson)

Erik Homburger Erikson เป็นเรื่องของจิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่นกล่าวว่า สิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ (Physical) ทางสังคม (Social) ทางวัฒนธรรม (Cultural) และทางความคิด (Ideational) เข้ามามีอิทธิพลกับพัฒนาการของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนชรา ซึ่งส่งผลต่อความคิดริเริ่ม ความสามารถในการปรับตัว บุคลิกภาพและพฤติกรรมต่างๆ เขาเป็นนักจิตวิทยาคลินิก เกิดที่ประเทศเยอรมันพบว่าพัฒนาการทางจิตวิทยาของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกับโครงสร้างทางกายภาพร่างกาย มุมมองของเขาจึงเน้นพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมร่วมกัน นั่นคือ การเจริญเติบโตทางร่างกาย และสิ่งแวดล้อมจะมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจิตใจและบุคลิกภาพ ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ทฤษฎีของเอริกสันนี้มีพื้นฐานจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ จุดเด่นของเอริกสันคือมุมมองพัฒนาการมนุษย์ตลอดช่วงอายุขัย ซึ่งเอริกสันมองพัฒนาการของบุคคลคนหนึ่งในลักษณะองค์รวม (Wholeness/Holistic) ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสิ้นอายุขัย ซึ่งโมเดลนี้แบ่งพัฒนาการของบุคคลไว้ ๘ ขั้น

พัฒนาการทางจิตสังคม (Psychosocial Development Model) ๘ ขั้นที่จะกล่าวต่อไปนี้ แบ่งช่วงชีวิตของมนุษย์ จากแรกเกิดถึงประมาณอายุ ๘๐ ปีเป็น ๘ ช่วง ตามการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และสมอง จากวัยเด็กจนถึงวัยรุ่นจะมีการเจริญเติบโตเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและช้าลงในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น มีความคงที่ในวัยผู้ใหญ่ และหลังจากนั้นในวัยผู้ใหญ่ตอนกลางจนถึงวัยชราพัฒนาการในด้านต่างๆ เริ่มเสื่อมถอยลง แต่คงไว้ซึ่งประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงตามขั้นต่างๆ นี้เป็นเสมือนบันไดที่แต่ละบุคคลจะก้าวขึ้นไป การประสบกับปัญหาอุปสรรคเป็นเรื่องปกติและอาจเกิดขึ้นได้ในทุกช่วงพัฒนาการ ซึ่งจะเหมือนการเรียนรู้ การรู้จักแก้ไขปัญหา และเผชิญกับวิกฤตในช่วงต่างๆ การประสบกับความล้มเหลวในขั้นหนึ่งๆ จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาการของบุคคลคนนั้นในขั้นต่อไป ด้วย เช่น การไม่ประสบผลสำเร็จในพัฒนาการขั้นต้นๆ จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่เปี่ยงเบนจากกลุ่มปกติ ตัวอย่างพฤติกรรม เช่น การเรียน และการเข้าสังคมของบุคคลในช่วงวัยเด็กตอนต้นประสบปัญหา ส่งผลให้เกิดปัญหาพฤติกรรมต่างๆ ในช่วงวัยรุ่น และเกิดปัญหาอุปสรรคการใช้ชีวิตในช่วงวัยผู้ใหญ่ตามมาเช่นกัน

รูปแบบพัฒนาการทางจิตสังคมของแอร์ริคสันมี ๘ ขั้น โดยขั้น ๑ ถึงขั้น ๔ เป็นช่วงของการสั่งสมประสบการณ์ และการเรียนรู้ในการแก้ปัญหา ในขั้น ๕ เป็นเรื่องการปรับตัวเพื่อแสวงหาอัตลักษณ์ และขั้น ๖ ถึงขั้น ๘ เป็นการนำเอาอัตลักษณ์ไปใช้ โดยมีรายละเอียดตามขั้นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ความรู้สึกไว้นือเชื่อใจกับความไม่ไว้วางใจ (Trust vs. Mistrust)

พัฒนาการขั้นแรกจะเกิดขึ้นในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึงขวบปีแรก ในช่วงนี้ทารกจะมีความสุขความพึงพอใจบริเวณปาก และกิจกรรมเกี่ยวกับการกลืนกิน ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปีแรกของชีวิต ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดาจะได้รับการตอบสนองที่เพียงพอ อยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสม รับประทานอาหารผ่านทางสายรก อยู่ในภาวะสงบเงียบ ทำให้ทารกมีความพึงพอใจรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ต่อมาเมื่อทารกคลอดจากครรภ์มารดาจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ การกลืนกินทางปากการขับถ่ายทางทวารหนักการได้ยินเสียงและอื่นๆ

ในขั้นนี้หากมารดาให้ความรักและการดูแลแก่ทารกอย่างสม่ำเสมอ ตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานทางกายและทางจิตใจอย่างต่อเนื่อง (เช่น เมื่อทารกหิวก็ได้กิน ได้รับการสัมผัสถูบลูบคลำด้วยความรัก ทะนุถนอม ได้นอนหลับอย่างสงบพอเพียง เมื่อขับถ่ายก็ได้รับการดูแลความสะอาด) จะทำให้ทารกพัฒนาความรู้สึกไว้นือเชื่อใจขั้นพื้นฐาน (Basic Trust) ต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม ความสำเร็จของพัฒนาการในขั้นแรกสังเกตได้จากการที่ทารกไม่มีความวิตกกังวลมากจนเกินไป หรือไม่มีอารมณ์รุนแรง เช่น การแสดง พฤติกรรมร้องไห้โยเยโดยไม่สมเหตุสมผล หรือแสดงความโมโหหงุดหงิด เพื่อเรียกร้องความสนใจ เมื่อมารดาหรือผู้ดูแลคลาดสายตาไปการที่ทารกสามารถอยู่ตามลำพังในระยะเวลาสั้นๆ เมื่อเวลา ที่มารดาหรือผู้ดูแลละจากทารกไป เพื่อทำธุระอื่นๆ ลักษณะดังกล่าวแสดงว่า ทารกเริ่มมีความรู้สึกมั่นคงและไว้วางใจ มีความมั่นใจว่ามารดาหรือผู้ดูแลจะกลับมาดูแลเช่นเดิม ถือเป็นจุดพื้นฐานเริ่มต้นของการพัฒนาอัตลักษณ์ (Ego Identity) ของบุคคลซึ่งจะเกิดขึ้นชัดเจนในช่วงวัยรุ่น

ทารกน้อยที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการที่ดี จะสร้างความไว้นือเชื่อใจต่อบุคคลรอบข้าง และสภาพแวดล้อม มีความเชื่อมั่นและความหวังในการเริ่มต้นพัฒนาการแห่งชีวิตในอนาคต เมื่อชีวิต

พวกเขาจะต้องเผชิญกับปัญหา หรือความกดดัน เขาก็จะมีความเข้มแข็งในการฝ่าฟันปัญหา ซึ่งเป็นผลจากการได้รับประสบการณ์ทางบวกในช่วงต้นของชีวิตนั่นเอง

สำหรับทารกที่มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจเกิดขึ้นถือเป็นความล้มเหลวของพัฒนาการขั้นแรกนี้ในตัวบุคคลคนนั้น ความไม่ไว้วางใจอาจมาจากการตาหรือผู้ดูแลมีปฏิกิริยาตอบสนองไม่เหมาะสมต่อความต้องการของทารก การห่าเหิน หรือปฏิเสธบุตร รวมทั้งมารดาที่มีลักษณะพึงพาไม่ได้ หรือมารดาที่เลี้ยงดูทารกด้วยความหงุดหงิด โกรธ ทารกจะแสดงพฤติกรรมเรียกร้องมากเกินไป หรือไม่มีเหตุผล หรืออาจแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในลักษณะอื่นๆ และพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อมไม่เข้าใจสิ่งแวดล้อมไม่ไว้วางใจผู้อื่นในพัฒนาการขั้นต่อไป

พัฒนาการทางด้านร่างกาย

มีการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างรวดเร็ว มีการเคลื่อนไหวระยะแรก เป็นไปโดยปฏิกิริยาสะท้อน (Reflexive - ปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งเร้าแบบอัตโนมัติ เช่น การกระพริบตา การกระตุก น้ำลายไหล เป็นต้น) แล้วค่อย ๆ หายไป ต่อมาจะพัฒนาเป็นการเคลื่อนไหวของร่างกาย รวมทั้งการเคลื่อนไหวที่มีจุดมุ่งหมายมากขึ้น ทารกจะสามารถควบคุมการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายได้มากขึ้น จากการที่ทารกสามารถชันคอ คว่ำตัว ลุกขึ้นนั่ง คลานเข้า ยึดเกาะสิ่งของเพื่อยืนขึ้นเอง การเกาะเดินจนในที่สุดสามารถลุกขึ้นยืนได้เอง

พัฒนาการทางด้านภาษา

๑. ทารกแรกเกิดแสดงความต้องการให้ผู้เลี้ยงดูเข้าใจด้วยการร้องไห้
๒. สองเดือน ฟังเสียงคุยหันหาเสียงเปล่งเสียงอ้อแอ้
๓. สี่เดือน เปล่งเสียงได้ยาวขึ้น ส่งเสียงอ้อแอ้โต้ตอบ เมื่อรู้สึกพอใจจะส่งเสียงเอิ๊กอ๊ากใน

ลำคอ

๔. หกเดือน หันหาเสียงเรียกส่งเสียงหลายเสียง
๕. เก้าเดือน ฟังรู้ภาษาเข้าใจสีหน้าท่าทางเลียนเสียงพยัญชนะแต่ไม่มีความหมาย
๖. ๑๒ เดือน เรียกพ่อแม่พูดคำโดดที่มีความหมาย ๑ คำ ทำตามคำบอกที่มีท่าทางประกอบได้

พัฒนาการทางด้านความคิด

สำหรับพัฒนาการทางด้านความคิดนั้นจะกล่าวถึงแนวคิดของเพียเจต์ (Piaget) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ โดยพัฒนาการทางความคิดในระยะทารกนั้นเป็นระยะของ Sensori-motor Operation (แรกเกิด - ๒ ปี) และแบ่งลำดับขั้นพัฒนาการเป็น ๖ ระยะ เมื่อเปรียบเทียบพัฒนาการในช่วงแรกตามทฤษฎีของแอร์ริคสัน ซึ่งอยู่ในช่วงอายุขวบปีแรก จะเทียบกับแนวคิดของเพียเจต์ได้ ๔ ระยะคือ

๑. ระยะ ๐-๒ เดือน (Reflexive) พฤติกรรมต่างๆ เป็นปฏิกิริยาสะท้อน (ปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งเร้าแบบอัตโนมัติ เช่น การกระพริบตา การกระตุก น้ำลายไหล เป็นต้น)

๒. ระยะ ๑-๔ เดือน (Primary circular reaction) ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นสิ่งกระตุ้นการเคลื่อนไหวของเด็ก เด็กจะทำซ้ำ ๆ แต่ยังไม่มีความมุ่งหมาย สนใจการเคลื่อนไหว ไม่ใช่สนใจผลของการเคลื่อนไหว

๓. ระยะ ๔-๙ เดือน (Secondary circular reaction) เริ่มมีความตั้งใจทำพฤติกรรม การเคลื่อนไหว และสนใจผลของพฤติกรรมนั้น ๆ

๔. ระยะ ๙-๑๒ เดือน (Coordination of secondary reaction) เริ่มแก้ปัญหาอย่างง่าย ๆ ได้ ใช้พฤติกรรมในอดีตที่ผ่านมาช่วยแก้ปัญหา สามารถแยกสิ่งที่ต้องการออกจากสิ่งที่ไม่ต้องการ สามารถเลียนแบบการเคลื่อนไหว

ในขั้นนี้ทารกจะมีการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างรวดเร็ว ในขณะที่พัฒนาการทางความคิดเป็นแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและมักเป็นปฏิกิริยาสะท้อน

ขั้นที่ ๒ ความเป็นตัวของตัวเอง กับ ความละอายและสงสัย (Autonomy vs. Shame and Doubt)

ในพัฒนาการขั้นที่ ๒ เกิดขึ้นระหว่างขวบปีที่ ๒-๓ ของชีวิต พัฒนาการในขั้นนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางร่างกาย โดยเฉพาะกล้ามเนื้อมากขึ้น และเริ่มที่จะเรียนรู้การควบคุมส่วนต่างๆ ของร่างกาย เคลื่อนไหวร่างกายอย่างเป็นอิสระมากขึ้น สามารถที่จะเรียนรู้อย่างรวดเร็ว และเริ่มสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบข้างเด็กในวัยนี้จะเริ่มฝึกหัดการขับถ่ายการควบคุมกล้ามเนื้อหูรูด

ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง (Sense of Autonomy) และการควบคุมตนเอง (Self Control) จะเกิดขึ้นได้ถ้าผู้ปกครองให้การอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม มีความมั่นคงอดทน ให้โอกาสเด็กได้ทำสิ่งต่างๆ ตามความปรารถนาของตนเองโดยอยู่ในการดูแลของผู้ปกครอง (เช่น การเคลื่อนไหว การเดิน การป้อนอาหาร หยิบจับสิ่งของอย่างเป็นอิสระ โดยที่ผู้ปกครองไม่แสดงท่าทีตื่นตระหนก หรือกังวลมากเกินไป) จะทำให้เด็กรู้สึกภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่น ผลดีอีกประการคือ เด็กจะพัฒนาความรู้สึกมุ่งมั่น (Will) ซึ่งหมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจแน่วแน่ในการเลือก และในการยับยั้งตนเอง เด็กจะกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและกล้าที่จะตัดสินใจมากขึ้น รวมทั้งมีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ในทางตรงข้ามหากผู้ปกครองปล่อยปละละเลย ดุว่า หรือเข้มงวดกับเด็กมากเกินไป เด็กจะรู้สึกละอาย สงสัยในความสามารถของตนเอง ไม่มั่นใจในการแสดงความคิดเห็น ไม่มั่นใจว่าจะควบคุมชีวิตตนเองได้ ผลกระทบหนึ่งที่น่าเกิดขึ้นคือทำให้เด็กมีบุคลิกภาพไม่เหมาะสม ขาดความเชื่อมั่น วิตกกังวล หวาดระแวงสงสัย หรือมีพฤติกรรมย้ำทำ นอกจากนี้ บุคคลที่ได้รับการพัฒนาความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง และการควบคุมชีวิตตนเองอย่างเหมาะสม เมื่อโตขึ้นเขาจะเป็นผู้ใหญ่ที่สนใจจะสนับสนุน และเชื่อมั่นสถาบันทางกฎหมายของสังคม มีความเคารพและอยู่ภายใต้กฎหมายของสังคม

พัฒนาการทางด้านร่างกายและภาษา

เด็กเป็นอิสระทางกาย (Physical Independence) มากขึ้น สามารถเดินวิ่งได้เอง สำรวจสิ่งแวดล้อมได้ เด็กเริ่มพูดเป็นคำ ๆ ได้มากขึ้น เข้าใจคำสั่งและภาษาท่าทางมากขึ้น เมื่ออายุ ๒ ปี พูด ๒-๓ คำต่อกันได้อย่างมีความหมาย

พัฒนาการทางด้านความคิด

พัฒนาการทางความคิด ระยะ Sensori-motor ของ Piaget ระยะ ๑๒-๑๘ เดือน (Tertiary Circular Reaction) เริ่มมีพฤติกรรมลองผิดลองถูก (Trail & Error) สนใจผลที่เกิดขึ้น เป็นตัวของตัวเอง เริ่มมีความเข้าใจวัตถุภายนอก รับรู้การคงอยู่ของวัตถุแม้เมื่อวัตถุถูกปิดบัง หรือซ่อน เล่นลับตาไป หรือถูกเคลื่อนย้ายไปที่อื่น (Object Permanence) ระยะ ๑๘-๒๔ เดือน เริ่มมีความคิด

จินตนาการ มีความสามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีใหม่ๆ แต่ยังเป็นลักษณะลองผิดลองถูกอยู่ (Invention of new means through mental combination)

ขั้นที่ ๓ ความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด (Initiative vs. Guilt)

พัฒนาการในขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ ๓-๕ ปี เด็กวัยนี้ร่างกายมีความสามารถและช่วยตัวเองได้มากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังอยู่ในวงจำกัด การพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สำหรับเด็กในช่วงวัยนี้ทำได้ โดยให้เด็กได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ท้าทายความสามารถของเขา รวมทั้งสิ่งแวดล้อมก็มีส่วนผลักดัน และเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กได้

ระยะนี้เป็นระยะที่เด็กเริ่มเรียนรู้บทบาททางเพศ มาตรฐานทางศีลธรรมและการควบคุมอารมณ์ ครอบครัวจะเป็นแหล่งชี้แนะถึงสิ่งต่างๆ ในสังคมให้แก่เด็ก เด็กเริ่มสร้างบุคลิกภาพและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจากการได้มีกิจกรรมและประสบการณ์ร่วมกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว การอบรมสั่งสอนโดยพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวจะช่วยให้เด็กได้ซึมซับเข้าไป เป็นการรู้สำนึกผิดชอบชั่วดีในความคิด และแสดงออกในพฤติกรรมของเด็ก การเรียนรู้ที่เด็กจะได้รับจากตัวแบบ (Role Model) ในครอบครัว โดยมีตัวแบบเป็นตัวอย่าง และให้ข้อมูลแก่เด็ก เพื่อเรียนรู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ดังนั้น ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจึงสามารถสร้างขึ้นโดยการเรียนรู้จากบุคคลในครอบครัว และรวมถึงแนวความคิดค่านิยมของสังคม ในระยะนี้ครอบครัวมีบทบาทอย่างยิ่งในการปลูกฝังความรู้สึกผิดชอบชั่วดีให้แก่เด็ก การสร้างความสัมพันธ์ในระยะนี้จะเริ่มด้วยความสัมพันธ์ระหว่างแม่-เด็ก ต่อมาพ่อเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย และเมื่อสังคมของเด็กกว้างขวางขึ้นเด็กจะเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เด็กเริ่มเป็นตัวของตัวเอง เด็กที่มีประสบการณ์มากจะสามารถช่วยเหลือตัวเองได้มาก เด็กที่ไม่สามารถพัฒนาผ่านขั้นความคิดริเริ่มไปได้จะเกิดความรู้สึกผิด และไม่กล้าที่จะเป็นผู้ริเริ่ม เนื่องจากเกิดความกลัวว่าจะทำผิดพลาดอีก

พัฒนาการของเด็กเป็นความรับผิดชอบร่วมกันทั้งเด็ก พ่อแม่ และชุมชน การได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ในสังคมจะเป็นการช่วยถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ค่านิยมของสังคมให้แก่เด็กได้ทีละน้อย โดยมีผู้ใหญ่ช่วยกันประคับประคอง ให้เด็กพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ได้ เด็กวัยนี้ควรได้รับโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสามารถอย่างอิสระ เช่น การเล่น การคิด การประดิษฐ์ การจินตนาการต่างๆ และควรได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ซึมซับความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และหลักศีลธรรมจรรยา หากเด็กวัยนี้ได้รับการจำกัดในการทำกิจกรรมหรือถูกตำหนิ เมื่อคิดและทดลองทำสิ่งต่างๆ จะทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดคัดค้านหรือความรู้สึกผิดเกิดขึ้นเนื่องจากเขาไม่สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จตั้งใจและถูกติตรอนหรือขัดขวางความสามารถของตนเอง ทำให้ความรู้สึกผิดเกิดสะสมในตัวเด็กและมีผลให้เด็กขาดความคิดสร้างสรรค์

พัฒนาการทางด้านร่างกายและภาษา

เด็กวัยนี้สามารถเดิน วิ่ง กระโดดโลดเต้นได้ เด็กจะมีทัศนคติไปในทางที่ดี ถ้าได้ทำกิจกรรมต่างๆ อย่างมีอิสระ ได้ใช้ความคิดและพลังงานของเขา และการได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อม เด็กต้องการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ในระยะแรกๆ ของขั้นนี้เด็กจะมีความกระตือรือร้นและเริ่มมีความ

ก้าวร้าวเกิดขึ้น เพื่อจะเอาชนะ ลักษณะพฤติกรรมของเด็กวัยนี้จะแตกต่างกันไปตามเพศ และในที่สุดจะพัฒนาเป็นบุคลิกภาพที่แสดงถึงความเป็นชายและหญิงอย่างเห็นได้ชัด รูปแบบพฤติกรรมของเด็กชาย เด็กชายจะชอบกระโดดโลดเต้น ต้องการมีความรู้ใหม่ๆ และชอบยุ่งเรื่องของคนอื่น ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องเพศ โดยแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น การไม่สามารถอยู่นิ่งๆ อาการกระวนกระวาย การจ้องมองถึงตัวบุคคล ในขณะที่เด็กหญิง รูปแบบที่แสดงออกมาจะเริ่มต้นคล้ายกับหญิงสาวทั่วไป เช่น มีเสน่ห์ น่ารัก มีทิ่ทำขวยเขิน ย้ายวน จนถึงขั้นที่แสดงออกถึงความสงบสงสัยซึ่งเป็นลักษณะของสาว ๆ ทั้งหมดนี้เป็นการเริ่มต้นที่แสดงออกถึงเพศแม่ เด็กหญิงเริ่มมีบทบาทของความเป็นแม่ต่อไปในรูปของท่วงทีการพูดคุย การแสดงออกต่าง ๆ ในสังคมจะสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมต่างๆ รวมถึงอุปนิสัยส่วนลึกที่จะยอมรับใครเข้ามาร่วมเกี่ยวข้องด้วย พฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นธรรมชาติของเด็ก สภาพแวดล้อมของครอบครัวมีบทบาทสำคัญต่อการแสดงออกของเด็กเป็นอย่างมาก เมื่อเด็กผ่านช่วงนี้ไป ความสนใจเรื่องเพศจะเปลี่ยนจากความสนใจในบุคคลอื่นเป็นการค้นหาสิ่งใหม่ๆ ให้กับตัวเอง

เด็กมีความสามารถทางภาษาและสามารถใช้ได้ดีขึ้นกว่าเดิม ชอบพูดและตั้งคำถามถึงสิ่งต่างๆ รอบตัว และมีจินตนาการทางความคิดต่างๆ ในขณะที่กำลังทำกิจกรรมนั้นๆ เด็กในช่วงนี้กำลังเรียนรู้ในสิ่งแปลกใหม่ ผู้ใหญ่ควรปล่อยให้เด็กได้พูดถาม และทำกิจกรรมต่างๆ อย่างอิสระภายในขอบเขตความสามารถ และจินตนาการของเขา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอดถึงการใช้ภาษาจะช่วยให้เด็กเกิดความคิดในการวางแผนและการริเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้เขาต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป เด็กก็จะมีความคิดริเริ่ม แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ใหญ่คอยเข้มงวด ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้ซักถาม หรือตำหนิว่าพฤติกรรมที่เขาแสดงออกอยู่ตลอดเวลา เขาก็จะรู้สึกผิด และไม่กล้าแสดงออกเมื่อคิดจะทำสิ่งใด

ขั้นที่ ๔ ความขยันหมั่นเพียรกับความรู้สึกต่ำต้อย (Industry vs. Inferiority)

ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ ๖-๑๒ ปี ช่วงวัยเด็กตอนปลายเป็นระยะที่เด็กมีความเจริญเติบโตและมีความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มากขึ้นยิ่งกว่าในวัยเด็กตอนต้นและวัยเด็กตอนกลาง การเสาะแสวงหาสิ่งต่างๆ ทำให้เด็กมีประสบการณ์กับสิ่งใหม่ ๆ รอบตัวเขามากขึ้น เมื่อเขาคิดว่าสิ่งใดที่เขาต้องการเขาจะต้องแสวงหาให้ได้ตามความปรารถนา เนื่องจากในวัยที่ผ่านมาเขาไม่สามารถทำกิจกรรมหลายอย่างได้ เพราะมีผู้ใหญ่คอยบังคับและควบคุม เด็กในวัยนี้ต้องการแสดงความคิดเห็น และแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อแสดงความเป็นผู้ใหญ่ จุดสำคัญของพัฒนาการระยะนี้คือการได้แสดงออกว่าเขามีความคิด และมีความสามารถเหมือนผู้ใหญ่คนอื่นๆ เช่นกัน ในช่วงอายุนี้นักลอบข้างควรช่วยชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตเพราะเป็นระยะที่พวกเขาเริ่มไตร่ตรองถึงอนาคต การที่ได้พิสูจน์ว่ามีความสามารถกระทำสิ่งต่างๆ ในขอบเขตของเขาได้อย่างเหมาะสมทำให้เด็กในวัยนี้มีความเชื่อมั่นว่าเขาจะประสบความสำเร็จในอนาคต

พัฒนาการทางร่างกาย

การเจริญเติบโตด้านร่างกายของเด็กวัยนี้มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ สม่าเสมอ มีการเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อและระบบประสาทซึ่งทำงานประสานกันได้ดีขึ้น การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของอวัยวะภายในเกือบทุกระบบ การเปลี่ยนแปลงด้านน้ำหนัก การเจริญเติบโตของ

กระดูกและฟัน และการขยายออกของร่างกายซึ่งเปลี่ยนไปในด้านส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง โดยความสูงจะเพิ่มขึ้น ๒ – ๓ นิ้วต่อปี สัดส่วนร่างกายใกล้เคียงผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กผู้หญิงจะมีการเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและวุฒิภาวะเร็วกว่าเด็กผู้ชายประมาณ ๑ – ๒ ปี จากลักษณะการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายดังกล่าว ทำให้เด็กวัยนี้เริ่มให้ความสนใจกับรูปร่างหน้าตา มีความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องราวทางกายของเพศตรงข้าม อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตที่เกิดขึ้นทุกด้านของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ลักษณะทางพันธุกรรม การเลี้ยงดูเอาใจใส่จากครอบครัว และตัวเด็กเอง เช่น รูปแบบการรับประทานอาหาร การออกกำลังกายที่เหมาะสม การมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง

พัฒนาการทางอารมณ์

พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้คือ การมีความคิดละเอียดอ่อนมากขึ้น สามารถเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ของตนได้ เรียนรู้ที่จะแสดงอารมณ์ได้เหมาะสมในรูปแบบที่สังคมยอมรับได้ เด็กวัยนี้สามารถควบคุมและระงับความโกรธได้ดีขึ้น ไม่มีลักษณะของการโกรธง่ายและหายเร็ว พัฒนาการการแสดงออกจะเปลี่ยนไป จากเดิมที่แสดงออกด้วยการร้องไห้ด้นกับพื้นเสียงดัง ทิ้งตัวลงนอนเมื่ออยากได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ จะเปลี่ยนเป็นการคิดแค้นในใจแต่ไม่ทำจริงดังที่คิด หรือการหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่ไม่พึงพอใจในทันที ไม่มีพฤติกรรมแบบต่อสู้โดยใช้กำลัง ด้านความรักเด็กวัยนี้แสดงออกด้วยการมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น ร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ดี จะระมัดระวังไม่ทำให้ผู้อื่นเสียใจหรือกระทบกระเทือนใจ โดยเฉพาะขณะอยู่ในกลุ่มเพื่อน หรือในสังคม เขาต้องการความรัก ความอบอุ่นมั่นคงในครอบครัวและหมู่คณะ นอกจากนี้เด็กจะเลิกกลัวสิ่งที่ไม่มีความจริง พิสูจน์ไม่ได้ อารมณ์กลัวของเด็กวัยนี้เกิดจากประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่ได้รับมา สิ่งที่เด็กวัยนี้กลัวมากที่สุดคือ กลัวการไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม กลัวไม่มีเพื่อน ไม่ชอบการแข่งขัน ไม่ต้องการเด่นหรือด้อยกว่ากลุ่ม ชอบการยกย่องแต่ไม่ชอบการเปรียบ-เทียบ นอกจากนี้เด็กยังกลัวอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนและบุคคลที่รัก การตอบสนองความกลัวจะเป็นลักษณะการต่อสู้ การถอยหนี และการทำตัวให้เข้ากับสิ่งนั้นๆ ความกลัวของเด็กจะเริ่มลดลงเรื่อยๆ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย เด็กจะเปลี่ยนจากความกลัวเป็นความกังวลเรื่องรูปร่างของตนเองแทน คือกังวลจากความต้องการให้ตนมีรูปร่างที่แข็งแรงในเด็กชาย หรือมีรูปร่างหน้าตาสวยงามในเด็กหญิง อย่างไรก็ตาม เด็กวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเร็ว บางครั้งทำตัวเป็นผู้ใหญ่ บางครั้งทำตัวเป็นเด็ก ความขัดแย้งทางอารมณ์จึงเกิดขึ้นได้เสมอ พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้จึงขึ้นอยู่กับลักษณะการเลี้ยงดูของพ่อแม่ ซึ่งมีผลสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความรู้สึกมั่นคงของเด็กต่อไป

พัฒนาการทางด้านความคิดและสังคม

เด็กจะสนใจในสิ่งต่างๆ แล้วพยายามดัดแปลงให้มาสู่แบบฉบับของเขา ความสามารถในการเลียนแบบจะปรากฏออกมาในรูปของ การเรียนรู้ภายในขอบเขตความสามารถของตนเอง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคม เด็กจะมองเห็นว่าพ่อแม่เป็นตัวแทนของสังคม เป็นแบบอย่างแก่เขา แต่เขายังต้องการตัวแบบอื่นๆ เพื่อการเปรียบเทียบด้วย เช่น เพื่อนของพ่อแม่ และพ่อแม่ของเพื่อน เป็นบุคคลสำคัญที่ใหม่สำหรับเขา นอกจากนี้เพื่อนบ้าน เพื่อนในโรงเรียน เป็นสิ่งสำคัญทางสังคมที่เขาจะพิจารณา และคนแปลกหน้ากลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับเขา เด็กหญิงและ

เด็กชายจะแสวงหาผู้ใหญ่และบุคคลอื่นๆ เพื่อการวิเคราะห์ เขาคิดว่าพ่อแม่ยังไม่สมบูรณ์พอที่เขาจะเลียนแบบได้ครบทุกด้าน ในโลกของเด็กมีการสมมติตำแหน่งต่างๆ ที่สำคัญเหมือนผู้ใหญ่ เด็กมีความนับถือตนเองเป็นเกณฑ์เพื่อวัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตน เด็กจะแสวงหาตัวแบบจากครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษออกไป ทางด้านการปรับตัวของเด็กในสังคม เด็กจะมีการยอมรับตัวเองมากขึ้น นอกจากนี้โรงเรียน กลุ่มเพื่อนรุ่นเดียวกันและกลุ่มบุคคลทางศาสนา จะมีส่วนช่วยสนับสนุนการปรับตัวของเด็กได้เป็นอย่างดี ในช่วงวัยนี้เด็กเริ่มเปลี่ยนความผูกพันจากครอบครัวไปสู่สถาบันอื่นในสังคม

พัฒนาการระยะนี้จะมีผลต่อระยะวัยรุ่น โดยทั่วไปเด็กวัยรุ่นมักต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ชอบทำกิจกรรมต่างๆ สูงกว่าความสามารถตามการรับรู้ของตนเอง เป็นการทดลอง และเรียนรู้ศักยภาพ ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันความกลัวความผิดพลาดหรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้น ก็เป็นแรงผลักดันให้เขาพยายามทำกิจกรรมนั้นๆ ให้สำเร็จ เด็กวัยรุ่นจะพยายามเอาชนะ เพื่อความสำเร็จซึ่งเป็นแนวทางไปสู่ความเชื่อมั่นในตัวเองเมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ กล่าวได้ว่าเด็กวัยรุ่นมีพลังอย่างเพียงพอที่จะปรับตัวเพื่อความสำเร็จในการทำงาน มีความขยันขันแข็ง พยายามคิดทำ คิดผลิตสิ่งต่างๆ ให้เหมือนผู้ใหญ่ด้วยการทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังใจ การได้รับคำชมเชย เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกำลังใจ และมีความมานะพยายามมากขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามเด็กไม่ได้รับความสนใจหรือผู้ใหญ่แสดงออกว่าสิ่งที่เขาทำเป็นเรื่องน่ารำคาญเขาก็จะรู้สึกต่ำต้อย

การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย

๑. แนะนำในเรื่องการออกกำลังกาย การเล่นกีฬา การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง

๒. แนะนำเรื่องการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของเด็กวัยนี้ เด็กควรได้รับสารอาหารครบทุกหมู่ในปริมาณที่เพียงพอ สิ่งที่ควรคำนึงถึงคือเด็กวัยนี้มักสนใจการเล่นกับเพื่อนมากกว่าเรื่องการรับประทานอาหาร

การส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ

๑. แนะนำเรื่องการเรียนรู้จักตนเอง การมองตนเองตามความเป็นจริง ด้วยการบริหารจัดการจิตใจ การทำสมาธิ การเสียสละเพื่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม

๒. ฝึกการผ่อนคลายความเครียดในลักษณะต่างๆ เช่น การผ่อนคลายกล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกาย จินตภาพบำบัด หรือการทำงานอดิเรกที่ชอบ เช่น ฟังเพลง เล่นดนตรี อ่านหนังสือที่ชอบ วาดภาพ เป็นต้น

การส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม

๑. แนะนำเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนได้อย่างเหมาะสม ให้อำนาจการยึดหยุ่น รู้จักการแพ้ ชนะ และให้อภัย เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลตามสภาพความเป็นจริง เพื่อลดความคาดหวังจากผู้อื่นในทุกๆ ด้าน

๒. ฝึกพฤติกรรมแสดงออกอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งพฤติกรรมทางด้านร่างกาย และคำพูด การจัดให้มีการแสดงบทบาทสมมติสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดทักษะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นที่ ๕ ความเป็นอัตลักษณ์กับความสับสนในบทบาท (Identity vs. Role Confusion)

ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ ๑๓-๒๐ ปี การแสวงหาอัตลักษณ์ของบุคคล และการเสริมสร้างความรับผิดชอบถือว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญของวัยนี้ ซึ่งความรับผิดชอบดังกล่าวมีรากฐานมาจากการอบรมของพ่อแม่ และความรู้สึกไว้วางใจและความมั่นใจในตนเอง องค์ประกอบสำคัญของการสร้างความรู้สึกเป็น อัตลักษณ์ และผ่านพ้นความรู้สึกสับสนในตนเอง ได้แก่ ความเข้าใจในอัตลักษณ์และการแสวงหาสถานภาพทางสังคม ความเข้าใจในอัตลักษณ์ช่วยให้เด็กวัยรุ่นเกิดความเข้าใจในปัญหาต่างๆ และช่วยในการตัดสินใจ วางแผนเรื่องเกี่ยวกับอนาคต เช่น การเลือกอาชีพ การเลือกคู่ครอง เป็นต้น ในวัยนี้เด็กวัยรุ่นจะเกิดความคิดสงสัยในตัวเอง เช่น การคิดถามตนเองว่า “ฉันคือใคร?” หรือ “ฉันจะทำอาชีพอะไร?” เนื่องจากระยะวัยรุ่นเป็นระยะ ที่มีความรู้สึกสับสน ขาดความมั่นใจ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจเพื่อเตรียมเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ปัญหาของเด็กวัยรุ่นนี้มักเป็นไปในทำนองที่ว่า ฉันไม่รู้ว่าฉันควรจะทำอะไร ฉันไม่รู้ว่าฉันจะดำเนินชีวิตไปในทิศทางใด และฉันไม่รู้ว่าฉันเป็นใคร อิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน และความรู้สึกได้รับการยอมรับจากสังคมแวดล้อม ซึ่งรวมถึงกลุ่มย่อยทางวัฒนธรรม และศาสนามีผลต่อการปรับตัวของวัยรุ่นอย่างยิ่ง เด็กวัยรุ่นจะค่อย ๆ พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองขึ้น เขาจะแสวงหาตนตามอุดมคติ (Ego-ideal) และค้นหาอัตลักษณ์เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบทบาทใหม่ในสังคม เราพบว่าเด็กวัยรุ่นตอนปลายจำนวนมาก ยังไม่สามารถค้นพบอัตลักษณ์ของตน เด็กวัยรุ่นที่ประสบอุปสรรคในพัฒนาการขั้นนี้จะขาดทักษะที่เหมาะสมในการแก้ไขสถานการณ์ คือเมื่อเผชิญปัญหามักจะหลบเลี่ยงมากกว่าที่จะแก้ไข ในขณะที่สถานการณ์ หรือปัญหาหนึ่งยังไม่ได้รับการแก้ไข เมื่อปัญหาอื่นๆ ประดังเข้ามา ก็เกิดการสับสน และซับซ้อนของปัญหา กล่าวคือเด็กวัยรุ่นยังไม่มีทักษะที่ดีในการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตามวัยรุ่นแต่ละคนย่อมต้องการเวลาในการเรียนรู้ และปรับตัวเพื่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่และได้รับการยอมรับจากบุคคลรอบข้างในสังคม

พัฒนาการทางร่างกาย

พัฒนาการทางด้านร่างกายประกอบด้วย การเจริญเติบโต และเปลี่ยนแปลงของร่างกายอย่างมาก รวมถึงพัฒนาการอัตลักษณ์ทางเพศที่ชัดเจน ในวัยนี้ ร่างกายของเขามีการผลิตฮอร์โมนเพศ (Sex hormone) และฮอร์โมนของการเจริญเติบโต (Growth hormone) อย่างมากและรวดเร็ว ส่งผลให้ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แขนขาจะยาวขึ้นก่อนจะเห็นการเปลี่ยนแปลงอื่น ประมาณ ๒ ปี ในเพศหญิงจะมีไขมันมากกว่าเพศชาย วัยรุ่นชายจะมีพัฒนาการของกล้ามเนื้อมากกว่า ทำให้เพศชายดูแข็งแรงกว่า ระหว่างวัยรุ่นเพศชายและวัยรุ่นเพศหญิงจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเพศที่ต่างกันอย่างชัดเจน อาทิเช่น วัยรุ่นชายจะเป็นหนุ่มขึ้น เสียงแตก หนวดเคราขึ้น และเริ่มมีผื่นเปื่อย ส่วนวัยรุ่นหญิงจะเป็นสาวขึ้นคือ เต้านมมีขนาดโตขึ้น ไขมันที่เพิ่มขึ้นจะทำให้รูปร่างมีทรวดทรง สะโพกผายออก และเริ่มมีประจำเดือน นอกจากนี้ระดับสติปัญญา ความคิดจะพัฒนาสูงขึ้น คือมีความคิดเป็นแบบรูปธรรมมากขึ้นกว่าวัยก่อนหน้านี้ มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์สิ่งต่างๆ ได้มากขึ้นตามลำดับ จนเมื่อพ้นวัยรุ่นแล้วจะมีความสามารถทางสติปัญญาได้เหมือนผู้ใหญ่ แต่ในช่วงวัยรุ่นนี้ เด็กวัยรุ่นอาจขาดความยั้งคิด มีความหุนหันพลันแล่น ซึ่งการวิจัย

พบว่าพฤติกรรมและการเปลี่ยนแปลงในวัยรุ่นส่วนใหญ่เป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงภายในร่างกาย คือการผลิตฮอร์โมนของต่อมไร้ท่อต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งในสมองและร่างกายของวัยรุ่น

พัฒนาการทางอารมณ์

ในช่วงวัยนี้อารมณ์จะปั่นป่วน เปลี่ยนแปลงง่าย หงุดหงิดง่าย เครียดง่าย โกรธง่าย อาจเกิดอารมณ์ซึมเศร้าโดยไม่มีสาเหตุได้ง่าย อารมณ์ที่ไม่ดีเหล่านี้อาจทำให้เกิดพฤติกรรมเกรี้ยวกราด มีผลต่อการเรียนและการดำเนินชีวิต ในวัยรุ่นตอนต้น การควบคุมอารมณ์ยังไม่ค่อยดีนัก บางครั้งยังทำอะไรตามอารมณ์ตัวเองอยู่บ้าง แต่จะค่อยๆ ดีขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น อารมณ์เพศวัยนี้จะมีมาก ทำให้มีความสนใจเรื่องทางเพศ หรือมีพฤติกรรมทางเพศ เช่น การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติในวัยนี้ แต่พฤติกรรมบางอย่างอาจเป็นปัญหา เช่น เบี่ยงเบนทางเพศ กามวิปริต หรือการมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น

พัฒนาการทางจริยธรรม

วัยนี้จะมีความคิดเชิงอุดมคติสูง (Idealism) เพราะเขาสามารถแยกแยะความผิดชอบชั่วดี ได้มีมโนธรรม ต้องการให้มีความถูกต้อง ความชอบธรรมในสังคม ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ต้องการเป็นคนดี เป็นที่ชื่นชมของคนอื่น และจะรู้สึกอึดอัดกับข้อใจกับความไม่ถูกต้องในสังคม หรือในบ้าน แม้แต่พ่อแม่ของตนเองเขาก็เริ่มรู้สึกว่าไม่ได้ดีสมบูรณ์แบบเหมือนเมื่อก่อนอีกต่อไปแล้ว บางครั้งเขาจะแสดงออก ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์พ่อแม่ หรือครู อาจารย์ตรงๆ การต่อต้าน ประท้วงจึงเกิดได้บ่อยในวัยนี้ เมื่อเขาเห็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง หรือมีการเอาเปรียบ เบียดเบียน ความไม่เสมอภาคกัน เมื่อพ้นวัยรุ่นตอนต้นไป การควบคุมตนเองจะดีขึ้น จนเป็นระบบจริยธรรมที่สมบูรณ์เหมือนผู้ใหญ่

พัฒนาการทางสังคม

วัยนี้จะเริ่มห่างจากทางบ้าน ไม่ค่อยสนิทสนมคลุกคลีกับพ่อแม่พี่น้องเหมือนเดิม แต่จะสนใจเพื่อนมากกว่า จะใช้เวลากับเพื่อนนานๆ มีกิจกรรมนอกบ้านมาก ไม่อยากไปไหนกับทางบ้าน เริ่มมีความสนใจเพศตรงข้าม สนใจสังคมสิ่งแวดล้อม ปรับตัวเองให้เข้ากับกฎเกณฑ์กติกาของกลุ่มของสังคมได้ดีขึ้น มีทักษะทางสังคมมากขึ้น รู้จักการสื่อสารเจรจา การแก้ปัญหา การประนีประนอม การยืดหยุ่นอ่อนน้อม และการทำงานร่วมกับผู้อื่น พัฒนาการทางสังคมที่ดีจะเป็นพื้นฐานมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี ความภาคภูมิใจในตนเองและบุคลิกภาพที่ดี

ถ้าบุคคลไม่สามารถปรับตัว หรือพบอุปสรรคในพัฒนาการขั้นนี้ เขาจะเกิดความรู้สึกรุนแรง ซึ่งมีผลต่อบุคลิกภาพ และการแสดงออกของเขา การได้พูดหรือได้แสดงความคิดเห็นต่อหน้าคนหมู่มากนับว่าเป็นประโยชน์เป็นการแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวเองอย่างหนึ่ง นอกจากนั้นวัยรุ่นจะเลือกผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ มาเป็นแบบอย่างที่มีความหมาย และเป็นที่ไว้วางใจของเขา วัยรุ่นจะมองคุณค่าของวัฒนธรรม ศาสนา และอุดมคติว่า เป็นสิ่งที่ดีงาม และเป็นสิ่งที่สนับสนุนส่งเสริมพัฒนาการ และการแสวงหาอัตลักษณ์ของเขา ถ้าเขาประสบความสำเร็จในการแสวงหาตนเอง เขาจะสามารถแสดงบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาไม่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่างๆและไม่มั่นใจในอัตลักษณ์ของตนเขาจะเกิดความสับสนและแสดงบทบาทที่ไม่เหมาะสม

ประเด็นปัญหาที่พบได้บ่อยในวัยรุ่น ได้แก่ ความสัมพันธ์กับพ่อแม่ หรือบุคคลในครอบครัว การใช้สารเสพติด ปัญหาเกี่ยวกับประเด็นทางเพศ ปัญหาบุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ขัดต่อกฎเกณฑ์ต่างๆ

ปัญหาความสัมพันธ์กับพ่อแม่

วัยนี้จะแสดงพฤติกรรมที่แสดงความเป็นตัวตนของเขาค่อนข้างมาก การพูดจาไม่ค่อยเรียบร้อยซึ่งอาจเลียนแบบมาจากกลุ่มเพื่อน อารมณ์แปรปรวน ไม่มีความสม่ำเสมอต่อความรับผิดชอบต่าง ๆ เอาแต่ใจตัวเอง ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครูอาจารย์หงุดหงิดไม่พอใจได้มากมาย ถ้าบุคคลรอบข้างไม่เข้าใจ การแสดงออกเหล่านี้ และใช้วิธีการจัดการที่ไม่ถูกต้อง เช่น ใช้การดุด่าว่ากล่าว บ่นตำหนิ หรือลงโทษรุนแรง จะเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ซึ่งไม่ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านั้น วิธีการจัดการกับปัญหาพฤติกรรมเหล่านี้ ทำได้โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจความต้องการของเขา มีการตอบสนองโดยประนีประนอมยืดหยุ่น แต่ยังคงขอบเขตที่เหมาะสม ควรใช้การจูงใจ ให้วัยรุ่นได้ออกความคิดและร่วมมือโดยสมัครใจมากกว่าการบังคับหรือการใช้ความรุนแรง

ปัญหาการใช้สารเสพติด

ตามธรรมชาติของวัยรุ่นจะมีความอยากรู้อยากเห็นอยากลองมาก การที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อนที่ใช้สารเสพติด ย่อมมีความเสี่ยงสูงที่จะถูกชักจูงให้ใช้สารเสพติดต่างๆ วัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่กล้าปฏิเสธเพื่อนเพราะกลัวเพื่อนไม่คบ หรือถูกเพื่อนทำหาย หรือบางคนใช้เพราะอยากให้เหมือนเพื่อนๆ เพื่อให้ได้รับการยอมรับเมื่อลองแล้วเกิดความพอใจและติดสารเสพติดเหล่านั้นไป

ปัญหาทางเพศ

พฤติกรรมรักร่วมเพศ (Homosexuality) เป็นพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดปัญหาตามมาได้มาก คนที่เป็นรักร่วมเพศมักจะเจอปัญหาในการดำเนินชีวิตได้มากกว่าคนทั่วไป ในบางสังคมมีการต่อต้านพฤติกรรมรักร่วมเพศ มีการรังเกียจ ล้อเลียน ไม่ยอมรับ บางประเทศมีกฎหมายลงโทษผู้ที่มีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน

รักร่วมเพศ คือพฤติกรรมที่พึงพอใจทางเพศกับเพศเดียวกัน อาจมีการแสดงออกภายนอกให้เห็นชัดเจนหรือไม่ก็ได้ พฤติกรรมรักร่วมเพศอาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ขึ้นอยู่กับแต่ละกรณี เช่น เด็กผู้ชายถูกเลี้ยงดูมาท่ามกลางญาติพี่น้องที่มีแต่ผู้หญิง อาจทำให้อยากมีความเป็นผู้หญิงเหมือนกัน และเกิดชอบเพศชายด้วยกันเพราะมีความคิดว่าตนเองเป็นเพศหญิงเป็นต้น

การรักษาผู้ที่เป็นรักร่วมเพศ มักไม่ได้ผล เนื่องจากผู้ที่เป็นรักร่วมเพศมักจะพอใจในลักษณะแบบนี้อยู่แล้ว การช่วยเหลือทำได้โดยการให้คำปรึกษาผู้ที่เป็นพ่อแม่ และผู้ป่วย เพื่อให้ปรับตัวได้ ไม่รังเกียจลูกที่เป็นแบบนี้ และการพูดคุยเพื่อให้ผู้ป่วยได้เข้าใจและแสดงออกอย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไปจนเกิดการรังเกียจ และต่อต้านจากคนใกล้ชิด หรือเพื่อนบ้านในชุมชน การป้องกันภาวะรักร่วมเพศ ทำได้โดยการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่เพศเดียวกันกับเด็กเพื่อให้มีการถ่ายทอดแบบอย่างทางเพศจากพ่อหรือแม่เพศเดียวกับเด็ก

การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (Masturbation) ในวัยรุ่นถึงว่าเป็นพฤติกรรมปกติ ไม่มีอันตราย ไม่มีผลเสียต่อร่างกายหรือจิตใจ แต่ว่าควรแนะนำให้เด็กได้เห็นถึงความเหมาะสมของเวลาและสถานที่ ไม่ควรหมกมุ่นมากจนเป็นปัญหาต่อการใช้เวลา ทำให้ขาดการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์มากกว่า

การมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น (Sexual Relationship) มักเกิดจากวัยรุ่นที่ขาดการยับยั้งชั่งใจ หรือมีปัญหาทางอารมณ์ และใช้เพศสัมพันธ์เป็นการทดแทน เพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นมักไม่ได้ยังคิดให้รอบคอบ ขาดการไตร่ตรอง ทำตามอารมณ์เพศ หรืออยู่ภายใต้ฤทธิ์ของสารเสพติด ทำให้เกิดปัญหา

การติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การตั้งครภ์เมื่อยังไม่พร้อม การทำแท้ง การเลี้ยงลูกที่ไม่ถูกต้อง ปัญหาครอบครัวและกลายเป็นปัญหาสังคมในที่สุด

ปัญหาบุคลิกภาพ

ช่วงวัยรุ่นจะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพอย่างชัดเจน ทั้งนิสัยใจคอ ความคิด การกระทำ มีรูปแบบที่สม่ำเสมอ จนสามารถคาดการณ์ได้ว่าในเหตุการณ์แบบนี้ เขาจะแสดงออกอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่ผ่านมา จะทำให้วัยรุ่นมีบุคลิกภาพที่ดีด้วย แต่ในทางตรงข้าม การประสบ อุปสรรคต่างๆ เช่น การขาดผู้ปกครองคอยดูแล สั่งสอน หรือการเรียนรู้แบบผิดๆ จะทำให้วัยรุ่นมีปัญหาบุคลิกภาพได้ ทำให้เขาปรับตัวเข้ากับคนอื่นยาก และเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ในกรณีที่เป็ปัญหาหลายๆ อาจนำไปสู่อาการผิดปกติทางบุคลิกภาพ (Personality Disorders)

อาการพฤติกรรมเกร (Conduct Disorder)

เป็นโรคที่มีปัญหาพฤติกรรมกลุ่มที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยตนเองพอใจ ได้แก่ การละเมิดสิทธิผู้อื่น การขโมย ฉ้อโกง ตีชิงวิ่งราว ทำร้ายผู้อื่น ทำลายข้าวของ เกร หรือละเมิดกฎเกณฑ์ของหมู่คณะหรือสังคม การหนีเรียน ไม่กลับบ้าน หนีเที่ยว โกหก หลอกลวง ล่วงเกินทางเพศ การใช้สารเสพติด อาการดังกล่าวนี้มักเกิดขึ้นต่อเนื่องมานานพอสมควร สัมพันธ์กับปัญหาในครอบครัว การเลี้ยงดู ปัญหาอารมณ์ การรักษาควรรีบทำให้เร็วที่สุด เพราะการปล่อยไว้นาน จะยิ่งเรื้อรังรักษายาก และกลายเป็นบุคลิกภาพแบบอันธพาล และต่อต้านสังคม (Antisocial Personality Disorder) เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

การป้องกันปัญหาระหว่างวัยรุ่น

๑. การเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง ให้ความรักความอบอุ่น
๒. การฝึกให้รู้จักระเบียบวินัย การควบคุมตัวเอง
๓. การฝึกทักษะชีวิต ให้แก้ไขปัญหาคิดถูกต้อง มีทักษะในการปฏิเสธสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
๔. การสอนให้เด็กรู้จักคบเพื่อน ทักษะสังคมดี
๕. การฝึกให้วัยรุ่นได้เรียนรู้ และเสริมสร้างอัตลักษณ์

ขั้นที่ ๖ ความใกล้ชิดสนิทสนมกับความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง (Intimacy vs. Isolation)

บุคคลในขั้นนี้อยู่ช่วงอายุประมาณ ๒๑-๓๕ ปี เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ที่สามารถหาอัตลักษณ์ของตนเองได้จากช่วงก่อนแล้ว บุคคลในช่วงอายุนี้อาจจะรู้จักตนเอง รู้ว่าตนเองมีความเชื่ออย่างไร ต้องการอะไรในชีวิต เกิดความรู้สึกต้องการมีเพื่อนสนิทที่จะรับและแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ที่ตนมีอยู่ แบ่งปันความเชื่อถือ ความสุข และความต้องการของตนแก่ผู้อื่น นั่นคือ คู่สมรส หรือเพื่อนสนิท จึงมีการพัฒนาความรู้สึกผูกพันกับผู้อื่น แต่ถ้าบุคคลไม่สามารถสร้างความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกับผู้อื่นได้ มีความต้องการแข่งขันหรือทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่น ก็จะไปสู่ความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง

บุคคลในช่วงนี้มีความเป็นอิสระในสังคมมากกว่าวัยก่อนๆ ในช่วงต้น มีความรับผิดชอบต่องานตัวเอง ครอบครัวและสังคม ความสมบูรณ์ของจิตใจในช่วงนี้คือ การได้รับการยอมรับ มีความก้าวหน้า มีอาชีพที่เหมาะสม มีการสมาคมกับเพศตรงข้ามเพื่อการเลือกคู่ครองต่อไป การปรับตัวของผู้ใหญ่ในวัยนี้คือ การเลือกคู่ครอง และการมีหน้าที่การงานที่เหมาะสม รวมทั้งการเข้ากันได้กับเพื่อนร่วมงาน

การไม่สามารถปรับตัวได้จะทำให้บุคคลแยกตัวออกไปจากสังคมและครอบครัว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ แม้บางคนที่แต่งงานแล้ว แต่ไม่สามารถแบ่งปันชีวิต และกิจกรรมกับคู่สมรสได้ จะรู้สึกโดดเดี่ยว และส่งผลต่อการปรับตัวของบุตร เมื่อบุตรเติบโตและออกไปเผชิญชีวิตในสังคมภายนอก ดังนั้น งานและความรัก จึงเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลในช่วงวัยนี้ประสบความสำเร็จในชีวิต

องค์ประกอบที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จ

ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นนี้ประกอบด้วย

๑. ประสิทธิภาพทางร่างกาย วัยนี้เป็นช่วงที่ร่างกายมีความกระฉับกระเฉงสูงสุด และมีพลังเต็มที่ และจากนั้นก็ค่อยๆ ลดลง ผู้ที่ทำงานหนักจึงต้องคำนึงถึงสุขภาพด้วยเช่นกัน

๒. ประสิทธิภาพของสมอง คนที่มีสติปัญญาดีจะมีความสามารถในการเรียนรู้ การทำงานและการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ มีเหตุผล มีความมั่นใจในตนเอง และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ตนทำงานอยู่ได้

๓. สุขภาพจิต ผู้ที่อยู่ในวัยนี้ ควรฝึกฝนจิตใจให้เข้มแข็งเพื่อเผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยอมรับความจริง ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีจะเป็นผู้ที่มีความร่าเริง เบิกบาน มีผู้ชอบคบหาด้วย และมักจะมีบทบาทก้าวหน้าในหน้าที่การงานเสมอ

๔. การปรับตัวในงานอาชีพ อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตนั้น ส่วนหนึ่งคือ การประสบความสำเร็จในอาชีพการงานของตน ดังนั้นผู้ที่ประสบความสำเร็จในงานก็ย่อมนำความสุขมาสู่ตนเอง และครอบครัว

๕. การปรับตัวในชีวิตครอบครัว หากบุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับคู่สมรสได้ดี ย่อมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และร่วมกันฝ่าฟันอุปสรรคปัญหา และเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน หากไม่สามารถปรับตัวเข้ากันได้ก็นำไปสู่ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง และการหย่าร้างในที่สุด

บทบาทเหล่านี้ถือเป็นบทบาทใหม่ที่ต้องอาศัยความอดทน ความเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน และการมีวุฒิภาวะทางจิตใจ ซึ่งผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ส่วนใหญ่ก็จะมีความสำเร็จในชีวิตการงานด้วยเช่นกัน

ขั้นที่ ๗ การสืบทอดกับการคำนึงถึงแต่ตนเอง (Generativity vs. Self absorption/Stagnation)

ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ ๓๖-๕๙ ปี เริ่มเข้าสู่วัยกลางคน เป็นระยะที่บุคคลมีครอบครัว มีบุตร และเลี้ยงดูบุตรด้วยความเอาใจใส่ ในระยะนี้บุคคลต้องการมีบุตรไว้สืบสกุล การจะมีบุตรซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัวนั้นต้องมาจากรากฐานของความรักและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน บุคคลที่ไม่สามารถพัฒนามาถึงขั้นนี้ย่อมเกิดความรู้สึกท้อถอยและเหนื่อยหน่ายในชีวิต คิดถึงแต่ตนเอง เริ่มมีความเจ็บป่วยเรื้อรัง และปฏิเสธความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น ไม่เตรียมสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่ชนรุ่นหลังทำงานอย่างขาดความรับผิดชอบปล่อยปละละเลย เป็นต้น

นอกจากนี้ในช่วงวัยนี้ยังเป็นวัยที่สนใจและต้องการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม โดยความรู้สึกต่อสังคมนั้นจะเข้ามารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตส่วนตัว รู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ

ตนเอง ปัญหาครอบครัว และเลี้ยงดูบุตรด้วยความเอาใจใส่ ระยะนี้เป็นระยะที่บุคคลตั้งใจทำงาน เพื่อให้สิ่งต่างๆดีขึ้น รวมทั้งพัฒนาการทางจริยธรรมก็มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน ในวัยนี้จึงมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่

๑. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา ท่าทาง และประสาทสัมผัส ตลอดจนการทำงานของต่อมต่างๆ ในร่างกายเสื่อมลง จึงเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพอารมณ์ด้วย เช่น หงุดหงิด กังวล เป็นต้น

๒. ความเปลี่ยนแปลงในหน้าที่การงาน ในระยะนี้อาจมีการโยกย้ายงานไปยังตำแหน่งหรือหน้าที่ใหม่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความกังวลใจได้

๓. ความเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ บุคคลในวัยนี้มักมีความกังวลในสภาพร่างกาย และมีความเป็นห่วงในหน้าที่การงาน จึงมีผลกระทบต่ออารมณ์ ทำให้มีการแปรเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น โกรธง่าย เป็นต้น

๔. ความเปลี่ยนแปลงในด้านความสนใจ ในวัยนี้จึงมีความสนใจในเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งเป็นพิเศษ มีการทำงานอดิเรกต่างๆ เพื่อหาความสุขให้แก่ตนเอง

โดยส่วนใหญ่ความสุขของคนวัยกลางคนคือ การมีความสุขสงบในชีวิตครอบครัว มีคู่ครองและบุตรที่ดี ประสบความสำเร็จในอาชีพ โดยมีงานที่มีเกียรติ มีผู้ให้ความเคารพนับถือ และมีหน้าที่การงานไม่มัวหมอง นอกจากนี้ยังมีการใช้เวลาว่างและร่างกายให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวด้วย

ขั้นที่ ๘ ความมั่นคงสมบูรณ์ในชีวิตกับความสิ้นหวัง (Integrity vs. Despair)

ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ ๖๐-๘๐ ปี นั่นคือ เข้าสู่วัยชรา พัฒนาการขั้นสุดท้ายนี้มีพื้นฐานจากการปรับตัวในช่วงต้นของชีวิต บุคคลในช่วงวัยนี้มักแสวงหาความมั่นคงภายในจิตใจ ซึ่งเกิดเมื่อบุคคลสามารถผ่านพัฒนาการในขั้นต่างๆ มาได้อย่างดี เป็นวัยของการยอมรับความเป็นจริง ใช้คุณค่าจากประสบการณ์ ที่สั่งสมมา ให้เป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลัง และเป็นช่วงของการระลึกถึงความทรงจำในอดีต ถ้าในอดีตที่ผ่านมาบุคคลมีความสุข ประสบความสำเร็จในพัฒนาการ และสิ่งต่างๆ รอบตัว ก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความมั่นคงทางจิตใจ แต่ในทางตรงข้ามถ้าบุคคลมีความทรงจำที่ผิดหวังอยู่ตลอด และพบปัญหาอุปสรรคในพัฒนาการของช่วงที่ผ่านมา จะมีความรู้สึกท้อแท้ หดหู่ เหนื่อยหน่ายกับชีวิต วิตกกังวลกับอดีตที่ไม่ดีงามของตนเอง ขาดกำลังใจในการต่อสู้ และไม่สามารถพัฒนาชีวิตในวัยชราได้อย่างมีความสุข

ผู้ที่สามารถปรับตัวได้ในช่วงเกษียณอายุการทำงานจะเห็นว่า ตนได้ทำประโยชน์แก่สังคมอย่างเต็มที่แล้ว เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มีความพอใจในชีวิต รู้จักหาความสุข ความสงบในจิตใจ ยอมรับกับสภาพความเป็นจริง และความเป็นอยู่ของตนเองในปัจจุบัน และไม่รู้สึกละอายใจ หรือเสียใจเวลาที่ผ่านมากับประสบการณ์ในอดีตของตนเอง

วัยชราเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางด้านต่างๆ ถดถอยลง สมรรถภาพของผู้ชราในวัยเดียวกัน ก็อาจมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การดูแลรักษาสุขภาพ แต่โดยหลักๆ จะพบความเสื่อมถอยของพัฒนาการในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. พัฒนาการทางด้านร่างกาย สภาพร่างกายมีการเสื่อมถอย มีความเจ็บไข้ได้ป่วยบ่อยๆ และใช้เวลานานกว่าคนหนุ่มสาวในการฟื้นจากความเจ็บป่วย กล้ามเนื้อหย่อนสมรรถภาพ การทรงตัวไม่ดี

๒. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา หลงลืมง่าย ความจำละเอียดอ่อน แต่เหตุผลยังดี ทักษะในการคิดริเริ่มอาจจะไม่คล่องแคล่วเหมือนก่อน และความรอบคอบลดลง แต่พบว่า พัฒนาการทางด้านสมองยังดีกว่าทางด้านร่างกาย

๓. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ มีอารมณ์ไม่คงที่ ชอบบ่น แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สังคม และประสบการณ์ที่ผ่านมาด้วย ความพอใจของวัยชราส่วนใหญ่เกิดจากมิตรภาพและประสบการณ์ที่ตนเองได้ช่วยเหลือผู้อื่น

๔. พัฒนาการทางด้านสังคม วัยชราส่วนมากจะให้ความสนใจทางศาสนา หรือเป็นผู้ให้ความสนับสนุนดูแลลูกหลานในครอบครัว

จากการศึกษา **พัฒนาการทางจิตสังคม ๘ ขั้น** สรุปได้ว่าทฤษฎีนี้เป็นเรื่องของจิตวิทยา พัฒนาการเด็กและวัยรุ่น สิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ (Physical) ทางสังคม (Social) ทางวัฒนธรรม (Cultural) และทางความคิด (Ideational) เข้ามามีอิทธิพลกับพัฒนาการของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนชรา ซึ่งส่งผลต่อความคิดริเริ่ม ความสามารถในการปรับตัว บุคลิกภาพและพฤติกรรมต่างๆ โมเดลนี้แบ่งพัฒนาการของบุคคลไว้ ๘ ขั้น โดยขั้น ๑ ถึงขั้น ๔ เป็นช่วงของการสั่งสมประสบการณ์ และการเรียนรู้ในการแก้ปัญหา ในขั้น ๕ เป็นเรื่องการปรับตัวเพื่อแสวงหาอัตลักษณ์ และขั้น ๖ ถึงขั้น ๘ เป็นการนำเอาอัตลักษณ์ไปใช้ โดยมีรายละเอียดตามขั้นต่างๆ ดังต่อไปนี้ สำหรับเยาวชนจะอยู่ในขั้นที่ ๕ ซึ่งอยู่ช่วงอายุ ๑๓-๒๐ ปีซึ่งจะมีปัญหามากมาย เช่น ปัญหาความสัมพันธ์กับพ่อแม่ ปัญหาการใช้สารเสพติด ปัญหาบุคลิกภาพ ปัญหาทางเพศ อาการพฤติกรรมเกรี้ยว ช่วงนี้เป็นช่วงแห่งความสับสน เยาวชนที่เลือกเดินทางดีก็จะดีไป แต่เยาวชนที่เลือกทางเดินผิดจะเสียเวลาและอาจเสียอนาคต หากกระทำผิดมาก ช่วงนี้เป็นช่วงที่สับสนมากสำหรับเยาวชน พ่อแม่ควรเป็นพี่เลี้ยงดูแลลูกอย่างใกล้ชิด อย่าให้ลูกเดินหลงทางได้

(๗) **ทฤษฎีอาชญาวิทยา** ของสตีเวน บริกส์ (Steven Briggs) บริกส์ได้พูดถึงทฤษฎีสำคัญต่างๆ ทางด้านอาชญาวิทยา เพื่อหาสาเหตุที่คนกระทำผิดกฎหมายหรือก่ออาชญากรรม หาวิธีลดระดับหรือประเภทตลอดจนถึงการป้องกันการเกิดของอาชญากรรมโดยมีทฤษฎีย่อยๆ อีก ๘ ทฤษฎีในส่วนนี้ ซึ่งได้แก่

๑. ทฤษฎีทางเลือกของเหตุผล
๒. ทฤษฎีความสับสนของสังคม
๓. ทฤษฎีความตึงเครียด
๔. ทฤษฎีการเรียนรู้สังคม
๕. ทฤษฎีการควบคุมสังคม
๖. ทฤษฎีการตราหน้า
๗. ชีววิทยา พันธุกรรม และวิวัฒนาการ

๑. ทฤษฎีทางเลือกของเหตุผล (Rational choice theory)

คนโดยทั่วไปจะกระทำในสิ่งที่ตนเองสนใจและตัดสินใจที่จะก่ออาชญากรรม โดยชั่งน้ำหนักระหว่างความเสี่ยงอันน่าจะเกิดขึ้นได้ (รวมถึงความเสี่ยงที่เขาอาจถูกจับและต้องโทษ) กับรางวัลที่เขาจะได้รับ

๒. ทฤษฎีความสับสนของสังคม (Social disorganization theory)

สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมของบุคคลหนึ่งจะมีผลต่อทางเลือกด้านพฤติกรรมที่คนๆ นั้นเลือก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนที่มีโครงสร้างสังคมไม่ดีจะมีแนวโน้มของอัตราการก่ออาชญากรรมที่สูงกว่า ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่โรงเรียนที่ไม่ดี มีอาคารร้างว่างเปล่า มีอัตราการว่างงานสูง มีการปะปนกันของอาคารที่อยู่อาศัยกับอาคารเชิงพาณิชย์

๓. ทฤษฎีความตึงเครียด (Strain theory)

คนส่วนใหญ่จะมีความทะยานอยากคล้ายคลึงกัน แต่พวกเขาไม่ได้มีโอกาสและความสามารถที่เหมือนกัน เมื่อพวกเขาพลาดหวังจากการได้รับการคาดหวังจากสังคมผ่านวิธีการที่ยอมรับ เช่น การทำงานหนัก หรือได้รับความพึงพอใจที่ล่าช้า พวกเขาจะแสหาความสำเร็จผ่านทางอาชญากรรมแทน

๔. ทฤษฎีการเรียนรู้สังคม (Social learning theory)

ผู้คนจะทวีความชำนาญและมีแรงกระตุ้นในการก่ออาชญากรรมโดยผ่านผู้คนที่เขาพบปะด้วย

๕. ทฤษฎีการควบคุมสังคม (Social control theory)

คนส่วนใหญ่จะก่ออาชญากรรมต่อบุคคล ถ้าหากไม่มีการควบคุมตามสถานที่ในสังคมโดยผ่านสถาบันต่างๆ เช่น โรงเรียน สถานที่ทำงาน ที่โบสถ์ และครอบครัว

๖. ทฤษฎีการตราหน้า (Labeling theory)

ผู้คนที่มีความน่าจะเป็นสูงที่จะก่ออาชญากรรมจะถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากร และจะตราหน้าว่าคนที่ทำนั้นเป็นอาชญากร การทำเช่นนั้นจะทำให้เขาเป็นอาชญากรในที่สุด เมื่อใดที่คนถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากร สังคมก็จะริบเอาโอกาสต่างๆ ไปจากเขา ซึ่งจะนำเขาไปสู่พฤติกรรมของอาชญากรมากขึ้น

๗. ชีววิทยา พันธุกรรม และวิวัฒนาการ (Biology, genetics, and evolution)

โภชนาการที่ไม่ดี การป่วยทางจิต ระดับเคมีในสมองที่ไม่ดี และผลลัพธ์ที่ค่อยเป็นค่อยไปของความปะทุอาชญากรรมที่ก้าวร้าว จะเป็นคำอธิบายของคำว่าอาชญากรรม

สำนักอาชญาวิทยาอิตาลีเลียน (Italian School) มี ซีซาร์ ลอมโบรโซ (Cesare Lombroso) เจ้าของทฤษฎีอาชญาวิทยาว่าด้วยอาชญากรโดยกำเนิด (Born Criminal) เป็นผู้นำทางความคิด ลอมโบรโซ ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิกที่เชื่อในปรัชญาเรื่องเจตน์จำนงอิสระ (Free Will) ลอมโบรโซ พยายามศึกษาวิจัยเพื่ออธิบายพฤติกรรมมนุษย์ ลอมโบรโซให้ความสนใจอย่างยิ่งในเรื่องจิตเวชศาสตร์ ซึ่งเขาได้ศึกษาเรื่องกายวิภาควิทยาและสรีรวิทยาของสมอง ในปี ๑๘๗๖ ลอมโบรโซ ได้เผยแพร่ผลงานการค้นพบของเขาโดยเขียนหนังสือชื่อ “On Criminal

Man” ผลงานของลอมโบรโซไม่เพียงแต่จะเน้นเรื่องชีววิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาการที่มีลักษณะการสืบทอดต่อกัน (Atavistic)^๙

ในปี ๑๘๗๖ ลอมโบรโซ ได้เผยแพร่ผลงานการค้นพบของเขาโดยเขียนหนังสือชื่อ “On Criminal Man” ผลงานของลอมโบรโซไม่เพียงแต่จะเน้นเรื่องชีววิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาการที่มีลักษณะการสืบทอดต่อกัน (Atavistic)

ลอมโบรโซ จำแนกอาชญากรออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑. อาชญากรโดยกำเนิด (Born criminals) หมายถึง กลุ่มคนที่มีลักษณะสัณฐานกายเหมือนคนในยุคอดีต or people with atavistic characteristics)

๒. อาชญากรวิกลจริต (Insane criminals) คนโง่ คนปัญญาทึบ คนโรคจิต เป็นโรคลมชัก โรคจิตสุราเรื้อรัง

๓. อาชญากรที่กระทำผิดเป็นครั้งคราว (Occasional criminals or criminaloids) หมายถึง ผู้ที่เป็นอาชญากรที่อาศัยโอกาสในการกระทำผิด

๔. อาชญากรที่กระทำด้วยอารมณ์กดดัน (Criminals of passion) ได้แก่ พวกที่ประกอบอาชญากรรมเพราะอารมณ์ โกรธ รัก หลง หรือต้องการเกียรติ เป็นคนที่ไม่สามารถต้านทานความต้องการของตัวเองได้ (who commit crimes because of anger, love, or honor and are characterized by being propelled to crime by “irresistible force”)

ฐานคติของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญเรื่อง “อาชญากรรม” ของสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิก มาเป็นการให้ความสำคัญกับตัว “อาชญากร” หรือ “ผู้กระทำความผิด” และ ลอมโบรโซเสนอให้พิจารณาลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล ไม่ใช่ลงโทษให้เหมาะสมกับลักษณะความผิดที่กระทำ และควรแยกการจำคุกผู้กระทำความผิดตามประเภทของอาชญากรรม

จากการศึกษา ทฤษฎีอาชญาวิทยา ของสตีเวน บริกส์ สรุปได้ว่า ได้มีการหาสาเหตุที่คนกระทำความผิดกฎหมายหรือก่ออาชญากรรม หาวิธีลดระดับหรือประเภทตลอดจนถึงการป้องกันการเกิดของอาชญากรรม โดยมีทฤษฎีย่อยๆ อีก ๘ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีทางเลือกของเหตุผล ทฤษฎีความสับสนของสังคม ทฤษฎีความตึงเครียด ทฤษฎีการเรียนรู้สังคม ทฤษฎีการควบคุมสังคม ทฤษฎีการตราหน้า ชีววิทยาพันธุกรรมและวิวัฒนาการ ทฤษฎีเหล่านี้บอกให้รู้ว่าต้นสายปลายเหตุของการก่ออาชญากรรมเนื่องมาจากสิ่งใดบ้าง การเข้าใจทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจเยาวชนผู้กระทำความผิดได้มากขึ้น สาเหตุบางอย่างมาจากสังคมภายนอก และบางอย่างมาจากตัวเยาวชนเอง บางครั้งสังคมมีส่วนอย่างมากที่ทำให้เยาวชนกลายเป็นอาชญากร อย่างเช่นการตราหน้าผู้ที่เคยทำความผิดมาครั้งหนึ่งจะต้องเป็นคนเลวตลอดไป ทำให้เยาวชนที่ก้าวพลาดไปต้องกลายเป็นผู้ผิดไปตลอดกาล ผู้ใหญ่ฟังเข้าใจและให้อภัยเยาวชนที่ก้าวพลาดไป

^๙รองศาสตราจารย์ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, ชุดวิชากฎหมายอาญา. และอาชญาวิทยา, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า ๓๑-๓๒.

๓.๒ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทียของนักเรียน

ทุกสังคมมนุษย์ย่อมมีปัญหา ไม่มากก็น้อย และสภาพปัญหาก็แตกต่างกัน เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ เมื่อมนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นการที่จะต้องรู้สิทธิหน้าที่ แนวทางปฏิบัติในอันที่จะแสดงต่อกันจึงเป็นสิ่งสำคัญปัญหาสังคม คือสภาวะการณ์ที่เลวร้าย มีพิษ เป็นภัย ไม่สอดคล้องกับค่านิยมเป็นไปในทางไม่ดี ไม่พึงปรารถนา เบี่ยงเบนไปจากภาวะปกติ และปทัสถานสังคม มีผลกระทบต่อคนจำนวนมากพอสมควร คุกคามก่ออันตรายเสียหายแก่สังคม คนจำนวนมากเดือดร้อนเกิดความรู้สึกไม่พอใจ และคนเหล่านั้นคิดว่าปัญหานั้นมีวิธีทางจะแก้ไขได้ พิจารณาเห็นว่าควรจะมีการกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกันเพื่อแก้ปัญหานั้นให้หมดไป หรือเบาบางลง ที่สุดก็อาจมีพฤติกรรมแสดงออก ซึ่งปฏิกิริยาต่อต้านดำเนินการจัดปัญหานั้น^{๑๐} โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและนักเรียน ซึ่งในปัจจุบันปัญหาเยาวชนก่ออาชญากรรมมีแนวโน้มที่สูงขึ้น แสดงให้เห็นถึงความบกพร่องทางคุณธรรมจริยธรรมขาดความกตัญญูทเวทียต่อบุพการีและสังคม ดังมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ การขาดความกตัญญูทเวทีย

การขาดความกตัญญูทเวทีย คือการขาดอุปการคุณและขาดการตอบแทนบุญคุณระหว่างบุพพการีบุคคล และอุปการีบุคคล กับกตัญญูทเวทียบุคคล ย่อมทำให้ปฏิสัมพันธ์ในบทบาท และหน้าที่ของกันและกันขาดหาย กลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งอาจประมวลเป็นกรณีได้^{๑๑} ดังนี้

๑) ด้านบุตรธิดากับมารดาบิดา

มารดาบิดา หรือพ่อแม่ ขาดการทำอุปการะ ไม่ทำหน้าที่ตามหลักธรรม เมื่อให้กำเนิดลูกแล้วก็ไม่ใส่ใจที่จะเลี้ยงดูอบรมให้เจริญด้วยจิตที่อาทร โดยมารดาบิดาหรือพ่อแม่ส่วนใหญ่ มีความเข้าใจและสรุปตามกรอบสังคมว่า พ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณสูงสุดพรณนาของบุตรธิดา อยู่ในสถานะที่ต้องได้รับการตอบแทนคุณ ทั้งสังคมก็สั่งสมรูปแบบแนวคิดกับคนในสังคมว่า พ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณที่บุตรธิดาต้องทดแทนบุญคุณ แต่พ่อแม่ไม่รู้หรือรู้แต่ก็ไม่ทำหน้าที่ จึงขาดการสร้างอุปการคุณแก่บุตรธิดา เช่น ไม่เลี้ยงดู ไม่ให้การศึกษา ไม่อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีทั้งยังประพฤติดนไม่เป็นแบบอย่างอันดีแก่บุตรธิดา เมื่อการเป็นเช่นนี้บุตรธิดาจึงไม่ซาบซึ้งในบุญคุณ ไม่มีความสัมพันธ์ในอันที่จะตอบแทนคุณ ความขัดแย้งแปลกแยกทางความคิดและพฤติกรรมของบุตรธิดาต่อพ่อแม่จึงเกิดขึ้น ในลักษณะของความดื้อรั้น ความหลง เนรคุณ บุตรธิดาทอดทิ้งพ่อแม่ไม่อุปัชฌ์เลี้ยงดู ขาดหิริ โอตตปปะ ประพฤติผิดต่อพ่อแม่ทั้งทางกาย วาจา ใจ เพราะพ่อแม่และบุตรธิดาไม่รู้และไม่ทำหน้าที่อันเป็นอุปการคุณ และปฏิการะคุณต่อกันจึงเป็นสาเหตุแห่งปัญหาครอบครัวและนำไปสู่ปัญหาสังคมในลักษณะต่าง ๆ

^{๑๐} โกศล วงศ์สวรรค์ และรองศาสตราจารย์สถิต วงศ์สวรรค์, ปัญหาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รวมสาส์น (1997) จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๑๑} พระครูศรีโสภณ (เงิน ขาดเมธิ), “ความกตัญญูทเวทียในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๖-๕๙.

๒) ด้านศิษย์กับครูอาจารย์

ในการให้การศึกษานั้นครูอาจารย์ถือว่าเป็นผู้ทำอุปการะแก่ศิษย์ ครูอาจารย์ คือผู้ประกอบด้วยองค์คุณแห่งกัลยาณมิตร คือ มีเมตตากรุณาหนักแน่น นำเคารพทรงภูมิทางปัญญาฉลาดในการชี้แจง เป็นที่ปรึกษาที่ดีเป็นผู้พร้อมรับฟังการวิพากษ์วิจารณ์ให้ศิษย์เรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งและปกป้องไม่ให้ศิษย์ตกไปในทางชั่ว อันเป็นส่วนในการสร้างสรรค์ชีวิตของศิษย์ทั้งทางกายและจิตวิญญาณ

สภาพสังคมที่มีบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างและแปลกแยกในรูปแบบและเป้าหมาย ทำให้บทบาทหน้าที่ครูอาจารย์ที่มุ่งตอบสนองระบบทุนนิยม มุ่งให้วิชาความรู้แก่ศิษย์โดยไม่ได้ยึดความมีคุณธรรมของครูอาจารย์ กระบวนการเรียนรู้จึงขาดการฝึกหัดอบรม ครูอาจารย์จึงมีสถานะเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทางการสอน หนังสือ ขาดกระบวนการยกระดับจิตวิญญาณของศิษย์ ครูอาจารย์จึงขาดจิตสำนึกความเป็นครูอาจารย์ที่ดี ศิษย์ก็ขาดจิตสำนึกความเป็นศิษย์ที่ดีขาดหิริ โอตตัปปะ ประพฤติผิดต่อกันทั้งในเรื่องคุณธรรมและศีลธรรมอื่น ๆ เช่น เรื่องชู้สาว เรื่องการแสวงหาผลประโยชน์อื่น ๆ จากศิษย์ ครูอาจารย์แสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสม มีลักษณะของผู้ขายบริการทางด้านการศึกษา ศิษย์ก็อยู่ในสถานะของผู้ซื้อบริการ จึงไม่เคารพนับถือ ประพฤติหยาบคาย ลบหลู่คุณ และทำลายเกียรติภูมิของครูอาจารย์ เพราะขาดกระบวนการขัดเกลาทางจิตวิญญาณ จึงขาดปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ย่อมไม่รู้เหตุไม่รู้ผล ไม่รู้อุปการคุณที่ตนเองได้รับและพึงตอบแทนคุณ นี่เป็นสภาพปัญหาสังคมที่ขาดกตัญญูทเวทระหว่างศิษย์กับอาจารย์

๓) ด้านสามีกับภรรยา

การมีคู่ครองเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นอกจากกามคุณแล้วสามีภรรยาพึงเป็นคู่ครองที่ดีต่อกันด้วยการมีหลักธรรมปฏิบัติเพื่อ นำความสุขสำเร็จแก่ชีวิต คือ การมีความเชื่อถือในหลักศาสนา หรือหลักความเชื่อที่ไม่ขัดแย้งกัน มีความประพฤติศีลธรรมจรรยาที่สอดคล้องกัน มีความเอื้อเฟื้อเสียสละเกื้อกูลกัน มีภูมิรู้ มีปัญญา มีเหตุผลที่เข้ากันได้เป็นต้น แต่สภาพสังคมปัจจุบันความเป็นสามีภรรยาที่ขาดกระบวนการคัดกรองทางปัญญาและคุณธรรมทางสังคมกล่าวคือ มีคู่ครองเป็นสามีภรรยากันตามความพึงพอใจดังนั้นเมื่อเป็นสามีภรรยากันแล้วก็ไม่ได้ทำอุปการคุณ ตามบทบาทหน้าที่ของตน ไม่มีความสัมพันธ์กันในเรื่องบุญคุณ ขาดสำนึกกว่าจะเป็นสามีภรรยาที่ดีอย่างไรจึงทำให้ขาดหลักธรรมในการครองชีวิตคู่ ไม่มีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน ไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ ไม่รู้จักปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของตน ขาดความอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ขาดน้ำใจไม่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เป็นเหตุให้เกิดการประทุพุดินอกใจ ทำร้ายร่างกายและจิตใจกันก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาการอย่าร้าง สมาชิกภายในครอบครัวขาดความอบอุ่น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา

๔) ด้านมิตรกับมิตร

การมีมิตรหรือเพื่อนที่ดีมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต การคบมิตรโดยมุ่งหมายได้ประโยชน์จากกันและกัน แต่ขาดอุปการคุณและขาดกตัญญูทเวทแล้ว ก็จะเป็นเพียงมิตรเทียม ในลักษณะของคนปอกลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ คนที่ชวนไปในทางฉิบหาย สภาพปัญหาสังคมที่ขาดอุปการคุณ หรือขาดความกตัญญูทเวทต่อกันนั้นความเป็นมิตรสหายกันจึงเป็นเรื่องของการ

รวมกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน มิใช่มุ่งหมายที่จะทำอุปการคุณ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล อนุเคราะห์สงเคราะห์ทดแทนคุณกันด้วยบริสุทธิ์ใจจึงก่อให้เกิดความขัดแย้ง ประพฤติรุนแรงต่อกัน ระหว่างมิตรและกลายเป็นปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ตามมา

๕) ด้านประชาชนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของชีวิตทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ตลอดถึงความมั่งคั่งมั่นคงแห่งชีวิตมิได้ก็เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นต้นทุน สำคัญ การที่ไม่รู้คุณค่า จึงไม่เห็นคุณค่า มุ่งหมายที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างขาดสติและขาดสำนึกการประกอบอาชีพทั้งด้านอุตสาหกรรม การเกษตร การท่องเที่ยว หรือกิจกรรม อื่น ๆ เป็นเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าแร่ธาตุ ดิน น้ำ และป่าไม้ ที่ก่อให้เกิดความ สูญเสียอย่างมากมายนับว่าไม่แสดงความกตัญญูต่เวทีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อาจสรุปได้ว่าปัญหาสังคมที่เกิดจากการขาดกตัญญูต่เวทีนั้นประมวลได้ดังนี้ก่อให้เกิด การบ่อนทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสมบัติส่วนรวม เช่นป่าไม้สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ โบราณวัตถุ โบราณสถาน การชุมนุมก่อความไม่สงบสุขทำลายสิทธิเสรีภาพของประชาชนและความ มั่นคงของสังคม

ก่อให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว เช่น การหย่าร้าง ฆ่าตัวตาย การคบชู้มัวเมาใน อบายมุขและสิ่งเสพติด ปัญหาสุขภาพจิต เด็กกำพร้าและเด็กเร่ร่อนการใช้แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก และโรคเอดส์ เป็นต้น

ก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคม ทั้งด้านการประกอบอาชีพที่เหลื่อมล้ำกันมากขึ้นการเอารัด เอาเปรียบกันและกันการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์การแสวงหาอำนาจในทางมิชอบ การคอร์รัปชัน ทำให้เกิดการชุมนุม ประท้วง และก่อการจลาจลในสังคม เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิต เศรษฐกิจและ ความสงบสุขในสังคม

ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงและไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสุจริตชนเกิดปัญหา มิจฉาชีพ อันธพาล การใช้อำนาจอิทธิพลก่อความไม่สงบสุขแก่ประชาชนและสังคม

ก่อให้เกิดความเสื่อมทรามทางศีลธรรมจรรยา ขาดคุณธรรมเป็นหลักยึดเพื่อการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติไม่ยึดมั่นในหลักความดี-ความชั่ว ความถูก-ความผิด ดำเนินชีวิตอย่างไรเหตุผลถือ ประโยชน์ของตนและพวกพ้องสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนรวมของสังคมและชาติบ้านเมือง การขาด ความรับผิดชอบในหน้าที่

๓.๒.๒ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูต่เวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการ อินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

พุทธทาสภิกขุ ความกตัญญูทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็น หลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากมีความ รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่เป็นบุพการี และลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ในฐานะผู้มีความกตัญญู ซึ่งจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัย ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม

ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจจะหมดไป สภาพะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย เพราะคนมีความกตัญญูต่อมรดกถึงบุญคุณของป่าไม้ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุล การที่เด็กเป็นคนกตัญญูต่อบุคคล ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเด็กมีดังนี้ ได้รับคำสรรเสริญจากสังคมส่วนรวม กระทำการใดๆ ที่ดีก็จะสำเร็จเนื่องจากได้รับการช่วยเหลือจากสังคม และได้รับการยกย่องจากสังคม เป็นคนที่สังคมต้องการและยอมรับ^{๑๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าถ้าครูควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในวันพอ วันแม่ วันไหว้ครู ให้เด็กได้พูดถึงบุคคลในครอบครัวในสาระเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ปลุกฝังคุณธรรมให้เป็นเครื่องกำกับตลอดชีวิต ด้วยคุณธรรมความดีงามทั้งหลายจะเกิดกับเด็กได้ถาวรจึงควรที่จะปลุกฝังความกตัญญูลงในจิตใจของเด็กพร้อมกับการให้ความรู้คู่กันไป^{๑๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่าปัจจุบันตามที่ปรากฏให้เห็นทางสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์วิทยุ หรือโทรทัศน์ จะปรากฏอยู่เสมอว่า มีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการเอาใจใส่เลี้ยงดูจากลูกหลาน บางคนก็อาศัยอยู่บ้านตนเอง แต่อยู่อย่างยากลำบาก ด้วยความชราของร่างกายที่ไม่สามารถประกอบหน้าที่การงานได้ทำให้มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเหล่านี้หลาย ๆ คนมีบุตรธิดาหลาย ๆ คน แต่ละคนมีหน้าที่การงานที่ดี ๆ แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญในการที่จะดูแลบิดามารดาผู้สูงวัยตอบแทน เมื่อบิดามารดาไม่ร้องขอก็ไม่ใส่ใจผู้สูงอายุหลาย ๆ คนก็ไม่ได้อาศัยอยู่บ้านของตนเอง แต่ถูกส่งให้ไปอยู่บ้านพักคนชรา ซึ่งโดยความเป็นอยู่อาจจะสะดวกสบายกว่าการอยู่ลำพัง แต่โดยสภาพจิตใจแล้ว ผู้สูงอายุทั้งหลายต่างโหยหา ความรัก ความอบอุ่นในครอบครัวที่แวดล้อมด้วยลูกๆ หลานๆ ยุคสมัยปัจจุบันปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายเริ่มตั้งแต่มนุษย์ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเลยขาดการเอาใจใส่ มองข้ามความสำคัญไป บิดามารดาไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของบิดามารดา เห็นแก่ความสุขส่วนตัว ไม่เอาใจใส่ต่อบุตรธิดาไม่อบรมบุตรธิดาให้ดีที่สุด เขาจึงไม่รู้จักหน้าที่หรือบุญคุณของบิดามารดา ไม่รับรู้ความเป็นบิดามารดาจนในที่สุดก็เนรคุณบิดามารดา ฉะนั้นเมื่อมองเห็นพื้นฐานแห่งปัญหาอย่างนี้แล้ว ถ้าต่างคนต่างยึดมั่นในหน้าที่ของตนและตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด บิดามารดาทำหน้าที่ของบิดามารดาให้สมบูรณ์แบบบุตรธิดาก็ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์แบบ ปัญหาสังคมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในประเทศของเราทุกวันนี้ ก็จะลดลงเรื่อย ๆ จนเบาบางลงในที่สุด^{๑๔}

สามารถสรุปได้ว่าจากสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลของเยาวชนการบำรุงบิดามารดาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ปฏิบัติหน้าที่ของบุตรธิดา การตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อคนเป็นลูก เพราะจะช่วยส่งเสริมให้ชีวิตของคุณนั้นรุ่งเรือง เจริญก้าวหน้า

^{๑๒} พุทธศาสนิกชน, กตัญญูต่อบุคคลที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก, ป.อ. ปยุตฺโต, พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒.

^{๑๔} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หน้าที่ของคน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐.

ต่อๆ ไปซึ่งอานิสงส์ที่จะเกิดขึ้นกับคุณ และเพื่อกระตุ้นเตือนให้บุตรธิดาตระหนักถึงหน้าที่ของตนเพื่อจะรับรู้และนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ทุกคนทุกวัยในสถาบันครอบครัวและประเทศชาติสืบไป

๓.๓ สรุปสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูทเวทียของนักเรียน

เยาวชน คือ ผู้ที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ และสังคม เป็นวัยที่มีการปรับตัวเพื่อการรับผิชอบในหน้าที่ของตนเองให้มากขึ้น เป็นผู้เริ่มมีความคิด ความอ่านเป็นของตนเอง จะมีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเองเป็นสำคัญ

จากการศึกษา ทฤษฎีอาชญาวิทยา ของสตีเวน บริกส์ ได้มีการหาสาเหตุที่คนกระทำความผิดกฎหมายหรือก่ออาชญากรรม หาวิธีลดระดับหรือประเภทตลอดจนถึงการป้องกันการเกิดของอาชญากรรม โดยมีทฤษฎีย่อยๆ อีก ๘ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีทางเลือกของเหตุผล ทฤษฎีความสับสนของสังคม ทฤษฎีความตึงเครียด ทฤษฎีการเรียนรู้สังคม ทฤษฎีการควบคุมสังคม ทฤษฎีการตราหน้า ชีววิทยาพันธุกรรมและวิวัฒนาการ ทฤษฎีเหล่านี้บอกให้รู้ว่าต้นสายปลายเหตุของการก่ออาชญากรรมเนื่องมาจากสิ่งใดบ้าง การเข้าใจทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจเยาวชนผู้กระทำความผิดได้มากขึ้น สาเหตุบางอย่างมาจากสังคมภายนอก และบางอย่างมาจากตัวเยาวชนเอง บางครั้งสังคมมีส่วนอย่างมากที่ทำให้เยาวชนกลายเป็นอาชญากร อย่างเช่นการตราหน้าผู้ที่เคยทำความผิดมาครั้งหนึ่งจะต้องเป็นคนเลวตลอดไป ทำให้เยาวชนที่ก้าวพลาดไปต้องกลายเป็นผู้ผิดไปตลอดกาล ผู้ใหญ่ฟังเข้าใจและให้อภัยเยาวชนที่ก้าวพลาดไป

ปัญหาสังคมที่เกิดจากการขาดกตัญญูทเวทียที่นั่นประมวลได้ดังนี้ก่อให้เกิดการบ่อนทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสมบัติส่วนรวม เช่นป่าไม้สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ โบราณวัตถุ โบราณสถาน การชุมนุมก่อความไม่สงบสุขทำลายสิทธิเสรีภาพของประชาชนและความมั่นคงของสังคม ก่อให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว เช่น การหย่าร้าง ฆ่าตัวตาย การคบชู้มัวเมาในอบายมุข และสิ่งเสพติด ปัญหาสุขภาพจิต เด็กกำพร้าและเด็กเร่ร่อนการใช้แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก และโรคเอดส์เป็นต้น ก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคม ทั้งด้านการประกอบอาชีพที่เหลื่อมล้ำกันมากขึ้นการเอารัดเอาเปรียบกันและกันการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์การแสวงหาอำนาจในทางมิชอบ การคอร์รัปชันทำให้เกิดการชุมนุม ประท้วง และก่อการจลาจลในสังคม เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิต เศรษฐกิจและความสงบสุขในสังคม ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงและไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสุจริตชนเกิดปัญหามิฉาชีพ อันธพาล การใช้อำนาจอิทธิพลก่อความไม่สงบสุขแก่ประชาชนและสังคม และก่อให้เกิดความเสื่อมทรามทางศีลธรรมจรรยา ขาดคุณธรรมเป็นหลักยึดเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ยึดมั่นในหลักความดี-ความชั่ว ความถูก-ความผิด ดำเนินชีวิตอย่างไร้เหตุผลถือประโยชน์ของตนและพวกพ้องสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนรวมของสังคมและชาติบ้านเมือง การขาดความรับผิดชอบในหน้าที่

จากสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทียของเยาวชนการบำรุงบิฑามารดาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ปฏิบัติหน้าที่ของบุตรธิดา การตอบแทนบุญคุณของบิฑามารดาถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อคนเป็นลูก เพราะจะช่วยส่งเสริมให้ชีวิตของคุณนั้นรุ่งเรือง เจริญก้าวหน้าต่อๆ ไปซึ่งอานิสงส์ที่จะ

เกิดขึ้นกับคุณ และเพื่อกระตุ้นเตือนให้บุตรธิดาตระหนักถึงหน้าที่ของตนเพื่อจะรับรู้และนำไป
ประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน เพื่อให้เกิด
ความสงบสุขแก่ทุกคนทุกวัยในสถาบันครอบครัวและประเทศชาติสืบไป

บทที่ ๔

แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการ อินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

การวิจัยแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทีของนักเรียน และเสนอแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง จำนวน ๓ คน นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๑๐ คน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยผลการวิเคราะห์แบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีต่อบิดามารดา

วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัยปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ ๔๖๗ หมู่ที่ ๑ แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่เช่าของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เดิมเป็นโรงเรียนช่างโลหะรูปพรรณโดย กระทรวงศึกษาธิการ ได้เช่าที่ดินบริเวณวังกรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ตำบลปทุมวัน อำเภอปทุมวัน จังหวัด พระนคร จัดสร้างเป็นโรงเรียนอาชีพแห่งแรกคือ โรงเรียนช่างเย็บหนังได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น จึงเหลือเพียงโรงเรียนช่างโลหะรูปพรรณเพียงอย่างเดียว เมื่อเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพา จึงย้ายโรงเรียนช่างโลหะรูปพรรณไปอยู่ที่อำเภอสามพันธงฯ โดยใช้ชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนช่างโลหะเอี่ยมละออ” และเมื่อสงครามสงบลง โรงเรียนช่างโลหะเอี่ยมละออได้ย้ายกลับมายังวังเพชรบูรณ์อินทราชัยที่เดิม และเปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพพร้อมกับเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนการช่างอินทราชัย” ตามสรวัยพระนามของเจ้าของวังซึ่งประทานให้ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในปี ๒๕๒๑ โรงเรียนได้ทำการเปิดสอนวิชาชีพหลายสาขาวิชา และเปิดสอนถึงระดับปวส. จึงได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น “วิทยาลัยเทคนิคอินทราชัย” และเพื่อลดความแออัดในกรุงเทพฯ กรมอาชีวศึกษาได้ย้าย วิทยาลัยเทคนิคไปอยู่ที่ทุ่งสีกัน ดอนเมือง ส่วนในที่ดินเดิมให้เปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) ทางด้านบริหารธุรกิจตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ เป็นต้นมา ได้เปิดสอนใน

ระดับ ปวท.๔ สาขาวิชา คือ วิชาการบัญชี วิชาการเงินการธนาคาร วิชาการตลาด และ วิชาการเลขานุการ พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อใหม่อีกครั้งหนึ่งว่า “วิทยาลัยอินทราชัย”^๑

จากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและหลากหลายอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่แพร่หลายอย่างรวดเร็วทำ ให้แนวคิด วิถีชีวิต ค่านิยมของบุคคลในสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง เบี่ยงเบนไปจากหลักศีลธรรม จริยธรรมที่ดั่งมาตามหลักธรรมของพุทธศาสนากลับขึ้นมามีวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นการบริโภควัตถุต่าง ๆ จนเกิดความสับสน ระบบสังคมที่เคยดีงามของไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาสังคมในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านจิตใจจึงทำให้เกิดปัญหาความย่อหย่อนของคุณธรรมจริยธรรม มีการประพฤติปฏิบัติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ยังส่งผลไปยังปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย อาทิ เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด และปัญหาหย่าร้าง ปัญหา นักเรียนตึกกัน ปัญหาการรักร่วมเพศ การหลงมัวเมาในอบายมุข การปล่อยตัวปล่อยใจ ขาดระเบียบวินัย ไร้ทิศทางของชีวิต ฟุ่มเฟือยและอื่น ๆ อีกมากมาย หากปล่อยไว้จะเป็นผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ

วิทยาลัยอินทราชัยได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการปลูกฝังจริยธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูทวดเวที่ต่อพ่อแม่แก่ลูกก็คือ การทำให้ลูกเข้าใจว่าพ่อแม่มีคุณ กล่าวคือ เป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ และเป็นอาหุไนยบุคคลของลูกและมีการตอบแทนคุณจากลูกเกิดขึ้น เมื่อครบทั้ง ๒ อย่างจึงจะตรงกับคำว่ากตัญญูทวดเวที่ ลูกที่มีความกตัญญูทวดเวที่ จะมีบุคลิกภาพเหล่านี้ยามปฏิบัติต่อพ่อแม่คือ อ่อนโยน เห็นอกเห็นใจ มีสัมมาคารวะ สุภาพ เชื่อฟังและมีจิตสาธารณะ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการยึดถือในตัวตนของลูกที่มาจากกรณียัตถิ์ ๕ ได้ถูกกำราบลงให้อยู่ภายใต้การควบคุมของกรอบจริยธรรม กล่าวคือ จิตสำนึกที่มีความกตัญญูทวดเวที่แทน ตรงกันข้ามกับลูกที่ไม่มี ความกตัญญูทวดเวที่ จะมีบุคลิกภาพอีกแบบ เช่น แข็งกระด้าง ขาดสัมมาคารวะ ก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง ลบหลู่ และดื้อรั้น เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการยึดถือในชั้น ๕ ว่ามีตัวตน ได้ขวางกั้นการงอกงามของคุณธรรมทั้งหลาย ซึ่งแน่นอนว่าย่อมหมายถึงความกตัญญูทวดเวที่นี้ด้วย

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความกตัญญูทวดเวที่เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษย์ การกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณอันได้แก่ บิดามารดา อาจารย์อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคุณธรรมพื้นฐานของคนดี หลักธรรมที่ทำให้คนดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการเป็นคนดีมีความกตัญญูคือ สาราณียธรรม ๖^๒ อันได้แก่ ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ใช้คำพูดที่ประกอบด้วยเมตตา คือ พูดด้วยความหวังดี เจตนาดี ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยวาจา มีความหวังดี ปราศจากอคติ มีเมตตาริฉัตรที่ดั่งมาต่อกัน และกัน รู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจกว้างขวาง มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันดังกล่าว ย่อม

^๑ วิทยาลัยพัฒนวิชาการอินทราชัย, ประวัติวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

http://km.intrachai.ac.th/km/external_links.php?links=1 [๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑].

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒.

ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีปรองดองระหว่างกัน อันเป็นการแสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ด้วยความกตัญญู

๔.๒ แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียน

แนวทางการส่งเสริมพฤติกรรม การปฏิบัติตนด้านความกตัญญูทเวทีของนักเรียน วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การจัดทำโครงการกิจกรรมต่างๆ

โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

หลักการและเหตุผล

ด้วยปัจจุบันแนวโน้มด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนอยู่ในระดับต่ำลง พบว่าเนื่องจากมีสื่อและเทคโนโลยีเข้ามาเผยแพร่และมีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของนักเรียนและมีครูบางส่วนเท่านั้นที่ปลูกฝังคุณธรรมให้กับนักเรียน รวมทั้งขาดความร่วมมือกันระหว่าง บ้าน โรงเรียน และชุมชน ในการปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ถ้าไม่รีบแก้ไขนักเรียนอาจสร้างปัญหาให้ครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและสังคมได้ โดยทุกฝ่ายต้องร่วมกันจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูทเวที มีความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละเพื่อส่วนรวม การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยให้นักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนปฏิบัติตนจนเป็นกิจนิสัยชีวิตประจำวัน โครงการนี้ สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่เน้นให้ผู้เรียนคู่คุณธรรม และมาตรฐานการศึกษาของ สพฐ.

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
๒. เพื่อลดปัญหาสังคมด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว โรงเรียน ท้องถิ่น และชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
๒. ปัญหาสังคมลดลง การปกครองนักเรียนเป็นไปอย่างมีคุณภาพ
๓. โรงเรียนมีมาตรฐานด้านคุณธรรมของผู้เรียนตรงตามมาตรฐานที่หลักสูตรกำหนด
๔. นักเรียนที่มีสมรรถนะใน การสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และ การใช้เทคโนโลยีตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑

โครงการกิจกรรมวันพ่อ วันแม่

หลักการและเหตุผล

สถาบันชาติ และเป็นสถาบันที่ชาวไทยทุกคนต้องให้ความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นสถาบันเดียวเป็นที่เคารพรักและเทิดทูลของปวงชนชาวไทยทั่วประเทศ และเป็นการเผยแพร่พระราชกรณีย

กิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๙ เป็นโอกาสอันดีที่เด็กสามารถแสดงความรักต่อพ่อผู้มีพระคุณ โดยการทำบุญตักบาตรร่วมกันและมอบดอกพุทธรักษาเพื่อแสดงถึงความเคารพรัก เนื่องในวันพ่อแห่งชาติ และวันแม่แห่งชาติ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่พระราชกรณียกิจให้ทุกคนมีความภาคภูมิใจในสถาบันพระมหากษัตริย์
๒. เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความกตัญญูตเวทีต่อพ่อ
๓. เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน
๔. เพื่อให้นักเรียนกล้าแสดงออกในทางที่ถูกที่ควร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผู้ปกครองและนักเรียนได้ทราบถึงพระราชกรณียกิจ และภาคภูมิใจในสถาบันพระมหากษัตริย์
๒. นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความกตัญญูตเวทีต่อพ่อ แม่
๓. ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน
๔. นักเรียนได้มีโอกาสในการแสดงออกในทางที่ถูกที่ควร

๔.๒.๒ การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มา โดยการเลือกสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง ๓ คน นักเรียนชั้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๑๐ คน โดยแนวคำถามสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิดโดยผู้ให้ข้อมูลสามารถตอบคำถามได้อย่างละเอียดเท่าที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการ โดยแนวคำถามที่ผู้วิจัยถาม คือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องความกตัญญูตเวที สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูตเวทีของเยาวชน แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูตเวที ซึ่งประโยชน์ที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อร่วมกันเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมความกตัญญูของนักเรียนต่อไปตามารดา

๔.๒.๓ การวัดผลพฤติกรรมของนักเรียน

ในการจัดทำโครงการกิจกรรมต่างๆ ขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งหลักจากจบโครงการกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลพฤติกรรมของนักเรียนในเรื่องความกตัญญูจากกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ทราบพฤติกรรมการปฏิบัติตนด้านความกตัญญูตเวทีที่ถูกต้อง ในการวัดผลความสำเร็จที่ได้จากกระบวนการปลูกฝังความกตัญญูตเวทีแก่เยาวชน วัดได้จาก ๓ ด้านคือ (๑) วัดผลจากกิจกรรมโครงการที่นักเรียนกระทำจนสำเร็จ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมของโรงเรียน (๒) วัดผลจากการแสดงความรู้สึกและทัศนคติที่เปลี่ยนแปลง (Inside ด้านจิตใจ) และ (๓) วัดจากการมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง (outside ด้านพฤติกรรม) และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๘ ประการ ได้แก่ (๑) ความเข้าใจเกี่ยวกับความกตัญญูตเวที (๒) พฤติกรรมต้นแบบ (๓) แรงจูงใจ (๔) การตระหนักรู้ (๕) วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมย (๖) กลยาณมิตร (๗) บรรยากาศในการทำกระบวนการ และ (๘) การให้แรงเสริม

จากแนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าสถาบันการศึกษาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญในการสอนแบบปลูกฝังพฤติกรรม ซึ่งการปลูกฝังจริยธรรมผ่านโครงการกิจกรรมต่างๆ เป็นวิธีการที่สามารถนำมาใช้สอนและฝึกอบรมให้นักเรียนเป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ได้ หากมีการจัดกิจกรรมซ้ำๆ เป็นประจำจะส่งผลให้เกิดการจดจำพัฒนาเป็นความเชื่อและสุดท้ายนักเรียนจะมีการพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้มีความรู้คุณธรรม

๔.๓ วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดเทวีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดเทวีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร โดยการเลือกสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง จำนวน ๓ คน นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ จำนวน ๑๐ คน สามารถสรุปได้ดังนี้

๔.๓.๑ ผลการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) นักเรียนของท่านได้อบรมคุณบิณฑบาตมา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกศิษย์ควรรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธที่ดี รับผิดชอบการเรียนการศึกษาย่างตั้งใจ มีความเคารพด้วยการรับฟังคำบรรยาย^๓ ควรปฏิบัติตนที่เป็นการตอบแทนบุญคุณบิณฑบาต โดยแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ลูกศิษย์ได้คิดดี พูดดี ทำดี โดยเฉพาะทำความดี มีการทำสมาธิเจริญจิตภาวนา ตอบแทนคุณ^๔ ควรช่วยงานพ่อแม่ ตั้งใจเรียนหนังสือ ทำงานพิเศษ ช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย และเชื่อฟัง ในบางครั้งก็พ่อแม่ตักเตือน^๕

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสอนศีลธรรม สรุปได้ว่าการปฏิบัติตนที่เป็นการตอบแทนบุญคุณบิณฑบาตนั้น ลูกควรรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ อันได้แก่ การคิดดี พูดดี ทำดี นอกจากนี้ลูกที่ดีควรตั้งใจเรียนหนังสือ ช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ มีสัมมาคารวะ เชื่อฟังคำสั่งสอน รวมไปถึงการทำสมาธิเจริญจิตภาวนา ตอบแทนคุณบิณฑบาต

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาสุรพร สุรวโร, ครูพระสอนศีลธรรม, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาเวียงกมล อภิขยณนโท, ครูพระสอนศีลธรรม, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย พรหมปติภูโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิลาฝ่ายเผยแผ่, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๒) นักเรียนของท่านควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดา มารดา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกควรตั้งใจเรียน และประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ควรช่วยงานบ้าน แบ่งเบาภาระหน้าที่เมื่ออยู่ที่บ้าน และควรกลับบ้านตรงเวลา ไม่เถรไถล ไม่ควรเกี่ยวข้องกับอบายมุขทุกประเภท แม้แต่บุหรี่ หรือการเล่นการพนัน^๖ เมื่อลูกรู้อุปการคุณที่บิดามารดาทำไว้ ควรตอบแทนด้วยการประพฤติดี สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล เลี้ยงดูบิดา มารดา และช่วยเหลือการงานของท่าน เมื่อท่านล่วงลับไปก็ทำบุญอุทิศไปให้^๗ ลูกควรช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้ท่านเสียใจ ขยันไม่เกียจคร้าน อดทน และเชื่อฟัง^๘

สรุปได้ว่าในการตอบแทนบุญคุณบิดา มารดา ลูกควรประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีต่อครอบครัว และสังคม ตั้งใจเรียนหนังสือ ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลในธรรมไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งปวง รู้จักช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ ขยัน อดทน และเชื่อฟังคำสั่งสอน

๓) นักเรียนของท่านควรปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดามารดาได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกต้องมีจิตสำนึกของความกตัญญูต่เวที รู้ผิดชอบชั่วดี ทำให้บิดามารดาสบายใจ ตั้งใจเรียน ช่วยภาระกิจการงาน ช่วยงานบ้าน พุดให้ไพเราะ รับฟังปัญหาและไม่ได้เถียงโดยใช้อารมณ์ ตั้งใจเรียน ขยันเรียน หารายได้ช่วยจุนเจือครอบครัวเมื่อมีโอกาส หาเวลาอยู่กับบิดามารดาและหมั่นถามถึงสารทุกข์สุกดิบ^๙ ควรตั้งใจเรียน พ่อแม่อยากให้อะไร ก็ทำให้ท่าน คือ ไม่เกร^{๑๐}

สรุปได้ว่า ในการทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อบิดามารดาได้จริงในชีวิตประจำวันนั้น ลูกต้องมีจิตสำนึกกตัญญูต่เวที รู้ผิดชอบชั่วดี ตั้งใจเรียน รู้จักช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ รับฟังปัญหาและไม่ได้เถียงโดยใช้อารมณ์ ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและพุดคุยกันให้มากขึ้น

๔) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูต่เวทีของเยาวชน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นว่า เยาวชนเกิดจิตสำนึกต่อบุญคุณของบิดา มารดา ขาดความศรัทธาบิดา มารดา เพราะบิดา มารดา บางคนเป็นตัวอย่างในทางเสื่อมศรัทธา เช่น ดื่มสุรา เยาวชนไม่เห็นความสำคัญของบิดา มารดา ด้วยบางครั้งเกี่ยวกับพฤติกรรมของบิดา มารดา ที่

^๖ สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย พรหมปติภูโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพสถิตฝ่ายเผยแผ่, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ พระมหาเวียงกมล อภิขยชนนโท, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระมหาเด่นศักดิ์ สุขุมโล, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย พรหมปติภูโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพสถิตฝ่ายเผยแผ่, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาเด่นศักดิ์ สุขุมโล, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

แสดงออกให้เยาวชนเห็น จึงทำให้เยาวชนไม่มีภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงของสังคม ไปตามกระแสของการโฆษณาชวนเชื่อและข่าวสารของสังคม ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ทำให้ขาดความรับผิดชอบและไม่สามารถแก้ปัญหาเองได้^{๑๑} เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีจิตสำนึกถึงบุญคุณ ความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ การแสดงความกตัญญูก็มีน้อยมาก^{๑๒} หลายคนติดเพื่อน ติดเกมส์ติดโทรศัพท์มือถือ ถึงอาจมีปัญหาในเรื่องของการแสดงความกตัญญู^{๑๓}

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทีของเยาวชน คือ เยาวชนขาดจิตสำนึกกตัญญูทเวที ขาดความศรัทธาและไม่เห็นความสำคัญของบิดามารดา ให้ความสำคัญกับเพื่อน โทรศัพท์มือถือ และสื่อสังคมออนไลน์มากเกินไป ทั้งหมดทั้งมวลนั้นก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของบิดามารดาด้วยทั้งสิ้น จึงส่งผลให้เยาวชนไม่มีภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงของสังคม ดำเนินชีวิตไปตามกระแสของการโฆษณาชวนเชื่อและข่าวสารของสังคม ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ทำให้ขาดความรับผิดชอบและไม่สามารถแก้ปัญหาเองได้

๕) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทีของเยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นว่า เยาวชนมีพฤติกรรมไม่เชื่อฟัง ไม่ตั้งใจเรียน หนีเที่ยวเล่นอบายมุข ไม่ช่วยทำงาน ติดเพื่อน เกเร ก้าวร้าวต่อบิดามารดา เถียงบิดามารดา ทำให้บิดามารดาเสียใจ โกหกขอเงินใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย เทียวกับเพื่อน ติดอบายมุข มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย ทะเลาะเบาะแว้งทำให้ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล^{๑๔} ด้วยปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยี ส่งผลให้มีสิ่งยั่วยุมากขึ้นให้เกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน โดยลึ้มค่านึงถึงคุณธรรมและจริยธรรม ลืมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญู ไม่ค่อยมีจิตสำนึกในการตอบแทนความกตัญญูทเวที^{๑๕} และสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมที่ด้นรน ไม่ค่อยจะมีเวลาให้กันมาก บิดามารดาทำงานเยอะเวลาจะอยู่กับลูกก็น้อยทำให้ลูกตีตัวออกห่างครอบครัว ไวใจเพื่อนมากกว่าบิดามารดา เวลาไม่สบายใจมักจะเล่าให้เพื่อนฟังมากกว่าบิดามารดา^{๑๖}

สรุปได้ว่า ปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดสิ่งยั่วยุทำให้เกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน ไม่ค่านึงถึงคุณธรรมและจริยธรรม ไม่มีจิตสำนึกความกตัญญู

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย พรหมปติภูโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิลาฝ่ายเผยแผ่, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาเวียงกมล อภิขยชนนโท, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาเด่นศักดิ์ สุขุมโล, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย พรหมปติภูโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิลาฝ่ายเผยแผ่, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาเวียงกมล อภิขยชนนโท, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาสุรพร สุรวโร, ครูพระสอนศีลธรรม , ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

กตเวที หลงลืมถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญูกตเวที เยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบันจึงมีพฤติกรรมไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ไม่ตั้งใจเรียน หนีเที่ยว ยิ่งเกี่ยวกับบอขายมุข ไม่ช่วยแบ่งเบาภาระของบิดามารดา ติดเพื่อน เกเร ก้าวร้าว มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทำให้บิดามารดาต้องเสียใจ และด้วยสังคมในปัจจุบันคนในครอบครัวไม่มีเวลาให้แกกันและกัน บิดามารดามุ่งแต่ทำงานไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูก ส่งผลให้เยาวชนออกห่างจากครอบครัว ไวใจเพื่อนมากกว่าคนในครอบครัว

๖) แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร โดยรวมสรุปได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นว่า ต้องทำความเข้าใจในชีวิตของลูกกว่าทัศนคติอย่างไรเกี่ยวกับชีวิต บิดามารดา และสังคม ชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ปลุกฝังให้มีจิตสำนึกกตัญญูต่อบิดามารดา สอนแนวทางในการเป็นลูกที่ดี มีที่ปรึกษาให้แก่เยาวชนเมื่อประสบปัญหาติดตามดูพฤติกรรมของเยาวชนเพื่อทราบสาเหตุและแนวทางการแก้ไขต่อไป ว่ากล่าวตักเตือน ด้วยความรัก ความปรารถนาดี พูดคุยกับผู้ปกครอง บิดามารดา ประสานความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเยาวชนและบิดามารดา^{๑๗} สอนให้รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทีคือ การตอบแทนคุณ ซึ่งเด็กจะยอมรับว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้กับตนเท่านั้น เช่น ยอมรับบิดามารดามีพระคุณ เพราะเลี้ยงลูกมา เป็นต้น^{๑๘} บิดามารดาต้องมีเวลาให้ลูกทุกวัน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกเห็น ให้ความรักความอบอุ่นต่อลูกๆ แสดงความกตัญญูต่อปู่ย่า ตายาย ให้ลูกๆ ได้เห็นลูกจะได้ปฏิบัติทำตามแบบอย่างที่ดี^{๑๙}

สรุปได้ว่า ความกตัญญูมีความสำคัญ คือ ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษย์เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ จำแนกความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีได้ดังนี้ ความกตัญญูกตเวทีเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์วันลอยกระทง เป็นต้น ความกตัญญูกตเวทีทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวที อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญู

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย พรหมปติฎฐ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิลาฝ่ายเผยแผ่, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาเวียงกมล อภิขยชนนโท, ครูพระสอนศีลธรรม , ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาสุรพร สุรวโร, ครูพระสอนศีลธรรม , ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

กตเวทีช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุล ไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกนึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พี่น้า แม่ น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี

เยาวชนจะได้ประโยชน์จากความกตัญญูทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่ ในบุพการี และลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวที ซึ่งจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัย ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจจะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย เพราะคนมีความกตัญญูย่อมระลึกนึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พี่น้า แม่ น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุล การที่เด็กเป็นคนกตัญญูกตเวที ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวเด็ก มีดังนี้ ได้รับคำสรรเสริญจากสังคมส่วนรวม กระทำการใด ๆ ที่ดีก็จะได้สำเร็จเนื่องจากการได้รับการช่วยเหลือจากสังคม ได้รับการยกย่องจากสังคม เป็นคนที่สังคมต้องการและยอมรับ ประโยชน์ของความกตัญญู และโทษของการไม่ความกตัญญูทั้งต่อตนเองและต่อสังคม บุคคลผู้มีความกตัญญูเป็นคนดีและรักษาความดีไว้ได้ เป็นผู้น่าคบค้าสมาคม ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูยังทำให้คนในสังคมช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยอยู่กันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข ส่วนโทษของการ ไม่มีความกตัญญู ย่อมทำให้ตนเองและสังคม มีความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อม หากคบค้าสมาคมได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ทั้งตนเองและสังคมย่อมจะได้รับโทษของการไม่มีความกตัญญูพ่อแม่

แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดานั้น สถาบันครอบครัวบิดามารดาต้องมีเวลาให้ลูกมากขึ้น ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกเห็น ให้ความรักความอบอุ่นต่อลูกๆ ปลุกฝังให้ลูกมีจิตสำนึกกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา อบรมสั่งสอนแนวทางในการเป็นลูกที่ดี และปฏิบัติตนเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้แก่ลูกเมื่อประสบปัญหา รวมถึงติดตามดูพฤติกรรมของลูกเพื่อทราบสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหา ในการอบรมสั่งสอนหรือว่ากล่าวตักเตือนต้องปฏิบัติด้วยความรักความปรารถนาดี บิดามารดาจัดกิจกรรมที่เป็นการช่วยส่งเสริมความกตัญญู เช่น สอนให้ลูกช่วยยกน้ำดื่มมาให้บิดามารดาเมื่อกลับจากการทำงาน การช่วยถือของเล็กๆ น้อยๆ เมื่อต้องไปซื้อของ หรือการที่ลูกช่วยงานบ้าน พ่อแม่ควรชื่นชมและเน้นถึงความสำคัญของพฤติกรรมว่าลูกได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบิดามารดาแล้ว กิจกรรมทางอ้อม คือ การเป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่ต้องแสดงพฤติกรรมความกตัญญูให้ลูกเห็น เช่น การซื้อของหรือการทำอาหารให้คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีพระคุณ ให้ลูกได้มีส่วนร่วมในการมอบสิ่งของ หรืออธิบายสาเหตุที่ต้องแสดงความกตัญญูต่อท่านเหล่านั้นว่า ท่านมีบุญคุณอย่างไรต่อเรา ถ้าไม่ได้ท่านเหล่านั้น เราจะเป็นอย่างไร และให้ลูกวิเคราะห์ผลของการทำกิจกรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นทางกาย หรือความรู้สึกอึดอัดทางจิตใจ เมื่อได้แสดงความกตัญญูต่อผู้อื่น

๔.๓.๒ ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารและคณะครู

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) ผู้บริหารและคณะครู วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓ คน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) นักเรียนของท่านได้ตอบแทนบุญคุณท่าน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้บริหารและคณะครูส่วนมากมีความเห็น นักเรียนควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตามกฎระเบียบของวิทยาลัยฯ สร้างชื่อเสียงให้วิทยาลัยฯ ไม่ประพฤติดนให้เป็นที่เสื่อมเสียของวิทยาลัยฯ ช่วยเหลืองานของวิทยาลัยฯ ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของวิทยาลัยฯ^{๒๐} เชื่อฟังคำสั่งสอนแนะนำสิ่งใดก็ปฏิบัติตาม ช่วยเหลืองานโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ให้ความเคารพ แม้ว่าจะจบการศึกษาไปนานแล้วก็ตาม^{๒๑} ตั้งใจเรียนหนังสือ และทบทวนเนื้อหาที่ได้สั่งสอน เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ พบเจอครูตกท้ายด้วยความนอบน้อมและมีสัมมาคารวะเสมอ เห็นครูถือสิ่งของจำนวนมากจะสอบถามเพื่อเข้ามาช่วยเหลือ^{๒๒}

สรุปได้ว่า นักศึกษาในวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ควรตอบแทนบุญคุณครู อาจารย์ โดยการเชื่อฟังคำสั่งสอน ช่วยเหลืองานโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ให้ความเคารพ ตั้งใจเรียนหนังสือ และทบทวนเนื้อหาที่ได้สั่งสอน เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ ปฏิบัติตามกฎระเบียบของวิทยาลัยฯ สร้างชื่อเสียงให้วิทยาลัยฯ ไม่ประพฤติดนให้เป็นที่เสื่อมเสียของวิทยาลัยฯ ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ช่วยเหลืองานของวิทยาลัยฯ เมื่อพบเจอครูควรตกท้ายด้วยความนอบน้อมและมีสัมมาคารวะเสมอ แม้ว่าจะจบการศึกษาไปนานแล้วก็ตาม เมื่อเห็นครูถือสิ่งของจำนวนมากควรสอบถามเพื่อเข้ามาช่วยเหลือ

๒) นักเรียนของท่านควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดามารดา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้บริหารและคณะครูส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกศิษย์ควรเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ช่วยเหลืองานในครอบครัว ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้สำเร็จการศึกษา และมีอาชีพที่สุจริตเพื่อมาเลี้ยงดูบิดามารดา^{๒๓} ดูแลร่างกายบิดามารดา ช่วยทำงานบ้าน เพื่อไม่ให้ท่านเหนื่อยดูแลจิตใจท่านประพฤติปฏิบัติตัวเป็นลูกที่ดี ไม่ก่อเรื่องที่ทำให้ท่านเดือดร้อนใจสำนึกในพระคุณของบิดามารดาตลอดเวลา^{๒๔} เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ช่วยเหลืองานบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระ ประณินับัตบิดามารดาเมื่อยามเจ็บป่วย เลี้ยงดูตอบแทนเมื่อท่านแก่ชรา^{๒๕}

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวรณมา พงษ์ศรีสุภกร, ผู้อำนวยการ, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางกัญณภัทร วรรณพุม, รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสาวกัลยา วัฒนกุล, ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3), ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวรณมา พงษ์ศรีสุภกร, ผู้อำนวยการ, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางกัญณภัทร วรรณพุม, รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวกัลยา วัฒนกุล, ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3), ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สรุปได้ว่า ในการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ลูกควรเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ช่วยเหลืองานบ้าน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้สำเร็จการศึกษา และประกอบอาชีพสุจริตดูแลเลี้ยงดู บิดามารดา นอกจากนั้นควรดูแลร่างกายและจิตใจของบิดามารดาเมื่อท่านแก่ชราประพฤติปฏิบัติตัว เป็นลูกที่ดี ไม่สร้างปัญหาที่ทำให้บิดามารดาไม่สบายใจ และควรสำนึกในพระคุณของบิดามารดาอยู่เสมอ

๓) นักเรียนของท่านควรปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดามารดาได้จริง ในชีวิตประจำวัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้บริหารและคณะครูส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกศิษย์ควรเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ช่วยเหลืองานบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ใช้จ่ายอย่างประหยัดอดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อใน อบายมุข มีกิริยารยาทที่ดีทำให้บิดามารดามีความสุข ไม่ทำให้บิดามารดาเดือดร้อน^{๒๖} ไม่ควรคบหา กับเพื่อนที่จะพาไปในทางไม่ดี เช่น เสพยา ดูแลท่านในยามที่ท่านแก่ชรา และในยามท่านเจ็บป่วย เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด^{๒๗} ไม่เที่ยวเตร่ยามค่ำคืนในสถานที่ โอโคร ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่เสพสารเสพติดทุกชนิด^{๒๘}

สรุปได้ว่า ในการทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อบิดามารดาได้จริงในชีวิตประจำวันนั้น ลูกควรเชื่อฟัง คำสั่งสอนของบิดามารดา ช่วยเหลืองานบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ดูแลร่างกายและ จิตใจของบิดามารดา ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ไม่สร้างปัญหาที่ทำให้บิดามารดาไม่สบายใจ

๔) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูตเวทีของเยาวชน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้
ผู้บริหารและคณะครูส่วนมากมีความเห็นว่า เยาวชนขาดจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ลูก ที่ดี ไม่เชื่อฟัง ตอรั้น ติดโซเชียล ไม่อดทนต่อคำบ่นว่าของพ่อแม่ ได้เถียงพ่อแม่^{๒๙} ไม่กล้าแสดงออกถึง ความรัก ความห่วงใยบุพการี ชอบทำตามใจตนเอง อยากทำอะไรก็ทำ ตัดสินใจทำโดยไม่ปรึกษาเกิด ความผิดพลาดในชีวิต ติดเพื่อน เชื้อเพื่อน^{๓๐} ด้วยในสมัยปัจจุบัน มีสภาพแวดล้อมหลาย ๆ อย่าง เช่น โทรศัพท์มือถือที่ทำให้บิดามารดาอยู่กับการใช้โทรศัพท์จนลืมหน้าที่ที่สำคัญ เช่น การอ่านหนังสือ การ เรียน การทำการบ้าน ช่วยเหลืองานบ้าน ประณินบิดามารดาตามเจ็บป่วย ฯลฯ^{๓๑}

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูตเวทีของเยาวชน คือ เยาวชนขาด จิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ลูกที่ดี ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ตอรั้น ติดสื่อสังคมออนไลน์ ติดเพื่อน ไม่กล้า แสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยที่มีต่อบิดามารดา

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสาวรณมา พงษ์ศรีศุภกร, ผู้อำนวยการ, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางกัญณภัทร วรรณพุม, รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพัฒนวิชาการอินทราชัย, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสาวกัลยา วัฒนกุล, ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3), ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวรณมา พงษ์ศรีศุภกร, ผู้อำนวยการ, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางกัญณภัทร วรรณพุม, รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพัฒนวิชาการอินทราชัย, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสาวกัลยา วัฒนกุล, ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3), ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๕) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทีของเยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้บริหารและคณะครูส่วนมากมีความเห็นว่า เยาวชนไม่เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ใช้เงินเกินตัวไม่สงสารบิดามารดา ติดเกมส์ ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อเพื่อนมากกว่า สร้างความเดือดร้อนให้บิดามารดา ไม่เห็นถึงบุญคุณของบิดามารดา^{๓๒} ในส่วนของบิดามารดาให้ความรักลูกทุกคน แต่แฝงไปด้วยการสร้างให้ลูกมีนิสัยเอาแต่ใจ ขี้หงุดหงิด ขี้โมโห ก้าวร้าว ไม่สนใจคนอื่น สนใจแต่ตนเอง ไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักโต สอนยาก^{๓๓} และปัจจุบันมีโลกส่วนตัวอยู่กับโทรศัพท์ โดยไม่สนใจสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว จึงไม่สนใจเรียนหนังสือ หรือกลับบ้านก็ไม่ช่วยเหลืองานบ้าน มีการแข่งขันเรื่องการใช้ของแพงๆ ดังนั้น การทำงานระหว่างเรียน รายได้ที่ได้มาจึงไม่ได้ช่วยเหลือครอบครัวแต่นำไปซื้อของใช้แพงๆ^{๓๔}

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทีของเยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน คือ บิดามารดาให้ความรักลูกทุกคน แต่แฝงไปด้วยการสร้างให้ลูกมีพฤติกรรมเอาแต่ใจ ขาดความอดทน ก้าวร้าว ไม่สนใจคนอื่น สนใจแต่ตนเอง และเยาวชนในปัจจุบันมีโลกส่วนตัวอยู่กับโทรศัพท์ ติดเกมส์ โดยไม่สนใจสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว จึงไม่สนใจเรียนหนังสือ อยู่บ้านก็ไม่ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อเพื่อนมากกว่าบิดามารดา สร้างความเดือดร้อนให้บิดามารดา ไม่ระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดา

๖) แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร โดยรวมสรุปได้ดังนี้

ผู้บริหารและคณะครูส่วนมากมีความเห็นว่า การปลูกฝังความกตัญญูทเวทีควรอบรมสั่งสอน ปลูกฝังคุณธรรมโดยการจัดให้มีการทำกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น โครงการอบรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ลูกเสือเนตรนารี เล่าเรื่องดี 3 นาที ฯลฯ^{๓๕} ใช้กระบวนการลูกเสือ ตามคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ ปลูกฝังการเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน อดออม^{๓๖} จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จัดกิจกรรมวันพ่อ วันแม่ และวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์เจ้าฟ้าจุฑาธุช จัดกิจกรรมการบันทึกสมุดความดีตามค่านิยม 10 ประการ^{๓๗}

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางสาวรณมา พงษ์ศรีศุภกร, ผู้อำนวยการ, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางกัญณภัทร วรรณพุม, รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสาวกัลยา วัฒนกุล, ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3), ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวรณมา พงษ์ศรีศุภกร, ผู้อำนวยการ, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางกัญณภัทร วรรณพุม, รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวกัลยา วัฒนกุล, ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3), ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดที่ต่อบิดามารดา คือ ควรใช้ กระบวนการลูกเสือ ตามคำปฏิญาณ และกฎของลูกเสือ ปฏิบัติการเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน อดออม นอกจากนั้น สถาบันการศึกษาควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่น จัดกิจกรรมวันพ่อ วันแม่ และวัน คล้ายวันสิ้นพระชนม์เจ้าฟ้าจุฑารุชา จัดกิจกรรมการบันทึกสมุดความดีตามค่านิยม ๑๐ ประการ อบรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ลูกเสือเนตรนารี เล่าเรื่องดี ๓ นาที ฯลฯ เป็นต้น

๔.๓.๓ ผลการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) ผู้ปกครองนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการ อินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓ คน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ลูกควรปฏิบัติตนที่เป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ ดังนี้

ผู้ปกครองส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกควรตั้งใจเรียนให้จบ ทำงานที่ดีสุจริต ช่วยทำงาน บ้านอะไรหลายๆ อย่าง ดูแลพ่อ เป็นคนดีของพ่อและสังคม ไม่ใช่จ่ายสุรุษสุราย รู้จักเก็บออมเงิน อดทน อยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของพ่อ ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน และข้อตกลงที่ให้ไว้กับพ่อ ไม่นอกกลุ่มนอกทาง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติด ช่วยไปทำธุระนอกบ้านแทนพ่อแม่^{๓๘} ตั้งใจเรียน เป็นเด็กดี ไม่เกเร ถือเป็นการตอบแทนคุณบิดามารดา ช่วยบิดามารดาทำงานบ้าน กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน เก็บสิ่งของเข้าที่เดิม รักษาทำความสะอาด จัดเตรียมจานช้อนสำหรับรับประทานอาหารให้ ตักข้าวใส่ จานให้ เตรียมน้ำดื่ม ไปซื้อของนอกบ้านให้แทน ไม่ทำให้พ่อแม่เดือดร้อนใจ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด^{๓๙} ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด หากมีเวลาว่างในช่วงปิดเทอมควรหารายได้พิเศษ เพื่อแบ่งเบาระยะของ พ่อแม่ ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง เชื่อฟังคำสั่งสอนอยู่ในโอวาท เป็นคนดี ขยัน ตั้งใจเรียน ปฏิบัติตาม กฎระเบียบของโรงเรียน และข้อตกลงที่ให้ไว้กับพ่อแม่ ไม่นอกกลุ่มนอกทาง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติด กตัญญูต่อพ่อแม่ ช่วยทำงานต่าง ๆ หรืองานบ้าน กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ตักข้าวให้พ่อแม่และทุก คนในบ้าน เตรียมน้ำดื่ม กรอกน้ำใส่กระบอกแช่เย็น^{๔๐}

สรุปได้ว่า ลูกควรปฏิบัติตนที่เป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา คือ ตั้งใจเรียนให้จบ ทำงานที่ดีสุจริต เชื่อฟังคำสั่งสอนเป็นเด็กดี ไม่เกเร ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ช่วยบิดามารดา ทำงานบ้าน ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ไม่ทำให้บิดามารดาเดือดร้อนใจ ไม่ข้องเกี่ยวกับ อบายมุขทั้งปวง

๒) ลูกควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดามารดา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายประทวน วันชา, พนักงานบริษัท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายพรเทพ สายเจริญ, พนักงานบริษัท, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวสมเจตร คุ่มครอง, แม่บ้าน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ผู้ปกครองส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกควรตั้งใจเรียนเพื่ออนาคต ไม่ดื้อ ไม่หนีเรียน เชื่อฟัง คำสั่งสอน เชื่อว่าลูกจะดูแลพ่อแม่ยามแก่ชราได้ คัดหวังกับลูกไว้สูงมาก และเชื่อว่าลูกจะต้องดูแลยาม เจ็บป่วย พาไปหาหมอ จัดยาให้ทานตามที่หมอสั่ง จะไม่ทอดทิ้งให้ต้องอยู่คนเดียว อยากให้ลูกมีความสุข พุดคุยกันด้วยคำสุภาพ^{๔๑} ให้ความเคารพพ่อแม่ ไม่ดื้อรัน เชื่อฟังคำสั่งสอน พ่อแม่ไม่ได้หวังให้ ลูกเลี้ยงดูตอบแทน แต่หวังให้ลูกเป็นคนดี บิดามารดาหวังว่าลูกจะเติบโตเป็นคนดีของสังคมมีอนาคต ทิธี ไม่คดโกง ไม่ไปทำสิ่งผิดกฎหมาย จบแล้วทำงานสุจริต ไม่ทำให้พ่อแม่เดือดร้อน สร้างชื่อเสียงให้ วงศ์ตระกูล^{๔๒} เรียนให้จบแล้วประกอบอาชีพสุจริต ยึดมั่นในความดี ช่วยดูแลบ้าน รักษาความสะอาด ภายในบ้าน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการพนันและสิ่งมีนเมา เช่น บุหรี่ สุรา เบียร์ ยาเสพติด ประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่โกหกขอใช้เงินเกินตัว^{๔๓}

สรุปได้ว่า ในการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ลูกควรขยัน ตั้งใจเรียนให้จบและประกอบ อาชีพที่สุจริต ยึดมั่นในความดี ให้ความเคารพบิดามารดา ไม่ดื้อรัน เชื่อฟังคำสั่งสอน เป็นคนดีของ บิดามารดา และสังคม ไม่ทำให้บิดามารดาเดือดร้อน สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล นอกจากนั้นแล้วควร ดูแลบิดามารดาตามเจ็บป่วย ไม่ทอดทิ้งให้ต้องอยู่คนเดียว และพุดคุยกับบิดามารดาด้วยคำสุภาพ

๓) ลูกจะปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อบิดามารดาได้จริงใน ชีวิตประจำวัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ปกครองส่วนมากมีความเห็นว่า ลูกควรเชื่อฟังพ่อ ตั้งใจทำอะไรก็ทำในสิ่งที่ได้ ขยันหมั่นเพียร ลูกจะเป็นคนดีได้ถ้ารู้จักกตัญญูต่อพ่อ มีมานะอดทน ช่วยทำงานบ้านที่ลูกทำได้ เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างถ้วยล้างจาน กรอกน้ำใส่ตู้เย็น เก็บของไว้ในบ้านอย่างระมัดระวัง ช่วยทำธุระ ภายนอกบ้านแทนพ่อ ไปซื้อของนอกบ้านแทน^{๔๔} ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เป็นคนดี ช่วยเหลืองานบ้าน ทำงานพิเศษที่สุจริตเพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงิน รู้ผิดชอบชั่วดี คบคนดีเป็นเพื่อน ฟังคำสั่งสอน ช่วย ทำกิจธุระนอกบ้านแทนด้วยความยินดี ให้ความเคารพพ่อแม่^{๔๕} ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด คือตั้งใจ เรียน เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอน ไม่ใช้อารมณ์ในการโต้เถียง พุดจาไพเราะ ประพฤติตัวดี ให้เป็นที่ชื่นชม ของพ่อแม่ ช่วยทำธุระภายนอกบ้านแทนพ่อแม่ ไปซื้อของให้ด้วยความเต็มใจ ถวายสารทุกข์สุกดิบของ ทุกคนในครอบครัว พุดความจริงไม่โกหก ดูแลเอาใจใส่ผู้มีพระคุณทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ทอดทิ้งให้ต้อง อยู่คนเดียวไปตลอดชีวิตท่าน เมื่อล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศไปให้^{๔๖}

สรุปได้ว่า ในการทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อบิดามารดาได้จริงในชีวิตประจำวันนั้น ลูกควรตั้งใจ เรียน เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอน ไม่ใช้อารมณ์ในการโต้เถียง พุดจาไพเราะ ประพฤติปฏิบัติตัวดี ให้ เป็นที่ชื่นชมของบิดามารดา ช่วยเหลืองานบ้าน ทำงานพิเศษที่สุจริตเพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงินของ

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายประทวน วันชา, พนักงานบริษัท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายพรเทพ สายเจริญ, พนักงานบริษัท, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางสาวสมเจตร คุ่มครอง, แม่บ้าน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายประทวน วันชา, พนักงานบริษัท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายพรเทพ สายเจริญ, พนักงานบริษัท, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางสาวสมเจตร คุ่มครอง, แม่บ้าน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ครอบครัว นอกจากนั้น ควรดูแลเอาใจใส่ทุกคนในครอบครัวถามสารทุกข์สุกดิบของทุกคนในครอบครัวไม่พูดโกหก ไม่ทอดทิ้งบิดามารดาให้ต้องอยู่คนเดียว เมื่อล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศไปให้

๔) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูตเวทีของเยาวชน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้ ผู้ปกครองส่วนมากมีความเห็นว่า เยาวชนไม่ค่อยเชื่อฟังคำสั่งสอนสักเท่าไร สนใจแต่โทรศัพท์มือถือ ให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่า พูดจาไม่ไพเราะ ก้าวร้าว นึกถึงพระคุณของพ่อแม่ไม่ออก ไม่เห็นความสำคัญของพ่อแม่ ดิตโฆเซียล เสพสื่อลามก ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ดิตเกมส์ ขาดคุณธรรม ขาดความสำนึกการเป็นลูกที่ดี^{๔๗} ด้วยสมัยปัจจุบันอาจทำให้เยาวชนมีความคิดที่ต่างออกไป คิดนอกกรอบ บิดามารดาต้องเข้าใจในตัวเยาวชนด้วย คุยกันด้วยเหตุและผลเมื่อมีความคิดต่างกัน รับฟังปัญหาซึ่งกันและกัน อธิบายด้วยเหตุและผลไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสิน ไม่รู้วิธีตอบแทนบุญคุณพ่อแม่จะทำได้อย่างไร เมื่ออยากได้อะไรก็ขอพ่อแม่ ไม่รู้จักเก็บออมด้วยตนเอง^{๔๘} ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ คนในครอบครัวไม่พูดคุยกัันหรือรับฟังปัญหาของลูก ลูกไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่รู้ว่าต้องตอบแทนอย่างไรจึงจะเหมาะสม เยาวชนไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ปัจจุบันนิยมวัตถุนิยม ชื่นชมคนมีเงินแต่ไม่สนใจว่าเงินได้มาสุจริตหรือทุจริต มีความก้าวร้าวรุนแรงในครอบครัวทำให้เด็กซึมซับไปด้วย เข้าดูสื่อออนไลน์ ที่ไม่เหมาะสม ขาดการปลูกฝังเรื่องจิตสำนึกและพฤติกรรมที่ดี^{๔๙}

สรุปได้ว่า ปัญหาการแสดงความกตัญญูตเวทีของเยาวชน คือ เยาวชนให้ความสำคัญกับเพื่อนมากเกินไป ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ก้าวร้าว ไม่เห็นความสำคัญของบิดามารดา ดิตสื่อสังคมออนไลน์ เสพสื่อลามก ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ดิตเกมส์ ขาดคุณธรรม ขาดความสำนึกการเป็นลูกที่ดี ไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ปัจจุบันนิยมวัตถุนิยม ชื่นชมคนมีเงินแต่ไม่สนใจว่าเงินได้มาสุจริตหรือทุจริต มีความก้าวร้าวรุนแรงในครอบครัว ขาดการปลูกฝังเรื่องจิตสำนึกและพฤติกรรมที่ดี ทั้งนี้ทั้งนั้นบิดามารดาเองต้องเข้าใจในตัวเยาวชนด้วย พูดคุยกัันด้วยเหตุผล เมื่อมีความคิดเห็นต่างกันต้องเปิดใจรับฟังปัญหาซึ่งกันและกัน อธิบายด้วยเหตุผลไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสิน

๕) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูตเวทีของเยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

ผู้ปกครองส่วนมากมีความเห็นว่า เยาวชนบางคนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ไม่สำนึกในพระคุณของพ่อแม่ที่เลี้ยงดู พูดไม่ไพเราะ ดิตเพื่อน มั่วสุม ไม่สนใจเรียน ไม่มีจิตสาธารณะ ไม่ช่วยเหลือผู้อื่น ไร้ใจเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ เพื่อนบอกอย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น ทำให้พ่อแม่ทุกข์ใจ^{๕๐} ด้วยปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น บางครั้งอาจทำให้เด็กและเยาวชนขาดความกตัญญูตเวที มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เคารพผู้ใหญ่ และไม่กล้าแสดงออกถึงความรักที่มีต่อพ่อแม่ ดิตยาเสพติด พ่อแม่ทำงานมากขึ้นทำให้ลูกขาดความอบอุ่น พ่อแม่ไม่ได้ใกล้ชิดลูกทำให้ไม่รู้ถึง

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายประทวน วันชา, พนักงานบริษัท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายพรเทพ สายเจริญ, พนักงานบริษัท, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางสาวสมเจตร คุ้มครอง, แม่บ้าน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายประทวน วันชา, พนักงานบริษัท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ปัญหาที่เกิดกับลูก ไม่กล้าปรึกษาพ่อแม่เมื่อเจอปัญหา^{๕๑} เด็กไม่ค่อยมีสัมมาคาราวะต่อพ่อแม่ พูดจาไม่ไพเราะ ได้เถียงพ่อแม่ ก้าวร้าว ติดเพื่อน ติดมือถือ ชีวิตล้มเหลว เสพยา มั่วสุม คบคนไม่ดี ไม่มีเหตุผลใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ไม่สนใจเรียน ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่รู้วิธีการตอบแทนคุณ^{๕๒}

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้นจึงส่งผลให้เกิดปัญหาการแสดงความกตัญญูต่เวทีของเยาวชน คือ เยาวชนไม่สำนึกในพระคุณของบิดามารดา ขาดความกตัญญูต่เวที มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เคารพผู้ใหญ่ และไม่กล้าแสดงออกถึงความรักที่มีต่อบิดามารดา เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข ไม่เคารพบิดามารดา พูดจาไม่ไพเราะ ได้เถียงบิดามารดา ก้าวร้าว ติดเพื่อน ติดโทรศัพท์มือถือ ไม่สนใจเรียน ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่รู้วิธีการตอบแทนคุณบิดามารดา ทำงานมากขึ้นทำให้ลูกขาดความอบอุ่น พ่อแม่ไม่ได้ใกล้ชิดลูกทำให้ไม่รู้ถึงปัญหาที่เกิดกับลูก ไม่กล้าปรึกษาบิดามารดาเมื่อเกิดปัญหา

๖) แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูต่เวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร โดยรวมสรุปได้ดังนี้

ผู้ปกครองส่วนมากมีความเห็นว่า พ่อแม่ต้องใกล้ชิดและมีเวลาให้ลูกทุกวัน ถามสารทุกข์สุกดิบกัน ทำสิ่งที่ดีๆ ให้ลูกเห็น เช่น กตัญญูต่อ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกจึงจะทำตามแบบอย่างที่ดี สอนให้ยึดมั่นในความดี สอนให้รักถึงจิตใจของพ่อแม่ ให้คำปรึกษาเมื่อลูกเจอปัญหา ให้ความอบอุ่นในครอบครัว สอนให้ระลึกถึงพระคุณของพ่อแม่ ครู และต้องตอบแทนคุณเสมอ จัดให้มีกิจกรรมการแสดงความกตัญญูต่เวที สอนให้เห็นถึงประโยชน์ของการกตัญญู และโทษของคนที่ไม่รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร^{๕๓} ควรปลูกฝังแนวความคิดให้เป็นคนดีของพ่อแม่และสังคม สอนให้เป็นคนมีศีลธรรมรักษานขนบธรรมเนียมอันดีของไทยไว้ เช่น การเคารพผู้ใหญ่ อ่อนน้อม ถ่อมตน พูดจาไพเราะ ช่วยเหลือผู้อื่น สอนให้รู้จักหน้าที่ของตน ให้ระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่อยู่เสมอ มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยึดมั่นในความดี แนะนำการปฏิบัติตัวที่เรียกว่าความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครู และสิ่งที่พระคุณอย่างถูกต้องเหมาะสม^{๕๔} สอนให้นักเรียนรู้ถึง คุณธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง รู้จักหน้าที่ตัวเอง สอนให้รักถึงจิตใจของพ่อแม่เป็นคนแรกไม่ว่าจะทำอะไรไม่ว่าดีหรือไม่ดี พ่อแม่ควรให้ความอบอุ่นใกล้ชิดลูก สอนเรื่องการกตัญญูต่เวทีให้เข้าใจว่าผลดีมีอะไรบ้าง จัดทำกิจกรรมสัมภาษณ์ผู้ที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ เพื่อเป็นแบบอย่าง^{๕๕}

สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูต่เวทีต่อบิดามารดานั้น บิดามารดาต้องใกล้ชิดและมีเวลาให้ลูก หมั่นถามสารทุกข์สุกดิบกัน ประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกเห็น เช่น กตัญญูต่อ ปู่ย่า ตายาย เป็นต้น รวมทั้งปลูกฝังให้เยาวชนยึดมั่นในความดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จัก

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายพรเทพ สายเจริญ, พนักงานบริษัท, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางสาวสมเจตร คุ่มครอง, แม่บ้าน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายประทวน วันชา, พนักงานบริษัท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายพรเทพ สายเจริญ, พนักงานบริษัท, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางสาวสมเจตร คุ่มครอง, แม่บ้าน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

หน้าที่พลเมือง รู้จักหน้าที่ตัวเอง รักษาขนบธรรมเนียมอันดีของไทย ระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดา อยู่เสมอ มีความซื่อสัตย์สุจริต และคอยแนะนำการปฏิบัติตัวที่แสดงถึงความกตัญญูทวดเทวีต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ บิดามารดาควรให้ความรักความอบอุ่นใกล้ชิดลูก สอนเรื่องการกตัญญูทวดเทวีให้เข้าใจว่ามีผลดีมีอย่างไร จัดทำกิจกรรมสัมภาษณ์ผู้ที่มีความกตัญญูทวดเทวีต่อบิดามารดาเพื่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนที่ดี

๔.๓.๔ ผลการสัมภาษณ์นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐ คน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) นักเรียนได้ออบแทนบุญคุณบิดามารดาของนักเรียน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า ต้องตั้งใจทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุด คือ ตั้งใจเรียน หลังจากนั้นเมื่อเรามีวุฒิภาวะ เราควรเอาใจใส่ดูแลพ่อแม่ แบ่งเบาภาระของพ่อแม่โดยหางานสุจริตทำ จัดเตรียมอาหารและน้ำดื่ม ซักเสื้อผ้าให้^{๕๖} เป็นคนดี ขยัน ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน และข้อตกลงที่ให้ไว้กับพ่อแม่ ไม่นอกกลุ่มนอกทาง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติด กตัญญูต่อพ่อแม่ ช่วยทำงานต่างๆ หรืองานบ้าน ช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ ช่วยไปทำธุระนอกบ้านแทนพ่อแม่^{๕๗} มีความประพฤติดี ไม่เกรง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด กตัญญูต่อพ่อแม่ช่วยทำงานบ้าน แบ่งเบาภาระ กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน เก็บสิ่งของเครื่องใช้ด้วยความระมัดระวัง ทำความสะอาดห้องนอนของพ่อแม่ ช่วยทำไปธุระนอกบ้านให้ ไปซื้อของนอกบ้านแทน^{๕๘}

สรุปได้ว่า ลูกควรปฏิบัติตนที่เป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา คือ ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ขยัน ตั้งใจเรียน ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งปวง ช่วยแบ่งเบาภาระทางบ้าน เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ซักผ้า ช่วยไปทำธุระนอกบ้านแทนบิดามารดา เป็นต้น คุณแลบิดามารดาเย็บป่วย มี

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายจักรพรรณ วันสุข, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายชิตพัทธ์ สายเจริญ, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ แผ่นเรืองรัตน์, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมมาคารวะ ไม่ทำให้บิดามารดาเสียใจ ดูแลเอาใจใส่ถามสารทุกข์สุกดิบของทุกคนในครอบครัว มีของขวัญในวันพิเศษ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันแม่ เป็นต้น

๒) นักเรียนควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดามารดา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า ไม่ควรทิ้งพวกท่านให้อยู่คนเดียวยามป่วย และยามแก่ เลี้ยงดูท่านเหมือนที่ท่านเลี้ยงดูเรามาตลอดหลายสิบปี คอยดูแลและเอาใจใส่ท่าน เหมือนที่ท่านทำกับเรา เป็นคนดี ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน และข้อตกลงที่ให้ไว้กับพ่อแม่ ไม่นอกกลุ่มนอกทาง ไม่ยุ่งเกี่ยวยาเสพติด^{๕๙} เมื่อเรียนจบก็ทำงานหาเงินเลี้ยงพ่อแม่ สร้างบ้านให้พ่อแม่อยู่ สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูลทำให้พ่อแม่ภูมิใจ อยู่ดูแลท่านยามป่วยหรือแก่ พาท่านไปหาหมอ จัดเตรียมยาให้ท่านทานตามคำสั่งหมอ ไม่ละทิ้งให้ท่านต้องอยู่บ้านคนเดียว ถามสารทุกข์กับพ่อแม่อยู่เสมอ^{๖๐} ไม่ทำให้ท่านเสียใจ ดูแลท่านอย่างดีที่สุดเท่าที่ลูกคนหนึ่งจะทำได้ ไม่ทอดทิ้งท่านเมื่อแก่ ดูแลท่านเมื่อป่วย ทำกับข้าวให้รับประทาน ตักอาหารให้ กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ใช้สิ่งของในบ้านด้วยความระมัดระวัง ทำความสะอาดห้องนอนของพ่อแม่ ให้ความเคารพพ่อแม่^{๖๑}

สรุปได้ว่า ลูกควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดามารดา คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเมื่อเรียนจบก็ทำงานที่สุจริตเลี้ยงดูบิดามารดาให้ดี ดูแลเอาใจใส่ท่านอย่างดีที่สุด ไม่ละทิ้งให้ท่านต้องอยู่บ้านคนเดียวยามเจ็บป่วยหรือแก่ชรา หมั่นถามสารทุกข์สุกดิบกับบิดามารดา อยู่เสมอ แบ่งเบาภาระการดูแลที่อยู่อาศัย เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน หุงข้าว ทำกับข้าวให้รับประทาน จัดเตรียมจานช้อนวางไว้ให้บิดามารดา ตักข้าวให้บิดามารดารับประทานด้วยความเต็มใจ ทำความสะอาดห้องนอนของบิดามารดา ซักเสื้อผ้าให้ ช่วยทำธุระนอกบ้านแทน เป็นต้น สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล มีของขวัญในวันพิเศษ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันแม่ เป็นต้น

๓) นักเรียนจะปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดามารดาได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า ควรขยันและตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด ไม่ทำให้พ่อแม่ผิดหวัง ช่วยงานท่านแบ่งเบางานของท่านเท่าที่จะทำได้ เช่น หุงข้าว ทำกับข้าวให้รับประทาน กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน เก็บของภายในบ้านด้วยความระมัดระวังทำความสะอาดห้องนอนของพ่อแม่ จัดอาหารให้ ซักเสื้อผ้าให้ ช่วยทำธุระนอกบ้าน ไม่ใช้จ่ายเกินตัว เป็นคนดี เป็นเด็กดี ทำให้ท่านภูมิใจ^{๖๒} ไม่ทำให้ท่านเสียใจ เมื่อท่านกลับมาจากที่ทำงานก็หาอะไรให้ท่านดื่มเย็นๆ ช่วยแบ่งเบาภาระเท่าที่จะทำได้

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางสาวกานต์สินี แก้ววิสัย, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวกฤษฎกร วิเศษ, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางสาวธนพร เสาทอง, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางสาวกานต์สินี แก้ววิสัย, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

หารายได้พิเศษทำช่วงปิดเทอมเพื่อช่วยจุนเจือครอบครัวพูดเพราะๆ กับพ่อแม่ไม่ได้เถียง ตั้งใจเรียน ขยันเรียน หาเวลาอยู่กับพ่อแม่และถามถึงสารทุกข์สุกดิบ^{๖๓} ทำตามที่ท่านแนะนำ เพราะเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ตั้งใจเรียน ไม่ทำให้พ่อแม่ผิดหวัง สร้างชื่อเสียงให้ตระกูล ช่วยไปทำธุระและไปซื้อของนอกบ้าน ให้ความความเต็มใจ ไม่ใช้อารมณ์ในการโต้เถียง พูดจาไพเราะกับพ่อแม่ ฟังเหตุผลของพ่อแม่ ประหยัด รู้จักเก็บเงิน ไม่เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้พ่อแม่^{๖๔}

สรุปได้ว่า ในชีวิตประจำวันลูกทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อบิดามารดา โดยตั้งใจเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนทำตามที่ท่านแนะนำ ไม่ทำให้พ่อแม่ผิดหวัง สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล ให้ความเคารพ ดูแลเอาใจใส่บิดามารดาหมั่นถามสารทุกข์สุกดิบ ช่วยแบ่งเบาภาระทำงานบ้าน เช่น หุงข้าว ทำกับข้าวให้รับประทาน กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน เก็บสิ่งของเครื่องใช้ด้วยความระมัดระวัง ทำความสะอาดห้องนอนของบิดามารดา จัดอาหาร ซักเสื้อผ้า ช่วยทำธุระนอกบ้านแทนบิดามารดา ไปซื้อของนอกบ้านให้ เป็นต้น หาเวลาใกล้ชิดกับบิดามารดา ทำบุญอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว พาบิดามารดาไปทำบุญ ถวายสังฆทานที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่าเพื่อสร้างวัด สนับสนุนให้ท่านทำทาน ช่วยหารายได้พิเศษในช่วงปิดเทอมเพื่อช่วยจุนเจือครอบครัว พูดคุยกับบิดามารดาด้วยความไพเราะ ไม่ใช้อารมณ์ในการโต้เถียง ประหยัดอดออม รู้จักเก็บเงิน ไม่เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้บิดามารดา

๔) สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเทีของนักเรียน ณ ปัจจุบันนักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับการแสดงความกตัญญูทวดเทีต่อพระคุณบิดามารดา โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า ปัจจุบันเยาวชนไม่กล้าแสดงความกตัญญู แสดงความรักหรือสิ่งดีๆออกมา แสดงความก้าวร้าว โต้เถียงพ่อแม่ ไม่ฟังคำสั่งสอน อยู่กับโลกส่วนตัวของตัวเอง ติดโซเชียล ไม่สนใจคนรอบข้างไม่ดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ ปลอมใจให้พ่อแม่อยู่คนเดียว^{๖๕} เยาวชนส่วนใหญ่ไม่น่าที่จะแสดงออกถึงความรักที่มีต่อพ่อแม่ของตนเอง เพราะว่ากลัวจะถูกเพื่อนล้อเลียน จึงไม่กล้าที่จะทำ ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ไม่ตั้งใจเรียน เทียวกับเพื่อน ติดเพื่อน เกเร ก้าวร้าวต่อพ่อแม่ เถียงพ่อแม่ โกหก ใช้เงินจ่ายสุล่ยสุร้าย มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย ทะเลาะเบาะแว้ง^{๖๖} มีความอายในการแสดงความรักให้พ่อแม่ ทั้งๆที่เรื่องที่พ่อแม่อยากได้มากที่สุด คือ การที่เราแสดงความรักกับท่านเหมือน

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางสาวกลิ่นสุคนธ์ ปัญญา, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางสาวธนพร เสาทอง, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ แม่เรืองรัตน์, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางสาวกลิ่นสุคนธ์ ปัญญา, นักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ตอนเด็ก ปัจจุบันมีแต่ความก้าวร้าว ไม่เคารพพ่อแม่ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ออกนอกกลุ่มนอกทางมีกิริยา
ความประพฤติไม่เหมาะสม^{๖๗}

สรุปได้ว่า ปัจจุบันเยาวชนไม่กล้าแสดงความกตัญญูทวดเวที ไม่กล้าแสดงความรักต่อบิดา
มารดา เพราะเกรงว่าจะถูกเพื่อนล้อเลียน จึงไม่กล้าที่จะแสดงออก สิ่งที่แสดงออกมาคือ ความ
ก้าวร้าว ใช้อารมณ์ในการโต้เถียงบิดามารดา ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน อยู่กับโลกส่วนตัวของตัวเอง ติดสื่อ
สังคมออนไลน์ ทำอะไรตามใจตนเอง ตัดสินใจทำโดยไม่ขอคำปรึกษา ไม่สนใจคนรอบข้างไม่ดูแลเอา
ใจใส่บิดามารดา ปล่อยให้บิดามารดาอยู่เพียงลำพัง ไม่รู้จักหรือทำเป็นไม่รู้ที่จะตอบแทนบุญคุณบิดา
มารดา กิริยาและความประพฤติที่แสดงต่อบิดามารดาไม่สุภาพ พูดจาก้าวร้าว ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่
เคารพบิดามารดา ไม่นึกถึงพระคุณของบิดามารดาที่เลี้ยงดูมาจนโต เชื่อเพื่อน โกหก ใช้จ่ายเงินสุรุ่ยสุ
ร่าย มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทะเลาะเบาะแว้ง และไม่ทราบว่าควรแสดงออกอย่างไรจึงจะเป็น
การแสดงความกตัญญูที่ดีและถูกต้องเหมาะสม แต่นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร พิจารณาแล้วว่า
ปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชนเกิดจากการไม่ค่อยมีเวลาให้กัน ต่างก็มุ่งมั่นทำงาน
เลี้ยงครอบครัว ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ไม่ค่อยมีเวลาได้พูดคุยกัน ไม่ถามสารทุกข์สุกดิบของ
คนในครอบครัว เยาวชนขาดความอบอุ่น เมื่อมีปัญหาไม่มีใครให้คำปรึกษา เนื่องจากขาดการเอาใจใส่
ซึ่งกันและกันภายในครอบครัวนั่นเอง

๕) การแสดงความกตัญญูทวดเวทีของนักเรียนในปัจจุบัน นักเรียนแสดงความกตัญญู
ทวดเวที โดยรวมสรุปพฤติกรรมได้ดังนี้

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า ไม่รู้วิธีแสดงความกตัญญูที่เหมาะสมว่าทำอะไร และ
ต้องทำอะไรบ้าง ไม่ไตร่ตรองก่อนเชื่อตามคำโฆษณาและข่าวที่อ่านผ่านทางโซเชียล ติดเกมส์ ไม่
สนใจใครสนใจแต่มือถือของตัวเอง ไม่พูดคุยกับคนรอบข้าง อยู่แต่ในโลกส่วนตัว ใช้จ่ายเงินก่อนตัว
เป็นหนี้ ติดการพนัน หางานรายได้พิเศษทำแต่ไม่ได้ช่วยรายจ่ายภายในบ้าน^{๖๘} ไม่ตั้งใจเรียน เรียนไม่
จบ เกเร ติดเที่ยว ติดเพื่อน ติดมือถือ เล่นเกมส์ โกหก ใช้จ่ายเงินตัว ซื้อของเกินความจำเป็น หา
รายได้เพิ่มไม่ได้ช่วยแบ่งเบาภาระทางบ้านนำไปใช้ซื้อของที่จำเป็นเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้กับพ่อแม่
สร้างความเดือดร้อนให้กับพ่อแม่ ทะเลาะตบตีกันต้องมาโรงพัก ถูกอาจารย์รายงานความประพฤติ
สร้างเสียใจให้แก่พ่อแม่^{๖๙} ไม่ทำงานบ้านที่ตนเองสั่ง เรียนไม่จบ พูดจากับท่านให้ไพเราะ ไม่ได้เถียง
หรือไม่ฟังเหตุผล ไม่มีจิตสำนึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ ขาดความเชื่อมั่นในตัวพ่อแม่ ไม่เห็นความสำคัญ

^{๖๗} สัมภาษณ์ นางสาวธนพร เสาทอง, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ
ชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวกลิ่นสุคนธ์ ปัญญา, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตร
วิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นางสาวกฤษกร วิเศษ, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ
ชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ในพระคุณของพ่อแม่ ดิดโซเซียล ไม่ฟังคำพร่ำสอนของพ่อแม่ หงุดหงิด รำคาญ โมโหง่าย เชื่อเพื่อนมากกว่าติดเที่ยว โกหกขอเงินใช้เกินความจำเป็น^{๗๐}

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทเวทียของเยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน คือ เยาวชนไม่ทราบวิธีการแสดงความกตัญญูที่เหมาะสมว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร และต้องทำอะไรบ้าง ขาดการไตร่ตรองก่อนเชื่อตามคำโฆษณาและข่าวสารที่ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ดิดเกมส์ ไม่สนใจบุคคลรอบข้าง ให้ความสนใจกับโทรศัพท์มือถือ ไม่พูดคุยกับคนรอบข้าง อยู่แต่ในโลกส่วนตัว ใช้จ่ายเงินก่อนตัว เป็นหนี้ ติดอยู่กับบายมุข หางานรายได้พิเศษทำแต่ไม่ได้ช่วยรายจ่าย ภายในบ้าน ไม่เชื่อฟังคำสอน ไม่ตั้งใจเรียนหนังสือเลย ละเมิดกฎระเบียบของวิทยาลัยฯ ทำให้บิดามารดาต้องเดือดร้อนวุ่นวายใจ ไม่เลียงดูบิดามารดาตอบแทนบุญคุณท่าน ไม่ดูแลบิดามารดาตามเจ็บป่วย ละทิ้งให้บิดามารดาอยู่คนเดียวยามแก่ชรา ขาดจิตสำนึกในเรื่องความกตัญญูทเวทีย ไม่นึกถึงบุญคุณของบิดามารดาที่เลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนโต ไม่นึกถึงพระคุณของพ่อแม่ที่ส่งให้เรียนหนังสือเพื่ออนาคตที่ดี

๖) แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทียต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร โดยรวมสรุปได้ดังนี้

นักเรียนส่วนมากมีความเห็นว่า ควรพยายามสอนว่าความกตัญญูมันเป็นสิ่งที่ดีและคู่ควรแก่การกระทำ โดยเฉพาะความกตัญญูต่อบิดามารดา ความกตัญญูทเวทียที่สามารถทำได้กับทุกคน ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นพ่อแม่เพียงผู้เดียว ทำได้กับทุกคนที่มีบุญคุณกับเรา^{๗๑} สอนให้เข้าใจเรื่องการกตัญญูทเวทีย ให้ทุกคนปฏิบัติตาม โดยเฉพาะความกตัญญูทเวทียต่อบิดามารดา ต้องทำกับคนอื่นด้วย ไม่ใช่ทำแต่พ่อแม่เพียงแค่นั้น ตั้งใจเรียน เรียนจบเพื่อให้ท่านภาคภูมิใจ ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ที่ทำได้ ท่านจะได้เหนื่อยให้น้อยลง ทำงานระหว่างเรียน เพื่อที่จะได้แบ่งเบาเรื่องการเงินของบิดามารดาได้^{๗๒} อย่าออกนอกกลุ่มนอกทาง อยู่ในกรอบ เพราะถ้าทำอะไรตอนที่มันสายไปคนที่เสียใจที่สุดไม่ใช่เรา แต่เป็นคนที่ยากเห็นเราประสบความสำเร็จ มีหน้าที่การงานที่ดี ใส่ใจเขาเท่าที่เรายทำได้ เพราะคนในครอบครัวไม่ใช่คนอื่น ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของความกตัญญูทเวทียต่อพ่อแม่ และผลเสียของคนที่ไม่กตัญญูต่อพ่อแม่ในชีวิตเป็นอย่างไร^{๗๓}

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางสาวธนพร เสาทอง, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางสาวกานต์สินี แก้ววิสัย, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางสาวกมลรัตน์ สุขวิสัย, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นางสาวธนพร เสาทอง, นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวที่ต่อบิดามารดา คือ ควรมีการปลูกฝังความกตัญญูทเวที่ต่อบิดามารดา สอนให้คำนึงถึงจิตใจของบิดามารดา ระลึกถึงบุญคุณที่เลี้ยงดูเรามาจนเติบโตใหญ่และรำลึกนึกถึงการตอบแทนพระคุณของบิดามารดาอยู่เสมอ รวมถึงการปลูกฝังการเป็นคนดี มีศีลธรรม สอนให้ช่วยเหลือผู้อื่น ให้มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน แสดงให้เห็นว่าความกตัญญูทเวที่นั้นเป็นสิ่งที่ดีและคู่ควรแก่การกระทำ โดยเฉพาะความกตัญญูต่อบิดามารดา ความกตัญญูทเวที่สามารถทำได้กับทุกคน ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นบิดามารดาเท่านั้น สามารถทำได้กับทุกคนที่มีพระคุณกับเรา

ในส่วนของบิดามารดาควรดูแลเอาใจใส่ ให้ความอบอุ่น ใกล้ชิดกับลูกให้มากขึ้น ให้คำปรึกษาเมื่อลูกเจอปัญหา อบรมสั่งสอนให้ระลึกนึกถึงพระคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ และต้องตอบแทนคุณท่านเสมอ

สถาบันการศึกษาควรจัดให้มีการทำกิจกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวที่ สอนให้เห็นถึงประโยชน์ของการกตัญญูทเวที่ และโทษของคนที่ไม่รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

จากผลการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป ผู้บริหารและคณะครู จำนวน ๓ คน ผู้ปกครอง จำนวน ๓ คน นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ จำนวน ๑๐ คน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความกตัญญูทเวที่นั้นเป็นคุณธรรมของคนดีที่จัดว่าเป็นความเชื่อที่ควบคู่กับสังคมไทยเป็นเวลายาวนานและเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ ซึ่งส่งผลต่อการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมในครอบครัวในแบบสังคมไทย ความกตัญญูทเวที่เป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้นการปลูกจิตสำนึกของเยาวชนให้มีความกตัญญูทเวที่นั้น ต้องอาศัยการปลูกจิตสำนึกผ่านทางสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา เพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงความกตัญญูทเวที่ กระตุ้นให้เยาวชนได้ทำหน้าที่ของตนในการตอบแทนพระคุณบิดามารดา อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ทุกคนในครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไป

๔.๔ สรุปแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวง พลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interviews) แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวทีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตร
วิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปได้ดังนี้

ข้อ	รายละเอียด	พระสอนศีลธรรม	ผู้บริหารและคณะครู	ผู้ปกครอง	นักเรียน	ข้อเสนอแนะผู้ให้ข้อมูล
๑.	ควรปฏิบัติตน อย่างไรที่เป็น การตอบแทน บุญคุณบิดา มารดา	๑. รู้จักบทบาทหน้าที่ ของตน ๒. ตั้งใจเรียน ๓. แบ่งเบาภาระพ่อแม่ ๔. มีสัมมาคารวะ เชื่อ ฟังคำสั่งสอน ๕. ทำสมาธิเจริญจิต ภาวนา	๑. เชื่อฟังคำสั่งสอน ช่วยเหลืองาน ๒. ให้ความเคารพ ตั้งใจ เรียน ๓. ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของวิทยาลัยฯ สร้าง ชื่อเสียงให้วิทยาลัย ไม่ ประพฤติดินให้เป็นชื่อเสียง เสีย ๔. ช่วยเหลืองานของ วิทยาลัยฯ ๕. นอบน้อมและมีสัมมา คารวะ	๑. ตั้งใจเรียนให้จบ ๒. เชื่อฟังคำสั่งสอน ๓. เป็นเด็กดี ไม่เกรง ทำ หน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ๔. ช่วยบิดามารดาทำงาน บ้าน ๕. ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของโรงเรียน ๖. ไม่ทำให้บิดามารดา เดือดร้อนใจ ๗. ไม่ข้องเกี่ยวกับ อบายมุข	๑. เป็นคนดีของ ครอบครัวและสังคม ๒. เชื่อฟังคำสั่งสอน ๓. ขยัน ตั้งใจเรียน ๔. ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของโรงเรียน ไม่ยุ่ง เกี่ยวกับอบายมุข ๕. ช่วยแบ่งเบาภาระทาง บ้าน ๖. ดูแลบิดามารดาตาม เจ็บป่วย ๗. มีสัมมาคารวะ ไม่ทำ ให้บิดามารดาเสียใจ	ลูกควรประพฤติปฏิบัติ ตนเป็นคนดีของ ครอบครัวและสังคม ดูแลเอาใจใส่บิดามารดา ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
๒.	ควรดูแลเลี้ยง ดูตอบแทน	๑. เป็นคนดีต่อ ครอบครัว และสังคม	๑. เชื่อฟังคำสั่งสอน ๒. ช่วยเหลืองานบ้าน	๑. ขยัน ตั้งใจเรียน ๒. ยึดมั่นในความดี ให้	๑. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ๒. ไม่ละทิ้งให้ท่านต้องอยู่	ลูกควรประพฤติปฏิบัติ ตนเป็นคนดีของ

ข้อ	รายละเอียด	พระสอนศีลธรรม	ผู้บริหารและคณะครู	ผู้ปกครอง	นักเรียน	ข้อเสนอแนะผู้ให้ข้อมูล
	บุญคุณบิดา มารดา อย่างไร	๒. ตั้งใจเรียนหนังสือ ๓. อยู่ในศีลในธรรมไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ๔. ช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ ๕. ขยัน อดทน และเชื่อฟังคำสั่งสอน	๓. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ๔. ดูแลร่างกายและจิตใจของบิดามารดา ๕. ไม่สร้างปัญหา ๖. สำนึกในพระคุณของบิดามารดาอยู่เสมอ	ความเคารพบิดามารดา ๓. เชื่อฟังคำสั่งสอน เป็นคนดีของบิดามารดา และสังคม ๔. ไม่ทำให้บิดามารดาเดือดร้อน ๕. สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล	บ้านคนเดียวยามเจ็บป่วยหรือแก่ชรา ๓. แบ่งเบาภาระการดูแลที่อยู่อาศัย ๔. สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล	ครอบครัวและสังคม แบ่งเบาภาระของครอบครัว ดูแลเอาใจใส่บิดามารดาทั้งทางร่างกายและจิตใจ และต้องระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาอยู่เสมอ
๓.	ปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดา มารดาได้จริงในชีวิตประจำวัน	๑. ต้องมีจิตสำนึกกตัญญูกตเวที ๒. รู้ผิดชอบชั่วดี ๓. ตั้งใจเรียน ๔. รู้จักช่วยแบ่งเบาภาระ ๕. รับฟังปัญหาและไม่โต้เถียงโดยใช้อารมณ์ ๖. ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและพูดคุยกันให้มากขึ้น	๑. เชื่อฟังคำสั่งสอน ๒. ช่วยเหลืองานบ้าน ๓. ตั้งใจเรียน ๔. ดูแลร่างกายและจิตใจของบิดามารดา ๕. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ๖. ไม่สร้างปัญหาให้บิดามารดาไม่สบายใจ	๑. ตั้งใจเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอน ๒. ไม่ใช้อารมณ์ พุดจาให้ไพเราะ ๓. ประพฤติปฏิบัติตัวดี ๔. ช่วยเหลืองานบ้าน ๕. ทำงานแบ่งเบาภาระทางการเงิน ๖. ดูแลเอาใจใส่ทุกคนในบ้าน ๗. ทำบุญอุทิศเมื่อล่วงลับ	๑. ตั้งใจเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอน ๒. สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล ๓. ให้ความเคารพ ดูแลเอาใจใส่บิดามารดา ๔. ช่วยแบ่งเบาภาระทำงานบ้าน ๕. ทำบุญอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ๖. ไม่ใช้อารมณ์ในการโต้เถียง ๗. ประหยัดอดออม รู้จัก	ต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนและประพฤติดุปฏิบัติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม นอกจากนั้นแล้วต้องใช้เวลากับครอบครัวให้มากขึ้น ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อเป็นการปลูกฝังความรักความกตัญญู

ข้อ	รายละเอียด	พระสอนศีลธรรม	ผู้บริหารและคณะครู	ผู้ปกครอง	นักเรียน	ข้อเสนอแนะผู้ให้ข้อมูล
					เก็บเงิน	
๔.	สภาพปัญหา การแสดง ความกตัญญู กตเวทียของ เยาวชน	๑.เยาวชนขาด จิตสำนึก ขาดความ ศรัทธาและไม่เห็น ความสำคัญของบิดา มารดา ๒.ให้ความสำคัญกับ เพื่อน โทรศัพท์มือถือ และสื่อสังคมออนไลน์ ๓. พฤติกรรมของบิดา มารดาที่ส่งผลให้ เยาวชนไม่มีภูมิ ต้านทานต่อความ เลื่อมของสังคม	๑. เยาวชนขาดจิตสำนึกใน การปฏิบัติหน้าที่ลูกที่ดี ๒. ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ดื้อ รั้น ติดสื่อสังคมออนไลน์ ติดเพื่อน ๓. ไม่กล้าแสดงออกถึง ความรัก ความห่วงใยที่มี ต่อบิดามารดา	๑. เยาวชนให้ความสำคัญกับเพื่อน ๒. ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ก้าวร้าว ๓. ไม่เห็นความสำคัญของ บิดามารดา ๔. ติดสื่อสังคมออนไลน์ ไม่รู้จักรักหน้าที่ของตนเอง ๕. ขาดความสำนึกการ เป็นลูกที่ดี ไม่มีคุณธรรม จริยธรรม	๑. เยาวชนไม่กล้าแสดง ความกตัญญูกตเวทีย ไม่ กล้าแสดงความรักต่อบิดา มารดา ๒. ใช้อารมณ์ ไม่เชื่อฟัง คำสั่งสอน ๓. ติดสื่อสังคมออนไลน์ ๔. ไม่ดูแลเอาใจใส่บิดา มารดา ๕. ไม่รู้จักหรือไม่รู้ที่จะ ตอบแทนบุญคุณบิดา มารดา	เยาวชนขาดจิตสำนึก ความกตัญญู ไม่กล้า แสดงความรักความ กตัญญูต่อบิดามารดา และไม่รู้จักรักวิธีการ แสดงออกซึ่งความ กตัญญู
๕.	สภาพปัญหา การแสดง ความกตัญญู กตเวทียของ เยาวชนที่เห็น ในสังคมไทย ในปัจจุบัน	๑. เยาวชนไม่คำนึงถึง คุณธรรมและ จริยธรรม ๒. ไม่มีจิตสำนึกความ กตัญญูกตเวทีย ๓. ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ของบิดามารดา	๑. เยาวชนเอาแต่ใจ ขาด ความอดทน ก้าวร้าว ไม่ สนใจคนอื่น สนใจแต่ ตนเอง ๒. ติดโทรศัพท์ ติดเกมส์ ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ๓. ไม่ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่	๑. เยาวชนไม่สำนึกใน พระคุณของบิดามารดา ขาดความกตัญญูกตเวทีย ๒. มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เคารพผู้ใหญ่ ๓. ไม่กล้าแสดงออกถึง ความรักที่มีต่อบิดา	๑. เยาวชนไม่ทราบ วิธีการแสดงความกตัญญู ที่เหมาะสม ๒. ติดสื่อสังคมออนไลน์ ติดเกมส์ ไม่สนใจบุคคล รอบข้าง ๓. ใช้จ่ายเงินก่อนตัว เป็น	สภาพสังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้เยาวชนขาด จิตสำนึกความกตัญญู ไม่กล้าแสดงความรัก ความกตัญญูต่อบิดา มารดา และไม่รู้จักรัก วิธีการแสดงออกซึ่ง

ข้อ	รายละเอียด	พระสอนศีลธรรม	ผู้บริหารและคณะครู	ผู้ปกครอง	นักเรียน	ข้อเสนอแนะผู้ให้ข้อมูล
		๔. ไม่ตั้งใจเรียน หนี เที่ยว ยุ่งเกี่ยวกับ อบายมุข ๕. คนในครอบครัวไม่ มีเวลาให้แถมกันและ กัน ๖. เยาวชนออกห่าง จากครอบครัว	เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนของ บิดามารดา ๔. ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ไม่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน	มารดา ๔. เข้าไปเกี่ยวข้องกับ อบายมุข	หนี ติดอยู่กับอบายมุข ๔. ไม่เชื่อฟังคำสอน ไม่ ตั้งใจเรียนหนีเที่ยว ๕. ละเมิดกฎระเบียบของ วิทยาลัยฯ ๖. ไม่ดูแลบิดามารดา เจ็บป่วย ขาดจิตสำนึกใน เรื่องความกตัญญูทวด	ความกตัญญู การ แสดงออกซึ่งความ กตัญญูกลายเป็นเรื่องน่า อายสำหรับเยาวชน
๖.	แนวทางการ ส่งเสริมความ กตัญญูทวด ต่อบิดามารดา ของนักเรียน	๑. บิดามารดาต้องมี เวลาให้ลูกมากขึ้น ๒. ปฏิบัติตนเป็น ตัวอย่างที่ดี ๓. ให้ความรักความ อบอุ่นต่อลูกๆ ๔. ปลุกฝังให้ลูกมี จิตสำนึกกตัญญู ทวดต่อบิดามารดา	๑. ใช้กระบวนการลูกเสือ ๒. ปลุกฝังการเป็นคนดี มี ศีลธรรม มีความกตัญญูต่อ ผู้มีพระคุณ ๓. จัดกิจกรรมส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม	๑. บิดามารดาต้องใกล้ชิด และมีเวลาให้ลูก ๒. ประพฤติปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดี ๓. ปลุกฝังให้ยึดมั่นใน ความดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักหน้าที่ พลเมือง รู้จักหน้าที่ตัวเอง รักษาขนบ ธรรมเนียมอันดีของไทย	๑. ปลุกฝังความกตัญญู ทวดต่อบิดามารดา ๒. บิดามารดาควรดูแล เอาใจใส่ ให้ความอบอุ่น ใกล้ชิดกับลูกให้มากขึ้น ๓. ทำกิจกรรมที่เป็นการ แสดงออกถึงความกตัญญู ทวด	สถาบันครอบครัวและ สถาบัน การศึกษาต้องปลุกฝัง จิตสำนึก เพื่อให้เยาวชน ได้ตระหนักถึง□ความ กตัญญูทวดที่ กระตุ้นให้ เยาวชนได้ทำหน้าที่ของ ตนในการตอบแทน พระคุณบิดามารดา ผ่าน โครงการกิจกรรมต่างๆ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมการปฏิบัติตนด้านความกตัญญูทวดเทวีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๕.๑.๑ สรุปคำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเทวีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

กตัญญูทวดเทวี คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคลที่กระทำแล้วทั้งต่อตนเองและส่วนรวม ตลอดถึงสถาบัน สัตว์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม และพยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกันและกันด้วยความสำนึกในบุญคุณของคนอื่นที่กระทำแล้วแก่ตน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ความกตัญญูในวิทยานิพนธ์นี้มี ๒ ลักษณะ คือ กตัญญูชั้นสามัญ ได้แก่ การรู้อุปการะที่คนอื่นทำให้แก่ตนเป็นส่วนตัว และกตัญญูชั้นสัตบุรุษ ได้แก่ การรู้คุณงามความดีที่คนผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือทำความดีที่เกื้อกูลแก่ส่วนรวม ไม่ว่าจะทำให้แก่ตนหรือไม่ก็ตาม โดยความบริสุทธิ์ใจ ส่วนกตเวทียุคใหม่ มี ๒ ลักษณะ คือ ประกาศคุณท่าน ได้แก่ ประกาศความดีของผู้พระคุณต่อตนหรือด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี และตอบแทนคุณท่าน ได้แก่ การตอบแทนด้วยวัตถุสิ่งของ ด้วยการรับใช้ดูแล ด้วยความเคารพเชื่อฟัง

สิ่งที่ควรแสดงความกตัญญู มี ๔ ประเภท ได้แก่

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ และญาติ ผู้เป็นบุพการีบุคคลที่มีอุปการคุณมาก ซึ่งผู้ได้รับอุปการคุณจะต้องแสดงความกตัญญูทวดเทวีที่ตอบตามความเหมาะสม

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีอุปการคุณต่อคนทั้งประเทศ โดยที่ผู้ได้รับอุปการคุณจะต้องแสดงความกตัญญูทวดเทวีต่อสถาบันให้ถูกต้องตามความเหมาะสม

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์มีคุณต่อมนุษย์ โดยที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ บำรุงเลี้ยงรักษาให้เป็นสุขตามความเหมาะสม

๔. ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีทัศนคติและการปฏิบัติด้วยท่าทีที่ถูกต้องต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ สถานที่ วัตถุสิ่งของ ต้นไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่มีอุปการคุณและคุณประโยชน์ต่อคนทั้งนั้น

ประโยชน์ของความกตัญญู และโทษของการไม่มีความกตัญญูทั้งต่อตนเองและต่อสังคม บุคคลผู้มีความกตัญญูเป็นคนดีและรักษาความดีไว้ได้ เป็นผู้นำคบค้าสมาคม ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูยังทำให้คนในสังคมช่วยเหลือกัน พึงพาอาศัยอยู่กันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข ส่วนโทษของการไม่มีความกตัญญู ย่อมทำให้ตนเองและสังคม มีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อม หากคบค้าสมาคมได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ทั้งตนเองและสังคม ย่อมจะได้รับโทษของการไม่มีความกตัญญู

หลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญู คือ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรवासธรรม ๔ โภคอาทิยะ ๕ การวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ ทิศ ๖ สปัจริยธรรม ๗ ความไม่ประมาท ส่วนหลักธรรมที่เป็นปฏิกิริยาต่อความกตัญญู คือ อกุศลมูล ๓ มัจฉริยะ ๕ อบายมุข ๖ มานะ ๙ อาฆาตวัตถุ ๙ ความประมาท

ความกตัญญูมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมและประเพณีไทยอย่างยิ่ง มีบทบาทอันจะทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตน โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูต่อกตเวทีก่อนจะขยายผลในสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา เช่น ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น ก็จะหมดไป ตลอดถึงสภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะอยู่ในสภาวะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

ความกตัญญูต่อกตเวทีก็นับเป็นคุณธรรมของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม และเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูต่อกตเวทีกว้างขวางเรื่อง เช่น ประเพณีบรรพชาอุปสมบท ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญตักบาตร ประเพณีสารทไทย และประเพณีทำบุญอุทิศแก่ผู้วายชนม์

๕.๑.๒ สรุปสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการแสดงความกตัญญูต่อกตเวทีก่อนนักเรียน

สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูต่อกตเวทีก่อนของเยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบันสรุปผลการศึกษาดังนี้

ปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดสิ่งชั่วร้ายทำให้เกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน ไม่คำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรม ไม่มีจิตสำนึกความกตัญญูทวดเที หลงลืมถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญูทวดเที เยาวชนที่เห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน จึงมีพฤติกรรมไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ไม่ตั้งใจเรียน หนีเที่ยว อยู่เกี่ยวกับอบายมุข ไม่ช่วยแบ่งเบาภาระของบิดามารดา ติดเพื่อน เกเร ก้าวร้าว มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทำให้บิดามารดา ต้องเสียใจ และด้วยสังคมในปัจจุบันคนในครอบครัวไม่มีเวลาให้แกกันและกัน บิดามารดามุ่งแต่ทำงานไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูก ส่งผลให้เยาวชนออกห่างจากครอบครัว ไร้ใจเพื่อนมากกว่าคนในครอบครัว

บิดามารดาให้ความรักลูกทุกคน แต่แฝงไปด้วยการสร้างให้ลูกมีพฤติกรรมเอาแต่ใจ ขาดความอดทน ก้าวร้าว ไม่สนใจคนอื่น สนใจแต่ตนเอง และเยาวชนในปัจจุบันมีโลกส่วนตัวอยู่กับ โทรศัพท์ ติดเกมส์ โดยไม่สนใจสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว จึงไม่สนใจเรียนหนังสือ อยู่บ้านก็ไม่ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อเพื่อนมากกว่าบิดามารดา สร้างความเดือดร้อนให้บิดามารดา ไม่ระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดา

เยาวชนไม่สำนึกในพระคุณของบิดามารดา ขาดความกตัญญูทวดเที มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เคารพผู้ใหญ่ และไม่กล้าแสดงออกถึงความรักที่มีต่อบิดามารดา เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข ไม่เคารพบิดามารดา พุดจาไม่ไพเราะ โต้เถียงบิดามารดา ก้าวร้าว ติดเพื่อน ติดโทรศัพท์มือถือ ไม่สนใจเรียน ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่รู้วิธีการตอบแทนคุณ บิดามารดา ทำงานมากขึ้นทำให้ลูกขาดความอบอุ่น พ่อแม่ไม่ได้ใกล้ชิดลูกทำให้ไม่รู้ถึงปัญหาที่เกิดกับลูก ไม่กล้าปรึกษาบิดามารดาเมื่อเกิดปัญหา

เยาวชนไม่ทราบวิธีการแสดงความกตัญญูที่เหมาะสมว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร และต้องทำอะไรบ้าง ขาดการไตร่ตรองก่อนเชื่อตามคำโฆษณาและข่าวสารที่ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ติดเกมส์ ไม่สนใจบุคคลรอบข้าง ให้ความสนใจกับโทรศัพท์มือถือ ไม่พูดคุยกับคนรอบข้าง อยู่แต่ในโลกส่วนตัว ใช้จ่ายเงินก่อนตัว เป็นหนี้ ติดอยู่กับอบายมุข หางานรายได้พิเศษทำแต่ไม่ได้ช่วยรายจ่ายภายในบ้าน ไม่เชื่อฟังคำสอน ไม่ตั้งใจเรียนหนีเที่ยว ละเมิดกฎระเบียบของวิทยาลัยฯ ทำให้บิดามารดาต้องเดือดร้อนวุ่นวายใจ ไม่เลี้ยงดูบิดามารดาตอบแทนบุญคุณท่าน ไม่ดูแลบิดามารดาอายุเจ็บป่วย ละทิ้งให้บิดามารดาอยู่คนเดียวยามแก่ชรา ขาดจิตสำนึกในเรื่องความกตัญญูทวดเที ไม่นึกถึงบุญคุณของบิดามารดาที่เลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนโต ไม่นึกถึงพระคุณของพ่อแม่ที่ส่งให้เรียนหนังสือเพื่ออนาคตที่ดี

๕.๑.๓ สรุปแนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดเทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทวดเทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร สรุปผลการศึกษาดังนี้

ความกตัญญูมีความสำคัญ คือ ความกตัญญูทเวที่เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ จำแนกความสำคัญของความกตัญญูทเวที่ได้ดังนี้ ความกตัญญูทเวที่เป็นวัฒนธรรมที่งดงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูทเวไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์วันลอยกระทง เป็นต้น ความกตัญญูทเวทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทเวที่ อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูทเวที่ช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุล ไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกนึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พุ่ญา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน ความกตัญญูทเวที่เป็นเครื่องหมายของคนดี

เยาวชนจะได้ประโยชน์จากความกตัญญูทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่ ในบุพการี และลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทเวที่ ซึ่งจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัย ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจจะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย เพราะคนมีความกตัญญูย่อมระลึกนึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พุ่ญา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุล การที่เด็กเป็นคนกตัญญูทเวที่ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวเด็ก มีดังนี้ ได้รับคำสรรเสริญจากสังคมส่วนรวม กระทำการใด ๆ ที่ดีก็จะสำเร็จเนื่องจากการได้รับการช่วยเหลือจากสังคม ได้รับการยกย่องจากสังคม เป็นคนที่สังคมต้องการและยอมรับ ประโยชน์ของความกตัญญู และโทษของการไม่ความกตัญญูทั้งต่อตนเองและต่อสังคม บุคคลผู้มีความกตัญญูเป็นคนดีและรักษาความดีไว้ได้ เป็นผู้นำคบค้าสมาคม ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูยังทำให้คนในสังคมช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยอยู่กันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข ส่วนโทษของการ ไม่มีความกตัญญู ย่อมทำให้ตนเองและสังคม มีความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อม หากคนคบค้าสมาคมได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ทั้งตนเองและสังคมย่อมจะได้รับโทษของการไม่มีความกตัญญูพ่อแม่

แนวทางการส่งเสริมความกตัญญูทเวที่ต่อบิดามารดานั้น สถาบันครอบครัวบิดามารดา ต้องมีเวลาให้ลูกมากขึ้น ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกเห็น ให้ความรักความอบอุ่นต่อลูกๆ ปลุกฝังให้ลูกมีจิตสำนึกกตัญญูทเวที่ต่อบิดามารดา อบรมสั่งสอนแนวทางในการเป็นลูกที่ดี และปฏิบัติตนเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้แก่ลูกเมื่อประสบปัญหา รวมถึงติดตามดูพฤติกรรมของลูกเพื่อทราบสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหา ในการอบรมสั่งสอนหรือว่ากล่าวตักเตือนต้องปฏิบัติด้วยความรักความ

ปรารภนาดี บิดามารดาจัดกิจกรรมที่เป็นการช่วยส่งเสริมความกตัญญู เช่น สอนให้ลูกช่วยยกน้ำดื่มมาให้บิดามารดาเมื่อกลับจากการทำงาน การช่วยถือของเล็กๆ น้อยๆ เมื่อต้องไปซื้อของ หรือการที่ลูกช่วยงานบ้าน พ่อแม่ควรชื่นชมและเน้นถึงความสำคัญของพฤติกรรมว่าลูกได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบิดามารดาแล้ว กิจกรรมทางอ้อม คือ การเป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่ต้องแสดงพฤติกรรมความกตัญญูให้ลูกเห็น เช่น การซื้อของหรือการทำอาหารให้คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีพระคุณ ให้ลูกได้มีส่วนร่วมในการมอบสิ่งของ หรืออธิบายสาเหตุที่ต้องแสดงความกตัญญูต่อท่านเหล่านั้นว่า ท่านมีบุญคุณอย่างไรต่อเรา ถ้าไม่ได้ท่านเหล่านั้น เราจะเป็นอย่างไร และให้ลูกวิเคราะห์ผลของการทำกิจกรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นทางกาย หรือความรู้สึกอ้อมเอมทางจิตใจ เมื่อได้แสดงความกตัญญูต่อผู้อื่น

ควรใช้กระบวนการลูกเสือ ตามคำปฏิญาณ และกฎของลูกเสือ ปลุกฝังการเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน อดออม นอกจากนั้นสถาบันการศึกษาควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่น จัดกิจกรรมวันพ่อ วันแม่ และวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์เจ้าฟ้าจุฬาภรณฯ จัดกิจกรรมการบันทึกสมุดความดีตามค่านิยม 10 ประการ อบรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ลูกเสือเนตรนารี เล่าเรื่องดี 3 นาที ฯลฯ เป็นต้น

บิดามารดาต้องใกล้ชิดและมีเวลาให้ลูก หมั่นถามสารทุกข์สุกดิบกัน ประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกเห็น เช่น กตัญญูต่อ ปู่ย่า ตายาย เป็นต้น รวมทั้งปลุกฝังให้เยาวชนยึดมั่นในความดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักหน้าที่พลเมือง รู้จักหน้าที่ตัวเอง รักษาขนบธรรมเนียมอันดีของไทย ระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดาอยู่เสมอ มีความซื่อสัตย์สุจริต และคอยแนะนำการปฏิบัติตัวที่แสดงถึงความกตัญญูทวนเทวีต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ บิดามารดาควรให้ความรักความอบอุ่นใกล้ชิดลูก สอนเรื่องการกตัญญูทวนเทวีให้เข้าใจว่ามีผลดีมีอย่างไร จัดทำกิจกรรมสัมภาษณ์ผู้ที่มีความกตัญญูทวนเทวีต่อบิดามารดาเพื่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนที่ดี

ควรมีการปลุกฝังความกตัญญูทวนเทวีต่อบิดามารดา สอนให้คำนึงถึงจิตใจของบิดามารดา ระลึกถึงบุญคุณที่เลี้ยงดูเรามาจนเติบโตใหญ่และรำลึกนึกถึงการตอบแทนพระคุณของบิดามารดาอยู่เสมอ รวมถึงการปลุกฝังการเป็นคนดี มีศีลธรรม สอนให้ช่วยเหลือผู้อื่น ให้มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน แสดงให้เห็นว่าความกตัญญูทวนเทวีนั้นเป็นสิ่งที่ดีและคู่ควรแก่การกระทำ โดยเฉพาะความกตัญญูต่อบิดามารดา ความกตัญญูทวนเทวีที่สามารถทำได้กับทุกคน ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นบิดามารดาเท่านั้น สามารถทำได้กับทุกคนที่มีพระคุณกับเรา

ในส่วนของบิดามารดาควรดูแลเอาใจใส่ ให้ความอบอุ่น ใกล้ชิดกับลูกให้มากขึ้น ให้คำปรึกษาเมื่อลูกเจอปัญหา อบรมสั่งสอนให้ระลึกรู้ถึงพระคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ และต้องตอบแทนคุณท่านเสมอ

สถาบันการศึกษาควรจัดให้มีการทำกิจกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทวนเทวี สอนให้เห็นถึงประโยชน์ของการกตัญญูทวนเทวี และโทษของคนที่ไม่รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาเปรียบเทียบความกตัญญูทเวทีของนักเรียนที่ผ่านการอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมกับนักเรียนทั่วไป เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในนักเรียน
๒. ศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการไม่กตัญญูทเวทีต่อบิดามารดาจากนิทานธรรมบทกับนิทานชาดก
๓. ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความกตัญญูทเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของนักปราชญ์จีน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

โกศล วงศ์สวรรค์ และรองศาสตราจารย์สถิต วงศ์สวรรค์. ปัญหาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รวมสาสน์ (1997) จำกัด, ๒๕๔๓.

จำนง อติวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ทวี บุญยเกตุ. พ่อสอนลูก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). กัตถุญกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระมหาสังเวช ธรรมเนตติโก. ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). กัตถุญกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). คนไทยกับสัตว์ป่า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). คุณบิดามารดาสุดพรรณนามหาศาล. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก, ป.อ. ปยุตโต. พัฒนาการวัฒนธรรมในตัวคนไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). มงคล ๓๘. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๖.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). **หน้าที่ของคน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๑.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **พระธรรมวินัย กฎหมาย ทิฎฐิ และผลประโยชน์ กรณีความเห็นขัดแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พันธุ์ ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พุทธทาสภิกขุ. **กัตถุญญกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พุทธทาสภิกขุ. **บรมธรรมภาคปลาย**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธจริยา**. กรุงเทพมหานคร: หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๕.

ประกิจ เกษกลางดอน และณัฐสุตา จตุราภากุล. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, ๒๕๔๘.

ปัญญานันทภิกขุ. **รักลูกให้ถูกทาง : เพื่ออนาคตอันแจ่มใสของลูกรัก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖

ปิ่น มุทุกันต์. **มงคลชีวิต ภาค ๓**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๑.

วีระชัย มีชอบธรรม. **สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖**. กรุงเทพมหานคร: หจก. อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๗.

ศรีธรรม ธนะภูมิ. **พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม ๒) วัยรุ่น-วัยสูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **พระธรรมเทศนาในพระราชสำนัก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). **สมุดบันทึกความเป็นครูดี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครูสภา ลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฺฐายี). **มงคลในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ, ๒๕๓๘.

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. **การพัฒนาโครงการเด็กนักวิจัยและการประเมินเน้นเด็กเป็นสำคัญ (โครงการปีที่ ๒)**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.

สุชา จันทน์หอม. **จิตวิทยาเด็ก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

สุภาพร พิศาลบุตร. **จริยธรรมทางธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลิฟวิ่ง, ๒๕๔๔.

สุนัน อมรวิวัฒน์ และคณะ. **การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) วิทยานิพนธ์งานวิจัย :

โกวิทย์ ราชีวงศ์. “หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูทศเวทในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาทัศนะของคนชราว่าด้วย การทอดทิ้งบุพการีในสังคมไทยพุทธ”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. อักษรศาสตร์ สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

จตุพร ศิลาเดช. “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธิ). “ความกตัญญูทศเวทในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระครูสิริธรรมรักขิต (บังคม สุธรรม). “การศึกษาวិธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับหน้าที่ของบุตรธิดาในสังคมไทยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูศรีโสภณ (เงิน ขาตเมธิ). “ความกตัญญูทศเวทในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ/กองสินธุ์). “ศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ด้วยหลักกตัญญูทศเวทศีลธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาเจิม สุวโจ. “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาบุญกอง คุณาธโร (มหา). “การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาเทวินทร์ ครุฑแก้ว. “การศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ศึกษาเฉพาะพุทธจริยธรรมใน มังคลัตถปิณี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

พระมหาภูเนต จันทรจิต. “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาวชิรพงษ์ ปญญาวิโร (มะพาร์มย์). “การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องกตัญญูในลัทธิขงจื๊อกับในพระพุทธศาสนาที่มีต่อครอบครัว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาวัฒน์ พรอภิวฑโน (บุญมาก). “การศึกษาเรื่องกตัญญูในวรรณคดีบาลีพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุกะโกศล). อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาอุทัย มูลแก้ว. “การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระธรรมวินัยปิฎก”. **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

พระมหาภูเนตุ จันทรจิต. “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์. “การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูตเวทีต่อมารดาบิดาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ กรณีศึกษาโรงเรียนทิวาภิเศกเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พันโท สันทร อ่อนนาค. “การบำรุงมารดาบิดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วรพจน์ ทองใบ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี พระพงษ์ศักดิ์ เตชะธมโม วัดผาลาด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กับการปลูกป่าสมุนไพรรของพระสมณีกานาโก วัดปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”. **อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

สมคิด เหลาฉลาด. “ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) อ่างใน พระมหาบุญทอง คุณาธโร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญฺญตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมสุตา ผู้พัฒน์ และจุฬารัตน์ วัฒนะ. “อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดู การไปวัด การรักษาศีล ๕ และการนั่งสมาธิต่อความกตัญญูตเวที”. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

อำนวย จั่นเงิน. “การพัฒนาความกตัญญูทศวรรษที่ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

(๓) วารสาร :

ส.วาสนา ประवालพฤษ. “การวัดจริยธรรม”. **การวัดผลการศึกษา**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๔๑. กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๕.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ทิพมาศ เสวตวรโชติ. พฤติกรรมความกตัญญู. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://taamkru.com/t> [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

วิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย. ประวัติวิทยาลัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://km.intrachai.ac.th/km/external_links.php?links=1 [๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑].

เว็บไซต์จิตวิทยาพัฒนาการ. จิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://www.baanjommyut.com/library_๒/extension-๑/concepts_of_developmental_psychology/๐๕_๓.html [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

เว็บไซต์จิตวิทยาพัฒนาการ. จิตวิทยาพัฒนาการมนุษย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://www.baanjommyut.com/library_๒/extension-๑/concepts_of_developmental_psychology/0๑_๖.html [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Books :

UNICEF. **Understanding Media: The Extensions of Man**. 1st ed. New York: McGraw-Hill, 2010.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

(พระสอนศีลธรรม-ผู้บริหารและคณะครู)

เรื่อง “การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวท
 ของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑
 แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร”

คำชี้แจง

- ๑) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน
 ๒) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มีทั้งหมด ๔ ส่วน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเวทตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทของเยาวชน

ตอนที่ ๔ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทที่ต่อบิดามารดาของนักเรียน
 วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง
 กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี

การศึกษาชั้น.....

ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....

ที่อยู่.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่เดือน.....พ.ศ..... เวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ตอนที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเวทตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเวทในความคิดเห็นของท่าน

๑.๑ นักเรียนของท่านได้ตอบแทนบุญคุณท่านอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๑.๒ ท่านคิดว่า นักเรียนของท่านควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดา มารดาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๑.๓ ท่านคิดว่า นักเรียนของท่านควรปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดา มารดาได้จริงในชีวิตประจำวัน

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชน

๑. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชนของท่าน

.....

.....

.....

๒. ขอทราบความคิดเห็นว่าเกี่ยวกับสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชนที่ท่านเห็นในสังคมไทยในปัจจุบัน

.....

.....

ตอนที่ ๔ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการ อินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑. ขอทราบความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

.....

.....

(ลงชื่อ).....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....น.

แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)
(ผู้ปกครอง)

เรื่อง “การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี
ของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑
แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร”

คำชี้แจง

- ๑) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน
- ๒) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มีทั้งหมด ๔ ส่วน ได้แก่

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเทวีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเทวีของเยาวชน
- ตอนที่ ๔ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวีต่อบิดามารดาของนักเรียน

วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี
การศึกษาชั้น.....
ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....
ที่อยู่.....
สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่เดือน.....พ.ศ..... เวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ตอนที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเทวีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

- ๑. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเทวีในความคิดเห็นของท่าน
 - ๑.๑ ท่านคิดว่าลูกท่านควรปฏิบัติตนอย่างไรที่เป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา.....
.....
.....
.....
 - ๑.๒ ท่านคิดว่า ท่านคิดว่าลูกท่านควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดา มารดาอย่างไรบ้าง.....
.....
.....
.....

๑.๓ ท่านคิดว่า ท่านคิดว่าลูกท่านจะปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดา มารดาได้จริงในชีวิตประจำวัน

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชน

๑. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชนของท่าน

.....

.....

.....

.....

๒. ขอทราบความคิดเห็นว่าเกี่ยวกับสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทีของเยาวชนที่ท่านเห็น ในสังคมไทยในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการ อินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑. ขอทราบความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีต่อบิดามารดาของ นักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

.....

.....

.....

.....

(ลงชื่อ).....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....น.

แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)
(นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑)

เรื่อง “การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทิต
ของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑
แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร”

คำชี้แจง

- ๑) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน
๒) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มีทั้งหมด ๔ ส่วน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเวทิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดเวทิตของเยาวชน

ตอนที่ ๔ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทิตต่อบิดามารดาของนักเรียน
วิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง
กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี

การศึกษาชั้น.....

ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....

ที่อยู่.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่เดือน.....พ.ศ..... เวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ตอนที่ ๒ คำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเวทิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องความกตัญญูทวดเวทิตในความคิดเห็นของท่าน

๑.๑ นักเรียนได้ตอบแทนบุญคุณบิดามารดาของนักเรียนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๑.๒ นักเรียนคิดว่า นักเรียนควรดูแลเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดา มารดาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

๑.๓ นักเรียนจะปฏิบัติอย่างไรที่จะสามารถทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อ บิดามารดาได้จริงในชีวิตประจำวัน

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดทวดของเยาวชน

๑. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการแสดงความกตัญญูทวดทวดของนักเรียน ณ ปัจจุบัน นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับการแสดงความกตัญญูทวดทวดต่อพระคุณบิดามารดา

.....

.....

.....

.....

๒. ขอทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงความกตัญญูทวดทวดของนักเรียนในปัจจุบัน นักเรียนแสดงความกตัญญูทวดทวดที่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดทวดต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

๑. ขอทราบความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดทวดต่อบิดามารดาของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นที่ปี ๑ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

.....

.....

.....

.....

(ลงชื่อ).....

ผู้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....น.

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์
๒. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
๓. ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๔๖

๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๑

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์
แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร
กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร.๐๒-๒๒๒๐๖๔๐

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานักรบ อรินทร์โม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๑๐๔ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูแก่เด็กของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำ
วิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือ
วิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย
เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

โดย รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ เรียนมาด้วยความนับถือ

พร้อม ทวีศักดิ์ งาม

ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๔๐

http://gds.mcu.ac.th, E-mail: grads@mcu.ac.th

ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๙๙-๓๕๐๕๓๕๐

พระมหานักรบ อรินทร์โม โทร. ๐๘๖-๐๗๑๕๔๔๘

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๔๖

๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๑

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์
แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร
กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๐๒-๒๒๒๐๖๔๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานักรบ อรินทโม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ เลขประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๑๐๔ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวิถีของนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำ
วิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือ
วิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย
เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แมชฌักณ รัชชาโสม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๔๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๙๙-๓๕๐๕๓๕๐

พระมหานักรบ อรินทโม โทร. ๐๘๖-๐๗๑๕๘๔๘

สว.อ.
ดร.ว.อ.
ดร.อ.อ.
ดร.อ.อ.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๑๔

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.แม้นชัชฌา รักษาโณม

ด้วย พระมหานักรบ อรินทร์โม นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๑๐๔ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูคุณงามความดีของนักเรียนวิทยาลัยพัฒนการอินทราชัย ประการณียัตตวิชาชีพชั้นปีที่ ๑ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยสามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม้นชัชฌา รักษาโณม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา

อินทร์ราช
๒๕๖๑

ประสานงาน :

พระมหานักรบ อรินทร์โม โทร. ๐๘๖-๐๗๑๕๘๔๘

๑ ก.ค. ๒๕๖๑

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พระสอนศีลธรรม

๑. พระมหาชาญชัย พรหมปติมฺโญ
๒. พระมหาเวียงกมล อภิขยนนฺโท
๓. พระมหาเด่นศักดิ์ สุขุมโโล
๔. พระมหาสุรพร สุรวโร

ผู้บริหารและคณะครู

๑. นางสาวรรณา พงษ์ศรีศุภกร
๒. นางกัญณภัทร วรรณพุด
๓. นางสาว กัลยา วัฒนกุล

ผู้ปกครอง

๑. นายประทวน วันชา (บิดาของนางสาวขวัญชนก วันชา)
๒. นายพรเทพ สายเจริญ (บิดาของนายชิตพัทธ์ สายเจริญ)
๓. นางสาว สมเจตร คุ่มครอง (มารดาของนายจักรพรรณ วันสุข)

นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑

๑. นายจักรพรรณ วันสุข
๒. นายชิตพัทธ์ สายเจริญ
๓. นายวิรัตน์ แผ่เรืองรัตน์
๔. นางสาวธิดิรัตน์ พรหมศรี
๕. นางสาวขวัญชนก วันชา
๖. นางสาวกานต์สินี แก้ววิสัย
๗. นางสาวกลิ่นสุคนธ์ ปัญญา
๘. นางสาวกมลรัตน์ สุขวิสัย
๙. นางสาวกฤษกร วิเศษ
๑๐. นางสาวธนพร เสาทอง

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

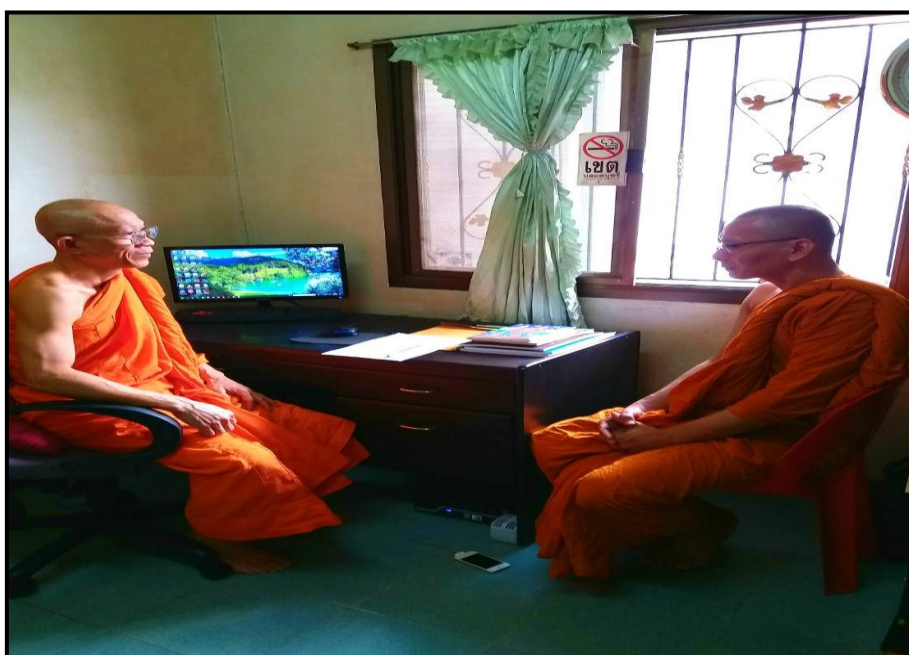
ภาพที่ ๑ พระมหาชาญชัย พรหมปติภูโณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.) วัดเทพลีลา

ภาพที่ ๒ พระมหาเวียงกมล อภิขุชยานนโท พระสอนศีลธรรม วัดเทพลีลา

ภาพที่ ๓ พระมหาเด่นศักดิ์ สุขุมโล พระสอนศีลธรรม วัดเทพลีลา

ภาพที่ ๔ พระมหาสุรพร สุรวโร พระสอนศีลธรรม วัดปากน้ำ

ภาพที่ ๕ ดร.สุวรรณา พงษ์ศิริศุภกร ผอ.วิทยาลัยพณิชยการอิทรราชัย

ภาพที่ ๖ นางกัญณภัทร วรรณพุด รองผอ.วิทยาลัยพณิชยการอิทรราชัย

ภาพที่ ๗ นางสาวกัลยา วัฒนกุล หัวหน้าแผนกแผนวิชาสามัญสัมพันธ์

ภาพที่ ๘ น.ส.สมเจตร คุ่มครอง แม่นายจักรพรรณ วันสุข นักเรียนปวช.ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๙ นายพรเทพ สายเจริญ พ่อนายชิตพัทธ์ สายเจริญ นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๐ นายประทวน วันชา พ่อของนางสาววิญชนก วันชา นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๑ นายจักพรรณ วันสุข นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๒ นายชิตพัทธ์ สายเจริญ นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๓ นางสาวกมลรัตน์ สุขวิสัย นักเรียนปวช.ชั้นปีที่๑

ภาพที่ ๑๔ นายวิรัตน์ แผ่เรืองรัตน์ นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๕ นางสาวกานต์สินี แก้ววิสัย นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๖ นางสาวขวัญชนก วันชา นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๗ นางสาวกฤษกร วิเศษ นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๘ นางสาวธนพร เสาทอง นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๑๙ นางสาวกลิ่นสุคนธ์ ปัญญา นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๒๐ นางสาวอิติรัตน พรมศรี นักเรียนปวช. ชั้นปีที่ ๑

ภาพที่ ๒๑ อบรมศีลธรรมนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๒ อบรมศีลธรรมนักเรียนวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ในวันคล้ายวันพระราชสมภพในหลวง รัชกาลที่ ๑๐

ภาพที่ ๒๓ กิจกรรมวันแม่แห่งชาติของวิทยาลัยพณิชยการอินทราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๒๔ พิธีมอบประกาศเกียรติคุณแม่ดีเด่น ในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๕ กิจกรรมแสดงความกตัญญูทเวทีต่อมารดาในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๖ กิจกรรมแสดงความกตัญญูทเวทีต่อมารดาในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๗ กิจกรรมแสดงความกตัญญูทเวทีต่อมารดาในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๘ กิจกรรมแสดงความกตัญญูทเวทีต่อมารดาในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๒๙ กิจกรรมแสดงความกตัญญูทวดที่ต่อมารดาในวันแม่แห่งชาติ

ภาพที่ ๓๐ คณะครู และนักเรียน ร่วมกันถ่ายภาพหมู่กับผู้ปกครองที่ได้รับประกาศเกียรติคุณแม่ดีเด่น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	:	พระมหานักรบ อรินทโม (ศรีโพธิ์ทอง)
เกิด	:	เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘
สถานที่เกิด	:	ณ บ้านเลขที่ ๓๓๗ หมู่ ๓ ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
การศึกษาทางธรรม	:	นักธรรมเอก เปரியุทธธรรม ๙ ประโยค วัดเทพลีลา (พระอารามหลวง)
การศึกษาทางโลก	:	ระดับปริญญาตรีคณะรัฐศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง รุ่น ๔๓ พ.ศ. ๒๕๖๐
ประวัติการทำงาน	:	ครูสอนศิลปกรรมวิทยาลัยพณิชยการอิทธิราชัย แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดเทพลีลา (พระอารามหลวง) ซอยรามคำแหง ๓๙ แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
เบอร์โทรศัพท์	:	๐๘๖-๐๗๑-๕๘๔๘